

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**ŞİDDET YANLISI SİYASAL HAREKETLERLE UZLAŞMA:
CEZAYİR ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

HOUCINE MENACEUR

İstanbul, 2023

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**ŞİDDET YANLISI SİYASAL HAREKETLERLE UZLAŞMA :
CEZAYİR ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

HOUCINE MENACEUR

Danışman : PROF.DR.HASAN KORKUT

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY BELGESİ

Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Doktora öğrencisi Houcine MENACEUR'un "Şiddet Yanlısı Siyasal Hareketlerle Uzlaşma: Cezayir Örneği" adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulununtarih vesayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 00/00/2023

Öğretim Üyesi Adı Soyadı İmzası

1.Prof.Dr.Hasan KORKUT	Tez Danışmanı	
2.Prof.Dr.Ahmet UYSAL	Jüri Üyesi	
3.Doç.Dr Ali ERKEN	Jüri Üyesi	
4.Doç.Dr Hasan DURAN	Jüri Üyesi	
5.Dr.Öğr.Üy.Şükrü YAZĞAN	Jüri Üyesi	

ÖZET

Şiddet Yanlısı Siyasal Hareketlerle Uzlaşma: Cezayir Örneği

HOUCINE MENACEUR

Doktora Tezi

ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ

Danışman : PROF.DR.HASAN KORKUT

2023

Bu çalışma Cezayir'in siyasi şiddet ile uzlaşma deneyimini ele almaktadır.Çalışmada tarihsel ve betimleyici yaklaşım ile birlikte vaka analizi ve içerik analizi yöntemlerinden faydalanılmıştır.Çalışmanın başlangıcında “şiddet”, “siyasi şiddet” ve “uzlaşma” kavramları etraflıca ele alınmış ve Cezayir örneği ile ilişkilendirilerek kavramsal ve teorik bir arkaplan oluşturulmuştur.

Araştırmanın bulgularına göre Cezayir’de yaşanan siyasi şiddetin ortaya çıkışının temel nedeninin sadece muhalif İslami hareketlerle açıklanamayacağı, bunun yanında siyasi, iktisadi, ictimai ve tarihi olaylarla doğrudan bağlantılı olduğu görülmüştür.Cezayir’de siyasi şiddetin tırmanması ve derinleşmesi, rejimin zayıflığına, başarısızlığına ve Güvenlik stratejilerinin yanlışlığından kaynaklanmıştır.

1995 Merhamet Yasası, 1999 Sivil Uyum Yasası ve 2006 Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı’ndan oluşan üç aşamalı uzlaşma modeli sayesinde siyasi şiddet başlangıçta hafifletilebilmiş, sonrasında barış ve gü venliği tesis edebilmiş ve istikrar sağlayabilmiştir.200 binden fazla insanın hayatına mâl olan ve 500 milyar doları aşkın mali kayba yol açan kriz rejimin siyasi, adli, Güvenlik , sosyal ve entelektüel boyutları kapsayan bir strateji sayesinde uzlaşma ile çözülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Şiddet, Siyasi Şiddet Hareketleri, Uzlaşma, Sivil Uyum ,Cezayir

ABSTRACT

Reconciliation with political violence movements Case of Algeria

HOUCINE MENACEUR

Phd Thesis

Political History and International Relations of the Middle East

Supervisor: Prof. Dr. Hasan KORKUT

2023

This study examines Algeria's experience of reconciliation with political violence. The study utilizes a historical and descriptive approach as well as case study and content analysis methods. At the beginning of the study, the concepts of "violence", "political violence" and "reconciliation" are discussed in detail, then a conceptual and theoretical background is provided in relation to the Algerian case.

According to the findings of the study, the main reason for the emergence of political violence in Algeria cannot be explained only by opposition Islamic movements, but is directly linked to political, economic, social and historical events. The escalation and deepening of political violence in Algeria is due to the weakness and failure of the regime and the failure of security strategies.

The 1995 Law of Mercy, the 1999 civil concord law, and the 2006 Charter for Peace and National Reconciliation, a three-stage reconciliation model, were able to initially mitigate political violence and subsequently establish peace, security and stability. The crisis, which claimed more than 200,000 lives and caused more than 500 billion dollars in financial losses, was resolved through reconciliation thanks to the regime's strategy that encompassed political, judicial, security, social and intellectual dimensions.

Keywords: political violence, political violence movements, Reconciliation, civil concord, Algeria

ÖNSÖZ

Doktora eğitimim ve bu tezin yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Prof.Dr.Hasan KORKUT, Prof.Dr.Ahmet UYSAL ve Doç Dr.Ali ERKEN'e teşekkürlerimi sunarım.Konuyla alakalı birikim ve tecrübeleriyle çalışmaya katkı sunan Dr.Öğr.Üyesi Şükrü YAZĞAN'a teşekkürü borç bilirim.Tez savunma toplantısında görev alan Doç.Dr.Hasan DURAN'a da çok teşekkür ederim.

En büyük ve en özel teşekkürü ise her daim varlıklarıyla güçlü hissettiğim aileme sunmak isterim.Kendilerine sonsuza dek minnettar olacağım

Houcine MENACEUR

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISATLMLAR	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
Tezin Amacı ve Önemi	2
Yöntem	2
İlgili Literatür ve Eserin Katkıları	6
BÖLÜM 1: ÇALIŞMAYA KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	13
1.1. SİYASİ ŞİDDET: KAVRAMIN ANLAMI VE SINIRLARI	13
1.1.1. Siyasi Şiddet Kavramı	13
1.1.1.1. Şiddetin Tanımı	13
1.1.1.2. Siyasi Şiddet Nedir?	14
1.1.2. Siyasi Şiddetin Ortaya Çıkış Nedenleri	15
1.1.2.1. Sosyal Faktörler	17
1.1.2.2. Siyasi Çatışma Faktörleri	19
1.1.2.3. Psikolojik Faktörler	21
1.1.3. Siyasi Şiddet Göstergeleri	22
1.1.4. Siyasi Şiddet Biçimleri	22
1.1.4.1. Aşırılığa Bağlı Şiddet	23
1.1.4.1.1. Ayaklanmalar	23
1.1.4.1.2. İç İsyanlar	23
1.1.4.2. Kumpas ve Sabotaj Eylemleri	24
1.1.4.2.1. Siyasi Suikastlar	24
1.1.4.2.2. Darbeler	25
1.1.4.3. İç Savaşlar	25
1.1.4.3.1. Gerilla Savaşı	25
1.1.4.3.2. Devrimler	26
1.1.5. Siyasi Şiddet ve İlgili Kavramlar	27

1.1.5.1. Siyasi Şiddet ve Terörizm	27
1.1.5.2. Siyasi Şiddet ve Siyasi İstikrarsızlık	28
1.1.5.3. Siyasi Şiddet ve Dini Şiddet	29
1.2. UZLAŞMA	29
1.2.1. Uzlaşmanın kapsamı	29
1.2.2. Genel olarak Uzlaşma	30
1.2.3. Farklı Yaklaşımlarda Uzlaşmanın Belirli Tanımları	31
1.2.3.1. Tanım Yaklaşımına Göre Uzlaşma	31
1.2.3.2. Duygusal ve Manevi Yaklaşımına Göre Uzlaşma	32
1.2.3.3. İcraat Yaklaşımına Göre Uzlaşma	32
1.2.4. Uzlaşmanın Teorik Yönü	37
1.2.4.1. Uzlaşmanın Teoloji Yönü	37
1.2.4.2. Uzlaşmanın Felsefî Yönü	38
1.2.4.3. Uzlaşmanın Psikososyal Yönü	39
1.2.4.4. Uzlaşmanın Kanuni Yönü	41
1.2.4.5. Uzlaşmanın Tarihi/ Siyasi Yönü	42
1.2.5. Uzlaşmanın Teorik Yaklaşımları	45
1.2.6. Uzlaşma Modelleri	56
BÖLÜM 2.CEZAYİR'DE SİYASİ ŞİDDET: KÖKENLERİ VE GELİŞİM	61
2.1. CEZAYİR'DE SİYASİ ŞİDDET FAKTÖRLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI	61
2.1.1. Tarihsel Faktörler	61
2.1.2. Ekonomik Faktörler	65
2.1.3. Sosyal Faktörler	67
2.1.4. Siyasi Faktörler	69
2.1.5. Dış Faktörler	72
2.2. CEZAYİR'DE SİYASİ ŞİDDETİN AŞAMALARI	75
2.2.1. Birinci Aşama: 1954-1962	75
2.2.1.1. FLN'deki Siyasi Çatışmanın Yapısı: Sebeplerin Tanımlanması	76
2.2.1.2. 1962 Krizi ve Çatışma Yapısının Patlaması: Taraflar ve Aşamalar	85
2.2.2. İkinci Aşama: 1962-1988	90
2.2.2.1. Albay Şabani Krizi (Albay Şabani'nin İsyanı)	90
2.2.2.2. 19 Haziran 1965 Darbesi	94
2.2.3. Üçüncü Aşama 1988-1997	98

2.2.3.1. 5 Ekim 1988 Olayları (Halk Ayaklanması)	98
2.2.3.2. Demokrasiye Askeri Darbe	81
2.2.3.3. Silahlı Şiddete Sapmaya Yardımcı Olan Faktörler	103
2.2.3.4. Siyasi Faaliyetten Silahlı Eyleme Geçiş	105
2.2.3.5. Aşırılıkçı Silahlı Grupların Sapmadaki Zirvesi	107
2.2.4. Dördüncü Aşama 1997-2005	109
2.2.4.1. Silahlı Gruplar Arasındaki Çatışmanın Şiddetlenmesi	109
2.2.4.2. FIS'in Tutumlarındaki Değişiklik ve Ateşkes İlanı	111
2.2.4.3. Rejimin Silah Yerine Barışçıl Çözüm İnancı	112
2.3. CEZAYİR'DEKİ SİYASİ ŞİDDETİN YANSIMALARI VE BUNUNLA ALAKALI	
ULUSLARARASI TUTUMLAR	116
2.3.1. Cezayir'deki Siyasi Şiddetin Yansımaları	115
2.3.1.1. İnsan Düzeyinde	115
2.3.1.2. Siyasi Düzeyde	116
2.3.1.3. Ekonomik Düzeyde	117
2.3.1.4. Sosyal Düzeyde	118
2.3.1.5. Kültürel Düzeyde	119
2.3.2. Cezayir'deki Siyasi Şiddete Karşı Uluslararası Tepkiler	120
2.3.2.1. İslam Ülkelerin Tepkileri	120
2.3.2.2. Arap Ülkelerinin Tepkileri	122
2.3.2.3. Batılı Ülkelerin Tepkileri	123
2.3.2.4. Uluslararası Kuruluşların Tepkileri	129
BÖLÜM 3. SİYASİ ŞİDDETİN ÇÖZÜM MEKANİZMASI OLARAK CEZAYİR'DE	
ULUSAL UZLAŞMA	133
3.1. GEÇİŞ DÖNEMİNİ YÖNETMEK VE SİYASİ ŞİDDETLE YÜZLEŞMEK (1992-1994)	
3.1.1. Devlet Yüksek Şurası'nın İlk dönemi	133
3.1.1.1. Devlet Yüksek Şurası'nın Oluşumu	133
3.1.1.2. Ulusal Danışma Konseyinin Oluşumu	134
3.1.1.3. Olağanüstü Hal İlan Edilmesi	135
3.1.1.3.1. Seçilmiş Konseylerin Feshedilmesi ve Seçilmiş Yerel Yetkililerin Tutuklanması	138
3.1.1.3.2. Devlet Yüksek Şurası'nın Yetkisinin Genişletilmesi	139
3.1.1.4. Ulusal Birlik Projesi	140

3.1.2. Devlet Yüksek Şurası'nın İkinci Dönemi	141
3.1.1.1. Olağanüstü Hal'in Devamı	141
3.1.1.2. Sabotaj ve Terörle Mücadele Kanunu'nun Çıkarılması	143
3.1.1.3. Düzenli Güvenlik Güçlerinin Güçlendirilmesi ve Terörle Mücadele Ekiplerinin Kurulması	144
3.1.1.4. Kısmi Sokağa Çıkma Yasağı İlan Edilmesi ve Olağanüstü Hal'in Uzatılması	145
3.1.1.5. Ulusal Diyalog Komitesinin Kurulması	147
3.2. DİYALOG VE GÜVENLİĞİ DAYATMA, MEŞRUIYETİ YENİDEN TESİS ETME	148
3.2.1. İlk Ulusal Mutabakat Kongresi	148
3.2.2. İkinci Ulusal Mutabakat Kongresi	149
3.2.3. Güvenlik Yöntemi Kullanılarak Şiddetin Ortadan Kaldırılması Girişimi	151
3.3. UZLAŞTIRICI YASAMA SİSTEMLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE KRİZİN KONTROL ALTINA ALINMASI	153
3.3.1. Merhamet Kanunu	153
3.3.2. Sivil Uyum Yasası	155
3.3.2.1. Kanunun Hazırlanma Sebebi ve Şartları	155
3.3.2.2. Sivil Uyum Kanununun İçeriği	156
3.3.2.2.1. Kovuşturma Muafiyeti	157
3.3.2.2.2. Erteleme Durumu	158
3.3.2.2.3. Cezaların İndirilmesi	160
3.3.2.2. Sivil Uyum Kanununa Tepkiler	165
3.3.3. Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı	166
3.3.3.1. Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı'nın Onaylanma Nedenleri ve Koşulları	166
3.3.3.2. Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı'nın İçeriği	164
3.3.3.2.1. Adli işlemlerin iptali	164
3.3.3.2.2. Yeniden Bütünleşme	165
3.3.3.2.3. Tazmin Sisteminin Onaylanması	166
3.3.3.2.4. Ulusal Uyumun Güçlendirilmesi	167
3.3.3.3. Tarafların Ulusal Uzlaşmaya İlişkin tepkileri	168
3.3.3.4. Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı'nın Değerlendirilmesi	173
3.3.3.5. Ulusal uzlaşmanın Geleceği	171
SONUÇ	174

EKLER	181
KAYNAKÇA	193

KISATLMLAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AIS : Armée islamique du salut (*İslami Kurtuluş Ordusu*)

DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü

E.A.A.D.Y : Eserin Aslı Arapça Dilinde Yayınlanmış

FFS: Front Des Forces Socialistes (*Sosyalist Güçler Cephesi*)

FIDA : Front Islamique du Djihad Armé (*Silahlı Cihat İslami Cephesi*)

FİS : Front islamique du salut (*İslami Kurtuluş Cephesi*)

FLN: Front de liberation nationale (*Ulusal Kurtuluş Cephesi*)

GIA : Groupe Islamique Armé (*Silahlı İslami Grup*)

GSPC : Groupe salafiste pour la predication et le combat (*Vaaz ve mücadele Selefi grubu*)

HMS: Harakat moudjtamaa al-silm (*Barış toplumu hareketi*)

LIDD : Ligue İslamique Pour La Daawa et Le Djihad (*Vaaz ve Cihad için İslam ligi*)

MEI : Mou vement Pour Un État İslamique (*İslam Devleti için Hareketi*)

MIA : Mou vement İslamique Armé (*Silahlı İslami Hareket*)

MIPD : Mou vement İslamique Pour la predication et Le Djihad (*İslami Vaaz ve Cihat Hareketi*)

OJAL : Organisation Des Jeunes Algériens Libres (*Özgür Genç Cezayirliler Örgütü*)

RND: Rassemblement National Démocratique (*Ulusal Demokratik birliği*)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo (01) Uzlaşmanın çeşitli yönleri ve aralarındaki farklar.....	43-44
Tablo (02) Ulusal Kurtuluş Cephesi kurucularının kökenlerini.....	78
Tablo (03) Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin üç ana gücünün stratejileri.....	87
Tablo (04) 1993 ile 1998 yılları arasında çeşitli suç eylemlerinin kurban sayısı.....	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil (01) sürdürülebilir uzlaşma durumu.....	49
Şekil (02) devam eden çatışma, bölünme ve uzlaşma yokluğu.....	49

GİRİŞ

Şiddet, sınır tanımayan bir olgudur.Artmasının tek bir nedeni veya ona giden tek bir yol yoktur.Herhangi bir din, milliyet, kültür veya etnik grupla da ilişkili değildir.Az gelişmiş, gelişmekte olan ve hatta gelişmiş toplumlardaki bireylerin ve grupların gü venliğini tehdit ederek kalıcı barış ve gü venliğe yönelik gerçek bir küresel tehdit oluşturmaktadır.

Şiddet genellikle siyasi hedeflere ulaşmak için bir araç olarak kullanılmıştır.Siyasi şiddet olgusu, toplumlara farklı zamanlarda eşlik etmiştir.Şiddet, farklı toplumlara ve onları yöneten siyasi sistemlere göre de farklılık göstermiştir.Dünyadaki birçok ülke gibi Cezayir de bir siyasi şiddet krizi yaşamıştır.Ancak bu kriz, gerek ortaya çıkış nedenleri, araçları ve aşamaları, gerekse Cezayir siyasi sisteminin bununla başa çıkma biçimi nedeniyle benzersiz bir karakter kazanmıştır.

Cezayir'deki siyasi şiddetle ilgili çalışmaların çoğu, "kara on yıl" olarak bilinen döneme, yani ülkenin yüksek düzeyde şiddete maruz kaldığı ve kurban sayısının 200.000'i aştığı 1990-2000 yılları arasındaki döneme odaklanmaktadır.Bu çalışmalar, siyasi şiddeti ve bu dönemdeki tarihini özetlemekte ve Cezayir'deki İslami hareketlerin, sanki şiddetin tek kaynağıymış gibi faaliyetlerinin ve şiddet uygulamalarının izini sürerek incelemeye odaklanmaktadır.

Aslında bu aşamada Cezayir'deki siyasi şiddeti, İslami harekete indirgemek mümkün değildir.Çünkü siyasi şiddet Ulus devletin ortaya çıkışının merkezinde yer almış ve kolonyal varlığın ışığında temel bir siyasi eylem aracı olmuştur.Fransız sömürgeciliğinin zorbalığı, özgürlüğü geri getirmenin ve egemen bir devlet kurmanın tek yolunun silahlı mücadele olduğuna inanan bir akımın ortaya çıkmasına neden olmuştur.O dönemden bu yana şiddet, bağımsızlıktan sonra bile temel bir siyasi eylem yöntemi olarak kalmıştır.

1988'den sonraki siyasi geçiş aşaması, siyasi uygulama geleneklerinden ve farklılık kültüründen yoksun, siyasi, medyatik ve ilişkisel açıklıkla sonuçlanan örgütlenmemiş bir politik çoğulculuğa yol açmış; bu da otoriteye karşı koymaya hazır güçlü bir siyasi muhalefetin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.1992'de seçim sürecinin askıya alınmasıyla birlikte ülkede patlak veren siyasi şiddet, çatışma ortamını da beraberinde getirmiştir.

1992 krizi, Cezayir siyasi sisteminin kırılganlığının boyutunu ve o dönemde yaygın olan siyasi şiddet dalgasına karşı koymada benimsediği Güvenlik ve askeri stratejilerin etkisizliğini

göstermiştir.Bunu bir yandan barış ve gü venliği yeniden tesis etmek, diğer yandan da siyasi istikrarı sağlamak olan ulusal uzlaşma olarak bilinen tamamen farklı bir strateji benimsemeye sevk etmiştir.Cezayir'deki ulusal uzlaşma modeli, üç ana aşamadan geçen uzun bir yolda, kayda değer bir gelişmeye tanık olmuştur: 1995 Merhamet Yasası, 1999 Sivil Uyum Yasası ve 2006 Ulusal Uzlaşma Şartı.

Bu tez siyasi şiddet hareketine karşı Cezayir deneyimini, Cezayir ulusal uzlaşma stratejisinin gelişim aşamalarını izleyerek, çıktılarını ve sonuçlarını değerlendirmektedir.Çalışmanın temel soruları şu şekilde şekillendirilmiştir: Cezayir rejimi Güvenlik ve askeri stratejiler yoluyla siyasi şiddet hareketine karşı koymakta başarısız olduktan sonra ulusal uzlaşmayı sağlamak için benimsediği mekanizmalar neler olmuştur? Oluşturulan mekanizmalar barış ve gü venliği yeniden sağlamada başarılı olabilmiş midir? Aynı zamanda çalışma bazı alt soruları da ele almış, başlıklar dahilinde bu soruları tartışmıştır.Cezayir'deki siyasi şiddet olgusu doksanlı yılların bir ürünü mü yoksa daha köklü tarihsel bir birikimin sonucu mudur? Cezayir rejiminin güç kullanımından uzaklaşan siyasi şiddet hareketine karşı benimsediği stratejiler ve ulusal uzlaşmayı sağlamak için geliştirdiği mekanizmalar nelerdir? Ulusal uzlaşma stratejisi, siyasi şiddet hareketini durdurmak noktasında ne derece etkili sonuç verebilmiştir?

Çalışma Cezayir'de siyasi şiddetin ortaya çıkışını siyasi, ekonomik, sosyal ve tarihsel birikimlerle bağlantılı olduğunu ortaya koyduktan sonra siyasi şiddet olgusunun Cezayir siyasi sisteminin yetersizliği ve toplum üyelerinin artan taleplerine cevap verememesi nedeniyle daha da şiddetlendiğine işaret etmektedir.Buna karşı Cezayir yönetiminin siyasi şiddet hareketine karşı Güvenlik ve askeri stratejinin etkisiz olduğuna ikna olduktan sonra, krizi çözmek için daha ileri siyasi ve yasal mekanizmalar ortaya koyduğu anlaşılmıştır.Bu sebepten, Cezayir rejimi, ulusal uzlaşma olarak bilinen etkili bir stratejiyi benimseyerek şiddet krizini sona erdirmeyi, barış ve gü venliği yeniden tesis etmeyi ve devletin siyasi istikrarını korumayı başardığını söylemek mümkündür.

Siyasal şiddet hareketleriyle uzlaşma konusunun seçilmesi, bilimsel ve pratik öneminin farkında olmamızın bir sonucudur.Özellikle Cezayir'de siyasi şiddet hareketleriyle uzlaşma üzerine araştırmaların derinleştirilmesi önem arz etmektedir.Konunun akademik ve bilimsel önemine rağmen ilginin hala zayıf olduğu anlaşılmaktadır.Bu çalışma alandaki bilimsel araştırmalara dikkat çekmesi ve olası daha ileri çalışmalara öncülük etmesi açısından önem

arz etmektedir. Konuyla ilgili çoğu araştırma, şiddet ve aşırılıktan kaynaklanan krizleri, bu krizleri çözmek için mevcut veya olası mekanizmaları açıkça göz ardı ederek incelemeye odaklanmaktadır. Bunun yanında, Türk üni versite kütüphanelerinde böyle bir konunun eksikliği bağlamında tarih, siyaset bilimi ve ilgili sosyal bilim alanlarındaki araştırmacı ve öğrencilere Türkçe dilinde kaynak olması önem arz etmektedir.

Sosyal fenomenlerin özelliği karmaşık ve çok boyutlu olmalarıdır. Politik fenomenler de çeşitli değişkenlere tabi olan sosyal fenomenler arasındadır. Dolayısıyla bunları tek bir yöntemle veya tek yaklaşıma bağlı olarak incelemek zordur. Çalışmanın konusu sosyal ve politik bir fenomen olduğu için birkaç yaklaşımın benimsenmesine karar verilmiştir. Çalışmamızda temel olarak tarihsel ve betimleyici yaklaşım ile birlikte vaka analizi ve içerik analizi de yer almaktadır. Cezayir’de siyasi şiddetin ortaya çıkışına ve yayılmasına neden olan faktörler incelenip krizin geçtiği aşamalar belirlenmiştir. Krizin doğasına odaklanıp Cezayir rejiminin krize dair benimsediği mekanizma ve politikalar yasal metinlerle ilişkilendirilerek ele alındı. Ardından Cezayir’deki siyasi şiddet hareketini daha derinlemesine anlamak ve rejimin şiddete yönelik politikaları hangi yöntemlere dayandırıldığını, uzlaştırıcı yasaları ve kanunları nasıl işlettiğini ve ilgili aktörlerin pozisyonları üzerinde durulmuştur. Son olarak, uzlaşma çabalarını yasal bir ÇERÇEVEye oturtmak için çıkarılan yasalar ve mevzuat incelenmiştir. Hükümet temsilcilerinin, parti yetkililerinin ve toplumsal önderlerin konuşma ve açıklamalarından yararlanılarak, uzlaşma girişimleri ve bu ÇERÇEVEde çözüm önerileri içerik analizi yaklaşımıyla değerlendirilmiştir.

Cezayir’deki siyasi şiddet hareketini takip edenler ilk bakışta bunun geçen yüzyılın doksanlıyıllarında başladığına inanmaktadır. Ancak siyasal şiddet krizinin kökleri Cezayir’in Fransız işgali döneminde, özellikle de 1954’te devrimin başlangıcındadır. Bu dönem, suikast ve tasfiye noktasına varan militanların kendi aralarında birçok gerilime ve farklılığa tanık olmuştur. Bağımsızlıktan sonra gelişen kriz, 1992’de seçim sürecinin askıya alınmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Bu durum, siyasi şiddet kampanyalarının tırmanarak, ülkeyi 10 yılı aşkın bir süre kasıp kavuran bir iç savaşa dönüşmesine neden olmuştur. İç savaş rejim tarafından farklı dönemlerde oluşturulan birçok uzlaştırma projesinin doruk noktası olan 2006 Ulusal Uzlaşma Tüzüğü’nün uygulanmasıyla sona ermiştir. Çalışmanın zaman aralığı tarihi arkaplanı da içine alacak şekilde 1954 ile 2006 yılları arasını kapsamaktadır.

Çalışmanın elealdığı konu Cezayir'deki en büyük tabulardan biri olarak kabul edilmektedir.Bu konuyla alakalı yapılan bilimsel çalışmaların çoğu hassas ayrıntılara girmekten sakınan bir karaktere sahiptir.İktidar yanlısı veya muhalif yaklaşımları temsil eden çalışmalar ise, nesnellik içermeyen ve ciddi bilimsel araştırmalara hizmet etmedikleri görülmektedir.Herhangi bir bilimsel çalışmanın veya akademik araştırmanın tamamlanması, aynı konudaki literatürün taranması ve incelenmesi ile mümkündür.Dolayısıyla Cezayir'de siyasi şiddet ve uzlaşma konularını ele alan ve konunun çeşitli yönlerine katkıda bulunan çalışmalar gözden geçirilmiştir.Bu çalışmalar arasında Ekkart Zimmermann'ın ***Political Violence, Crises And Revolutions (Routledge Revivals): Theories And Research***¹ adlı çalışması dikkat çekmektedir.İlk olarak 1983'te yayınlanan bu çalışma, birbiriyle ilişkili Siyasi şiddet, Krizler, Askeri Darbeler, Devrimler gibi dört fenomen hakkında uluslararası teorileştirme ve nicel deneysel kanıtların kapsamlı bir sistematik değerlendirmesini sunar.Saldırganlık üzerine sosyal-psikolojik araştırmalardan elde edilen bulgular, devrimin sosyal-tarihsel araştırmalarında bildirilen sonuçların yanı sıra bu çalışmaya entegre edilmiştir.Kitabın odak noktası analitik bakış açıları ve buna karşılık gelen deneysel kanıtlardır.Yazar sürekli olarak siyasi şiddet, krizler ve devrimlerin sosyo-yapısal ve politik koşullarını vurgulamaktadır.Peckarsky Micah G , ***Civil War in Algeria (1991-2002) and its Aftermath: Analyzing the Emergence and Evolution of Non-State Armed Groups***)² başlıklı çalışması Cezayir iç savaşı (1991-2002) ve sonrası, devlet dışı silahlı grupların oluşumunu ve evrimini analiz etmek için zengin bir örnek olay incelemesidir.

Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) meşruiyetini Fransız sömürge yönetimini sona erdirmek için bir kurtuluş savaşı yoluyla inşa ederken, rejimin otoritesi 1980'lerin sonlarında azalmaya başladı ve nihayetinde İslami Kurtuluş Cephesi (FIS) tarafından Aralık 1991'deki seçimlerle tehdit edilmiştir.Otoritesini korumak için Cezayir ordusu, Ocak 1992'de seçim sürecini iptal etmek ve FIS'i bastırmak için müdahale etmiştir, siyasi muhalefeti radikalleştirdi ve on yıldan uzun süredir devam eden ve FLN-askeri rejime meydan okuyan çeşitli silahlı İslamcı grupları

¹ Ekkart Zimmermann, ***Political Violence, Crises and Revolutions (Routledge Revivals): Theories and Research***, <https://www.routledge.com/Political-Violence-Crises-and-Revolutions-Routledge-Revivals-Theories/Zimmermann/p/book/9780415687973>

² Peckarsky, Micah G , ***Civil War in Algeria (1991-2002) and its Aftermath: Analyzing the Emergence and Evolution of Non-State Armed Groups***, Yüksek Lisans Tezi, <https://dl.tufts.edu/pdfviewer/p2677653w/bz60d7151>

içeren kanlı bir iç savaşı başlatmıştır.Cezayir hükümeti, militan örgütleri hem yoğun bir şekilde manipüle etme ve sızma stratejisi hem bir af programı aracılığıyla 2002'den beri iktidarda kalmaya başarıp konumunu güçlendirmiştir.Bununla birlikte, Cezayir yönetiminin yeniden canlanmasına rağmen, iç çatışmada kalan son silahlı grup - Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat (GSPC, Selefi Vaaz ve Savaş Grubu) - 2000'li yılların ortalarında İslami Mağrip Ülkesinde El Kaide'ye dönüşmüştür.Bu değerlendirme, hükümetin 1980'lerin sonlarında iç savaşın patlak vermesine yol açan meşruiyetinin azalmasını, rejimin gücünü elinde tutmasını ve ülkesini kontrol altına almasını sağlayan etkili politikalarını, ve silahlı meydan okuyucular ve AQIM'in sürdürdüğü organizasyonel yenilikleri analiz ederek, Cezayir'in Güvenlik ortamının 1980'lerin sonundan günümüze kadar olan gelişiminin izini sürmektedir.Abderrahmane Moussaoui, *De la violence en Algérie, les lois du chaos*³ başlıklı çalışma Fransa Lyon 2 Üniversitesi'nde antropoloji profesörü olan Abderrahmane Moussaoui, Cezayir'deki şiddet üzerine yaklaşık 450 sayfa uzunluğunda ve 2006'da yayınlanan kapsamlı bir antropolojik çalışma sunmuştur.Bu vesileyle Cezayir'in doksanlarda yaşadığı şiddet olgusunun izini sürmeye ve incelemeye çalışmıştır.Bu olguya tüm yönleriyle ışık tutmakla birlikte, krizle kurduğu uzun süreli temasa, siyasi şiddet mağdurları ya da akrabaları ile yürüttüğü saha araştırmaları ve diyaloglara dayanmıştır.Araştırmacı, bir dizi mevcut yorumun dışlandığını vurgulamakta ve bunların basitleştirilmiş ve yüzeysel olduğuna inanmaktadır.Örneğin; kolonyal tezlere dayanan biyolojik yorum: Cezayirli kişi, doğası gereği şiddet yanlısıdır.Mevcut şiddeti, bir yanda kolonyal şiddetin sertliği ve bunun Cezayir ruhunda bıraktıklarıyla, diğer yanda Cezayirlilerin bağımsızlıktan sonra yaşadıkları hayal kırıklıklarıyla meşrulaştıran psikolojik yorum.Cezayirlilerin geniş bir kesiminin nasibini aldığı ötekileştirmeye dayalı ekonomik ve sosyal yorum.Şiddetin sebeplerini kültürel-dini olarak gören yorum.Yönetici seçkinlerin meşruiyet eksikliğine atıfta bulunan siyasi yorum.Cezayir toplumunun bir “uygarlık krizi” veya “büyüme krizi”nden geçtiğine inanan tarihsel yorum.Jacob Mundy'in, *Imaginative Geographies of Algerian Violence: Conflict Science, Conflict Management, Antipolitics (Stanford Studies in Middle Eastern and Islamic Societies and Cultures)*⁴ başlıklı çalışması

³ Abderrahmane Moussaoui, *De la violence en Algérie, les lois du chaos*, ACTES SUD, Arles , 2006 (Cezayir'de şiddet, kaos kanunları)

⁴ Jacob Mundy, *Imaginative Geographies of Algerian Violence: Conflict Science, Conflict Management, Antipolitics, Stanford Studies in Middle Eastern and Islamic Societies and Cultures* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 2015). p. 266

1997 ve 1998'de Cezayir'e yayılan katliamlar, hem dehşetleriyle hem de uluslararası toplumun yanıt vermemesiyle dünyayı şok etti. Takip eden yıllarda, 1990'ların Cezayir'indeki şiddet, Soğuk Savaş'tan sonraki yeni iç çatışma ve terörizm teorilerinde merkezi bir vaka çalışması haline geldi. Bu tür "Cezayir dersleri" artık, kalkınma ve terörle mücadelede Koruma Sorumluluğu doktrini ve geçiş dönemi adaletine kadar, çatışmayı yönetmeye yönelik çok çeşitli uluslararası çabalara katkıda bulunuyor. Bu çalışmayla Jacob Mundy, bu derslere ve uygulamalara eleştirel bir bakış açısı getiriyor ve silahlı çatışmanın giderek antipolitik hale gelen bilimsel vizyonuna ışık tutuyor. Bir zamanlar çatışma yönetimine rehberlik eden geleneksel güç ve tarih soruları, yerini neoliberal varsayımlar ve metodolojik biçimciliğe bıraktı. 1990'ların Cezayir'inin varsayılan derslerini sorgulayan Mundy, sorunun basitçe bu anlayışların - bu hayali coğrafyaların - Cezayir şiddetinin tartışılabilir olması olmadığını gösteriyor. Günümüzün önde gelen çatışma yönetimi stratejilerinin, kendi kusurlu mantıkları tarafından desteklendiğini ve bu nedenle onları yeniden üretmeye çalıştığını gösteriyor. Nihayetinde, bu politika ve uygulamaların yol açtığı şey, savaştan gü venli bir dünya değil, savaş için gü venli bir dünyadır. Jacob Mundy'nin çalışması , neoliberal çatışma yönetiminin dahili patolojilerinin sert bir eleştirisidir. Mundy, büyük bir ustalıkla, Cezayir İç Savaşı'nı ÇERÇEVElemek, açıklamak ve tanımlamak için inşa edilen ve çoğu zaman birbiriyle çelişen bilim adamlarını ve politika yapımcıları inceliyor. Çatışma araştırmaları akademisyenleri tarafından okunan bu kitap, bağımsızlık sonrası Cezayir'deki bilim alanındaki büyük bir boşluğu dolduruyor ve Arap Baharı sonrası Orta Doğu ve Kuzey Afrika üzerine çalışan siyaset bilimciler ve tarihçiler için değerli bir kaynak durumundadır. Yaacov Bar-Siman-Tov'un *From Conflict Resolution to Reconciliation*⁵ isimli eseri , çatışma çözümü ve barış çalışmaları alanlarında önemli bir çalışmadır. Makaleleri, çatışma çözümü, değişken durumlarda geçici yerleşim yerleri ve kısa süreli barış sağlamak için iyi donanımlı olsa da, geleneksel çatışma çözme tekniklerinin uzun vadeli istikrar inşa etme kabiliyetine sahip olmadığını iddia ediyor. Yazar bunun yerine, çatışma çözümü uygulayıcılarının salt çatışma çözümünden çok uzlaşmaya (rakipler arasındaki gü venin, dostluğun ve uyumun yeniden tesis edilmesi) odaklanması gerektiğini öne sürüyor. Geleneksel çatışma çözümü, öncelikle çatışmanın her iki tarafındaki liderler arasındaki anlaşmalarla tartışmaları durdurmaya odaklanırken, uzlaşma teknikleri odağı iki şekilde değiştirir. İlk olarak, sadece liderler arasında değil, rakip

⁵ Yaacov Bar-Siman-Tov, *From Conflict Resolution to Reconciliation*
<https://ddc449fe97e72df15faf96b8d7d4f5facfaa9c92.vetisonline.com/c/ofvptc/viewer/pdf/6k2cizql6b> ,p 138.

toplulukların üyeleri arasında da anlaşmalar inşa ederek daha tabandan bir yaklaşım benimsiyor.İkincisi, uzlaşma, uyuşmazlık çözümüne ilişkin uzun vadeli bir bakış açısı gerektirir.Yazar, geleneksel çatışma çözümünün şiddet ve gerilimi durdurmadaki rolünün önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, istikrarlı bir barışa ulaşmak için, müzakerecilerin ve çatışma çözümü uygulayıcılarının, taraflar arasında bir anlaşmadan sonra ne yapılması gerektiğine çok daha fazla odaklanması gerektiğini savunuyor.**Le pardon et la rancoeur, Algérie/France, Afrique du Sud : Peut-on enterrer la guerre ?**⁶ isimli çalışma Fransız araştırmacı Laititia Bucaille tarafından 2012 yılında Cezayir nüshasıyla yayınlanmıştır.Eski düşmanlar arasındaki affetme ve nefret göstergeleriyle Cezayir ve Güney Afrika'daki iki uzlaşma deneyimi arasında bir karşılaştırma yapmaya çalışmıştır.Çalışmasında, daha önce çatışan çeşitli taraflardan bireylerle yapılan röportajlar şeklindeki saha çalışması yoluyla, bireysel düzeyde resmi barış anlaşmalarından sonra toplumlarda barışın yolunu takip etmekle ilgilenmiştir.Çalışmanın önemi, uzlaşma konusunu teorik fikirler, siyasi söylemler ve hukuki metinler olarak ele almayan, daha önce çatışmaya girmiş bireylerin algılarını bilmeyi ve böylece uzlaşmayı ve alandaki kazanımlarını değerlendirmeyi hedefleyen bir saha çalışması olmasıdır.Anser el-Ayaşî **Cezayir'de Demokrasi ve İsyen Sosyolojisi**⁷ isimli kitabında, Cezayir'deki krizin faktörlerinin sosyolojik bir analizini sunmuş ve bunu üç ana boyutla sınırlamıştır: Ekonomik boyut, politik boyut ve sosyo-kültürel boyut.Cezayir'deki kalkınma deneyiminin başarısızlığının nedenlerini ve seksenlerin ortasından bu yana kötüleşen durumu gözden geçirmiştir.Bunun nedenlerini, aile ve okul veya genel olarak eğitim ve öğretim sistemi dahil olmak üzere sosyal kurumların başarısızlığı ve rollerini ve işlevlerini etkili bir şekilde yerine getirememeleri ve ayrıca toplumun tanık olduğu dönüşümlerin derinliği ve ivmesi göz önüne alındığında aşırı huzursuzluk ve dengesizlik durumunu bilen profesyonel ve sivil kuruluşların başarısızlığı şeklinde ifade etmiştir.Yazar ayrıca krizin aşılması hususunda da fikirlerini beyan etmiştir.Bu fikirler, toplumu modernleştirme ve modern demokratik devleti inşa etme süreçlerine dayanmıştır.Bu, güçler ayrılığını ve devlet kurum ve kuruluşları arasındaki sınırların rollere ve işlevlere göre netleştirilmesini ve aralarındaki ilişkilerin tanımlanmasını iktiza eder.Ona göre bu, eğitilmiş ve teknokratik seçkinlerin yasaların ve mevzuatın cesur bir şekilde gözden geçirilmesi için sadece

⁶ Laititia Bucaille, **Le pardon et la rancoeur, Algérie/France, Afrique du Sud : Peut-on enterrer la guerre ?**, Paris: Payot, 2010. (Bağışlama ve dargınlık, Cezayir/Fransa, Güney Afrika: Savaşı gömebilir miyiz?)

⁷ Anser Al-Ayashi, **Cezayir'de Demokrasi ve İsyen Sosyolojisi**, Kahire : Arap Araştırma Merkezi Yayınları 1999. (e.a.a.d.y)

resmi değil gerçek katılımını da gerektirmektedir.Tahir Saud'un **Cezayir'de Ulusal Uzlaşma: Deneyim ve Kazanımlar** başlıklı çalışması⁸, ulusal uzlaşma kavramını, hedeflerini ve Cezayir krizinin tarihsel ÇERÇEVESİni izleyerek, deneyimin esasına ve kazanımlarına odaklanarak Cezayir'deki ulusal uzlaşma projesini ele almıştır.Çalışma, uzlaşma için yeni bir ufuk oluşturmak amacıyla projeyi eleştirmeye çalışmakta, Cezayir ulusal uzlaşmasının epistemolojik ve tarihsel bağlamını incelemekte ve ardından ulusal uzlaşma ve sivil uyuma giden uzun yolun duraklarını tartışmaktadır.Çalışma, barış ve ulusal uzlaşma taslağının bir okumasını sunmaya odaklanarak Cezayir uzlaşma yolculuğuna dönmekte ve son olarak bir dizi eleştiri ve uzlaşma konusundaki bu Arap deneyimindeki bazı boşlukların incelenmesiyle sona ermektedir.

Tezi tamamlarken, aşırılıkçılık ve terörle mücadele, demokratikleşme, demokrasi ve barış gibi çeşitli konuları ve çalışma konusuyla kesişen ve bunları birçok yön ve açıdan ele alan bir dizi doktora ve yüksek lisans tezine dayanak alınmıştır.Bahsedilen akademik eserler konuyu anlamamıza ve bazı yönlerini ortaya çıkarmamıza yamcı olmuştur.Örnek olarak Abdünnur Mansuri'nin, insan gü venliği kavramının kökeni, gelişimi ve etkilerine odaklanan **İnsani Güvenlik Perspektifinden Ulusal Uzlaşma**⁹ konulu çalışmasıdır.Araştırmacı Cezayir'in ulusal uzlaşmaya geldiği bağlam ve politikalara değinmiştir.Cezayir ve Güney Afrika'daki uzlaşma deneyimini de karşılaştırmıştır.Araştırmacı ayrıca insan gü venliği perspektifinden Cezayir'de uzlaşmanın gelecekteki bir okumasını sunmuştur.Ancak, bu çalışma önemine rağmen Cezayir'de ulusal uzlaşma yolunu ihmal edecek ölçüde Güvenlik boyutuna odaklanmıştır.

Bu doktora tezinde ise, Cezayir'deki siyasi şiddet hareketiyle ulusal uzlaşma, Cezayir'deki uzlaşma tecrübesinin esasları, aşamaları ve özellikle 17 yıl sonra kazanımları üzerinde durularak incelenmiştir.Bütün bunlar yapılırken uzlaşmanın epistemolojik ve tarihsel bağlamı göz önünde bulundurularak yapılmıştır.Daha sonra müteselsil hadiselerin kronolojisine uygun olarak hukuki metinler kronolojik sırayla ele alınmıştır.Önce Merhamet Kanunu'nu, sonra Uyum Kanunu'nu ve son olarak Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve tezin konusuyla ilişkilendirilmiştir.Gerektiğinde bir takım eleştiriler getirilmiş, uzlaşma

⁸ Tahir Saud, **Cezayir'de Ulusal Uzlaşma: Deneyim ve Kazanımlar** başlıklı çalışması, . Araştırma ve politika çalışmaları için Arap Merkezi,duha,2018. (e.a.a.d.y)
<https://siyasatarabiya.dohainstitute.org/ar/issue034/Pages/art03.aspx>

⁹ Mansuri Abdünnur, İnsan Güvenliği Perspektifinden Cezayir'de Ulusal uzlaşma, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**,Cezayir: Batna Üniversitesi 01, Hukuk ve Siyaset Bilimi Fakültesi (e.a.a.d.y)

sürecinde ortaya çıkan bazı boşluklara işaret edilmiş ve gelecek süreçler için olası kazanımlara yer verilmiştir.

Tezin Taksimi

Çalışma giriş ve sonuç ile birlikte üç bölüme oluşmaktadır. Birinci bölüm, çalışmanın teorik ve kavramsal ÇERÇEVESİni oluşturmaktadır. Bu bölümde siyasi şiddet kavramı gözden geçirilmiş, biçimleri ve ortaya çıkış faktörlerine ilişkin farklı bakış açıları ele alınmış ve ilişkili kavramlara atıfta bulunularak değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonra uzlaşma kavramı ve hedefleri gözden geçirilmiş, buna ilişkin temel epistemolojik ve kuramsal yaklaşımlar ele alınmıştır. İkinci bölüm ise “Cezayir’de Siyasi Şiddet: Köken ve Gelişim” başlığını taşımıştır. Bölümde Cezayir’de siyasi şiddetin ortaya çıkışı ve yayılmasının nedenleri incelenmiştir. Bir yandan da siyasi şiddetin önemli aşamalarının ve sonuçlarının izi sürülmüş ve uluslararası ve bölgesel tepkilere atıfta bulunulmuştur. Üçüncü bölüm, siyasi şiddet hareketiyle başa çıkmak için bir mekanizma olarak Cezayir’de Ulusal Uzlaşma başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, Cezayir’in siyasi şiddet hareketini sona erdirmeye ve güvenciliği ve ulusal barışı yeniden tesis etme deneyimini sunmaya ve tartışmaya ayrılmıştır. Siyasi diyalogla başlayan uzlaşma stratejisi, ardından ulusal uzlaşma, sonra Merhamet Yasası, ardından da Sivil Uyum Yasası ve ondan sonra ülkeyi neredeyse kasıp kavuran bir krizi kontrol altına alabilecek nitelikte uzlaştırıcı yasa ve mevzuatları içeren Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı incelenmiştir. Ardından bu kanuna yönelik ortaya çıkan farklı tepkilere değinilip yasanın bir değerlendirmesi yapılmış ve bu uzlaşmanın geleceği ve karşı karşıya olduğu zorluklar ortaya konmuştur.

BÖLÜM 1 : KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1.SİYASİ ŞİDDET: ANLAMI VE SINIRLARI

1.1.1. Siyasi Şiddet Kavramı

1.1.1.1.Şiddet Kavramı

Şiddet, nerede olursa olsun insanla ilişkili sosyal bir olgudur.Terim, dilbilimsel tanımlarına bakılmaksızın birçok dilde birbirine yakındır.Ağırlıklı olarak bir kişiye veya bir şeye maddi ya da manevi zarar verme, kişinin ÇERÇEVESindekilere karşı olumsuz tutum ve davranışları şeklinde tanımlanmıştır.

Laland'ın felsefi ansiklopedisinde şiddet “*yasadışı veya en azından kanunsuz güç kullanımı*” olarak kabul etmiştir.¹⁰

Ernest van de Haag şiddeti “ fiziksel gücün bir kişi tarafından bir başkasına karşı doğrudan doğruya silahlı incitme, yok etme, kontrol etme, bir toprak ve mülkü harap etme, yıkma ya da kontrol etme amacıyla kullanılması” olarak tanımlıyor¹¹

P.Wilkinson şiddeti “....cebrin illegal kullanımı veya cebrin tehdit olarak kullanımı veya insanları öldürme, yaralama, kısıtlama, gözünü korkutma veya bir mülkü veya malı yıkmak, müsadere etmeye niyetlenmek”¹² olarak tanımlıyor.

Türker Alkan, Saldırganlık Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı adlı kitabında şiddeti şöyle tanımlıyor ;" büyük korku (terör) yaratmada kullanılan fiziksel ya da psikolojik zorlama ve baskı uygulamalarına şiddet adını veriyoruz¹³ "

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, "fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” durumu olarak tanımlanmaktadır.¹⁴ Fiziksel güç kullanımı ifadesinden şiddet kavramının ihmal, tüm maddi şekiller, cinsel ve psikolojik istismar, intihar ve şahsa karşı yapılan zararları kapsadığı anlaşılmaktadır.Yine bu tanımdan anlaşılabacağı üzere şiddet, kasıt ve niyet içermelidir.Bu

¹⁰ André Lalande ,**Vocabulaire Technique Et Critique De La Philosophie**, 3volumes, Paris: 2010, p.1555,

¹¹ Ernest Van Den Haag, **Political Violence And Civil Disobedience**,New York : Torchbook Library Editions. Paperback , January 1972,p. 54.

¹² Paul Wilkinson, **Terrorism And The Liberal State** ,London: The Macmillan Press Ltd, 1977,p. 23.

¹³ Türker Alkan ,**Saldırganlık Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı**, Istanbul: Hil Yayinlari, 1983,s.15.

¹⁴ Dünya Sağlık Örgütü, **Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu.**; Kahire: Doğu Akdeniz Bölge Ofisi,.s. 5

nedenle, kasıtsız ve bilmeyerek yapılan fiiller şiddet olarak kabul edilemez. Ancak burada eylem ve sonuçlar arasında ayırım yapmalıyız. Uzmanlara göre şiddet genellikle üç gruba ayrılır:

Kişinin kendine yönelik şiddeti: İntihar, kişinin kendine zarar vermesi ve bireyin kendi yaşam hakkına tecavüz etmesidir.

Bireyler arası şiddet: İki bölüme ayrılır:

Aile içi şiddet: İlişkileri ne kadar yakın olsa da akrabalar arasında olan şiddet biçimidir. Kocalar, karılar, babalar ve çocuklar bunlardandır.

Toplumsal şiddet: Akraba dışındaki bireyler arasında meydana gelen şiddettir.

Kitlesel şiddet: Üç bölüme ayrılır:

Sosyal şiddet: Nefret suçlarını içerir.

Ekonomik şiddet: Ekonomik kazanç sağlamayı veya ekonomik göstereleri engellemeyi hedefler.

Siyasi şiddet¹⁵

1.1.1.2.Siyasi Şiddet Nedir?

Siyasi şiddet, belirli bir siyasi durumu dayatmak, mevcut bir kuralı değiştirmek veya yeni bir kural getirmek amacıyla siyasi kazanımlar elde etmek için kullanılır. Bu anlamda siyasi şiddet, kaynak bakımından iki tür faaliyete işaret eder:

• **İktidar veya devlet şiddeti:** Belirli bir sistemin uygulanması veya sistemin sürdürülmesi için resmi iktidar tarafından başvuru olan çok sayıda eylemi içerir. İktidarlar, dünyanın birçok bölgesinde, özellikle demokratik açığı olan bölgelerde bu konuda uzmanlaşmıştır.¹⁶

• **İllegal grupların şiddeti:** Resmi iktidara veya toplumun bazı kesimlerine karşı gruplar, siyasi partiler, gizli veya kamu kuruluşlarının uyguladığı ve toplum bireylerine, kanunun izin vermediği fiziksel veya psikolojik baskının uygulandığı şiddettir.

Bu tanıma göre, siyasi şiddet, “resmi/devlet/kurumsal” ve “gayri resmi/halk tarafından/kitleler tarafından” şiddet diye ikiye ayrılmaktadır. Siyasi şiddet, iktidar etrafında dönen sembolizm, kolektif ve reklamcılık ile diğerlerinden ayırt edilen içsel şiddettir:

İçsel şiddet: Bu şiddet türünde tarafların arasındaki sınırlar karışmıştır ve toplumda tarafları birbirinden ayırmak oldukça zordur.

¹⁵ Dünya Şiddet Ve Sağlık Raporu, s.6.

¹⁶ Bin Debil El-Uteybî Serhan, **Cezayir’de Siyasi Şiddet Olgusu, Karşılaştırmalı Analitik Çalışma 1976-1998**, Sosyal Bilimler Dergisi, C. 28, Sayı 4, s. 8. (e.a.a.d.y).

İktidara karşı şiddet: İktidara sıkı sıkıya bağlı olanlara veya iktidar tarafından diğer gruplara yönelik uygulanan şiddettir.

Sembolizm ve Kolektif: Hedefi bireylerin kendilerine değil, sosyal, entelektüel, dini ve etnik vasıflarına olan şiddet türüdür. Bu şiddet, toplumsal olmasıyla diğerlerinden ayrılır. Çünkü bireysel anlamda bu şiddetin uygulanması mümkün değildir. Uygulama bireysel anlamda yapılabilirse bile genelde planlama ve teşvik toplumsal bazda olmaktadır.

Reklamcılık: Siyasi şiddet, sahipleri tarafından gizlenen diğer şiddet eylemlerinin aksine, farklı ve benzersiz bir özelliğe sahiptir. Zira siyasi şiddeti uygulayanlar, bazen yaptıkları farklı işlerde övünmek ve sorumluluklarını duyurmak için herkesin gözü önünde reklam yapma eğilimine sahiptir.¹⁷

1.1.2. Siyasi Şiddetin Ortaya Çıkış Nedenleri

Siyasi şiddetin akti ve edilmesinde birçok faktör önemli rol oynar. Bazıları şiddetin temel nedenini teşkil eder bazıları ise şiddeti tamamlar. Biz araştırmamızda toplumun çoğu kesimini doğrudan etkileyen faktörleri ele alacağız:

1.1.2.1. Sosyal Faktörler

Toplum bilimciler, kültürü bir insanın kalıtımla elde ettiği değil, öğrenerek kazanılan insan yaşamının yönleri diye tanımlamıştır. Toplum kültürü, kültürün temel içeriğini oluşturan inançlar, görüşler ve değerler gibi maddi olmayan manevi yönlerden oluşur. Bunun yanı sıra, semboller, ritüeller ve kültürün temel değerlerini somutlaştıran şeyler gibi maddi dokunulabilen yönleri de içerir.¹⁸ Sosyal kurumlar, “Toplumsallaşma Kurumları” aracılığıyla toplumun mevcut değer ve normlarının bireylere öğretilmesi ve toplum içerisinde nasıl davranılacağını öğretir. Yapılan toplumsallaşma sürecinde, toplumun kültürünü ve çeşitli değerlerini taşıma sorumluluğunu yüklenen aile bu kurumların başında gelmektedir. Ailede yetiştirme yöntemlerinin ortaya çıktığı çevremizdeki kültürde; boyun eğme, baskı, kontrol ve bağımlılık gibi birçok olumsuz değer olduğu ve bunun yaşamın çeşitli alanlarına yansıdığı görülmektedir. Bunu, aile bireylerinden

¹⁷ Hanefi Kadri, **Devlet Otoritesi İle Toplum Arasında Şiddet**, Siyasi Ve Psikoloji Arasında Seçilmiş Düşünceler, Kahire: Al-Mahrousa Yayıncılık, Basın ve Bilgi Hizmetleri Merkezi, s.217-222. (e.a.a.d.y)

¹⁸ Anthony Giddens, **Sociology**, Çev: Fayiz Es-Sayyâğ, Beyrut: Arap Tercüme Kurumu, Arap Birliği Çalışmaları Dağıtım Merkezi, 2005, s.82.

sorumlu olan bir babanın imajını bozmamak için karar alırken kimsenin kararını kendi kararına ortak etmemesinde görürüz.Aynı tabloyu okulda bulunan öğretmende ve işyerinde sorumlu olan kimsede buluruz.Bu, başkalarının görüşlerinin önemini azaltan ve tartışma ve diyaloga izin vermeyen bir kültür yöntemidir.Bu kültür; körü körüne itaat, gözdağı verme, korkutma, tehdit, hor görme ilkesini yüceltir.Bu durum doğal olarak bireyde aşağılık duygusuna ve eksikliğe neden olmaktadır.Çocuklara bu tür şiddetin yansıtılması ileride şiddet unsurlarını içeren bir kişilik yaratacaktır.Zorlayıcı ortamlar gölgesinde, ben-merkezcilik ve bencillik gibi olumsuz çatışmalar ve ardından “biz” yerine “ben” egosu ortaya çıkmaktadır.Baskının ve dayatmanın bir sonucu olarak bağımsızlık ve yaratıcılık; toplumda bulunan bireyi ezmek, yok saymak ve ne pahasına olursa olsun onu itaat etmeye zorlamak şeklinde algılandığı için birey, egosunu destekleme ve başkasını yıkmaya ihtiyaç duyar.Ailede ve diğer kurumlarda iktidar hegemonyası, insanı topluma yabancılaştırdığı ve ondan uzaklaştırdığı gibi bencillik ve yıkıcılık gibi bireysel sorun kaynaklarının oluşmasına neden olur.¹⁹

Okula gelince, kültür ve siyasi sistemlerimizin iki eksen aracılığıyla eğitim kurumunun yapısında önemli bir rol oynadığını görüyoruz.Birinci eksen: buradaki eğitim sistemi esas itibariyle Telkini eğitim sistemi olup, öğrencinin çalışma esnasında zihnini analiz ve eleştiriyle meşgul etmeden, bilgi ve düşüncüyü gerçeklik ve günlük sorunlarla karşı karşıya getirmeden, derslerde ezber yaparak, öğrencinin zihnini gerekli bilgilerle doldurmaya çalışan eğitim sistemidir.Bu sistem, öğretmeyi otoriteryanizme bağlamaktır.Görevlerinden biri bilmeyenlere kültürü ve okuma yazmayı öğretmek olan öğretmenin veya eğitmenin dikte ettiği şeyleri öğrenciye zorla kabul ettirmektedir.Öğrenci eğitim ve öğretim süresince belirli konuları inceler ve öğrenir.Ancak dünya ve içinde yaşadığı toplum hakkında genel kültür edinmesi için teşvik edilmez.

Bu telkinsel, otoriter ve kültürel cehalet özellikleri, siyasi şiddete ya da aşırılığa katılma sürecini kolaylaştıran temel nedenler arasındadır.²⁰

İkinci eksen: Bu eğitim sistemimizde okul, iktidar ve hakimiyet ilişkilerinin yeniden üretilmesi sürecinde ideolojik bir rol oynar.Yani otoriter iktidarlarda okulun görevi itaat ve teslimiyet değerlerini üretmektir.Öğretmenlerle öğrenciler arasında var olan itaat ve teslimiyet

¹⁹ Halim Berekat, **20 yüzyılda Arap toplumu**,Beyrut: Arap Birliği Çalışmaları Merkezi,2000, s.417 (e.a.a.d.y)

²⁰ Semir Naim, **Arap Toplumunda Din kitabında dini aşırıcılığın ekonomik ve sosyal belirleyicileri**, Beyrut: Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, 2000, s. 235. (e.a.a.d.y)

ilişkileri, sürekli olarak eğitim uygulamasında canlı ve aktif halde bırakılmalıdır. Egemenlik ve hegemonya, toplumsal yaşam ÇERÇEVESinde ezenler ve ezilenler arasındaki ilişkilerin canlı bir modelidir.²¹ Bireylerin eğitimi, başkalarının görüşlerini kabul etmemeye, tek görüşe sahip olmaya ve farklı görüşleri reddetmeye dayanan eğitim politikaları ile tamamlanır. Buna göre, evde ve okulda eğitim gerçekliğinin aşağıdaki özellikleri ortaya çıkardığını görüyoruz:

1. Toplumsallaşma yöntemi, zorbalık ve baskıya dayanan geleneksel bir yöntemdir.
2. Ailede ve okulda fiziksel saldırı ve ceza yöntemi hakimdir.
3. Ailede ve okulda aşağılama ve hor görme yöntemi hakimdir.
4. Toplumsallaşma yönteminde; şiddet, suç, kayırma, terk etme ve aşırı korumacılık birbiriyle iç içedir.

Sonuç olarak, bu yöntemlerin toplum üzerindeki yansımalarını “*Bugün şiddete maruz kalan yarın Şiddete yapan olur*” şeklinde bir şiddet döngüsüne bıraktığını görüyoruz. Diğer yandan, sosyal uzaklaştırma, kültürel dışlanma ve farklılar arasında duygusal üstünlük sağlamada rol oynayan kültürün, şiddet olgusunu üreten bir kültür olduğunu görüyoruz. Diğerini kasten reddeden, çoğulculuğu ve farklılık hakkını tanımayan bir kültürün varlığı, genellikle yetiştirme ve eğitimin yanlış mekanizmalarının sonucu olan dışlama ve şiddet seçeneğini benimsemek için verimli bir ortamdır.

1.1.2.2.Siyasi Çatışmanın Faktörleri

Çeşitli çağdaş toplumlarda devlet gücü temsil eder. Dolayısıyla bir kişinin veya bir grup insanın kendi iradesini başkalarına dayatma yeteneğini tanımlar. Otorite, güç ve şiddet biçimlerinden biridir. Doğasını gizlemek için otorite, başkalarını ister maddi ister ahlaki olsun zorlayarak kendini savunma adına bir gizem ve kutsallık atmosferi kuşatmaya çalışır. Bu zorlamalar, başkalarını itaat etmeye ve boyun eğmeye zorladığı sürece şiddettir.²²

Herhangi bir siyasi sistemin hedefi, yönetimin devamını sürdürmektir. Eğer sistem; meşruiyetinin temellerini, kendini güçlendirecek kaynaklarını, kurumlarını ve politikalarını geliştirerek sürekliliği sağlayamazsa, iktidara gelmeyi arzulayan kuvvetleri kuşatmak ve daha büyük bir sermaye ve nüfuza sahip olmak için genellikle, kendisine tehdit oluşturanlara darbe

²¹ Ali Vafı, **Çağdaş Arap Kültürü ve Eğitiminde İletişimin Tezahürleri**, Arap Geleceği Dergisi, Beyrut: Sayı no 247, 1999, s. 63. (e.a.a.d.y)

²² Sadık El-Esved, **Sosyoloji ve Siyaset: Temelleri ve Boyutları**, Bağdat: 1990, s. 601. (e.a.a.d.y)

indirme ve onları kısıtlama gayesiyle güç kullanmaya yönelir. Sistemin, değerlerini ve çıkarlarını ifade etmediğini ve hedeflerine ulaşmaya çalışmadığını düşünen güçler onu zorla değiştirmeye çalışır. Değişiklik bazen kısmi olabilmektedir, yani bazı politikalar, kararlar, kişiler veya pozisyonlar değişmektedir. Bazen de değişiklik tam olabilmektedir, yani "seçkinler, kurumlar, siyasi yönelimler" tüm sistem değişmekte ve başka bir sistem geçilmektedir. Çoğunlukla sistem (veya şiddete karşı çıkan güçler) şiddet artmasına yol açabilmektedir. Bu durumda toplum bir şiddet döngüsünde yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu ise, herhangi bir siyasi toplumun içine girebileceği en kötü durumdur. Zira bu durumda toplumun temelleri ve devletin meşruiyeti tehdit altında kalır.²³

Devletten vazgeçilmesi mümkün olmamakla birlikte, devlet şiddeti, gücün ve karar merkezinin temsil ettiği en tehlikeli şiddet türüdür. Tehlikeleri, halkın büyük çoğunluğu üzerinde bıraktığı geniş etkilerde yatmaktadır. Siyasi iktidar, vatandaşlarına karşı şiddetle yetinmez dahası vatandaşını otoritesini hakim kılmak ve nüfuzunu artırmak için kullanır. Daha sonra halka zulmetmek ve kaderiyle oynamak için şiddet kullanmaya devam eder. Bütün bunlar tüm güçlerin; despot, diktatorya lideri veya kuklasının elinde toplanmasına, şiddet ve güç kaynaklarının tekelleşmesine neden olur. Bu gücü sorumlu tutacak veya gücün otoritesini sınırlayacak bir yasa olmadığı için şiddeti mutlak bir şekilde kullanmaya çalışır. Böylece, devlet halka karşı başka bir rol üstlenerek onu kaos ve şiddet çıkmazına iter. Bundaki amacı şiddeti bastırmak ve kontrol altına aldığı algısı yaratmaktır. Otorite, devleti ele geçirmek, özgürlükleri elinden alınan halkı ortadan kaldırmak, iradelerini ve emeklerini zorla elinde tutmak için güç ve şiddet kullanır, kargaşanın ve kaosun oluşmasına izin verir. Kargaşa yaygınlaşıp otoriteden kurtulmak zorlaştıkça şiddetin mevcut duruma hükmetme gücü artar.²⁴ Devletin şiddet uyguladığı toplumlarda medeniyet ve kültürde bir gerileme yaşanır. Öyle ki, siyasi düşüncede şiddete gü venmek ve yönetimde onu bir model haline getirmek, ana özelliklerle (muhalafet ve diğer görüşlerin bastırılması) sınırlı kalmaz. Dahası anlaşmazlıkları ve gündeme getirilen diğer konuların çözüm seçeneklerini ortadan kaldırır ve tek bir yöntemle kısıtlayarak halkın bilinçaltına şiddeti iyice yerleştirir. Böyle olunca, siyasi otorite olmak isteyen tüm taraflar günlük yaşamlarında şiddete sığınacak, bireyin ondan kaçınması için bir gerekçe bulunmayacak ve hatta bireyler şiddet

²³ Tevfik İbrahim Haseneyn, **Arap Rejiminde Siyasi Şiddet Olgusu**, Bsk. 2, Beyrut: Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, 1999.s.59. (e.a.a.d.y)

²⁴ Macid El-Gırbâvî, **Şiddetin Zorlukları**, Bağdat: Araştırma ve Medeniyet Geliştirme Enstitüsü Yayınları, 2009, s. 112-113. (e.a.a.d.y)

dışında başka bir şeyin varlığının farkında bile olmayacaklar.Çünkü bu bireyler barışçıl yöntemleri tanımamış ve tatmamışlardır.Böylelikle şiddet, hayatlarının tek yolu olur.Onları her yönden kuşatır, düşüncelerini doldurur, ahlaklarına yansiyarak davranışlarını yönlendirir.Şiddete başvurmak kastî bir eylem olmasa da otomatik bir tepki haline gelir.²⁵

Demokratik ülkeler bütün vatandaşlarını siyasi faaliyete katılıma teşvik ederken, totaliter veya otoriter rejimler, halkını bu gibi haklardan mahrum bırakmaya veya bu haklarını kısıtlamaya çalışır.Bu ülkelerde öncelik, devletin ve iktidardaki rejimin ihtiyaçlarıdır.Halkın çıkarları öncelik basamaklarında daha sonra gelir.Bu siyasi sistemler, genellikle sistem değiştirmeye yönelik herhangi bir girişime karşı koyarak muhalefeti bastırma ve muhalefetin mevcut siyasi tabularını ortadan kaldırma eğilimi ile öne çıkar.Bu özellik aynı zamanda çeşitli ulusal ve yerel düzeyde seçimlerin yapılmasına izin veren birçok sistem için de geçerlidir.Ancak mevcut sistemin güvenliği ile ilgili sınırı aşılması ve üstesinden gelinmesi mümkün olmayan kırmızıçizgiler belirler.²⁶

Toplumlarımızdaki siyasi otoritenin genel eğilimi, askeri ve siyasi gücü gü venli bir şekilde odaklayarak çağdaş merkezileşme yönünde devlet başkanına veya onu kontrol eden kişiye verme şeklindedir.Bu durum, otoriteyi desteklemek ve korumak için politik ve gü venliğe duyarlı stratejik konumların kontrolüne dayanmayı gerektirmiştir.Böylece şiddet ve baskı siyasi istikrarın korunmasında giderek daha önemli hal almıştır.²⁷ Baskıcı devlet, toplumun ilerleme ve yükselme projesinde başarısız olmasının temel nedenlerinden biridir.Çünkü bu devlet, toplumu, yeteneklerini ve imkanlarını önemsiz konularda tüketen büyük bir kaba dönüştürmek istemektedir.Bu doğrultuda, bağımsız bir ulusal benliğin inşasını önlemek için şiddet ve baskı uygulamaktadır.Siyasi başarısızlık, fiziksel ve sembolik şiddetin hedefleri, amaçları ve çıkarlarının ne anlama geldiği hususunda anlaşmazlığa neden olmuştur.Toplum ile otorite arasındaki eşit ilişkinin kaybolması, otoriteyi üstten gelim projeler ve seçenekler benimsemeye itmiştir.Böylece, projelerini yürütmek ve sosyal ve ekonomik planlarını başarılı kılmak için şiddet araçlarına başvurmuştur.Buna karşılık, toplum da bu koşullar altında kendini ifade etmede ve tercihlerinde şiddet araçlarına başvurur ve bunları kullanır.²⁸

²⁵ Macid El-Gırbavî,s.177-178.

²⁶Anthony Giddens,s.475-476.

²⁷ Muhammed Said Ebu Âmûd,**Çağdaş Arap siyasi yaşamında siyasi şiddet**,Beyrut : Arap Geleceği Dergisi, Sayı 140,1990.s.9.(e.a.a.d.y)

²⁸ Aziz Cebir Şeyyal,**Şiddet ve Aşırılık Olgusu, Nedenleri ve Tedavileri**, Diğerinin Periyodik Görüşü, 2008,s. 25. (e.a.a.d.y)

Siyasi otoritenin Cezayir de bulunan azınlıklara karşı olumsuz bir tavır sergilediğini görüyoruz.Ülkelerimiz azınlık sorunları ve ulusal entegrasyon eksikliği yaşamaktadır.Toplum; dini, etnik veya dilsel olmak üzere farklı kökenlerden oluşan gruplara ayrılmıştır.Bunun yanında açık ve net bir ulusal ve dini kimlik kavramına da sahip değildir.Bu gruplar arasındaki ilişki, iç çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olabilecek yükselen gerginlik şeklindedir.Bu gerginlik bir iç savaşa neden olabilecek bir seviyeye bile gelebilmektedir.Bu sorunlar, vatani fırkalara bölmek isteyen dış ve bölgesel güçlerin etkileri ve rollerinden, iktidardaki liderlere tabi ayrıcalıklı azınlık bölgeleri ile bu grupların yerleştiği bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik eşitsizliğin kalıcılığını sağlamak isteyen bir dizi iç faktörden kaynaklanmaktadır.²⁹ Bu eşitsizliğin devam etmesi, mevcut çelişkilerin ve bölünmelerin patlamasına yol açacak, çeşitli bölücü hareketler, iç savaşlar ve farklı şekillerde şiddetli yolsuzluklar baş gösterecektir.Böyle olunca, sorumlu olan iktidar otoritesinin, ülkenin farklı bölgeleri arasındaki ekonomik kalkınmayı ve sosyal denge eşitliğini sağlayamadığı açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.Böylece iktidarın, sindirilen grupları sosyo-ekonomik bünyede bir araya getirmesi kolaylaşır.Bir köşede unutulmuş kalmamak için toplumun, devletten meşru talepleri ve özellikle sosyo-ekonomik istekleri, “iktidar otoritesinin” ihmalinden kaynaklanmaktadır.Bu ihmalin sonucunda zulüm, baskı ve hayal kırıklığı hissi ortaya çıkmaktadır.³⁰

Böyle devam ederse siyasi güç, toplumu ve geleceği yıkan bir faktör haline gelecektir.Çünkü olumlu ve geçici sonuçlar gerçekleştirse bile şiddeti tercih etmektedir.Bunun sonucunda gelecekte her şey şiddete doğru gidecek ve bu şiddet bir döngü şeklinde devam edecektir.

1.1.2.3.Psikolojik Faktörler

Psikolojik faktörün, aynı bireyler ve gruplar üzerindeki etkisi göz önüne alındığında,toplumsal sisteme ve ardından siyasi sisteme karşı şiddeti harekete geçiren en önemli temel nedenlerden biri olduğu anlaşılr.Davranış bilimi uzmanları, belirli bir zaman diliminde birey ve grupların yaşadığı sıkıntıların, daha sonraki dönemlerde ne gibi sonuçlar doğuracağına dikkat çekmiştir.

²⁹ Celal Abdullah Muavvid, **Arap Dünyasında Siyaset ve Sosyal Değişim**, Kahire:Araştırma Stratejik Çalışmalar ve Politika Merkezi, 1994.s. 305. (e.a.a.d.y)

³⁰ Celal Abdullah Muavvid,s.306.

John Dollard, engellenenin her zaman saldırganlığa yol açacağını ve saldırganlığın sadece engellenmenin bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir.³¹ Buradaki engelleme, insanın kendisi için belirli hedefleri gerçekleştiremediği zaman yaşadığı hayal kırıklığı anlamına gelmektedir. Engelleme, engelleme kaynağına karşı bir yıkıcı saldırganlık eğilimi tetikleyebilir. “Hedefine ulaşmaya çalışırken engellenen bir kişi şiddete maruz kalabilir, buna karşılık o da doğrudan engelleme kaynaklarına saldırabilir.” Toplumsal hayatta insanlar sosyal makama ve zenginliğe, güce, eşitliğe, özgürlüğe vb. gibi birçok şeye değer verir. Bu değerleri gerçekleştiremediklerinde veya bir değeri gerçekleştirip başka bir değeri kaybettiklerinde homurdanma, kızgınlık ve çoğunlukla göreceli yoksunluk kaynaklı şiddet göstermeye başlarlar.³² Göreceli yoksunluk, toplumdaki ekonomik tahminlerin ve sermayenin dağılımındaki eşitsizlikten ve toplum sınıflarının temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarından kaynaklanmaktadır. Bu yoksunluk “göreceli” olarak tanımlanmaktadır. Çünkü belirtisi, direk bu durumu yaşayanlar da görünmez. Ancak kendi durumu başkasının durumuyla karşılaştırıldığında ortaya çıkar. Toplumda genel bir zulüm ortaya çıkarsa, durumdan sorumlu olan siyasi sisteme karşı çeşitli şiddet biçimlerine başvuran mahrum gruplarda, toplumsal kızgınlık ve öfke meydana gelir.³³

Şiddetin talep edilen sonuçlara ulaşması için, siyasi sistemden veya siyasi sistemden etkilenen günlük yaşamın baskılarından dolayı maruz kaldıkları huzursuzluğu ve engellemeleri ortadan kaldırmak amacıyla daha fazla alana sahip olmak için bireyler siyasi isyana yönelir.³⁴ Dışlanma ve uzaklaştırmaya dayalı politikalar ve toplumun bazı gruplarına yıldırma ve korkutma politikaları izleyen sistem, yoksunluk duygusunu yaratır ve bireylere hedeflerine ulaşmaktan uzak olduklarını hissettirir. Uygun bir fırsat olduğunda, (siyasi otorite, özellikle siyasi veya ekonomik bir krize maruz kaldığında) bu grup, şiddetini doğrudan siyasi otoriteye veya sembollerine yönlendirir.

³¹ Atıf Ahmed Fuat, **Siyaset Sosyolojisi**, Mısır: Üniversite Bilgi Evi, 1990, s.147. (e.a.a.d.y)

³² Sadık El-Esved, s.516.

³³ Celal Abdullah Muavvıd, s. 295.

³⁴ Adnan Heyacene, **Siyasi Şiddeti Yorumlamada Metodolojik Sorunlar**, Eleştirel Çalışma, Amman : Beşeri ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, 1999, s.198. (e.a.a.d.y)

Bazen engellenmiş grup, eskiden iktidar, maddi güç, karar ve daha birçok kazançtan faydalanırken bahsi geçen şartlarla karşı karşıya kalınca bütün bu ayrıcalıklarını kaybeder ve eski kazançlarını elde etme adına çoğu zaman onu şiddete götürecek bir engellenme durumu yaşar.

Siyasi şiddet iki kısma ayrılır: Bunlardan biri, kişiye yöneltilen doğrudan şiddet veya engellemeye neden olan şiddettir. Diğeri ise, kişiye veya engellemeye neden olmayan ancak asıl kaynağıyla ilgisi olan cihete karşı yapılan alternatif şiddettir. Bu şiddet, engellenmenin kaynağı engellenenlerden daha güçlü olduğunda ortaya çıkar. Bu yüzden oluşabilecek infialleri sona erdirmek için daha az güçlü bir kaynağa yönelirler.

Aşağıdaki şekil, engellenmenin etkisini siyasi şiddete neden olan önemli bir faktör olarak göstermektedir:

Aşağılanma → Uzaklaştırma → Engelleme → Kızgınlık → Siyasi şiddet

Şekil :01

1.1.3. Siyasi Şiddet Göstergeleri

Legal ve illegal şiddetin ölçülmesine ilişkin genel göstergeler bulunmaktadır. Bu göstergeler, siyasi şiddet biçimleri olarak da kabul edilebilir. Araştırmacılar Ivo-Feirerabend ve Rosalind Feierabend, toplumda ayaklanmalar, gösteriler, grevler, suikastlar, terörizm, darbeler, gerilla savaşları, isyanlar, tutuklamalar, olağanüstü hal ve sıkıyönetimin ilan edilmesi durumlarının ortaya çıkmasını ve yayılmasını siyasi şiddetin göstergesi olarak belirlediler. Toplumsal kalkınma ve siyasi şiddet üzerine yapılan bir araştırmaya dayanan Donald Morrison ve Hugh Michael Stevenson'a göre, istenmeyen insanları dışlamak da siyasi şiddetin bir parçasıdır. Chung SiAhn, siyasi şiddetin göstergelerini; savunma ve iç güvenciliğin devlet bütçesindeki payı, gazete sansürleri, siyasi katılım kısıtlamaları, iç Güvenlik güçlerinin harekete geçmesi, sokağa çıkma yasağı ve siyasi tutuklamaları da içerecek şekilde genişletmiştir.³⁵

Siyasi şiddet legal ve illegal olmak üzere ikiye ayrılabilir. Birincisine örnek; ohal, gözcülük ve tutuklamalar, idam, sürgün, emniyet güçlerini ve orduyu kullanma, özgürlükleri kısıtlamadır. İkincisine örnek ise; gösteriler, ayaklanmalar, isyan, grevler, terörizm, iç savaş, darbeler, suikastlardır.

³⁵ Tevfik İbrahim Haseneyn, s.80-81.

1.1.4. Siyasi Şiddet Biçimleri

Siyasi şiddet birçok biçim ve surette ortaya çıkar.Ted Robert Gurr dahil olmak üzere birçok araştırmacı şiddet eylemlerini üç siyasi şiddet biçiminde sınıflandırmıştır:

1.1.4.1.Galeyan Durumuna Bağlı Şiddet

Plansız, düzenli olmayan siyasi şiddet eylemlerini ifade eder.Halkın katılımı ile gerçekleşir.Örneğin; ayaklanmalar, iç çatışmalar ve iç isyanlar ...vs

1.1.4.1.1. Ayaklanmalar

Halk gruplarının; siyasi sisteme, sembollerinden bazılarına ve özel ya da kamu mülkiyetine karşı şiddet kullanımını ifade eder.Ayaklanmalara öldürme ve sabotaj olasılığı da eşlik edebilir.Bu ayaklanmalar genel ya da sınırlı olabilir.2019 Fransa Olaylarında olduğu gibi büyük ölçekte yıkım ve tahribat eylemlerini doğurabilecek birkaç sosyal grubun katılımıyla “birçok şehre”, nispeten geniş bir coğrafi alana yayılabilir.Bunun yanında, bu ayaklanmalar; “şehrin bir mahallesinde” veya “köyde”, nispeten dar bir coğrafyada da olabilir.Buna çoğunlukla, bir sosyal grup katılır,maddi ve insani kayıpların miktarı ise büyük olur.

1.1.4.1.2. İç İsyanlar

İsyan, "bir bölgenin siyasi durumunu kontrol etmek, zayıflatmak veya değiştirmek için sabotaj ve şiddetin sistematik kullanımı" olarak tanımlanabilir.İsyancılar, hükümet otoritesini yok etmeye ya da ortadan kaldırmaya ve belirli bir bölgenin kaynakları ve nüfusu üzerinde tam ya da kısmi kontrol sağlamaya çalışırlar.Bunu, zorlama, yıldırma, propaganda, sabotaj ve siyasi seferberliği içeren bir güç kullanarak yaparlar.İsyancılar,hükümet güçleriyle sadece siyasi hedeflerine ulaşacak kadar savaşırlar.Temel çabaları, unsurları tamamen ortadan kaldırmak değil, insanları yöneten rekabetçi bir sistem oluşturmak, hükümetin topraklarını ve insanlarını yönetmesini imkansız hale getirmektir.Bu nedenle, isyancı faaliyet, hükümetin kontrolünü ve meşruiyetini zayıflatmayı, isyancı kontrolünü ve etkisini artırmayı amaçlar.İsyanın, askeri sisteme benzer merkezi bir komuta yapısına sahip tek bir grup tarafından olması gerekmez.Aksine farklı amaçları bulunan, muhtelif gruplardan oluşan karmaşık bir yapı tarafından gerçekleşir.Bu gruplar arasında hiyerarşik olmayan, esnek ve dinamik bir ilişki vardır.

İsyan hareketlerinin başarısı, karizmatik bir lidere, taraftarlara, askerlere, yardımlara, güvenli sığınağa, çoğunlukla yasadışı faaliyetlerden kaynaklanan finansmana ve halkın güvenini kazanmak için birçok faktöre ihtiyaç duyar.İsyanı hareket ettiren çekici güç siyasi mesele olunca dini, kabileciliği ve yerel bir kimliği kullanır.İsyancılar, toplumda yaygın olan eşitsizlikten ve yoksunluktan dolayı çatışma zamanını uzatmayı, hükümetin enerjisini tüketmeyi, rakiplerini teslim olmaya mecbur etmek veya çatışmayı siyasi olarak çözmek için yeterli halk desteğini kazanmayı amaçlar.İsyancılar, ikna etme, zorlama ve tehdit yoluyla halkı kontrol etmeye çalışırlar.

Bunun yanında devletin Güvenlik güçlerini zor durumda bırakmak için gerilla savaşı taktiklerini kullanırlar.³⁶

1.1.4.2.Kumpas ve Sabotaj Eylemleri

Bir seviyeye kadar planlı şiddet eylemleri içerir.Sınırlı sayıda insan katılır.Örneğin; siyasi suikastlar, sınırlı terör eylemleri, gerilla faaliyeti, darbeler ...vb.

1.1.4.2.1. Siyasi Suikastlar

Siyasi sistemi zayıflatma umuduyla siyasi liderleri öldürmeyi ve tasfiye etmeyi amaçlayan seçici şiddet eylemleridir.Devlette hassas makamlara sahip, siyasi kararlarda etkili olan resmi ve gayri resmi şahsiyetleri hedef alan cinayetler veya cinayet teşebbüsleridir.Örnek olarak Devlet başkanları, Başbakanlar, siyasi parti liderleri, Güvenlik liderleri, gazetelerdeki baş editörler vb.verilebilir.Suikast ile öldürülenler arasında örneğin; Cezayir Cumhurbaşkanı Muhammed Budiaf, Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed En ver Sedat, Lübnan Başbakanı Refik el-Hariri, Pakistan Başbakanı Benazir Butto, Hindistan Başbakanı İndira Gandhi ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı John Kennedy gibi siyasi liderler vardır.

1.1.4.2.2. Darbeler

Çoğu yeni kavramlar gibi darbe kavramı hakkında yapılan açıklama ve yorumlar birbirinden farklıdır.Bu terim ilk olarak 17.yüzyılda Fransa'da coup d'État (askeri darbe)'sinde ortaya çıkmıştır.O zamanlarda kral, aldığı ani kararlardan şüphelenenlerden kurtulmak için

³⁶U.S.Government,**Counterinsurgency Guide (2009)**,Counterinsurgency Guide, United States ,Government Counterinsurgency Initiative. Bureau of Political-Military Affairs.

kullanılmıştır. Terim ile ilgili durum, 17.yüzyıldakinin aksine 19.yüzyılda daha kapsamlı bir şekilde gelişmiştir. Şöyle ki; 17.yüzyılda darbeyi iktidarda olan kral yaparken, 19.yüzyılda darbe iktidarı devirmek için ordu tarafından yapılır hale gelmiştir. 20.yüzyılda ve özellikle 1930'da İtalyan Curzio Malaparte, siyaset biliminde "Darbe Teknikleri" (Tecnica del colpo di Stato) adlı kitabını yazmıştır. Kitabında Darbe terimini çağdaş anlamda geniş bir şekilde açıklamıştır. Darbenin sadece askeri kanadı içermediğini, aynı zamanda sivil kanadı da içerdiğini belirtmiştir.³⁷

Askeri darbe, ordu komutanının, yönetimi ele geçirebilmesi için ülkede bulunan sivil veya askeri iktidarı ordu aracılığıyla devirip rejimi değiştirmesidir. Darbe, eşitliği ve adaleti tesis etme veya yönetime hakim olma iddiasıyla yapılır. Ordu darbeden sonra resmi medya aracılığıyla bir numaralı bildiriye sunar ve ordunun iktidarı ele geçirdiğini ilan eder.

Askeri darbe, beyaz veya barışçıl darbeden tamamen farklıdır. Beyaz darbe, iktidarın kendi içinde meydana gelmesi şeklindedir. Katar Emiri Şeyh Hamed bin Halife Âl-Sani'nin babası Halife bin Hamed Âl-Sani'ye yaptığı darbe, beyaz darbeye örnektir.

1.1.4.3. İç Savaşlar

Hedefi iktidarı devirmek olan bir örgüt tarafından geniş kitlelerin katılımıyla üst seviyede yapılan siyasi şiddet eylemlerinden oluşur. Örneğin: Şehir ve gerilla savaşları ve devrimler vb.³⁸

1.1.4.3.1. Gerilla Savaşları

Gerilla terimi İngilizce'de (Guerrilla), Fransızca'da (Guérillas) olarak bilinir. Bu terimin kökleri İspanyolca "küçük savaş" anlamına gelen (Guerrilla)'dır.

19.yüzyılın başında Fransız İmparatoru Napolyon Bonapart'ın İspanya işgalinden sonra uyguladığı sisteme karşı İspanya halkının taktiği olarak tanımlanır. Daha sonra bu terim kısa bir zaman dilimi içinde 1809 yılında İngilizce'ye geçmiştir. Ayrıca terim, savaşçılara atıfta bulunmak için de kullanılmıştır (örneğin; "şehir, gerillalar(savaşçılar) tarafından ele geçirildi). Bunun yanı sıra –İspanyolca dilinde olduğu gibi- bu savaşçılardan bir grubu veya fırkayı belirtmek için

³⁷ **Encyclopædia Universalis**, <https://Www.Universalis.Fr/> (20.02.2020).

³⁸ Tevfik İbrahim Haseneyn, s.82.

kullanılmıştır.Çoğu dilde gerilla savaşı terimi hala silahlı gruplar ve düzenli ordular arasındaki belirli bir savaş biçimini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Gerilla terimi, hakkında yapılan birden fazla çalışmayla dikkat çekmektedir.Tanımıyla ilgilenenler arasındaki Fransız Siyasi Sözlüğü (Le Dictionnaire De Politique) gerilla savaşını şu şekilde tanımlamaktadır: “Küçük gruplar ve düzenli ordu arasında gerçekleşen savaştır.Bu savaş sırasında küçük gruplar, düzenli orduyu yenmek için taciz (örneğin; askeri hedefleri havan ve sniper mermileriyle ateş altına almak gibi), pusu ve sabotaj yöntemlerini kullanır.”

Meydan Larousse Ansiklopedisi de, gerilla savaşını şu şekilde tanımlamıştır: “Silahlı unsurlar tarafından tuzak ve taciz (askeri hedeflere ateş açmak ve karakolları bombalamak) eylemleriyle yapılan bir savaş şeklidir.Bu gibi savaşlar iktidarın istikrarını sarsar devamında da iktidarın yenilgisini ve unsurların zaferini kolaylaştırır.”

İngiliz web sitesi Merriam Webster ise gerilla savaşını şu şekilde tanımlamaktadır: “Düzenli orduya karşı küçük, genellikle bağımsız ve düzensiz gerçekleştirilen askeri eylemlerdir (sabotaj gibi).”³⁹ İngiliz Urban Sözlüğü (Urban Dictionary)⁴⁰ de gerilla savaşını şu şekilde tanımlamıştır: “Büyük ve düzenli bir kuv vete karşı küçük ve düzensiz bir kuv vetin yaptığı savaştır.Bu savaş sırasında küçük kuv vet çeşitli taktikler kullanır.Bu taktikler arasında “sürpriz faktör, sabotaj, iletişim ve düşman hattının imhası vb.” taktikler bulunur.”

1.1.4.3.2. *Devrimler*

“Devrim” kelimesi köken itibariyle Latince olup (Revolutio) “azalan” veya “geriye dönüş” anlamına gelmektedir.Orta Çağda bu kelime aynı anlamı taşıyan (Revol vere) teriminin yerine kullanılmıştır.Bu terim ilk defa 1660 yılında İngiliz Kraliyet sisteminin geri gelmesi için kullanılmıştır.O zamanlarda şu şekilde tarif edilmiştir: “Siyasi şiddet hareketi veya devletin siyasi ve sosyal yapısında ani bir değişiklik meydana getirmeye çalışmaktır.”⁴¹

Yukarıdaki tanımlara dayanarak devrimi şu şekilde tarif edebiliriz:

³⁹ <https://www.Merriam-Webster.Com/>(15.02.2020)

⁴⁰ <https://www.Urbandictionary.Com/>(15.02.2020)

⁴¹ Encyclopædia Universalis, <https://www.Universalis.Fr/>(16.02.2020)

Terimi anlamadaki çeşitlilik ve düşünürlerin farklı yaklaşımları nedeniyle devrim kavramını tanımlamak oldukça zordur.Çünkü her biri kendi ideolojisine ve uzmanlığına göre terimi tarif etmiştir.Devrim; siyasi, sosyal ve ekonomik koşulları ve yapıları değiştirmek için kullanılan bir araçtır.Mevcut sistemin çökmesine ve bir öncekinden daha iyi olması varsayılan sistemin yükselmesine yol açar.Bunun yanında, değişimin radikal ve kapsamlı olmasını varsayar.Devrimin başarısı, devlet kurumlarını ve çeşitli alanlardaki kadrolarını etkilememek, yapılacak değişikliklerle özellikle kamusal alanda çalışanların işlerinin sonlandırılmasına yol açmamak ve kaotik bir duruma sebep olmamak şartıyla anayasanın ve mevcut sistemin çöküşüyle sonuçlanır.

Devrim kalkışmaları 18.yüzyılda ortaya çıkmış ve bu yüzyılın en büyük iki devrimi olan Fransız Devrimi ve Kuzey Amerika Devrimi'ni meydana getirmiştir.Sonuç olarak siyasi şiddet biçimleri iki önemli faktöre göre sınıflandırılır: Örgütlenme ve koordinasyon ile büyük boyutta halk katılımı.En tehlikeli siyasi şiddet biçimi, Büyük ölçüde örgütlenme ve koordinasyonun olduğu ve geniş ölçüde halk katılımının gerçekleştiği biçimdir.

1.1.5. Siyasi Şiddet ve Onunla Kesişen Kavramlar

Siyasi şiddet kavramı ile çeşitli kavramlar arasında büyük bir karışıklık vardır.Terörizm, siyasi istikrarsızlık ve dini aşırılık bunlardan birkaçıdır.Bu nedenle karışıklığı kaldırmak için siyasi şiddet kavramından bu kavramları ayırmak gerekir.

1.1.5.1.Siyasi Şiddet ve Terörizm

Şiddet ve terör kavramının uygulamada ortak yönleri olmasına rağmen aralarındaki fark, göreceli olup alanı, azmettirici ve hareket noktası ile kısıtlıdır.Öte yandan, araştırmacılar, Güvenlik çalışmaları kapsamında, terörizmin belirli bir tanımı üzerinde anlaşamamışlardır.Çok sayıda ve birbirinden karışık tanımlar bulunmaktadır.Bu kavramın kaynağı basında ve siyasiler arasında yaygındır.Tanım, çoğunlukla ideologlarla ilişkilendirilmiştir.Bazılarının terörizm olarak gördükleri başkaları tarafından meşru olarak kabul edilebilmektedir.Aradaki farkın özü, neyin kınanabilir bir faaliyet olarak kabul edilebileceği ve neyin desteklenmeyi hak eden meşru

bir mücadele olabileceği vizyonlardaki farkla bağlantılıdır. Böylece terörizm kelimesinin büyük bir karışıklık ile çevrili olduğu netleşmiş olmaktadır.⁴²

Bu ÇERÇEVEde thomas Thorsten siyasi terörizmi ve siyasi şiddeti birbiriyle ilişkilendirir. Her ikisinin sembolik eylem çemberinden çıkmadığına inanır. Şiddet ve tehdit, kullanımını gerektiren olağandışı yollarla siyasi etki yaratmak için yapılır. İkisinin ortak unsurları aşağıda olduğu gibidir.⁴³

Şiddet veya tehdit eylemi, toplumda yaygın olan durumu aşan “alışılmamış veya olağandışı” belirli özelliklere sahiptir. Terör eylemi, sembolik bir nitelik taşır. Eylemi bir sembol şeklinde algılayarak kabul eder. Bu ise, onun kendi içinde bir anlam veya daha geniş bir çağrışım olduğu anlamına gelir. Olası tüm kurbanların kalplerine korku ve endişe içeren bir mesaj taşır.

Buradan yola çıkarak terörizmi şu şekilde tarif edebiliriz: Faillerin şiddet eylemleri yoluyla, doğrudan hedefi aşarak, eylem ile hedeflenen bireylere veya diğer gruplara etki etmesi hedefiyle terör eyleminin içerdiği mesajı veya telkini içeren siyasi şiddet biçimidir.

Terör eylemi genellikle kitlelerin akıllarını ve kalplerini etkilemeye, insanların düşündüklerine ve hissettiklerine odaklanır ve bunlar davranışlarını etkiler. Bu durum mutlak surette siyasi şiddette bulunmaz.

Ayrıca çoğunlukla, terör eylemi şu ya da bu şekilde uluslararası bir boyut kazanırken, siyasi şiddet nadiren bu karaktere bürünür ve genellikle içsel bir nitelik taşır. Sonuç olarak, siyasi şiddet ile siyasi terörizm arasında bir tür örtüşme ve iç içelik olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmıştır⁴⁴.

1.1.5.2. Siyasi Şiddet ve Siyasi İstikrarsızlık

Siyasi şiddet konusunu ele alan bazı çalışmalar, siyasi şiddet kavramı ile siyasi istikrarsızlık arasındaki karışıklık üzerinde durmuştur. Siyasi şiddet göstergeleri, siyasi istikrarsızlığın göstergeleri olarak sunulur ve bu nedenle iki kavram bazen birbirinin yerine kullanılır.

⁴² Pierre-Alain Clément, **Le Terrorisme Est Une Violence Politique Comme Les Autres : Vers Une Normalisation Typologique Du Terrorisme**. Études Internationales, Institut Québécois Des Hautes Etudes Internationales, 2014. s.355-492. <https://www.Erudit.Org/Fr/Revues/Ei/2014-V45-N3-Ei01626/1027551ar/> (19.02.2020)

⁴³ Veled Es-Sıddık Meylud Ve Diğerleri, **Kavramsal Sorunlar ve Uygulamadaki Farklı Standartlar Arasında Terörle Mücadele**, Amman: Akademik Kitap Merkezi, 2016. (e.a.a.d.y)

⁴⁴ Pierre Alain Clément, s.355-492.

Siyasi istikrarsızlık olgusu esneklik ve görecelik ile ayırt edilir.Kitlelerin beklentilerini karşılamak için gerekli değişikliğin yapılmaması karşılıklı şiddete yol açmakta ve çatışma çemberini genişletmektedir.Bu ise iktidarın meşruiyetinin ve siyasi sistem kurumlarındaki etkinliğinin zayıflamasına yol açmaktadır.Bu nedenle siyasi şiddet, siyasi istikrarsızlığı anlamak için merkezi bir kavram olarak kabul edilir.Bu onun ana tezahürüdür ve istikrarsızlığın açık bir göstergesidir.⁴⁵

1.1.5.3.Siyasi Şiddet ve Dini Şiddet

Dini şiddet kavramı, siyasi şiddet ve sosyal şiddet gibi diğer kavramlarla genellikle karıştırılan bir kavramdır.Şiddet biçimi, onun temel hedefiyle, sonra da onu haklı çıkaracak ve gösterecek entelektüel özellikleriyle bağlantılı olmalıdır.Siyasi şiddetin bir amacı, gerekçesi ve ideolojisi vardır.Dini şiddetin de dini naslardan çıkarıldığı iddia edilen amacı ve ideolojileri vardır.Bu dini şiddetin en önemli nedenlerinden birinin, dini nassı anlamada aşırılığa gidilerek ruhundan ve içeriğinden uzak, hatalı ve yanlış anlaşılması olduğu söylenebilir.Bu durum kendi gibi düşünmeyen insanlara karşı olumsuz bir tavır sergilenmesine neden olur.⁴⁶

1.2. UZLASMA

1.2.1. Uzlaşmanın kapsamı

Küçük silahlı çatışmaların sayısının artmasıyla birlikte silahlı çatışmalar biçim değişikliğine uğramıştır.Soğuk savaşın sona ermeden önceki dönemlerinde çatışmalar devletler arasında düzenli ordu ve devlet eliyle yapılırken, devlete bağlı olmayan küçük örgütlerin ortaya çıkmasıyla birlikte savaş şekli ve onu yöneten mantık değişmiştir.Çatışmalar hem süre olarak hem de yol olarak düzensiz bir hâl almıştır ve uluslararası terörizm olgusu arttıkça bu olgu da gelişmeye başlamıştır.

⁴⁵ Hassen Kobbia , Jude Eggohb,**L’instabilité Politique Et Ses Déterminants**: Un Réexamen Empirique, Laboratoire d’Economie d’Orléans (LEO), Université d’Orléans-France.

⁴⁶ Muhammed Hüseyin Ebu’l-Alâ’, **Mısır’da Dini Şiddet**, s. 194. <https://Books.Google.Com.Tr/>. (17.02.2020).

Çatışmaları incelemek ve sürekli barışı sağlamak için bu şartlar gelişmiş; yeni malzemeler, kavram bulma ve bu kavramları netleştirmek için uygun bir ortam oluşturulmuştur.Uzlaşma kavramı teorik ve pratik olarak bu yeniliklere karşı önerilen cevaplardan biridir.Uzlaşma kavramının mantıklı işaretlerinden, aralarında bir düşmanlık olduğu sanılan bir eylem olduğunu söyleyebiliriz.Uzlaşma bir eylem olarak birbirine düşman olan her iki tarafın istemesiyle ya da onlardan birinin taviz vermesiyle meydana gelir.Ayrıca çatışanların arasını düzeltmek isteyen üçüncü bir tarafın vasıtasıyla oluşabilen bir eylemdir.

Barış ve çatışma literatürüne baktığımızda uzlaşma; herhangi bir ülkede çatışma meydana geldikten sonraki sürede, acı bir hadisenin ardından her iki tarafın aynı oluşuma ait olduğunu hissetmesi ve taraflardan birinin açıkça itiraf etmesi diğerinin de affetmesi şeklinde tanımlanmıştır.Bu sayede aynı oluşuma ait hissedip ortak yaşamı kabullenirler ve bunun tekrarı önlenmiş olur.⁴⁷

1.2.2. Uzlaşmanın Genel Tanımları

Çatışma kavramları sözlüğünde uzlaşmanın tanımı şu şekildedir:Uzlaşma; şiddetli çatışma taraflarının gücü ve sağlamaya çalıştıkları, birlikte yaşamayı, yardımlaşmayı ve barışı sağlamayı öğrenmeye çalıştıkları yoldur⁴⁸.Bu tanıma göre uzlaşma, bireyler, örgütler yahut ulusal düzeyinde de olabilmektedir.Ayrıca uzlaşma diyalog kurmayı, suçu itiraf etmeyi, gerçeklik heyetlerini ve barışma oturumlarını da kapsayabilmektedir.

Tamer Hermann uzlaşma kavramı ile ilgili bir ittifakın olmadığını işaret etmektedir.Bunun nedeni uzmanların genelde kullandığı teorik yaklaşımlar ve zorluklardır ve bu da uzmanlar için bir sorun oluşturmaktadır.Ancak buna rağmen insan hakları ve vatandaşlık kavramlarında olduğu gibi günlük hayatta kullanılabilecek normal kavramlarda da uzmanların bir araya geldikleri görülmektedir.Uzlaşma kavramı ise hâlâ tartışma sebebi olabilmektedir.

Uzlaşma nedir? Uzlaşmayı genel tanımlar ve belirli tanımlar olarak ayırabiliriz⁴⁹.Louis Kriesberg uzlaşmaya bir genel tanım sunmuştur.Uzlaşmadazamanı işaret ederek çatışan gruplar

⁴⁷ La réconciliation nationale “Encyclopédie Larousse”, <https://bit.ly/2HTXrrVW>.

⁴⁸ Dan, Snodderly. (ed). **Glossary of Terms for Conflict Management and Peacebuilding** (Washington, DC: Academy for International Conflict Management and Peacebuilding, United States Institute of Peace, 2011), p.44

⁴⁹ Tamar Hermann, **Reconciliation: Reflections on the Theoretical and Practical Utility of the Term, in Yaacov Bar.Siman.Tov (ed), From conflict resolution to reconciliation**, New York : Oxford University Press, 2004), p41.

arasındaki ittifak sağlama süreci olarak tanımlar⁵⁰. Yani ona göre uzlaşma anlık bir eylem değildir. O da uzlaşmayı dayatmakta hızlı davrananlar için önemli bir uyarıdır. Çünkü uzlaşmanın uzun ömürlü olması beklenir. Bu tanımın önerdiği temel değer, bölünme ve çatışmanın temellerinin aksine ortak yaşam sağlamaktır. Aynı yöntemle hareket eden Mark Howard Ross uzlaşmaya başka bir tanım sunmaktadır. Uzlaşmanın sürekli olması gerektiğini tercih etmektedir. Yani ona göre uzlaşmanın derecelerinin olması gerekmektedir. Onun için uzlaşmanın ikişeklinin olması gerektiğini savunur. Birisi tamdır diğeri de eksiktir. Tam uzlaşma, çatışmalar arasındaki ilişkinin tamamen olumlu yöne dönmesi ve düzelmesidir. Eksik uzlaşma ise zayıftır yani sadece şiddeti bitirir. Ayrıca taraflar arasında olumlu bir etkinlik yapılabilir.

1.2.3. Farklı Yaklaşımlarda Uzlaşmanın Belirli Tanımları

Tamer Harman uzlaşmayı daha barışçıl bir ilişkiye dönme hazırlığı olarak tanımlar. Zor durumu hatırlatır yani uzlaşmanın başlangıcı gelecekte yardımlaşmaya hazır olunmasında yattığını söyler. Bu da görüldüğü gibi temkinli bir tanımdır. Şiddetli çatışmalar sonucundaki tarafların olduğu vaziyeti hatırlatır. Başlangıç, gelecek işbirliğine hazır olmayı göstermektedir. Tamer Hermann belirtilen tanımlardan yola çıkarak uzlaşmayı tamamlayan yönleri odak noktasına göre 3 çeşide ayırır: Tanım yaklaşımı, duygusal yaklaşım, uygulama yaklaşımı.⁵¹

1.2.3.1. Tanım Yaklaşımına Göre Uzlaşma

Bar-Tal ve Bennink'e göre uzlaşma, toplum üyelerinin çoğunluğunun çatışmaya ve taraflar arasındaki ilişkilerin doğasına yönelik değişen motivasyonlarına, hedeflerine, inançlarına, davranışlarına ve duygularına yönelik resmi çatışma çözme gündeminin ötesine geçmektedir. Bu bakış açısına göre, uzlaşma, çatışma olmayan bir epistemik ÇERÇEVEde algıları yeniden yapılandırmak için aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir yol anlamına gelmektedir. İçsel bilgiye dayalı değişimin değeri, bu yaklaşımın birincil değeridir. Dolayısıyla, mevzuat ve siyasi önlemlere öncelik veren uzlaşma yaklaşımlarından farklılık göstermektedir.⁵²

⁵⁰ Tamar Hermann, s.44.

⁵¹ Tamar Hermann, s.44.

⁵² Daniel Bar-Tal and Eran Halprin, **The nature of socio.psychological barriers to peaceful conflict resolution and ways to overcome them**, conflict and communication, Vol. 12. No. 02, Berlin: 2013 , pp. 1-16.

Daniel, Bar-Tal, **“Psychological obstacles to peace.making in the Middle East and proposals to overcome them”** ,conflict and communication, Vol. 4. No. 01, Berlin :2005, p. 1-15.

1.2.3.2. Duygusal ve Manevi Yaklaşım Göre Uzlaşma

Lily Gardner Feldman'ın teoloji olarak adlandırdığı⁵³ bu yaklaşıma göre, odak noktası, "uzlaşmanın temel bir bileşeni" olan ve ona affin değerine manevi ve ahlaki bir karakter veren mutabakatın duygusal ve manevi bileşenidir.

YahudithAuerbach'a göre uzlaşmaruhi ve ahlaki özellik katmaktadır.Yahudilik ve islaminaksine af değeri Hristyanlıktabir temel sayılmakta, itiraf, tövbe, af,uzlaşmayı kapsayan önemli bir seviyelerden biri olmaktadır.Batı hristiyanlıksisteminde din ve siyaset ayrı olmasına rağmen bazı görüşlerinsadece dine bağlı olmadığını görmüştür.Tıpkı Güney Afrika'da uzlaşma ve gerçeklik heyeti başkanı *Desmond Tutu*⁵⁴nundediği gibi.

1.2.3.3. İcraat Yaklaşımına Göre Uzlaşma

Bu yaklaşım, taban düzeyinde taraflar arasında devam eden bir diyalog düzenlemesi ile doğruluk ve uzlaşma komiteleri gibi yarı.yasal tedbirler arasında uzlaşma yolunda kullanılabilecek prosedürlere veya araçlara odaklanmaktadır.Bu uzlaşma vizyonu içinde, affin değerlerini değiş tokuş etmek, suçu tanımak ve bir bütün olarak toplum üyeleri arasında daha sonra mutabakat için uygun ortamı sağlamak amacıyla gerçeği söylemek için bir ÇERÇEVE sunulmaktadır.⁵⁵

Bütün bu yaklaşım uzlaşmaya net bir görüş verebilmektedir.Fakat değertanım dışı tutulduğundan bu konudabir ittifak olmadığından hâlâ bir taraf dışlıyor olacaktır.Tarafların çatışmada bir araya gelmesi zor olduğu için kapsamlı olmaya çalışılan tanımlar önermiştir.Uzlaşmaya bir değerler meydana olarak sayılmaya odaklanılır.Bu yön birkaç kavram ve

⁵³ Gardner.Feldman, Lily. “German.Polish Reconciliation in Comparative Perspective: Lessons for Japan?.” *The Asia.Pacific Journal. Japan Focus*. Vol. 8, Issue. 16. No 1. Apr 2010. p. 1-19.

⁵⁴ 07 Ekim 1931 doğumlu, anti.apartheid ve insan hakları aktivisti olarak bilinen Güney Afrikalı Anglikan din adamı ve teologdur. 1985.1986 yılları arasında Johannesburg Piskoposu, 1986.1996 yılları arasında Cape Town Başpiskoposu olarak görev yaptı, **Desmond Tutu**'nun bireyin genel affını siyasi alana aktarma olasılığı konusundaki tutumuna gelince.: Archbishop Desmond, M. Tutu. “Foreword,” in Raymond, G. Helmick and Rodney, L.Petersen (ed). *Forgiveness and reconciliation : religion, public policy, and conflict transformation*, (Pennsylvania: Templeton Foundation Press, 2001).

⁵⁵ Tamar Hermann, s.45.

değer üstlenir.(econciliattionas an umbrellaterm)David Bloomfield'de⁵⁶ ve John Paul Lederach 'ın tanımını gibi⁵⁷.Ona göre uzlaşma:

Gerçek: Dürüstlük,netlik, sorumluluk ve zayıflık.Yaniher yönüyle kendimizi olduğumuz gibi kabul etmeliyiz.Ki bunun dışında kendimizi görmek bizi zayıf kılmaktadır.

Merhamet: Af, kabullenme ve yeni başlangıç.

Adalet: Eşitlik, yanlışları düzeltme ve bedel.

Barış: Kaynaşma, birlik ve güzel yaşam.

Bu dört değer de uzlaşmayı oluşturur.ve bu görüşe göre geçmişi itiraf etmek ve geleceği tahmin etmek şimdiki zamanı tekrardan sağlamak için önemli şarttır.Bunu gerçekleştirmek için taraflardakidüşmanları bir araya getirecek boşluğu oluşturmak gerekmektedir⁵⁸.

David Bloomfield'a gelince, amacı ve ona giden yolda ayrım yaşanmadan önce uzlaşma tanımını doğrudansunmamıştır.Ulaşmak istediğimiz önemli şey,hatta umduğumuz ideal durumdur, ancak Uzlaşma yolu / süreci(Reconciliationrecess)günümüzdeki gerçek durumu görmenin bir yoludur.Uzlaşma yolu, pratik olarak nihai hedefe ulaşılmasına yol açan bir dizi eylem aracıdır⁵⁹.Bloomfield kitabında pratik nedenlerle uzlaşma yoluna odaklanır ve bunu bu bağlamda "toplumun bölünme geçmişinden ortak bir geleceğe geçmesini sağlayan süreç" olarak tanımlanmaktadır.⁶⁰

Aynı şekilde Lily Gardner Feldman uzlaşmayı süreç ve hedef olarak ayırmıştır.Fakat iki kavramı birbirinden ayırmamaktadır⁶¹.Sanki süreç ile hedef arasında bir araya getirilmesinin şart olduğunu dile getirmiş gibi.Yani yol, uzlaşmanın icraatları ve adımlarıdır.Ama bir hedefi yoksa sonuçsuz bir eylem olacaktır.Ona göre bu kavram yollara ve herhangi şeyin nasıl değişeceğine işaret eder.Aynı şekilde yolun ya da hedefin sonucunu da gösterir.ve onun yazılarında uluslararası ilişkiler alanında uzlaşma kavramını bir yol ve son çıkış olarak görmüştür.Yani

⁵⁶ David, Bloomfield.**On Good Terms: Clarifying Reconciliation.** (Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, Berghof Report No. 14, October 2006), p.p 11-13.

⁵⁷ John Paul Lederach. **building peace: sustainable reconciliation in divided societies**, Washington: United States Institut of peace press, 1997, p.28.

⁵⁸ John Paul Lederach,s.28-29.

⁵⁹ David, Bloomfield,. **Reconciliation: an Introduction, in David, Bloomfield and al (ed). Reconciliation after violent conflict**, A Handbook, (Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2003), pp. 10-18, p. 12.

⁶⁰ David, Bloomfield,s.12-13.

⁶¹ Feldman Gardner, Lily., **German.Polish Reconciliation in Comparative Perspective:Lessons for Japan?** p.12.

ilişkileri, düşmanlıktan dostluğa ve arkadaşlığa çevirmek olduğu şeklinde tanıtmıştır.⁶² Bloomfield için, uzlaşma yolu derin, uzun vadeli ve kapsamlıdır ve doğruluk, adalet, affetme, iyileşmeyi içerir ve bu araçların çelişkili veya çelişkili değerler olarak kabul edilmediğini vurgular, aksine, onları uzlaşma yolu dahilinde entegre ve karşılıklı olarak güçlendirici olarak değerlendirir.⁶³ Bunu yaparken, bu çelişkileri bir araya getirememeye yönünden ona yöneltilebilecek eleştirilere önlem almaya çalışır.LucHuyse'un, belirli bir uzlaşma kavramı üzerinde anlaşabilmenin zorluğunu vurgulaması da bununla ilgilidir.Çünkü bu kavramfarklı insanlar için farklı şeyler ifade eder, bir kültürden diğerine farklılık gösterir ve bağlama göre değişir.Bu nedenle, iki yaklaşım arasında ayrım yapar: Üst Çatı Yaklaşımı ve Alt Çatı Yaklaşımı⁶⁴.

1.2.3.3.1. *Üst Çatı Yaklaşımına Göre Uzlaşma*

Bu yaklaşımı geniş ve kapsamlı bir yaklaşım olarak kabul edebiliriz.Çünkü hem geçmişini hem de geleceği kapsar.Yani geçmişini kullanarak gelecek için korununuz ilkesini benimser.Temeli barışı sağlamak, şiddeti ortadan kaldırmak ve yeni demokrasi müesseseler inşa etmek ve hayatta kalanların acısını silmek ve geçmişteki hatalardan dolayı bir bedel vermek, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri tekrardan biçimlendirmektir⁶⁵.

1.2.3.3.2. *Alt Çatı Yaklaşımına Göre Uzlaşma*

Yukarıdaki sunulanlarınhepsini gerçekleştirmek zor olduğu için bu yaklaşım uygulamalı sayılır.Temeli barış içinde yaşamaktan geçmektedir.Uzlaşma burada şiddet ve korkudan uzak durmaktır.Uzlaşma uzun bir yoldur, zor ve tahmin edilemezdir.Çeşitli düzey ve adımlar kapsamaktadır.Her adımda da bir tavır değişikliği gerekmektedir.Bu mantığa göre her adım ve her sarf edilen emek,sürecin gelişmesi ve devam etmesinde çok önemlidir⁶⁶.ve uzlaşmaktan kenara bırakılmış bir icraat olarak söz etmek yanlıştır.Çünkü yol yukarıya doğru yükselen bir çizgi değildir.Yani her adım yeniden şiddete götürme ihtimali de vardır.Bir seviyeden çıkmak otomatik

⁶² Feldman Gardner, Lily,s.12

⁶³ Bloomfield, **Reconciliation: an Introduction**,s.12.

⁶⁴ Luc, Huyse., **The Process of Reconciliation in David, Bloomfield and al (ed). Reconciliation after violent conflict, A Handbook**,Stockholm:International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2003, pp19-33.

⁶⁵ Luc, Huyse,s.19-33

⁶⁶ Luc, Huyse,s.19-33

olarak sonraki seviyeye gelmek anlamına gelmemektedir.Ama aynı zamanda sürekli bir uzlaşma için önemli unsurlardır.

Uzlaşmanın alt çatı olarak örneklerinden İs veç ve Almanya'da Polonya'nın elçisi Marek Prawda'nın tanımıdır.Uzlaşma bir hedef değildir.Bir yardımlaşma ÇERÇEVESİ sunmalıdır⁶⁷.Bu yaklaşımda dikkat çeken şey kavramının bir bölücü unsur olabilecekerhangi bir şiddetli içerik taşımamasıdır..Çünkü o adalet, bedel, af gibi kavramları göstermez.İhtilaf meselelerini temsil eder.Ona bağlanmak ve temel şartlardan biri olarak saymak uzlaşma sürecini erteleyecektir.Buna rağmen geçmişteki çatışmayı, çeşitliliği farklılığı ve onlara bir çözüm bulunması gerektiğini itiraf eder.

Bu yaklaşımı savunanlar çatışma gerçeğini ve uzlaşma zorluklarını dikkate almıştır.Bu da bir umutsuzluk sebebi olabilir.Buna rağmen geleceğe yol açabilecek bir ışık noktası kalır.O noktadan 2000.2007 arasında ⁶⁸ Almanya.Polonya bozuk ilişkilerinden etkilenen Marek Prawda süreci başlar.Belki de Güney Afrikalı Marius Schhön'un“ belki de uzlaşmayı kabul etmem.Fakat belki de bana göre henüz zamanı değildir.Ama sonradan çocuklarımızın faydalanabileceği bir ÇERÇEVE koymakta yardımcı olurum “⁶⁹ dediğinde bunu dile getirmiştir.Geçmişte uygulanan şiddetin mirasına bakıldığında uzlaşma tanımı konusunda daha uzaklara giden de vardır.Yokluğunda tanımlar.Yani uzlaşmada başarısız durumu bir barış yahut şiddete dönmek anlamına getirmektedir.Robert Rothsteie'nin dediği gibi⁷⁰ bu yönde uzlaşma kavramında gösterdiği dar yaklaşımında bir temkin vardır.Bu sayede grupların bir araya getirilmesi kolaylaştırılır.

Bilimsel olarak bu yaklaşımı “uzlaşma ÇERÇEVESİ” olarak sayabiliriz.(Reconciliation as a Framework.) Çünkü uzlaşmayı gerçekleştirmek için uygun şartları sağlamaya odaklanır.

Uzlaşmaya bir ÇERÇEVE olarak bir içeriğe ihtiyaç duyar.

Çünkü içeriksiz ÇERÇEVE uzun sürmez.Bunun için derin tanımlara ihtiyacı vardır.Ayrıca daha derin gelecekte başarı durumu için görüş verebilecek bir içeriğe ihtiyaç duyar.

ÇERÇEVE olarak uzlaşmanın uluslararası “Uni versal” bir yüzü vardır.Yani o uzlaşmayı kolaylaştırmak için bir malzemedir.

⁶⁷ Feldman Gardner, Lily,s. 243.

⁶⁸ Feldman Feldman Gardner, Lily ,s. 243.

⁶⁹ Roland, Junod et Paul, Rutayisire. (dir).**Citoyenneté et réconciliation au Rwanda**, Genève: Collection du centre de recherche sociale N. 12, Haute école de travail social, 4 mai 2015.p76.

⁷⁰ Bloomfield, **On Good Terms**,s.9.

Lily Feldmann, LucHuyse gibi uzlaşma kavramıyla ilgili ihtilâflarda ısrarcıdır.Yani bir kavramın yaygınlaşması doğru içerikli olduğunu gösteremez.Çünkü kullandığı kitleye tabidir.Yani kavramın kullananlarını araştırmak kullananları ayırt edebilmemizi sağlar.Çatışmanın bir tarafı yahut kavramın belirlediği bilim dalı olabilir.Kavramın amacı araştırmak ise uzlaşma kavramını kullananları ikiye ayırır.⁷¹

O eylemi anlamak isteyen sınıf ,Eylemi değiştirmek isteyen sınıf.Düşünürlerin görüşü her zaman ikiye ayrılmıştır.Bir kısmı olguyu anlamaya diğer kısmı ise olguyu değiştirmeye odaklanmıştır. Birinci kısmın özelliği tarafsızlıktır.Yani düşünür olaya karışmaz.

İkinci kısım ise değiştirmekte ısrarcıdır.Objektiflikten çıkar.Değişim konusunda ısrarcıdır.

Uzlaşma konusunda bizi ilgilendiren şey, bir araştırmacının bir vaka çalışmasında çatışmayı ve uzlaşma ufkunu anlamayı seçebilmesidir.Fakat o çatışmanın gerçekliğini barışçıl bir duruma dönüştürmekle ilgilenmeyebilir.Bunu yaparak, kasıtsız olarak çatışmayı devam ettirebilir.Başka bir araştırmacı, mevcut durumu daha iyi bir duruma değiştirme yönünde uzlaşmayı seçebilir.Fakat diğer taraftan o nesnellikten uzaklaşma eğilimi gösterip doğru istikameti kaybedebilir.Nesnellik ve öznelliğin bir arada olabileceği durumda uzlaşmaya varılması zor duruma gelebilir.(Scientific/ Objecti veSubjectivity)

Bu çeşitliliği ve uzlaşma tanımları arasındaki örtüşmeyi gözden geçirdikten sonra, barış çalışmalarının kurucularından JohanGaltung'un, derin psikolojik, sosyal, teolojik, felsefi ve insani boyutları kavramlarını içerdiği zaman istenilen sonucuna ulaşılabileceğini belirtmiştir.

David Bloomfield'e göre kapsamlı uzlaşmanın uygulanması zordur.ve ona gerçek bir sınavdır.Çünkü yeni bir çatışmaya sebep olabilir.Tartışmadan doğan uzlaşma, uzlaşmanın ta kendisidir.Çünkü görüşlerin çelişmesi şiddetli bir çatışmadan yeni çıkan uzlaşmayı kabul eden taraflar içindir.Bunun için kapsamlı uzlaşmanın geniş kavramıyla hüküm verilmemesi gerekir.Çünkü oluşumunda çelişkiler vardır.Aksine ona tutunmak gerekir ki ittifakın az da olsa derecesi sağlanabilsin ve istenen değişim için önünde bir fırsat olabilsin.Onunla birlikte uzlaşmaesas anlamı olarak alt ve üst çatı yaklaşımlarına göre meydana gelmiş olur.Uzlaşmadaki çelişen değerler arabalar için trafik hareketine benzer.Yani trafiktesadece tek yönsisteminin olması mümkün değildir.Aksine trafiğin karşılıklı olması hareketi kolaylaştırır.Öncelik kanunıyla hareket eden trafik ışıklarının ortaya çıkmasının sebebi budur.Eğer uzlaşmaya bu mantıkla bakılırsa çatışma alanını azaltacak sosyal ve siyasi bir trafik sistemi gerçekleştirilmiş olacaktır.

⁷¹ Feldman Gardner,s.2.

Yukarıda geçenlerden “ortak uzlaşma” adını verdiğimiz bir kavram önerebiliriz.(Participatory Reconciliation – katılımcı uzlaşma) bu kavram bize zaman, sosyal, kültür ve siyasi yönlerin bir arada yer aldığı bir tanımı doğurmuştur.İlk adımda uzlaşma bir ÇERÇEVE olarak bir diyalog başlatılmasıyla başlar.İkinci adımda kavramı genişletmek ve yöne göre uygun içerik vermekten geçer.

1.2.4. Uzlaşmanın Teorik Yönü

Uzlaşma konusu, konuyla ilgili bir çelişki oluşturabilecek çeşitli literatürler sunan birçok bilimsel disiplinin dikkatini çekmiştir.Bu, uzlaşmayı çevreleyen tartışmaların devamını destekler ve belki de bir yandan konunun canlılığını ve zenginliğini arttırır.iğer yandan çalışmalarını sürdürür.Konuyla ilgili tanımları beş bakış açısıyla özetleyebiliriz: Teoloji yönü, felsefi yön, psiko.sosyal yönü , kanuni yön ve siyasi/tarihî yön.⁷²

1.2.4.1.Uzlaşmanın Teoloji Yönü

Andrew Shaap'ın Hristyanlık Tasavvufu⁷³ ismini verdiği teoloji yönün olumlu saydığı eski ilişkileri yeniden kurma teorisini destekler.Yani yeni ilişkiler kurmaya ihtiyaç yoktur ilkesi benimsenir.Feldman Lily "uzlaşmayı insanı mükemmelliğe doğru bir değişim durumu sayan⁷⁴" teoloji yönünün kusurlarını eleştirir⁷⁵.Teoloji araştırmaları uzlaşmanın amaçlarını tamamen ahlâkî bakımından görür.Siyasî grupların arasındaki ilişkileri düşmanlıktan dostluğa çeviren uzlaşmanın siyasî içeriğini algılama yeteneğini sınırlandırır.Dinî alanın aksine siyasî alan amaçlara önem vermez.Ayrıca teoloji yönü bireye odaklanır.Çünkü bireyin tecrübesi özeldir.ve toplumlara taşımak söz konusu değildir.Yani bireyin yaptığını hükümetten yapmasını istene-
mez.Hâlbuki müesseseler ve dinî liderlerin uzlaşmada rol oynayabileceğini düşünenler de vardır.Yani bu yöndeki kişiler uzlaşmayı bütünsel olarak ele almayı toplum ve devlet

⁷² Feldman, Lily Gardne: **Germany s Foreign Policy of Reconciliation: From Enmity to Amity**. New York: Rowman & Littlefield Publishers Inc. 2012. pp. 3-12.

⁷³ Andrew, Schaap., **Reconciliation as Ideology and Politics**, Constellations, Vol. 15, No. 2, Blackwell Publishing Ltd, 2008, pp. 249-264, pp. 25-258.

⁷⁴ Archbishop Desmond, M. Tutu. “Foreword,“ in Raymond, G. Helmick and Rodney, L. Petersen (ed). **Forgiveness and reconciliation : religion, public policy, and conflict transformation**, Pennsylvania: Templeton Foundation Press, 2001.p3.

⁷⁵ Feldman, **Germanys Foreign Policy of Reconciliation**,s.36.

olmayı reddeder. Çünkü zaten ilgilendiği şeylerin arasına girmiyordur.⁷⁶ Bu ahlâkî yön uzlaşmada önemli sayılır. Fakat ona rağmen bir amaca ihtiyacı vardır. Theoloji edebiyatında uzlaşmanın özü aften ibarettir. Bu yol aynı zamanda hızlı ve kapalı olmalıdır. İki kişi yahut iki toplum arasında şiddetli çatışmadan uzun süre sonra gerçekleşir. Bu mantığa göre otomatik olarak gerçekleşir. Yani karşı tarafın davranışına bağlı değildir. Yani hatalıya hüküm vermez ya da kimin hatası daha büyük olduğuna karar vermez. Dinî diyalog daha az talepli fakat daha çok etkili olduğu görünmektedir.⁷⁷

1.2.4.2. Uzlaşmanın Felsefî Yönü

Felsefi yaklaşım, ilişkilerin normalleşmesinin, şiddet dolu bir geçmişle birleştirilen haller arasındaki en güvenli anlayış yolu olduğunu varsayar; böylece filozoflar çatışmayı kalıcı olarak ortadan kaldırmayı amaçlamazlar, bunun yerine düşmanlığı hissetmeyi sürdüren ve bunun üstesinden gelmek için bir miktar karşılıklı saygı gerektiren yaklaşımı benimserler. Yani düşmanlık duygusu kalıp karşılıklı saygı devam etmektedir. Çünkü ilişkiler zaten dostça değildir. Çatışmanın şiddeti geçmişteki ortak bağları kesmiştir. Her ne kadar filozoflar uzlaşma hakkında çok fazla konuşmasalar da, konuyla ilgili felsefe üzerine literatür uzlaşmanın ahlaki yönü üzerinde bir araya gelirler. Bu yaklaşıma göre zıt bir sonuca yol açar, çünkü madur ve suçluyu eşit görür ve özelleştirmeyi teşvik etmez, bu nedenle iki taraf arasındaki bu dengesizliği düzeltmek için özür dilemek gerekir.⁷⁸

Bu bağlamda, Güney Afrikalı filozof Anthony Holiday, affı bir bireysel bilinç durumu olarak görmektedir. Güney Afrika Gerçeklik ve Uzlaşma Heyeti tarafından belirtilen⁷⁹ af ve İncil dualarının hiçbir ilgisi yoktur. Ayrıca Anthony Holiday heyetin huzurunda yaptığı konuşmada uzlaşma adaleti cezaya karşı gelmediğini söylemişti⁸⁰. Anthony Holiday'e göre uzlaşma toplumun bireylerin özgürlüğünü kısıtlar. Çünkü siyasetçiler bireylerin af ve taviz gibi özel durumlarına el koymaya çalışırlar. Bu yaklaşım uygulama olarak mahkemeye aittir. Çünkü normal

⁷⁶ Helmick and Rodney, L. Petersen ,s.23.

⁷⁷ Jerzy Sulek, **Polish.German Reconciliation after the Second World War-in the Context of Korean.Japanese Relations,** in **Polish.German Relations since 1945: A Source of Inspiration for Future Korean.Japanese Relations?**, Seoul: The Asan Institute for Policy Studies, December 1, 2011, pp. 17-18.

⁷⁸ Feldman, **Germany's Foreign Policy of Reconciliation**,s.6-7.

⁷⁹ Anthony, Holiday. "Le pardon est un acte de volonté". Entretien avec Anthony Holliday," Cultures & Conflits, No. 40. 2000. pp. 24-25.

⁸⁰ Anthony, Holiday,s.23.

durumda af adaleti hizmet edebilir.Belli şartlarda bazen önemli olabilir.Şahitlik yapmakta yardımcı olmak için başka suçlular yakalamak içindir.Ama normal durumda da şahitlik yapmak karşısında tek yararlı olan şey suçlu kalmaktadır.Bu eylem normal kanunî icraat bağ kesmiştir.Hem teorik hem uygulamalı olarak izin vermiştir.Sadece çirkin işlediği şeyi itiraf ederek tahliyeden bir işkence polisi, hiç pişman olmadan faydalanabilir⁸¹.

Anthony Holiday, insan haklarının ihlali nedeniyle kalıcı fiziksel veya psikolojik zarar durumunda medeni sorumluluk ilkesine uygun olarak tazminat uygulamasına destek edenler ile hemfikirdir⁸².Ancak aynı zamanda, polisin veya Apartheid rejiminin saldırıları nedeniyle fiziksel bir engellilikten dolayı artık para kazanamayanların maruz kaldığı kalıcı hasarın halk tarafından tanınmamasını kınamaktadır.Normal bir yaşam sürdürmesini sağlayacak, herhangi bir maddi veya sembolik tazminatın önlenmesinin sırrını merak etmektedirler.⁸³

Dolayısıyla, daha önce olduğu gibi, felsefi yaklaşımla afla uzlaşma sınırı görünmemektedir.Zira aftan ziyade gerçeği anlatmaya, ceza ve hesap sorma, madurlara bedel verme, müesseseleri düzeltme ve toplumu etkili hale getirecek genel diyalog başlatmaya da ihtiyaç duyar.

1.2.4.3.Uzlaşmanın Psikososyal Yönü

Bu yaklaşım barışçıl ilişkilerin istikrarının önündeki bilişsel ve duygusal engellere odaklanır, böylece çatışmadaki resmi çözümü atlatır.Dolayısıyla, sosyal psikoloji algısına göre, toplum üyelerinin çoğunluğunun, taraflar arasındaki ilişkinin çatışması ve doğası konusundaki güdülerini, hedeflerini, inançlarını ve duygularını değiştirmek şartlanmıştır.Bu algı, uzlaşmadan önce çatışmanın doğası ve bireyler arasındaki kurumsal veya ilişkisel değişim yoluyla mevcut yolun gü ven ve kabul geliştirme yeteneği ile ilgili olduğu kadar, çatışmaya taraf olanların muatabakatı, ahlaki veya pragmatik olanı benimsemeleri ile ilgili değildir.⁸⁴

Psikososyal algı, asgari düzeyde bir gerilimi kabul etmek yerine, “uzlaşma” nın nihai sonucu olarak uyum hedefine odaklanmaktadır.Önceki ilişkilere bir dönüş olarak görülmediği için

⁸¹ Anthony, Holiday,s.2.

⁸² Batı ceza sisteminde kan parası ilkesinin olmaması nedeniyle.İslam ceza hukukunun aksine

⁸³ Anthony, Holiday,s.3.

⁸⁴ Feldman,s.7.

teolojik yaklaşımdan farklılık göstermektedir. Barışa yönelik ilişkileri ve davranışları değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşıma göre barış inşası dört aşamadan oluşur : Çatışma, barış anlaşması, ortak yaşam, uzlaşma

Bu yaklaşım, uzlaşmanın tüm aşamalarında toplumsal ve hükümet dışı aktörlerin rolüne odaklanmaktadır. Liderlik rolünün yanı sıra yukarıdan en üst düzey inisiyatifler ve alan çabaları arasında entegrasyonun gerekliliğini vurgularken, ister diyalog yoluyla isterse geçmişten bahsederek kurbanlar ve failer arasındaki toplantıyı ve doğruluk ve uzlaşma komiteleri gibi kurumsal tedbirleri teşvik etmektedirler. Bu, mağdurun onurunun geri kazanılmasını gerektirir. Sosyal psikologlar, af dahil olabilecek şifa ile doğru ve adalet talebi arasında uygun dengeyi bulma zorluğunu kabul eder. Mutabakat yolu için tanınma şart olsa da, tarihin canlandırılması, kamu davaları, insan hakları politikaları, sosyal adalet, tazminat, eğitim, medya, ortak kurumlar ve bireyler arasındaki değişimi ve güvenliği desteklemek için güven artırıcı önlemler gibi uzlaşmayı teşvik eden başka mekanizmalar da vardır.⁸⁵

Psikososyal algı, bileşenler veya mekanik açısından uzlaşmaya genişletilmiş bir yaklaşım ifade etmesine rağmen, yine de af anlamına gelen dar uzlaşma tanımını benimsemedeki teolojik algıyı paylaşmaktadır. Affedilemeyecek eylemler olduğunu kabul etse bile, mutabakat için afı gerekli görmektedir. Bazıları, şiddetin ortadan kaldırılmasından sonra bu olumlu durumun elde edilememesine rağmen, hoşgörüsüzlüğü kısıtlama hedefine odaklanarak veya mağduru failin insanlığını tanımaya çağırarak affın mutlak koşulunu doğrulamaktadır. Bu nedenle, psikososyal yaklaşım, mağdurun konumuna daha bağlı gibi görünse de, failerin tarafındadır. Bu öneri, teolojik yaklaşımı yenilemeye ya da iyileşme yönünde başka mekanizmalar önererek daha kabul edilebilir bir şekilde "canlandırmaya" çalışmış olabilir, ancak nihayetinde faileri haklı çıkaran ve kurbanlara yükü veren affının temel nedenini korumuştur. Özellikle İsraililerden gelen bu yaklaşımın öncülerinden bazılarını odaklanırsak, Arap-İsrail çatışmasındaki barış yoluna eşlik eden eğilimi anlayabiliriz, çünkü bu mantık Filistinlilerin Yahudilere affını ve sonunda insanlıklarının tanınmasını kabul etmektedir.

Burada, adalet talebi ile uzlaşma talebi arasındaki çelişki karşımıza çıkabilir: Hukuki yaklaşımı, gereken cezai sorumluluğu ve tazminatı benimseyen İsraili teorisyenlerden, Almanya ve İsrail arasındaki ilişkide olduğu gibi, sadık unsurda inceleyeceğimizi bulabilir miyiz? Bu bağlamda

⁸⁵ Feldman, s.8.

Dan Bar.On, Yahudilerin Holokost'tan sonra Almanlarla uzlaşmayı neden reddettiklerini ve buna karşın Filistinlilerin onlarla uzlaşmalarını beklemelerinin nedenini sorgulamaktadır⁸⁶.

1.2.4.4.Uzlaşmanın Kanuni Yönü

Adalet ve uzlaşmaya özellikle barışma adaletine bağlı olan literatür çok fazladır. Teolojiklerin arasında gerçeklik heyetlerinin, adaleti gerçekleştirebileceğine ve felsefecilerin arasında uzlaşmanın olumlu olup olmamasına dair tartışmaları açmaktadır. Bazı kanunî inceleyiciler insan haklarının aşıldığı zamanlarda toplumların nasıl davranacağına dair yaklaşımlar arasında farklar ortaya çıkmaktadır. “Asıl” okulu The Purist School adalet uzlaşmanın daha üstün olduğuna inanmaktadır. İkincisi “Af” okulu adaletten daha çok uzlaşmayı tercih etmektedir. Üçüncü “Yol” okulu ise adalet ve uzlaşma arasında bir bağ kurulabileceğini dile getirmektedir. Bu görüşü savunanlar görüşlerini siyasi mantığa dayanarak savunurlar.⁸⁷

Bu yön toplumu bir bütün, müesseseleri de inceleyici seviyede görür. Bu yön Ulusal ve siyasi uzlaşmayı işaret eder. Ayrıca madurlara bireysel ve grupsal olarak odaklanır. Üstüne uzlaşma sürecinde cinayeti işleyenlerede önem verir. Fakat onların ihtiyaçları madurlarının ihtiyaçlarıyla bir olmadığını söyler.⁸⁸

Kanuni yön liderlere ve uluslararası unsurlara önem verir. Çünkü bu şekilde gerçeklik heyetleri kurabilmektedir. Ona rağmen dışarıdan üçüncü taraf uzlaşmayı zorla dayatamaz.

Kanuni yön suçluların pişmanlığa ihtiyaç duymalarının gerektiğini dile getirir. Tıpkı psiko. sosyal yönündeki özür gibi. Uzlaşmanın zorla yapılamayacağını, bununla birlikte affetmenin hak olarak önemini vurgular. Çünkü bu hakka sahip olan kişi affedip affetmeme konusunda özgürdür.

Kanuni yönün çoğu literatürü, iki hedef (soruşturma ve itiraf) gerçekleştirmeyi bir bedelin olduğunu işaret eder. Fakat bu belli sınırlar içerisinde gerçekleşmelidir. Sadece tarihi gerçeklere değil açıklanmasına da bağlı olmalıdır. Zamanla canilere hak vermek gibi. (Historicol Negationism) Yani madurlara öncelik verilmelidir. Çünkü davranışlara ortak özellikler verebilir. Ayrıca gerçeklik heyetleri kurabilir. Ona rağmen üçüncü taraf dışarıdan uzlaşmayı

⁸⁶ Dan Bar.On, **Will the Parties Conciliate or Refuse? The Triangle of Jews, Germans, and Palestinians**, in Yaacov bar.siman.tov (ed). **From Conflict Resolution to Reconciliation**, New York: Oxford University Press, 2004), pp. 239.253.

⁸⁷ Feldman, s.89.

⁸⁸ Schaap Andrew, **Reconciliation as Ideology and Politics**. Constellations. Vol. 15. No. 2. 2008. Blackwell Publishing Ltd. 2008. p258.

dayatamaz.Kurbanların hikayelerine öncelik verilmelidir.Kurbanlar tarafından gerçekleri anlatma, belli olaylar anısını canlandırmak, heykeller yapmak, genel eğitim önemli sayılır.Ama ona rağmen kısa ömürlü görünebilir.Ayrıca bütün bu araçlar kurbanı hizmet etmelidir.Cani ve kurban arasında karşılıklı saygı olmalıdır.Kanuncular güveni uzlaşmanın bir çıkışı olarak görür.Çünkü güven çatışmayı aşar.Kanunî edebiyatta uzlaşmanın ayırıcı özelliği sadece dürüstlük değildir.Zira yeni bir şey inşa ederek dönüşüme önem verir.Ancak burada ayrıntılar eksiktir.Bu yönde en açık durum uzlaşma süreci ve demokrasiye doğru dönüşmenin uyumla değil tartışma ile belirleneceğidir.⁸⁹

1.2.4.5.Uzlaşmanın Tarihi/ Siyasi Yönü

Feldman Lily'nin siyasi ve tarih yazıları, uzlaşmayı kapsamlı olarak en çok ele alan araştırma yazılarından biridir.diğer literatürlerde geçen konuları ele almıştır.Üstüne yeni görüşler de eklemiştir.Ayrıca siyasi alanlarda uzlaşmanın nasıl, ne şekilde ifade edileceğini de belirtmiştir.Siyasi uzlaşmanın amacı siyasi gruplar kurmak ve siyasi alanlarda güveni sağlamaya çalışmaktır.

Mahkeme, oturum, genel tartışma, hakikat heyetleri, af ve unutmak uzlaşmanın bir parçasıdır.Tarihçiler ve siyaset bilim adamları uzlaşmanın ortaya çıkmasının şeklini ele alır.Bunlar İç demokrasi ve dış barıştır.Yani uzlaşmanın son tanımı içsel ve dışsal olarak, siyasi grup ve dostluk, ya da genelde isimlendirildiği gibi “sabit barıştır”.Yani uzlaşma, siyasi yaklaşımlar ya da barışsal yaşam olarak tanımlanabilir.

Siyasî ve tarih literatürleri ahlâkî amaçları işaret etmektedir.

Doğru seçim doğru atılan adımlar ve klasik inceleme anlamına gelen güç dengesi, uzlaşmada başka etkinliklerin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir,Örneğin: Hükümete bağlı olmayan etkinlikler.⁹⁰

Aşağıdaki tablo çeşitli yönlerin ve aralarındaki farkları açıklar:

⁸⁹ Feldman,s.10

⁹⁰ Feldman,s.11.

	Teoloji yön	Felsefi yön	Psikoloji.sosyal yönü
Amaçlar	Ahlâkî	ahlâkî ve pragmatik	ahlâkî ve pragmatik fakat galibe göre değil / alimlerin ahlâkî görevleri
Etkinlikler	suçlu bireyler / kurbanlar / hükümetler / resmi bir kurum olmayan kilise	bireyler / devletler / bütün olarak toplumlar	bütün olarak toplum / sivil toplum ve resmi olmayan kurumlar / kurban ve caniler / liderler ve üçüncü taraf
Şekil ve mekanizma	af / gerçeği anlatmak / Seçici hafıza ya da hafıza yok	af önemli değil / kişisel-saygı/ diğerlere saygı / kişilik / özür / gerçeği anlatmak / tarihteki söylenenleri incelemek	iyileşmek / gü ven, merhamet ve emniyet / bireyler arasındaki ilişkiler / müesseseler / özür / af / mahkemeler / insan hakları, bedel, eğitim, medya ve gü ven sağlamak / ortak tarih
Doğa	kısa süreli bir süreç / eski ilişkileri iade etmek / kaynaşmak	uzun süreli bir süreç / yeni ve iyi ilişkiler / çatışmanın devam etmesi ve onu hissetmek	uzun süreli bir süreç / çevirme / mücadele
Tanım	Af	dar: çatışmayı azaltmak / anlaşmak / gerçeklerle uzlaşmak tüm: karşılıklı saygı geniş: gerçek af	Davranışlar, inançlar ve çatışmanın hedefleri ve olumlu barış
Gerçek olaylar	Uluslararasıdaki durumların ilk literatür örneğidir	geç gerçekleşen iç durumlar	birleştikten sonra Almanya ve Güney Afrika

	Kanunî yön	Siyasî tarih yönü
Amaç	Ahlaklı pragmatist	Değişik derecelerde ahlâkî ve pragmatik
Etkinlikler	Bir bütün olarak toplum / yükselen demokrasiler Gruplar / üçüncü taraf / mağdurlar ve saldırganlar / liderlik	Hükümetler/ gruplar / üçüncü taraf / kurbanlar ve caniler/ yönetim
Şekil ve mekanizma	Süreç ve yönetmen / ilişki dönüşümü / yeni davranışlar / uyum	Bedelli adalet / gerçeği anlatmak/ itiraf ve hesap vermek / mahkemeler / bedeller / hafızayı canlandırmak / sınırlı af / af hakkı/ ya da en son derece olarak af / merhamet / geçmişi reddetmek veya inkar etmek / eleştirel tarih
Doğa	Uzun vadeli süreç / ilişkileri dönüştürme / mücadele	Uzun süreç ve hedef / geçmişle ilgili değişik ilişkiler / mücadele
Tanım	Dar : bir arada yaşama / Genişletilmiş: ilişkilere gü venme, farklılıklardan / itme / benlik saygısı / karşılıklı saygıdan uzak durma	Dar: savaşın olmaması, barışca yaşamak, siyasî ittifak, yaklaşım Geniş: birleşmiş siyasî grup kurmak / gü ven ve dostluk ilişkileri / sürekli barış alanları
Gerçek olaylar	Amerika yerlileri / Avustralya yerlileri / Maori Yeni Zelanda'daki yerli insanlar / Afro.Amerikan köleler	Abartayrvanda'dan sonra Güney Afrika / Kuzey İrlanda / Arjantin, Uruguay / Şili/ Guatemala/EL Salvador Cezayir

Tablo 01 Uzlaşmanın çeşitli yönleri ve aralarındaki farklar

1.2.5. Uzlaşmanın Teorik Yaklaşımları

1.2.5.1.Uzlaşmada Temel Yaklaşımlar

Uzlaşma çalışmasında, iç ve uluslararası çatışmalar açısından bizi ilgilendiren belki de en yaygın iki teorik yaklaşım vardır.Bunlardan biri, sistemik kaygıları ele alan yapısal veya kurumsal yaklaşım, diğeri ise, mikro konular üzerinde duran Sosyo.Psikolojik yaklaşımdır.Bu yaklaşımları John Paul Lederach, gözlük camına benzetmiştir.Bütünleşmiş ve kapsamlı bir görüş elde etmek için aralarındaki tamamlayıcılık ilişkisinin dikkate alınması gerektiğini varsaymıştır.Yapısal yaklaşım mirasını uluslararası ilişkilerden, devlet mantığından, egemen ve bürokratik icraatlardan almıştır.Bu yaklaşım, geleneksel kurumsal yaklaşımların güçsüzlüğüne karar vermiş ve ihmal edilmiş diğer boyutlarına dikkat çekmiştir.

1.2.5.1.1. *Uzlaşmada Kurumsal Yaklaşımı*

Uluslararası uzlaşmaya yönelik kurumsal yaklaşım, ceza niteliğine odaklanırken;iç uzlaşma,çatışmanın eski taraflarını, özellikle siyasi ve ekonomik alanlarda iç kurumsal reform yoluyla birleşik bir siyasi, ekonomik, ve kültürel sisteme entegre etmeyi hedeflemiştir.⁹¹ Bu durumdan çıkmanın yolu, siyasi tüm grupların iktidara gelmesi için çeşitli kurumlarda adaleti ve eşitliği sağlamak, özgürlüklere ve insan haklarına saygı göstermek, demokratik yönetimihakim kılmaktır.⁹² Ekonomik uzlaşma ise, toplum bireylerinin ekonomik sisteme katılımını, fırsat eşitliğini ve kaynakların adil dağılımı sağlamakla olur.

Uzlaşmaya yönelik kurumsal yaklaşımın gücü, uzlaşmayı destekleyen yasal icraatlarda ve sorumlu kurumlarda yatmaktadır.İyi niyetler ve güzel söylemleryanında zamanla sınırlı olmayan kurumlarda bunun icraati takip edilmezse yararlı olmayacaktır.Pratik anlamda, hakikat ve uzlaşma komisyonları uzlaşmayı desteklemek için kurumsal boyutta büyük bir itici güç oluşturmuştur.

⁹¹ Uluslararası uzlaşmaya yönelik kurumsal yaklaşım, bazı icraatları benimsemiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Silahsızlandırma esnasında oluşacak gerginliği, tehdidi ve askeri güçleri azaltmak, sınır boyunca bulunan kuvvetlerin sayısını düşürmek, ortak kurum ve kuruluşlar geliştirmek, çeşitli alanlarda bilgi alışverişi ve işbirliği geliştirmek, ticaret ve ortak ekonomik projelerin hareketini kolaylaştırmak, turizm ve kültürel alışverişi teşvik etmektir, Bar.Taland Bennink,s.16.

⁹² Bar.Taland Bennink,s.6

1.2.5.1.2. *Uzlaşmada Sosyo.psikolojik Yaklaşım*

Sosyo.psikolojik yaklaşım, uluslararası ilişkiler yapısı ÇERÇEVESinde dikkate alınmayan boyutlarla ilgilenmektedir.Kurumsal icraatlar psikolojik değişimi kolaylaştırabilir, ancak uzlaşma sağlayamazlar.Uzlaşma yolunda, barışçıl sağlıklı ilişkiler kurmak için geçmişteki acı veren konuları ele almak, önceki saldırılar için özür dilemek, karşılıklı af, uygun tazminat teklifi, tarafların ihtiyaçlarını karşılayacak ve endişelerini giderecek adil barış anlaşması sunmak için bireysel ve karşılıklı bir irade gereklidir.İlişkilerde yeni bir sayfa açmak, diğerinin kimliğinin müşterek kabulü ve barış değerlerini sahiplenme gerektirir.⁹³

1.2.5.1.3. *Uzlaşmada Kısmi Yaklaşım Olarak Cinsiyet*

Teorik olarak, cinsiyet yaklaşımı çatışmanın külli ve kısmi düzeyde görülmesini sağlamaktadır.Bu da iki düzeyde uzlaşma önermek anlamına gelmektedir.Mikro düzeyde kısmi uzlaşmaya “küçük” veya “kısmi” çatışmaların analizi, Makro düzeyde külli uzlaşmaya “büyük” veya “külli” çatışmanın analiziaçısından şeffaf bir katkı sağlamaktadır.Çatışmaların külli düzeyde analizi bir çatışmanın temel dinamiklerini anlama fırsatı vermektedir.Bu, daha sonra çatışma ve uzlaşma çözüm vizyonunun önermesini mümkün kılmaktadır.Ancak en zor başarı, normal günlük yaşamda bir arada bulunan bireyler arasındaki çatışmanın kısmi düzeyinde uzlaşma elde etmektir.⁹⁴

Cinsiyet yaklaşımı, çatışma ve uzlaşma ÇERÇEVESinde insan türü açısından analiz edilerek sağlanmıştır.Öncelikle çatışmayı anlamak için başka boyutlar ve göstergeler belirler ardından uzlaşma gündemini tespit eder.Uzlaşma, maddi ve manevi sponsorluk için öngörülen kaynaklar aracılığıyla şiddet mağduru kadın ve çocuk kurbanlarının itiraf edilmesine fırsat sağlamalıdır.Aynı zamanda bu yaklaşım erkeklerin şiddet içeren silahlı çatışmalara katılımının etkisini de incelemektedir.Çünkü bu etki, erkeğin kişiliğine ve kendi bakış açısına zararlı bir “savaş kimliği” oluşumunu desteklemektedir.Hâlbuki erkek, ailenin koruyucusu olması gereken kişisidir.Bu durumun neden olduğu hayal kırıklığı ve öfke, uzlaşma için bir tehdit teşkil etmektedir.⁹⁵

Pratik açıdan cinsiyet yaklaşımı, deneyimlerin siyasi olarak marjinalleştiği bir zamanda, kadınların ve diğer savunmasız grupların vurgulanmasına katkı sağlamaktadır.Cinsiyet

⁹³ Bar Taland Bennink,s.16.

⁹⁴Bloomfeld,s.10-13.

⁹⁵Bloomfeld ,s.10-13.

yaklaşımı, bu grupların barış müzakerelerine katkı sağlamadığını, hükümette ve diğer karar alıcılarda temsil hakkına sahip olmadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, siyasi sürece katılım eksikliği, onların meşru sesinin ve çıkarlarının duyulma olasılıklarını azalttığı düşünülmektedir. Bu durum, devlet tarafından topluma karşı bir önyargı oluşturabilmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilir bir uzlaşma modeli oluşturmak için bu kırılğan durumları dikkate almalıyız. Çünkü bu durum uzlaşmanın istikrarı için önemli bir faktördür. Tersine durum ise, savunmasız gruplar açısından görünür veya gizli tüm sürece tehdit oluşturmaktadır.

1.2.5.2. Uzlaşmada Eleştirel Yaklaşımlar

Önceki başlıkta uzlaşma teorisini ve gerekçelerini gözden geçirdik. Bilimsel bütünlük, karşıt teoriyi sunmamızı gerektirir. Bundan amaç, teorisinin güçlü yönlerinden daha fazla yararlanmak ve zayıf yönlerini aşmak için uzlaşmada dengeye ulaşmaktır. Tamamıyla her iki tarafı dinlemeden hüküm vermeyen yargı gibidir. Her şeyden önce uzlaşmanın özelliklerini muhalif teoriyi arz etmemize yardımcı olacak şekilde sunmamız yerinde olacaktır.

1.2.5.2.1. Uzlaşmanın Özellikleri

A- Kavram ve Pratik Karmaşası

Uzlaşma kavramı teoride karmaşıktır. Kullanılan teorik yaklaşımdaki fark ve tarihsel bağlamına göre, her hangi bir amaçla ve hangi bağlamda kimin kullandığına bağlı olarak farklı anlamlar taşımaktadır. Bu durum belki de çözümlerden ve cevaplardan daha fazla sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Uzlaşma siyasi bir yol olarak da karmaşıktır. Çatışma ve şiddetli kargaşa bağlamında, tarafların ortak zeminde bölünmesinin bir ürünüdür. Geçmiş ve gelecekle ilgilenen ve sürekli titizlik gerektiren zor bir görevdir.

B- Af ve Uzlaşma Ne Mantıksal Ne de Akılcı Bir Meseledir

Uzlaşma akıl dışı ve mantıksız bir alana aittir. Bu, uzlaşma ile alakalı yasalar aksini iddia etse de, ne bireylerin ne de toplumların benzer durumlarda aynı şekilde hareket etmelerinin mümkün olmadığı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, affın onaylanması ile bireyin öznelliği ile ilgili mantıksal olmayan bir konuda, birleşik mantıksal bir davranış olan “affeden” olma genelleştirilmiştir.

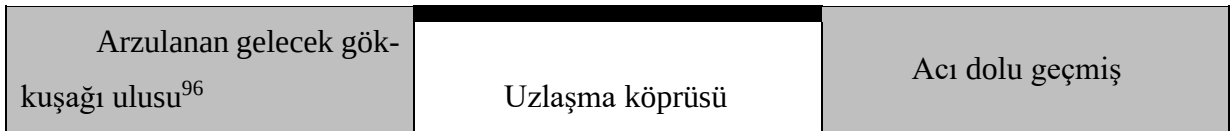
C- İkincil Sorun??

Şiddetli çatışmanın sona ermesinden sonra uzlaşma; siyasi baskı, siyasi kurumların doğası, kaynaklar ve zamanın getirdiği diğer önceliklere ulaşmak açısından bir engel gibi görünebilir. Siyasi sürecin her halde uzlaşma konusundan daha acil olduğu anlaşılmaktadır. Siyasilerin gündem konularına, uzlaşma tartışmasını gerçekten dahil etmek zor olabilir, uzlaşma diğer öncelikler tamamlanıncaya kadar hariç tutulabilir. Hızlı bir şekilde başka önceliklere geçmek ve ardından dosyayı kalıcı olarak kapatmak için acı veren geçmiş hakkında soruşturma komisyonları kurulabilir. Çünkü herkes geçmişi ve acıyı unutmak ve aşmak ister. Ancak deneyimler onu geciktirmenin kalıcı istikrar sürecini zorlaştıracaklarını ve çatışmanın tekrar geri dönmesine yol açabileceğini göstermiştir.

1.2.5.2.2. Uzlaşmanın Geçiş Boyutu

Tüm uzlaşma yaklaşımları geçiş boyutunu vurgulamıştır. Uzlaşma, değişimi ve dönüşümü mükemmelleştirmek, teoride epistemolojik değişimin koşullarından ve çatışmaların doğasını değiştiren diğer gerçekçi dönüşümlerden ortaya çıkan bir kavramdır. Uzlaşmanın varsayılan çıktıları bir durumdan diğerine geçerken geçiş boyutunu taşır. Bu, tıpkı acı dolu geçmiş ve istenen gelecek veya çatışma tarafları arasında, iki yakayı birbirine bağlayan bir köprü gibidir. Uzlaşma, sürdürülebilir uzlaşma durumunda iki tarafın bağlantı kurmasını sağlarken, çatışmanın ve bölünmenin devam etmesi durumunda boşluk devam eder. "Şekil 1 ve 2"

Değişim boyutu, uzlaşmanın başarısının veya başarısızlığının bir göstergesi olabilmektedir. Eğer geçiş, hedefinden daha iyi bir konumu gerçekleştirmişse amacına ulaşmıştır. Ancak bu, çatışmanın ve değerlerinin artması nedeniyle gerçekleşmezse, tekrardan gözden geçirilmeli ve derinleştirilmelidir. Uzlaşma yollarının başlangıcında, geçiş vaadinin gerçekleştirilmesini geniş umutlar belirler. Ancak bu, tarafların yolu etkinleştirirken devam etme isteğine bağlıdır.

Şekil 1: sürdürülebilir uzlaşma durumunu göstermektedir.

⁹⁶ Gökkuşağı Ülkesi (Rainbow Nation), Apartheid rejiminin çöküşünden sonra Güney Afrika'daki yeni ulusun bir projesidir. Etnik çeşitliliği bir çatışma kaynağı değil, bir güç kaynağı olarak simgelemektedir..

Sekil 2: devam eden çatışma, bölünme ve uzlaşma yokluğunu göstermektedir.

A- Acı ve Zor Yol

David Bloomfield'in tanımladığı gibi uzlaşma, acı ve faydalı bir ilaca benzer acı veren zor bir yoldur. Ancak onu görmezden gelmek daha büyük bir başarısızlık demektir. Genellikle hasta, ilacın acılığına tahammül eder, bu onu sevdiğinden değil, hastalıktan iyileşme umudunu ona bağlamasındandır. Ayrıca uzlaşma, ihlaller sonucunda mağdurların çektikleri zorlukların ve acıların ne anlama geldiğini bilmeyi ve geçmişle yüzleşmeyi gerektirir. İhlallere karşı adaletin uygulanması da nihai uzlaşma sürecini engelleyen ve gelişimi zorlaştıran muka vemeti arttırmaktadır. İki taraf arasında meydana gelen kutuplaşma, tarafların ve pozisyonların çelişkili olması uzlaşmayı zorlaştırmaktadır. Bu durum, bu uzlaşma şeklini uzun bir yol olarak gören Alman Şansölyesi Willy Brandt'ın sözcüsü Lily Feldman tarafından doğrulanmıştır.⁹⁷

B- Süreklilikteki Değişim

Uzlaşma, bizi bu süreçte iki çelişkili özelliğe yönlendirmektedir. Daha önce belirtildiği gibi o, değişim ve dönüşüm boyutları taşımaktadır. Ancak bu durum, kesik bir şekilde değil, süreklilik ÇERÇEVESinde tamamlanabilmektedir. Böylece kaderi bilinmeyen bir devrimi savunmadığı zaman ona katılımı teşvik etmiş olmaktadır.⁹⁸

Genellikle destekleyici bir yaklaşım taşıyan uzlaşma ile alakalı çeşitli literatürü inceledikten sonra kendi kendimize şu soruları sorabiliriz: İncelediğimiz uzlaşma literatürü yeterli midir? Aynı argümanları benimsemesi gerekli olmayan başka bakış açıları tasavvur edebilir miyiz?

⁹⁷ Feldman, s. 32.

⁹⁸ Roger Duthie, **Introduction**, in Roger Duthie and Paul Seils. (ed). **Justice Mosaics, How Context Shapes Transitional Justice in Fractured Societies**, New York: International Center for Transitional Justice, 2017, p.12.

1.2.5.2.3. *Uzlaşma Eleştirisi*

A- Din ve Uzlaşma

Andrew Schaap, bazılarının Hristiyan ruhbanlık ve bilinen uzlaşma tasavvuru hakkında yaptıkları eleştirilerden bahsetmektedir.⁹⁹ Daha önce bahsettiğimiz, affetmeyi uzlaşmanın esası olarak gören Hristiyan teolojik anlayışı, insanın kemalatı yolunda nefsini inkar etmeyi teşvik eden Hristiyan ruhbanlık geleneklerinden gelmektedir. Güney Afrika’da af, ulusal toplumu restore etmek amacıyla telafi edici adalet talebini aşan bir tür “yüksek ahlak” olarak kabul edilmiştir. Başkası tarafından zarar gören Hristiyan inananlardan, zarar vereni yüceltmesi, affetmesi, olanları unutmaması, kendisi ve rakibi için kurtuluş elde etmek için adalet veya kisas konusunda talep ettiği haklarından vazgeçmesi istenir. Bu durum, Güney Afrika’daki Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu eleştirmenlerinin, Desmond Tutu’nun affetmenin önemi üzerindeki ısrarının, Apartheid rejimi altında ezilenlerin, hak ettikleri eşitliği ve telafi edici adaleti talep etmek yerine, kendilerine yapılan zulmü kabul etmeye ve teslim olmaya çağrı olduğu şeklinde itirazlarına sebep olmuştur.¹⁰⁰

Andrew Schaap, bu eleştiriye yanıt vermek üzere, uzlaşma ve adalet arasında “uzlaşma” yapmaya çalışır. Konuya başka değerleri dahil etmeyi önerir. Böylece dengeye ve meseleyi Hristiyanlık bağlamından çıkarıp daha kabul edilebilir olmaya ulaşacaktır. Schaap, her ne kadar aralarındaki ilişkinin çok zor olduğunu itiraf etse de uzlaşmayı ruhbanlık yaklaşımı kavramından uzaklaştırmak için, affetmeyi uzlaşmadan uzak tutmaya çalışmış, böylece adaletin zıddı olduğu algısını oluşturmak istememiştir. Aksine ona göre uzlaşma arzusu af demektir. Bu yüzden bir adalet karşıtı değildir. Bunun yanında uzlaşma arzusu, adaletin gerçekleşmesini sağlayan siyasi bir iklim yaratmak anlamına gelmektedir. Örneğin, mağdur olarak gelecekte barışa engel olabilecek meşru taleplerinden vazgeçmeye istekli olmaları karşılığında gücün yeniden dağıtılması, tazminat, ceza davaları ve özür anlamına gelmektedir.¹⁰¹

Hristiyan edebiyat yaklaşımı, önceki çatışma durumuna geri giden ilişkileri tarif etmek ve çatışma sonrası aşamada uyum sağlamak için uzlaşmanın özü olan yeni yapısal ilişkiler kurmak yerine, uzlaşmayı olumlu varsaymasından dolayı eleştirilmiştir. Örneğin: Ruanda davasında,

⁹⁹Schaap Andrew, s.257.

¹⁰⁰Schaap Andrew, s.258.

¹⁰¹ Schaap Andrew, s.258.

uzlaşma kavramı, katliamlardan kurtulan birçok kişi tarafından reddedilmiştir. Zira uzlaşma, katliamların kurbanlarına karşı dayanılmaz ve uygunsuz bir kelime haline gelmiştir.¹⁰² Uzlaşma tanımının eksikliği eskiye, önceki duruma dönmekle ortaya çıkmıştır. Tanımın varsaydığı pozitif durum katliamdan önce bulmamız mümkün değildir. Bu dönem, ırkçı söylemlerin egemen olduğu, resmi kurumlarda ve yasalarda bu fikrin empoze edildiği ve ülkede bölünme tohumlarını güçlendirildiği bir dönemdir. Hatta söz konusu konuşmaya karşı olanlar dışında Ruandalıların kendileri için gördükleri imaj bile, ırk temelli ayrımcılıkla çarpıtılmış ve kirletilmiştir. Bu durumda yapılması lazım olan, daha önce olan her şeyden olumlu bir şekilde kopmak için yapılması gerekeni araştırmaktır.¹⁰³

Uzlaşma, geçmiş ilişkilere geri dönüş açısından, birleşik bir geçmişe ve olumlu ilişkilere referans ile ilgili birkaç temel sorun ortaya çıkarmaktadır. Özellikle katliamlar ve ırk ayrımcılığı gibi aşırı şiddet olayları sonrasında oluşturacak yöntemde bu durum daha da öne çıkmaktadır. Zira kurumlarda uzun bir dönem ayrımcılık sürmüş, bu durum bireysel ve sosyal kimliğin bir parçası olmuştur. Ruanda örneğinde, katliamlara yol açan etnik faktörün manipülasyonu ortaya çıkmadan önce, sömürge öncesi aşamada sembolik gücünden bahsedilebilir. Güney Afrika örneğinde ise, kaybedilmiş ulusal birliği geri kazanmak yerine, daha fazla geleceğe bağlı uzlaşma hakkında sorular sorulabilir. Zira herkes tarafından dayanak kabul edilebilecek ortak bir geçmişi bulunmamaktadır.

Zorluk aynı zamanda, uzlaşmanın bilişsel boyutuyla kullanımında yatmaktadır. Gerçeğin bir kısmına sahip olduğunu varsaydığımız iki bakış açısı arasındaki uzlaşma hakkında konuşuyoruz. Katliamlara katılanların “bakış açısı” ile uzlaşma, kurbanların insanlığını inkar ederken anlamsızlaşmaktadır. Konuyu sulandıran bir argüman olmasına rağmen her iki tarafında ihlallere karıştığını varsayarak ne mutlak bir “kurban” ne de mutlak bir “saldırgan” vardır, çünkü her iki taraf sorumludur. Ancak, uzlaşma olasılığı ile ilgili cellat ile kurbanı arasında onarılamaz eylemlerin de olduğu varsayıldığında bize bir takım sorular sormak kalır. Güney Afrika bağlamında, uzlaşma olasılığındaki şüpheli yaklaşımın üstesinden, Nelson Mandela ve Desmond Tutu’nun tarihsel liderliği ve Güney Afrika’daki bazı kabilelerin kullandığı Xhosa diline ait Ubuntu kavramına olan inançları sayesinde gelmiştir. Ubuntu, uzlaşma kavramını

¹⁰² Junod et Rutayisire, s.45.

¹⁰³ Junod et Rutayisire, s.71.

kapsamaktadır.Hatta Mandela tarafından öne sürülen yorumlara göre çok daha fazla anlam ifade etmektedir.Aynı zamanda şu anlamlara gelmektedir:

- Başkalarının insanlığını kabul etmek,
- Ortak insanlık gibi daha büyük bir şeye aidiyet olma duygusu,
- Başkaları olmadan hiçbir değer ifade etmediğimizi hissetmekGrup için bir şeyler yapmaya hazırlanmak.

Uzlaşmayı Ubuntu perspektifinden tasavvur edersek, aşağıdaki boyutlar ortaya çıkmaktadır¹⁰⁴:

- İnsanlıklarında mağdurlara karşı işlenen yaraları kabul etmek ve sembolik düzeyde bile olsa onarılabilecekleri onarmak.
- Özellikle olanlarla ilgili gerçeği derinleştirme konusunda saldırganların ulusal grup için bir şeyler yapmalarını sağlamak.
- Karşılıklı ilişkileri geliştiren yasal ve politik koşullar sağlayarak ulusal grubu yenilemek.
- İnsanlığa ait tüm tarafların farkındalığını desteklemek.

Bu nedenle, genellikle uzlaşma için öncü bir model olarak sunulan Güney Afrika modeli, boyutunu iki ana koldan almaktadır.Bunlar, Hristiyan kültüründe bulunan af mirası, diğer yandan buntu kültürüdür.Bu eşsiz deneyimi yaşatan bu kültürel durumun, diğer kültürel ve siyasi durumlaraihracat yapma yeteneği sorununu da gündeme getirmiştir.

Çoğu teolojik literatür, suç türlerini ve tehlikelerini ayırt etmediği için affın her koşulda mümkün olduğunu doğrulamıştır.Affetmenin unutmak anlamına geldiğini söyleyen ilke, teolojik algı ve tarihi hatırlatan dini çabaların önünde sorun olmaya devam etmektedir.Öyle ki, hafıza seçici, pozisyon veya koşullu bir hafızaya dönüştürüldüğü durumlarda mağdurun değil de failin hafıza koşullarını belirlemesine izin vermiştir.“Asla Unutma” sloganı altında unutulmamayı isteyen teolojik bir söylemin yanında, tarihten özgür kalma hissi ve seçici hafızanın hâkimiyeti, kalıcı hafıza kaybını teşvik etmiştir.Fail için unutma tehlikesi, uzlaşma teolojik kavramının içeriğinde yatmaktadır.Fail, affı elde etmesiyle geçmiş eylemlerinden “özgür olduğunu” varsaymıştır.Bu ise nihayetinde sadece kurbanın zararlı olduğu bir durumdur.

Bu teolojik algının utanç kaynağı, mağdurun affetmeyi veya sabrı tercih etmesi durumunda sonucun her zaman failin çıkarına olmasıdır.Bu uzlaşma, dini değerler ve failer tarafından şart koşulmuş olsa da ve mağdurlar tarafından reddedilmiştir.Çatışma zamanlarında kullanılan

¹⁰⁴ Junod et Rutayisire.,s. 68-69

fiziksel zorlama, barış ve uzlaşmada manevi zorlamaya dönüştüğünde, ismiyle adlandırılrsa bile, uzlaşmaya karşı etkili bir darbeyi temsil etmiştir.Uygulama açıdan önemli olan, af manasında kullanılan uzlaşma yönteminin bir dolara mal olmayacak politikalar üretecek olmasıdır.Zira ana ve tek aktör, mağdur ve saldırgan olan iki tarafın bireyleridir.Ayrıca, bunun uygulanması mağdurun lehine olacaktır.Çünkü talep eden odur.Bu nedenle kurban, iki defa DoubleVictimhoodcezalandırılmaktadır.Birincisi kurbanı olduğu ihlale uğradığı, ikincisi ise, tartışma ve itiraz olmadan affetmeye zorlandığı zamandır.Bunun mukabilinde, failden aftan yararlanma dışında başka bir şey talep edilmemektedir.

B- Uzlaşma Yerine Birlikte Yaşama

Uzlaşma kavramı ve özellikle genişletilmiş yaklaşımında uzlaşmanın gerçekleşmemesi hakkında yaygın olan eleştiriler göz önüne alındığında, uzlaşma yerine “birlikte yaşama” kavramı olarak öne sürülmüştür.Bu kavram, uzlaşma kavramına göre daha basit olması nedeniyle daha fazla popülerlik kazanmıştır.¹⁰⁵ Kullanıcıları tarafından “dolduruncaya” kadar “boş” bir kavramdır.Bu yönü gücünün ve canlılığın sırrıdır.Uluslararası Demokrasi ve Seçim Enstitüsü Sözlüğüne göre, uzlaşma yolundaki ilk aşama birlikte yaşamadır, ardından gü ven oluşturma aşaması ve son olarak da sempati aşaması gelir.Birlikte yaşama kavramı, Eski Yugoslavya Savaşı ve Raunda katliamından sonra Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından “Birlikte Yaşamayı Hayal Et” projeleriyle ve yazılan yazılarla genişlemeye başlamıştır.Bu, birlikte yaşamanın ilk temel aşamasına vurgu yapma ve çatışma sonrası ilişki kurma ÇERÇEVESinde olmuştur.¹⁰⁶

Birlikte yaşama, uzlaşma kavramında olduğu gibi anlam ve değerlerle dolu bir kavram değildir.veya bu, dini referanslar içermeyen basit bir kavramdır, bu da uzlaşma kavramının ikili kullanımına karşı onu daha az savunmasız hale getirmektedir.Ayrıca, birlikte yaşama geniş bir alanı kapsayabilir.Aynı coğrafyada/yerde gönülsüz bile olsa birlikte yaşama; ilişkileri, işbirliği ve uyum içinde yaşamı geliştirmek için olumlu, çeşitli faaliyetlere ve politikalara olan ihtiyacı kabul etmeyi ifade eder.Birlikte yaşama, uzlaşmanın doğasında var olan duyguların ve psikolojik değişimin taşıdığı ilişkisel ve öznel duyguları olmadan, fikir birliğinin demokratik bir ÇERÇEVEden kullanılması teşvik eder.Bu nedenle AudreyChapman, güçlü ulusal birlik duygusu

¹⁰⁵ Junod et Rutayisire,s.72 -75.

¹⁰⁶Bloomfield, **On GoodTerms**,s.13.

oluşturmak için diğer grupların üyelerini sevmenin gerekli olmadığını söylemektedir. Ancak ortak vatandaşlığa ve/ veya siyasi kurumların meşruiyetine yönelik ortak bir bağlılığa dayalı ilişkiler gereklidir. Farklı gruplardan ve bireylerden birbirlerini sevmelerini ve uzlaşmanın üzerine çıkmalarını istemek yerine, yasalara ve meşruiyetlerine uymalarını istemenin yeterli olduğunu anlatmak istemiştir. Birlikte yaşamın etkin olması, başarılı bir demokrasi sürecinde olduğumuzu varsayarak çatışmayı, bu kurumların kabul ettiği şekilde yönlendirebilir ve çözebilir.¹⁰⁷

Bu nedenle, bir arada yaşama kavramı, vatandaşlık ve meşru demokratik kurumlara saygıdan oluşan bir model sunmakta ve çatışma sonrası aşamaya anlamlarını, yorumlarını ve derin manalarını veren uzlaşıya geçici veya kalıcı bir alternatif olmaktadır. Buna rağmen bu durum, birlikte yaşamadan daha ileri bir aşamanın varlığına engel olmaz.

C- Uzlaşmada Sosyolojik Aktörler

Sandrine Lefranc, bir kavram ve bir uygulama olarak uzlaşmayı ortaya çıkaran sebep ve failleri ve bunun arkasındaki itici gücü anlamamız konusunda eleştirel bir okuma sağlamıştır. Uzlaşmanın, uluslararası ve yerel STK'lerden, araştırma merkezlerinden birçok aktörü bir araya getiren barış inşası literatürünün bir uzantısı olduğunu kabul etmiştir.¹⁰⁸ Geçen yüzyılın doksanlı yıllarında, çatışma sonrası inşa etme, çatışma çözümü, dönüşüm ve barış inşası konularında sahadaki faaliyetlerin teorik özellikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Çatışma çözme tekniklerini içeren "Sorun Çözme" atölyeleri, çatışmaya karışan herkesi temsil eden yaklaşık 20 kişiyi, kilise, üniversite, sivil toplum kuruluşları gibi gayri resmi toplulukların temsil edildiği paralel diplomasi ÇERÇEVESinde bir araya getirmiştir.¹⁰⁹ Bunun yanı sıra, etnik çatışma çevresinde çok etnikli projeler olan ortak kalkınma projeleri de kullanılmıştır.¹¹⁰

Barış inşası, 1994 yılında Cezayir muhalefet partileri arasında "Roma Sözleşmesi" olarak bilinen şeyi talep Aziz Egidio Kilisesi gibi bir Katolik dini "misyonu" tarafından tekelleştirilen bir alandan dönüşmüştür. Müzakerelerde ve barış anlaşmalarında arabulucu olarak hizmetlerini

¹⁰⁷ Bloomfield, s.14.

¹⁰⁸ Sandrine Lefranc, **Poliques Internationales de réconciliation**, s.1-15.

¹⁰⁹ Kastedilen kuruluşlar, War.Torn ve International Alert örgütleridir. ABD Harvard Üniversitesi, çatışma programlarının kuramcılarında Roger Fisher'in gözetiminde üniversite araştırma bölümünden yola çıkarak kurulmuştur. Bkz: <http://www.international.alert.org>

¹¹⁰ Sandrine Lefranc, .3.

sunan sosyal yardımlaşma ve yeni bir STK faaliyet alanı olan Carter Barış Merkezi gibi bazı özel girişimler ve sosyal diyalogu destekleyen kurumlar Oxfam olarak ortaya çıkmıştır. Lefranc, ister İngiliz veya Amerikalı olsun “tabandan” barış inşa eden kurumların çoğunlukla Anglo.Sakson olduğunu belirtmiştir.¹¹¹O, iç çatışma durumlarından çıkma, vatandaşlık ve paralel diplomasi gibi yakın kavramlar sunmuştur. Aslında bu konu daha önceleri bulunmamaktadır. Ancak Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve iç çatışmaların artmasıyla konu ortaya çıkmış ve genişlemiştir. Uzlaşma dahil olmak üzere bu konular “büyük hikaye” nin sonucu olan Berlin Duvarı’nın yıkılması ve bunun iyi fikirlerin olgunluğuna yol açmasıyla başlamıştır. Tarih boyunca; doğru, adil ve aynı zamanda pratik olan “iyi fikir”ler hep yayılmıştır. Ancak bu yorum onun için ütöpik olup kapsamlı değildir.¹¹²

Bu iyi fikir, ulusal ve uluslararası örgütler, Kanada, BM Kalkınma Programı tarafından desteklenen “insan gü venliği” açısından uluslararası anti-realist ilişkiler teorisiyle büyük oranda yakından ilgilidir. Lefranc’a göre, barış inşası kavramının ve uzlaşma gibi ilgili kavramların ortaya çıkışının gerçekçi yorumu, paralel diplomasinin Amerikan dış politikasının devamı ve onu düzeltme mekanizması olmasıdır. Bu nedenle değerleri gerçekte Amerikan politikasının bir devamı olan paralel diplomasi ofisleri, Amerikan politikasının çarpıklıklarını düzeltmek için kullanılmakta ve bunları fonksiyonel bir bağımlılık ilişkisine bağlamaktadır. Zira bununla, potansiyel liderler finanse edilmekte ve oluşturulmaktadır. Bundan amaç ise Amerikan etkisini demokrasiyi yayma bahanesiyle aşağıdaki vesilelerle dünyaya yaymaktır.¹¹³

- Devletin gücünü dengelemek ve denetlemek için aktif bir sivil toplum inşa etmek.
- Barış Anlaşmalarının uygulanması için mümkün olan çok sayıda kişiye eğitim vermek.
- Rakip gruplar hakkındaki önyargıları ortadan kaldırmayı amaçlayan çeşitli düzeylerde sosyal gruplar ağı oluşturmak.
- Taraflar arasında ılımlılığı teşvik etmek.
- Tekrarlanan çatışmalardan muzdarip olan toplumlarda çatışmaları çözmek için şiddet içermeyen yeni gelenekler bulmak.

Bu son fikir, düzeltici adaletin özü olup geleneksel yargı icraatları yerine çatışmaları çözmek için uygulanan bir yöntemdir. Bu adalet modeli, yirminci yüzyılın yetmişli yıllarından

¹¹¹ Araştırmacının Fransa hayranlığı uzlaşma kavramının eleştirmesi sebebi olabilir. Bu durum Anglo.Saksonlar ile uygar bir rekabetin parçası olabilir. Ancak bütün bunlar ifade ettiklerinin gücünü azaltmaz.

¹¹²Sandrine Lefranc,s,62.

¹¹³ Paralel Diplomasi Enstitüsü, Kıbrıs’taki Çatışma Yönetim Grubu ve USA ID.

başlayarak; okul, yerel gruplar ve kurumlar gibi çeşitli kurumlarda uygulanan çatışmalara alternatif çözüm olarak bilinen sistem, ceza, aile ve gruplar arası arabuluculuk gibi konular için Anglo-Sakson ülkelerinde yerel düzeyde pratik uygulamalarına paralel olarak teoride de formüle edilmiştir.

Genel anlamda barış sancağını, barışçılar hareketinden ayırmak mümkün değildir. Bu sancak değerleri ihtiva eden bir sancak olup, pratik yöne bakmaktadır. Barışçılar Hareketi kendisini bilimsel hareket içinde varsayma zorunda kalmıştır. Özellikle tarih, psikoloji, siyaset ve hukuk alanlarında, 19. ve 20. yüzyılın başlarında Amerikan ve İngiliz barış hareketinin bilimsel toplulukları, "barış toplumları" ve eğitimciler hareketleri, özellikle de 1980'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde oluşturulan "Uluslararası Tahkim Hareketi" bilimsel topluluklarının içinde yer almaktadır.¹¹⁴

"Ortak Zemin Arama" organizasyonu kurulması tamamlanmış ve uluslararası çatışmaların çözümü için çalışan en büyük Sivil Toplum Kuruluşlarından biri olarak kabul edilmiştir. Öte yandan, Mennonite topluluğuna mensup farklı aktörler tarafından düzenlenen seferberlik uluslararası uzlaşma politikalarının desteklenmesine katkıda bulunmuştur.

1.2.6. Uzlaşma Modelleri

Modern ve çağdaş dünyamızdaki çeşitli uzlaşma deneyimlerinden yararlanmak için, aşağıda "Altı Uzlaşma Modeli" adını verdiğimiz, altı alt modelden oluşan tanımlayıcı bir analitik uzlaşma modeli sunuyoruz. Bu modeller, uzlaşma sürecinde bir aşamadan diğerine intikal eden aşamalar oluşabilir. Her ne kadar uzlaşma olumlu bir yükseliş çizgisinde mantıklı bir düzenleme gibi görünse de, belirli bir sıraya göre olması zorunlu değildir. Her model kendi içinde bağımsız olabilir. Örneğin, uzlaşma imkansız veya dayatılmış olabilir ve öylece de kalır. Bir modelin başka bir modele dönüştürülebileceğini varsayarsak, bu sınıflandırma daha fazla canlılık ve esneklik kazanacaktır. Çünkü bu, durumun belirli bir modelde ve belirli bir aşamada sınıflandırılmasına izin verecektir. Hatta bundan daha fazla şartlar sağlayacak, olumsuz bir dönüşüm durumunda bir gerileme öngördüğünde, bir modelden diğerine olumlu bir geçiş için uygun koşullar sağlayarak çalışmamıza müsaade edecektir.

¹¹⁴ Sandrine Lefranc, s.19.

Aslında ilk üç model çatışmanın siyasi, ekonomik ve sosyal yaşamda farklı şekillerde olmasını temsil etmektedir. Uzlaşma, en düşük düzey olan dördüncü modelden başlar, yavaş ve istikrarlı bir şekilde açık uzlaşma olan altıncı modelde biter.

1.2.6.1. İmkansız/Kaybolan Uzlaşma (Impossible/Absent Reconciliation)

Tarafların tercihler listesinde, “Biz bir bütün müyüz?” sorusuna tek bir cevap üzerinde birleşemedikleri, doğrudan şiddetin görülmediği, siyasi ve sosyal bölünme ve bağımsızlık savaş durumudur. İmkansız uzlaşma ise; uzlaşma sürecinin bir aşamasında önerilmiş bir seçeneğin daha sonra kaybolmasıdır.

1.2.6.2. Reddedilen (Kabul Edilmeyen) Uzlaşma (Rejected Reconciliations)

Çatışma durumunun sona ermesinden sonra bir tarafın uzlaşmayı reddetmesi ve onu kendisi için yeni bir tehdit olarak görmesidir. Çünkü bu uzlaşma, kendisi için gerekli gördüğü şeylerle çelişmekte ve kendisine minimum gereksinimleri sağlayamamaktadır. Doğrudan şiddet sona ermesine rağmen tarafların, açıklanmayan çatışmasının, her an şiddetli çatışmaya geri dönme ihtimaliyle temkinli bir birlikteliğe sığındıkları durumdur.

El Salvador Örneği:

El Salvador, Latin Amerika ülkelerindeki uzlaşma çabalarının adeta acziyetini temsil etmiştir. Öyle ki, yasaların getirdiği af, unutulması gereken geçmiş yılların acısını silememiş ve devleti barış yoluna sevk etmemiştir. Uzlaşmadan sonra kabul edilen resmi bir bildiri olmasına rağmen, durum her zaman çatışmayla karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanı sıra, siyasi baskı devam etmiş, Anayasa ve uluslararası sözleşmeler kapsamındaki tüm yükümlüler ihlal edilmiştir. Bunun nedeni, bazılarının geçmişte de acı verdiği gibihale, anayasal “dokunulmazlığın” koruması altında olmasıdır. Devlet tarafından, Hakikat Komisyonu’nun ve Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesi (FMLN)’nin tavsiyelerinin uygulanmaması, suç şiddeti yerini alan iç savaş şiddeti El Salvador’un geleceğini ipotek altına almıştır.¹¹⁵

¹¹⁵ Cuya Esteban, **Les Commission De La Verite Et De La Reconciliation**, In Arnaud Martin "Dir" **La Mémoire Et Le Pardon . Les Commission De La Verite Et De La Reconciliation En Amerique Latine**. Paris: Les Edition LHarmattan .2009 .p 31.

1.2.6.3. Zorunlu Uzlaşma (Imposed Reconciliations)

Çatışmanın tarafları, daha zayıf tarafın dikkate alındığı uzlaşma projesi taslağı üzerinde anlaşmazlarsa, güçlü taraf, konuyla alakalı tartışma ne olursa olsun görmezden gelerek fiziksel, ahlaki ve yasal zorlama kullanmaya başvurur. Stewart Motha bunu “uzlaşma yoluyla hegemonya” olarak adlandırmıştır. Ulusal uzlaşmayı ve demokratik sistemin sürekliliğini gerçekleştirmek için, insan hakları ihlallerine, hükümet baskısına ve şiddete maruz kalmayan sektörlerle dahil olanlar, hızlı bir uzlaşmayı ve suçlulara affı tercih ederler.¹¹⁶ Öyle ki, af ve unutkanlık hakim olur, adalet ve tazminatın rolü azalır. Af yasaları veya yasal sınırları ilkesi uygulanarak af, özel alandan çıkarılır ve kamusal alana yayılır.

Şili Örneği:

Şili’deki uzlaşma, Soğuk Savaş sona erdikten sonra, af diliyle otoriter rejimleri koruyan geçiş pozisyonları ve rejimi koruyan yasaların varlığı bağlamında gerçekleşmiştir. Uzlaşma neticesinde sağlanan adaletten geri dönüş, kurbanlarını hayal kırıklığına uğratmıştır. Bazı gerçeklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamasına rağmen, suçu kabul etmekten başka bir amaca ulaşmamış ve “Kim? Neden? Kimin uğruna?” gibi önemli soruların cevabını ihmal etmiştir. Bu, Dr. Pza Rojas-Baeza’nın “zorunlu unutkanlık” diye adlandırdığı veya “programlanmış kayıp” olarak adlandırılan ve “Sayfayı çevir! Sorma ve konuşma!” sloganı altında şekillenen temel bir mekanizma olarak kullanılmıştır. Af, cezayı gerçekleştirmemek için bir mekanizma olarak kullanılmıştır. Adalet, insanlık tarihinde ebedi bir değerdir, unutma ve ceza değerleri bir arada bulunamaz. Adaletle çelişen tüm olumsuz değerler, insan ve toplum üzerinde dramatik etkiler yaratmıştır.¹¹⁷

1.2.6.4. Şartlı Uzlaşma (Conditional Reconciliations)

Çatışmaya taraf olanlar arasında eşitliğin söz konusu olduğu ve hiçbirinin kendi hedeflerini dayatmadığı ortak bir çıkmaz durumudur. Bununla birlikte bu taraflar, uzlaşma ilkesi ve çıkmazdan çıkma konusunda anlaşırlar. Ancak her iki taraf zayıf güvne ilişkisi nedeniyle karşı tarafın

¹¹⁶ Cuya Esteban ,s.33.

¹¹⁷ Baeza Paz Rojas, *Chili: L Impunite Et Ses Consequences Psychitriques*, Mouvements. Vol1.No 53 pp.85-87.

ciddiyetini tespit etmeye ve onu kendi lehine sürüklemeye çalışır. Bu aşamada, şiddeti reddetme, çatışmaya karşı işbirliği ve birlikte yaşama gibi uzlaşmanın minimum sınırlarını kabul eden her iki taraf da çatışmadan sonraki geleceğin resmini istediği gibi çizmeye çalışır.

1.2.6.5. Üzerinde Müzakere Edilen Uzlaşma (Negotiated Reconciliations)

Karşılıklı ciddiyet ve uzlaşma imkanları gerçekleştirildikten sonra tüm tarafların ortak talepleri dikkate alınır. Taraflar, uzlaşmanın sınırlarının, içeriğinin, teminat ve prosedürlerinin incelenmesi ve potansiyel finansmanın sağlanması için doğrudan diyalog başlatır. Çözümde taraflar arasındaki güvencesini yükseltecek ve çalışmaların iletişim yoluyla yapılmasını teşvik edecek, acil ve en önemli dosyalarla başlanır. Böylece aralarında oluşabilecek daha büyük bir yakınlaşmaya fırsat verir ve ihtilafli olan dosyaları ele alarak altıncı modele geçme şansını artırır.

İspanya Örneği: Kısmi af, adalet talepleri bağlamında, İspanyol seçkinleri ve Frankların iktidarvetoplumunda geri kalanları arasında uzlaşmaya yönelik yapılan bir anlaşmadır. Affın, mağdur ve saldırgana bakan iyi yönü vardır. Kısmi af, siyasi reform yasası referandum tarihi olan 15 Aralık 1976'dan önce işlenen tüm siyasi suçları kapsamıştır. Bunun yanı sıra af, özgürlük ve bağımsızlık talepleriyle alakalı 15 Aralık 1976 ile 15 Haziran 1977 yılları arasında işlenen suçları ve pratikte yaşamın eşitsizliğiyle alakalı 15 Haziran 1977 ve 06 Ekim 1977 tarihleri arasında yapılan eylemleri içermiştir. Af, demokrasi ve insan hakları konusunda barışçıl davranan aktivistlere, işçilere ve kan davalarında mahkûm edilen Bask Hareketi'ne (ETA) isabet etmiştir. Ancak af, ordunun demokratikleşmesi için savaştan UMD askerlerini ve Cumhuriyet ordusundaki eski savaşçıları hariç tutmuştur.¹¹⁸, Aynı zamanda, otoriteye ve çeşitli dönemlerde korkunç suçlar işleyen kamu görevlilerine de af verilmiştir. Böylece Frankların yönetiminde işlenen iğrenç suçlar bir kalem darbesiyle silinmiştir. Ayrıca, herhangi bir adalet arayışını engellemiş ve bu af aracılığıyla en azından yasal olarak Frankların işlediği tüm suçlar yok sayılmıştır. İspanya'nın bu uzlaşma

¹¹⁸ Rozenberg Danielle, **Memoir, Justice Et Raison D'Etat Dans La Construction De L Espagne Democratique** Histoire- Politique. Politique, Culture , Societe , No.2 Septembre. Octobre 2007. pp 7-9.

modeli çelişkiler barındırmasına rağmen bazıları bunu “demokratik yama” olarak kabul etmiştir.¹¹⁹

1.2.6.6. Açık Uzlaşma(OpenReconciliations)

Açık uzlaşma ucu açık olan bir sonudur.Yani uzlaşma yolunun sürekliliğini ifade etmektedir.Bu uzlaşma modelinde iki taraf arasındaki gü ven yüksektir.Beklenen sosyolojik değişim umuduyla, tüm dosyalar düzenlenir ve uzlaşma kurumları doğrultusunda derinlemesine bir alan açılır.Uzlaşmanın açılımı, etkili kurumlar ve barışa yönelik toplumsal değişim yoluyla pratik bir program olarak istikrarın oluşmasını sağlayan tazminat, hakikat, adalet ve diyalog araçlarının çoklu düzeyinde ortaya çıkar.Açık uzlaşma, zorluğun olmadığı sürekli artış eğiliminde olan uzlaşma yolunun nihai noktası anlamına gelmez.Aksine, önceki aşamalara geri dönmeye neden olacak belirtilerle karşı karşıya kalabilir, bu da uzlaşmanın sürekliliği için gerçek bir sorundur.

Güney Afrika Örneği: Güney Afrika’daki uzlaşma,Apartheid dönemindekiimkansız bir uzlaşmadan, Afrika Ulusal Kongresi temsilcisi Nelson Mandela ile iktidar rejimi devlet başkanı FrederikWillem de Klerk arasında müzakere edilen bir uzlaşmaya dönüşmüştür.Bu durum, 1994 Anayasası’ndan sonra Mandela’nın başkanlığında açık bir uzlaşmaya ve daha sonra iseimkansız/kaybolan bir uzlaşmaya dönüşmüştür.¹²⁰

16 Ağustos 2012’de Maracana bölgesindeki platin madeninde grev yapan işçiler ile polis arasında meydana gelen kargaşada bir günde 34 kişi ölmüştür.Bu olay, “Apartheid” e dönüş ve mevcut rejime güçlü bir darbe kabul edilmiştir.Krizin ortaya çıkmasının nedeni, madenci işçilerin daha yüksek ücret talep etmek için gre ve gitmeleri ve madenin günde 5 milyon dolarlık bir zarara uğramasıdır.Bu durum, katliamdan önce gösterdiği imajının aksinehükümetin, Apartheid rejimine yöneltilen eleştiri olan şiddete başvurmaya ne kadar istekli olduğunu ortaya çıkarmıştır.

¹¹⁹ Rozenberg Danielle, **Le Pacte d'Oubli De La Transition Democratique En Espagne Retours Sur Un Choix Politique , Controverse**.Politix. Vol.2 .No 74. p.174.

¹²⁰ Uzlaşmanın geleceğini, yokluğunu, imkansızlığını ve gelişimini sadece Güney Afrikalılar belirleyebilir. Kurdukları örnek ve rol modeli haline gelen uzlaşma ruhuna dönmeleri onlar için yeterlidir.

BÖLÜM 2.CEZAYİR'DE SİYASİ ŞİDDET: KÖKENLERİ VE GELİŞİMİ

2.1. Cezayir’de Siyasi Şiddet Faktörlerinin Ortaya Çıkışı

2.1.1. Tarihsel Faktörler

2.1.1.1. İktidar Üzerine Tarihsel Çatışma

Cezayir siyasi sistemin tarihi incelendiğinde, demokratik ÇERÇEVEDen uzak, darbelerle ve seçimlere şike karıştırılarak yaşanan iktidar çatışmalarının olduğu görülür.İktidardaki siyasi seçkinler ile barışçıl iktidar arasında meydana gelen intikaller, bu sistemin öne çıkan özelliğini oluşturmaktadır.Cezayir’de siyasi şiddetin yayılmasındaki en önemli faktörü, bağımsızlık öncesi döneme kadar yaşanan çatışmalar oluşturmaktadır.Soummam Konferansı, Mücadele doğasına ve siyasi eylemin askeri eyleme göre önceliğine değinmektedir.¹²¹ Aynı zamanda yurtiçindeki siyasi elitler ile yurt dışındaki müzakereci diplomatlar arasında elitlerin bölünmesini açık bir şekilde ele almaktadır.Bu bölünme, bağımsızlıktan sonra askeri kanatta olan Savunma Bakanı Huari Bumedyen¹²² ile siyasi kanatta bulunan devlet başkanı Ahmed Bin Bella¹²³ arasında gelişmiş ve Huari Bumedyen liderliğinde askeri darbeyle son bulmuştur.Başkan Huari Bumedyen öldükten sonra sivil ve askeri elitler arasında çatışma devam etmiş ve General Şadli Bencedid’in¹²⁴ seçilmesiyle son bulmuştur.Çatışma, Cezayir’de iktidar partisinin kanatları, parti ve devlet sisteminde reform yapılması gerektiğini savunan reformistler ile durumu koruma ihtiyacını gören

¹²¹ Soummam Konferansı: 20 Ağustos 1956 yılında gerçekleşti. Cezayir halkının bağımsızlığı ve özgürlükleri için mücadelesinin geliştirilmesinde önemli bir başlangıç olarak kabul edilmiştir. Önemi, devrime tutarlı bir anlayış vermek için ilk girişim olarak ortaya çıkar. Siyasi eylemi askeri eylemden öncelikli kılmış ve bunun yanında içtekini yurtdışındakine üstün kılmıştır. Ayrıca Ulusal Kurtuluş Cephesine silahlı savaş için yeterli organizasyon yapıları sağlamıştır. Önemli siyasi bildirisiyle hedefleri ve mücadele araçlarını tanımlamıştır.

¹²² Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Cezayir’in önde gelen siyaset ve hükümet adamlarından biridir. Askeri bilimler eğitiminin yanı sıra, Ürdün Zeytune ve Mısır Ezher alimlerinin yanında ilim tahsil etmiştir. Özgürlük devriminin liderlerinden biridir. Bağımsızlıktan sonra Cumhurbaşkanı Ben Bella’ya karşı düzenlenen askeri darbeyle iktidara gelmiştir. Sosyalist yaklaşımı benimsemiştir. Bağlantısızlar Hareketi sembollerinden biridir. 28 Aralık 1978 yılında aniden hastalanarak ölmüştür.

¹²³ Kurtuluş devriminin sembollerinden biri olup 1962 yılındaki bağımsızlığından sonra Cezayir’in ilk Cumhurbaşkanı. Askeri darbeyle görevden alınmadan önce yaşamı uzun yıllar hapis ve sürgünle geçmiştir. Ben Bella 11 Nisan 2012’de 96 yaşında Cezayir’de ölmüştür.

¹²⁴ Cezayir’deki kurtuluş savaşı liderlerinden biri olup Fransa’dan bağımsız olduktan beri üçüncü başkanıdır. Ülkeyi 1979-1992 yılları arasında yönetti. 11 Ocak’ta ordu seçim sürecine müdahale ettikten sonra kritik siyasi bir dönemde istifa etti. Ülke tarihinde Kara On Yıl olarak bilinen kanlı bir merhaleye girmişti. Şadli Bencedid 6 Ekim 2012’de Cezayir Başkenti’ndeki Aynü’n-Na’cetü’l-Askeri Hastanesinde öldü. Resmi olarak 8 Ekim 2012 cenaze merasimi yapıldı.

muhafazakârlar arasında devam etmiştir.Bu, Cezayir'in bildiği siyasi açılım geçen yüzyılın seksenli yıllarının sonlarından doksanlı yılların sonuna kadar devam etmiştir.¹²⁵

Cezayir'deki iktidar seçkinleri arasında, ister askeri ister siyasi olsun, devam eden bu çatışma, fikirlerini, ideolojisini ve güç ve şiddet kullanarak her iki tarafın iktidara ulaşma arzusunu göstermektedir.Cezayir'deki ekonomik ve sosyal yaşamdaki tıkanıklık durumundan en çok etkilenenler, siyasi değişim, ekonomik ve sosyal yaşamda reform yapma ihtiyacını benimseyen, kitlesel gösterilere katılan insanlar olmuştur.¹²⁶

2.1.1.2. Siyasi Sistemin Yanlış Başlangıcı

Modern Cezayir devletinde siyasi şiddetin kökeni, bağımsızlıktan sonra başlayan fikir birliği ve seçim aracılığıyla değil, silahlarla yaşanan çatışmadan kaynaklanmıştır.1962 yazında bölge liderleri silahlı çatışmalara girmiştir.Çatışma, o esnada daha güçlü olan ve ordusuyla Fas ve Tunus sınırlarında bulunan Genelkurmay başkanı Huari Bumedyen tarafından çözüme kavuşturulmuştur.Çatışma, halk kitlelerinin “yedi yıl... yeterli” sloganıyla gösterilere katılmasına kadar durmamıştır.Yedi buçuk yıl kanlı kurtuluş savaşı, Cezayirlileri kan ve yıkımdan bıktırmaya yetmiştir.“Sınır Ordusu” nu tarihsel lider Ahmed Bin Bella, kendi tarafına çekmeyi başarmıştır.Ağır yara almış devletin ilk yöneticisi olmuştur.Cezayir'i yönetme meşruiyetine sahip tek kurumda olan geçici hükümet başkanı Benyoucef Benkhedda ¹²⁷ uzaklaştırılmıştır.Bu yanlış başlangıç büyük trajediler yaratmıştır.Cezayir ulusal tarihinden günümüze kadar şiddet baskın olmuş ve Cezayir'in geleceği için tehlikeli bir oyun olarak ortaya çıkmıştır.Oyunda, erkeklerin rol etkisi her ne kadar küçük olsa da oyun kuralları daha belirleyicidir.Çünkü belli bir süre sonra “dil, semboller ve uygulamalar” üretilmiştir.¹²⁸ Sınır ordusunun müdahalesi bağımsızlıktan sonra kalan sözümona demokrasiyi yerle bir etmiştir.Ordu, otoritenin kaynağı olarak başka kurallar da koymuş, orduyu sivil politikadan öne koymuş, bunun yanı sıra, şiddet tohumlarını ekmiştir.

¹²⁵ Nasreddin Bâkî, **Cezayir siyasi seçkinleri: seçkinler ve demokratik geçişteki tarihsel kökleri, bileşimi ve sosyal arka planı: oluşumu, görevleri ve rolleri**, 1.bsk, Beyrut: Arap Araştırma ve Politika Çalışmaları Merkezi, 2019, s.110. (e.a.a.d.y)

¹²⁶ Nasreddin Baki , .114.

¹²⁷ Benyoucef Benkhedda: Cezayirli siyasi ve mücadeleci bir şahsiyet olup Cezayir geçici hükümet başkanıdır, 4 Şubat 2003'te öldü.

¹²⁸ Ghazi Hidouci ,**Algerie La Liberation Inachevéé**, Paris: Editions La Decouverte,1995 . p 10.

2.1.2. Entelektüel Kültürel Faktörler

2.1.2.1.Aşırı Düşüncenin Yayılması

İnsanların çoğu fikir fazlalığı ve şiddet arasında bir bağlantının olduğuna inanır.Ancak bunun gerçek ve sosyal psikoloji de doğruluğu yoktur.Çünkü taassup ve aşırı düşünce, her ne kadar tehlikeli de olsalar tek başlarına şiddete neden olmaları doğru değildir ama belki de başkasına karşı nefret, isteksizlik, karşı tarafı objektif bir şekilde görememeye sevk edebilir.Dr.Kadri Hanefi bu konuda şunları söylemektedir: “Aşırı düşünce ve etkileri davranışsal bir uygulamaya dönüştürmek için psikolojik ve sosyal özelliklerin sağlanması gerekir.Başkasına karşı duyulan nefret, hangi ölçüde olursa olsun, ona karşı şiddet uygulanmasına neden olmaz.bunun aksine, başka biriyle karşı karşıya gelmeye çekinir.”¹²⁹

Bazı Cezayirli ve yabancı araştırmacılar, Cezayir’de siyasi şiddet olgusunun yayılmasında entelektüel belirleyicinin temel rolü üstlendiğine inanmaktadır.Kimi insanlar Cezayir okulunun şiddet ürettiğini savunurken, kimileri de İslami düşünceler taşımalarına rağmen, bağımsızlıktan sonra aşırı düşüncelerin gelişmesi ile şiddeti Arap öğretmenlerinin işe alınmasına bağlamıştır.Bazı insanlar aşırılığı ve şiddeti, özellikle İslami şekille yayılmasının nedenini İran devrimine dayandırmaktadır.Cezayir, 1980’lerin başına kadar hem İslami siyasi hareketlerinin yayılmasını hem de İslam Silahlı Hareketi’ni bilmemektedir.Bağımsızlıktan sonra mevcut iktidara karşı ilk İslam silahlı hareket, Mustafa Bouyali ¹³⁰ liderliğindeki İslam Silahlı Hareketidir.Mustafa Bouyali’nin, başıboş hükümete karşı silahlı eyleme yöneldiği bir zamanda, siyasi şiddetin en güçlü motoru olan entelektüel belirleyici üzerinde durulacaktır.Mustafa Bouyali, Mahfuz Nahnâh ¹³¹ ile iletişime girmiş ve destek vermesini istemiştir.Ancak Şeyh Nahnâh, silahlı eylemleri kınamış ve bu fikrinden vazgeçirmeye çalışmıştır.Ahmed Sahnûn ¹³²,

¹²⁹ Hanefi Kadri, **Devlet gücü ve toplum arasındaki şiddet. Psikoloji ve siyaset arasında bir düşünce antolojisi**, Kahire: Mahrusa Yayıncılık, Basın Hizmetleri ve Bilgi Merkezi, 2010, s.232. (e.a.a.d.y)

¹³⁰ Cezayir kurtuluş ordusunda mücadeleci biriydi. Cheraga ve başkent çevresinde Ulusal Kurtuluş Cephesi Parti başkanıdır. İslamcı eğilimleriyle tanınır, Cezayir’deki iktidar otoritesinin sert eleştirileriyle tanınmaktadır.

¹³¹ Cezayir’de İslamcı siyasi parti Barış için Hareket Hareketi’nin kurucusudur. Cezayirli bir siyaset adamıdır. Ölünceye kadar Hareketin liderliğini sürdürmüştür. Şiddeti açık bir şekilde reddedenlerdendir. 61 yaşında ölümcül bir hastalık sonucunda 19 Haziran 2003 yılında öldü.

¹³² Ulusal Kurtuluş Devrimi mücadelecilerinden biridir. Cezayir’deki önde gelen İslami liderlerindendir. 1989 yılında İslami hareket içinde Mahfuz Nahnâh ve Abbasî Medeni gibi şahsiyetlerle İslam’a Davet Derneğini kurmuş ve 1992 yılına kadar başkanlığını yürütmüştür. Cezayir hükümeti İslam Kurtuluş Cephesi ile faaliyetlerini

Mustafa Boyalı'yi evinden kovmuştur¹³³. Bouyali hareketinin yanı sıra, 1990'lı yılların başlarında Cezayirli Afganların ülkeye dönüşü, aşırı fikirlerin yayılmasına katkıda bulunmuş ve bazı İslamcıların belirledikleri hedeflere ulaşmak için onları ikna etmeye çalışmıştır. Fanatik düşünce, büyük oranda yerel çevrenin etkisiyle değil, Cezayir'e sonradan gelmiştir. Bağımsızlık sonrası iktidar sistem, kasıtlı veya kasıtsız bağnazlığın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bunun nedeni, Cezayirlilerin sahip olduğu ve Cezayir Müslüman Alimler Birliğinin dini bilimlerde tecrübeli alimler ve okullar tarafından temsil edilen dini otoriteyi yok etmesinden kaynaklanmaktadır¹³⁴. Bu birlik çözülmesi ardından değerler derneğinin¹³⁵ de çözülmesine neden olmuştur. Gelişen bu olaylar, dini sahneyi tamamen boş kılmış ve aşırı ve aşırı olmayan fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2.1.2.2. Elitler Arasındaki Kültürel Bölünme

Cezayir'in bağımsızlıktan sonraki döneminde, ordunun gözetimi altında yaşayan üç kültür bulunmaktadır. Bu kültürler faydalı görevlerde ve otoriter idarelerde tekrar entegre olan ve gazilerden oluşan iç kültür ve iki akıma ayrılmış dış kültürdür. Devlet dairesine kolay erişim sağlayan ve modern devletin güvence altına almış olduğu Arapça konuşan elitler kültürü, sadece otoriter ve merkezi otorite şemsiyesi altında kalkınma arzusunun tatmin etmekten aciz olan, Fransızca konuşan elitler kültürüdür.¹³⁶ Arap öğretmenler ve memurlar partikülizm ve siyasi işlere, teknik çalışmalara eğilimli olan Fransızlardan daha fazla önem vermektedir. Bu bölünme, meşruiyet eksikliğinden ve elitlerin kültürel dil biliminde bölünmesinden dolayı oluşmuş, bu şekilde Cezayir devletinin sektörel yönetiminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹³⁷ Bu bölünme, 1990'larda otoriter yönetimin başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Fransızlar orduyu,

yasakladığında, Şeyh Sahnun, geçtiğimiz on yıl içinde Cezayirliler arasında hoşgörü ve uyum çağrısında bulunmuş şiddete karşı çıkan ilk ilim adamlarından biridir. Şiddetli bir hastalık sonucunda 97 yaşında iken öldü.

¹³³ Et-Tavîl Kemîl , **Cezayir İslami Silahlı Hareketi'nin "Şiddet" ten "Birliğe" doğru 1998**. Beyrut: en-Nahar Yayınevi, s. 55. (e.a.a.d.y)

¹³⁴ Cezayir Müslüman Alimler Birliği 5 Mayıs 1931 yılında kurulmuştur. Fransız sömürgeciliğinden bağımsız bir kimlik kazandırmak, Cezayir'in Arap-İslami kimliğini, kişiliğinin medeniyet unsurlarını korumak için çalışmıştır. Birliğin hedefleri arasında, "eğitim ve öğretim, İslam'ı bidat ve hurafelerden temizlemek, Cezayir'in kişiliğini kültürel, dini ve tarihi unsurlarını korumak ve işgale direnmek" gibi unsurlar bulunmaktadır.

¹³⁵ İslami Değerler" derneği 14 Şubat 1963 yılında el-Hâşimî Ticânî, Abdüllatif Sultânî, Ahmed Sahnun ve başkaları tarafından kurulmuştur. Dernek eğitim ve kültürel bir örtü altında kurulmuş olup hedefleri arasında, Cezayir'de komünizmin yayılması ışığında İslami Değerleri canlandırma bulunmaktadır.

¹³⁶ Ghazi Hidouci, s.43.

¹³⁷ Câbî Abdünnasır, **Cezayir'deki siyasi geçiş açmazının üç nesli ve iki senaryosu**, Araştırma makale çalışmaları ,Doha: Arap Araştırma ve Politika Çalışmaları Merkezi, , Şubat 2021, s.10.

İslamcılarının yönetmesini engellemek için desteklerken, Arapların çoğu bunun karşısında durmuştur.Kültürel bölünmenin yerini ideolojik bölünme almış ve bunun sonucunda Fransız-Arap çatışmasından laik-İslamcı çatışması ortaya çıkmıştır.Sonuç olarak, 1992 yılının başlarında başlayan Büyük Krizden sonra ideolojik bölünme şiddetin yaygınlaşmasına yol açmıştır.Zira çatışan taraflar birbirlerini suçlamaya başlamış, ve tek taraflı başarının kabulü tamamen ortadan kalkmıştır.

2.1.3. Ekonomik Faktörler

2.1.3.1.Ekonomik Siyasi Başarısızlık

Bağımsızlıktan sonra Cezayir siyasi sisteminde benimsenen Sosyalist eğilim, ekonomik krizin oluşmasına neden olmuştur.Merkezi planlama ve üretim araçlarının kolektif mülkiyetine dayanan Cezayir'in ekonomik ideoloji olarak benimsediği sosyalist yaklaşımın amacı, devletin büyük bütçesini ağır sanayiye ayırmak, sosyal adaleti sağlamak, işsizliği, yoksulluğu ve az gelişmişliği ortadan kaldırmaktır.Kuruluş aşamasında olan ve maddi desteğe ihtiyaç duyan Cezayir, ekonomik çevreyle tutarsızlık yaşamıştır.Bunu şu şekilde örneklendirebiliriz: Yetmişlerin sonu ve seksenlerin başında ekonomik program ve projelerde karışıklık oluşması, benimsenen ekonomik politikanın eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Başkan Huari Bumedyen'in ölümünden sonra ekonomik sistemin tekrar gözden geçirilmesi gereklidir.Ölümden sonra tekstil sanayisinde bölünmeler meydana gelmiş ve çeşitli kısımlara ayrılmıştır.Örneğin: Sonatrach¹³⁸ şirketi 13 birime, Ulusal otomobil montaj şirketi olan "Sonacome" 6 küçük birime ayrılmıştır.Böylece Cezayir'de kötü sonuçlar doğuran kamu sektörü yeniden yapılanmış ve verimli şirketler dağılmaya ve parçalanmaya başlamıştır.Birçok işçi ve memur görevlerinden men edilmiştir.Bu durum Cezayir'i özel sermaye kullanmaya ve yabancı sermayenin % 49'u geçmemesi şartıyla Cezayir'e yatırım yapılmasına neden olmuştur.¹³⁹

¹³⁸ Ulusal Yakıt Transferi ve Pazarlama Şirketi (Sonatrach), Cezayir yetkilerinin ülkenin petrol servetini kontrol etmek için 1963 yılının sonlarında kurulmuştur. Sonatrach, Cezayir'in en önemli ekonomik şirketlerinden biridir. Cezayir Enerji ve Maden Bakanlığı verilerine göre, uluslararası raporunda dünyanın ilk 100 Petrol Şirketinin sıralamasında 12.sırada yer almaktadır. Afrika ve Akdeniz havzasında ilk sırada yer alan şirket, LNG (sıvılaştırılmış doğal gaz) ve LPG'nin en büyük ikinci ihracatçısı ve dünyadaki en büyük üçüncü doğal gaz ihracatçısıdır.

¹³⁹ Mahluf Beşir, **Cezayir'de 1989-1995 yılları arasında demokratik dönüşüm sürecinde dinin konumu, çözünmüş İslami Kurtuluş Cephesi'nin bazı üyeleri arasında çok partili politikanın gerçekliğinin siyasi temsili üzerine bir çalışma**, politika sosyolojisi doktora tezi, Oran Üniversitesi, Cezayir, 2012/2013, s.147.

2.1.3.2.Petrol Fiyatlarında Çöküş Krizi

Cezayir siyasi sisteminde benimsenen ekonomi politikasının başarısızlığını, %98 orana sahip ve ekonominin bel kemiği olan önemli ihracat kaynağı petrol fiyatlarında çöküşün başlamasıyla görmekteyiz.Petrol fiyatları 1981 yılında 15.581 milyon dolarken 1985 yılında 14.109 milyon dolara ardından 1988 yılında da 8.773 milyon dolara düşmüştür.Yeniden yapılanma, kötü yönetim ve gözetim eksikliği¹⁴⁰ politikaları nedeniyle dağılmış tarım ve sanayi sektörleri gibi diğer üretici sektörlerin tamamen zayıf olmasından dolayı, Cezayir siyasi sistemi, toplumun temel mal, hizmet, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz kalmıştır ve sosyal barışı sağlamak amacıyla petrol gelirlerini kullanmaya başlamıştır.Petrol fiyatlarının düşmesiyle onlarca yıldır gizli kalan çatışmalar, siyasi ve sosyal sorunlar su yüzüne çıkmıştır.¹⁴¹

Cezayir'deki fiyatların artması ve dış ülkelerdeki yüksek borçlar, ekonominin kötüleşmesine neden olmuş ve endişe yaratmıştır.Cezayir'in dış borç oranı 1979 yılında % 27,6, 1989 yılında % 29,6, 1984 yılında % 33 ve 1985 yılında % 54,3 oranındadır.Cezayir ekonomisi durulmuş ve 1986 yılında tüm tüketim mallarını etkileyen % 76,5 oranında enflasyon artışı meydana gelmiştir.¹⁴²

Dış borçların varlığı, Cezayir ekonomisine ek yük bindirip engel teşkil etmiştir.Cezayir yetkilileri, petrol fiyatlarının düşmesine ve doların değer kaybetmesine karşı koymak için Uluslararası Para Fonu'na borçlanmıştır.Bu karmaşık çözümler, siyasi ve sosyal yaşama olumsuz yansımıştır.¹⁴³

Cezayir'in bağımsızlıktan sonra yaşadığı ekonomik kriz, vizyon eksikliği ve stratejik planlamanın olmaması güçlü bir ekonomik sistem oluşmasını engellemektedir.Bunun yanında Cezayir, çeşitli hidrokarbonlara ve enerji malzemelerine sahiptir.Tüm bunların hepsi sosyal hayata da yansımaktadır.Ekonomik reformun gerekliliği ve toplumun refahı için gösteriler ve protestolar yapılmış ve bu, siyasi iktidara karşı şiddetin körüklenmesine neden olmuştur.

¹⁴⁰ Mahluf Beşir,s.149.

¹⁴¹ Nuri Dris, **Popülist ideolojiden İslamcı Ütopya'ya kadar çağdaş Cezayir'de siyasi şiddet, kayıt dışı tarihsel bağlamlarda analitik unsurlar"** İmran Dergisi, sayı14, Sonbahar 2015, s.45. (e.a.a.d.y)

¹⁴² Naci Abdinnur, **Partizan çoğulculuk ve demokratik dönüşüm deneyimi: Cezayir'de uygulamalı bir çalışma**, Kahire: el-Hadis Kitap Yayınevi, 2010, s.75. (e.a.a.d.y)

¹⁴³ Muhammed Budıyaf, **Cezayir Siyasi Sistemin Geleceği**, Doktora tezi, Cezayir: Siyaset Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler F ,Cezayir Üniversitesi, 2008, s.117. (e.a.a.d.y)

Ekonomik yaklaşım, Cezayir siyasi sistemi için en uygun olandır.Cezayir'in maddi ve beşeri yetenekleri ve imkanları doğrultusunda, yerel ve uluslararası sahnede, son gelişmelere uyum sağlayan sağlam bir ekonomik taban elde etme yönünde bir gelişim görülmektedir.Bunun yanında Cezayir vatandaşının, yerel ve uluslararası düzeyde kayma ve ekonomik sarsıntılardan kaçınması, ekonomik istikrar sağlaması ve bunlardan ekonomik fizibilite elde etmeden büyük projeler ve ağır sanayi inşa etmesi için petrol gelirine gü venmemelidir.

Herhangi bir ülkede siyasi sistem kurmanın en önemli yönlerinden biri ekonomidir.Güçlü bir ekonomik temele sahip olmak, ister yerel ister uluslararası düzeyde olsun, siyasi kararın üstünlüğüne önemli ölçüde katkıda bulunur.Ancak Cezayir'dekiler için tam tersi durum meydana gelmiştir.İktidardaki elitlerin, kırılgan ekonomik sistemde petrol gelirine gü venmeleri sosyal hayata yansımış; tüketici fiyatlarında artış meydana getirmiş ve işsizlik yayılmıştır.Siyasideki tutarsızlık ve ekonomik reform paketinin uygulanmasıyla yabancı kuruluşların, organların ve hükümetlerin elinde olan siyasi karar, bazı durumlara yansımıştır.Cezayir'in ekonomik, politik, sosyal durumunun bu hale gelmesi, 5 Ekim 1988 tarihinde meydana gelen olayların bir sonucu ve Cezayir'de siyasi şiddetin yayılmasının bir başlangıcı olmuştur.

2.1.4. Sosyal Faktörler

Cezayir'de siyasi şiddetin yayılmasına katkıda bulunan sosyal faktörler arasında, Cezayir toplum grupları arasındaki yanlış siyasi ve ekonomik uygulamalar nedeniyle, toplumsal eşitsizlik olgusunun yayılması ve toplumsal tabakalar arasındaki farkın büyüdüğünü görürüz.Sosyal yapıdaki dengesizlik ve Cezayir krizinin derinleşmesine neden olan adaletsizlik, eşitsizlik ve fırsat eşitsizliği kargaşaya neden olmuştur.Üretim sürecine entegre olmayan ve aşırı yoksulluktan muzdarip olan bazı sosyal çevrelerin kurulması, Cezayir'i gösteriler ve ayaklanmalar gibi kitlesel şiddet kullanımına yöneltmiştir.¹⁴⁴ 16-29 yaş arası, üni versite mezunları ve eğitimde derece almış kişilerde işsizlik oranı artmıştır.Bu da Cezayir toplumunda siyasi şiddetin artmasına neden olmuştur.İşsizlik oranı % 25-% 30 arasında olup Cezayir'deki siyasi sistem, ekonomik ve sosyal

¹⁴⁴ Veled es-Sadık Meylûd, **Öğrenci topluluğunda siyasi yabancılaşma Arap dünyasındaki siyasi dönüşümler ışığında öğrenci topluluğunun siyasi süreç hakkındaki görüşlerinin açıklayıcı bir çalışması**, Amman: Akademik Kitap Merkezi, 2015, s.138. (e.a.a.d.y)

politikalar yüzünden uyum sağlayamayan gençlere iş bulma konusunda yetersiz kalmıştır.Çünkü yaptıkları siyaset çıkmazına neden olmuştur.¹⁴⁵

Cezayir toplumundaki farklı sosyal akımlar, özellikle Arap eğilimi, Cezayir'in tanık olduğu durum üzerine Araplaşma sancağına gölge düşürmüştür.Bu grup, Cezayir aydınlarını Arap kültürüyle bir araya getirmiş, İslam eğiliminin eğitim ve meslek hayatlarında yıkıcı başarısızlığa yönlendirdiğini iddia eden Marksistler, birçok siyasi ve etnik yönelimi içeren frankofon akımını desteklemiştir.Araplaştırmayı bilimsel ilerlemeye engel olarak gören teknokratlar, dil, gelenek ve göreneklere bağlı olan ve kökenlerine geri dönmek isteyen Berberiler, Araplaşma fikrini asla kabul etmemişlerdir.Çünkü Arap olmadıklarına inanmaktadırlar.Bu yüzden, konuşmalarında Fransız dilini tercih etmiş ve Berberi dilinin de kullanılması talebinde bulunmuşlardır.Böylece bu olgu, geçen yüzyılın yetmişlerin sonu ve seksenlerin başında geniş bir şekilde yayılım göstermiştir.¹⁴⁶

Çeşitli sosyal akımların varlığı Cezayir toplumunun tepki vermesine neden olmuştur.Cezayir Üni versitesi, yukarıda bahsedilen akımlar için öğrenciler arasında birçok olay ve çatışmaya sahne olmuştur.19 Mart 1981 yılında Annaba Üni versitesi'nde İslamcı ve solcu öğrenciler arasında çatışmalar meydana gelmiştir.Ayrıca, 11 Mart 1980 yılında meydana gelen kabile baharı olayları, yazar Mevlüd Ma'marî'nin konferans vermesini engellemiştir.Daha sonra 1982'de başkentte bulunan el-Merkeziyye Üni versitesi'ndeki İslamcı ve solcu öğrenciler arasında çekişmeler yaşanmıştır.Bunun yanı sıra, 8 Kasım 1985'te Konstantin Üni versitesi'nde iktidara karşı öğrenci gösterileri olmuş, 1986'da Setif olayları da yaşanmıştır.Cezayir Üni versitesi'nin bu dönemde şahit olduğu diğer olaylar bu akımların etkisi sonucunda olmuştur.¹⁴⁷

2.1.5. Siyasi Faktörler

2.1.5.1.Demokratik Açılım

Büyük bir sosyal ve siyasi dönüşüm sırasında toplum arasında genellikle şiddet yaşanmaktadır.Kurulmuş diktatör rejimler geçici rejimlerden daha istikrarlıdır.Geçici sistemlerde siyasi kurumlar zayıf, sosyal güçler etkindir.Elitlerin, kitleleri siyasi kurumların

¹⁴⁵ Naci Abdinnur,s.69.

¹⁴⁶ Feride Haliyye, **1992-2000 arasındaki dönemde ulusal basında Cezayir'deki güvenlik durumu**, doktora tezi, Cezayir :Medya ve İletişim Bilimleri F, Cezayir 3 Üniversitesi, 2010/2011, s.36-38. (e.a.a.d.y)

¹⁴⁷ Feride Haliyye,s.40.

dışına çıkarmaları mümkündür.Kamu otoritesi eksikliği kişisel isteklerin¹⁴⁸ kapısını açmıştır.Bu nedenle, birçok maceracı ve işgali arzulayanlar hedefledikleri pozisyonlarda yerlerini alırlar.Daha sonra bu amaçlara ulaşmak için şiddet kullanırlar.Cezayir’de 1988 yılında demokratik açılımın başlamasıyla durum bu şekilde olmuştur.Cezayir’de iktidar kurumunda çatışan iki akım vardır.Bu akımlardan biri, şekli olarak bazı resmi reformlar yapmakla birlikte mevcut durumu korumak istemektedir.Diğer akım ise, kökten bir reform ve demokrasiye doğru gerçek bir geçiş istemektedir.Böylece diğer elitlerin iktidara gelme ihtimali doğmaktadır.Bu çatışma, geçiş döneminin çalkantılı ve kontrolsüz görünmesini sağlamıştır.Kaynakların ve iktidar rejimin ne istediğine dair stratejik bir vizyon eksikliğinden dolayı devlet kurumları zayıflamıştır.Demokratik açılımın başlamasıyla birlikte, devlet kamusal alanda birçok hakimiyeti kaybetmiş, İslamcılar camileri kontrol altına almış ve dini söylemleri istedikleri gibi yönlendirmeye başlamıştır.1991 yılına kadar Cezayir, devlet kurumları pahasına siyasi ve sosyal güçlerin sızmasına tanık olmuştur.Aynı zamanda, iktidar otoritesinde çifte standart söylemlere ve davranışlara şahit olmuştur.Bu şiddet karşısında net bir vizyon oluşmasını engellemiş, şiddetin gittikçe artmasına izin vermiştir.

2.1.5.2.Meşruiyet Krizi

Herkesin olduğu ulusal bir devlet kurma umudunu kaybetmek, aşırı duygusal durumlara neden olmuştur.ikinci bağımsızlık nesli bu psikolojik durumun etkisiyle güçlü bir acı çekmiştir.Bu kuşakta bugüne kadar hüküm süren babalarının nesliyle yüzleşmemek için kuşağın çoğu yurt dışına göç etmiştir.Kimi ülke dışına göç etse de kimi de İslami akımlarına yönelmiştir.Bu yüzden, İslami akımlar seksenli yıllarda altın çağını yaşamıştır.Başkent Cezayir’de 12 Kasım 1982’de İslamcıların en büyük gösterileri düzenlenmiştir.Bu gösteriler, Cezayirlilerin siyasi İslam hareketlerine artan katılımının açık bir ifadesidir.Birçoğu devletin gittiği yolun kendilerini temsil etmediğini ve umutlarından uzaklaştığını hissetmiştir.Cezayirlilere İslami ülke çağrısında bulunulmuş ancak 1976 yılında Ulusal Şart’ın benimsenmesi ve merhum Başkan Huari Bumedyen rejiminin uyguladığı anayasayı kabul edilmesi umutsuzluk gerçeğini teyit etmiştir.1954 yılı Kasım ayının bildirgesine¹⁴⁹ göre, bildirge metninde büyük kurtuluş

¹⁴⁸ Samuel P. Huntington, **Political Order in Changing Societies** , Yale University Press,2006,p104-105.

¹⁴⁹ Kasım 1954 yılının ilk bildirgesi Cezayir Devrimi’nin ilk belgesidir. 31 Ekim 1954 akşamı Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından yayınlanan bildirge 1 Kasım sabahı Cezayir halkına ilan edilmiş ve bu bildirge Cezayir halkının bağlılığını göstermiştir. Bildirgede devrim liderliğinin ilkelerini ve araçlarını tanımlamış,Cezayir

devriminin başladığı ilan edilmiş ve “İslami ilkeler ÇERÇEVESinde Cezayir Sosyal Demokratik Cumhuriyeti” nin kurulması şart koşulmuştur.Bu nedenle, otorite projeden uzaklaştıkça halkın büyük bir kısmı iktidarın kendini temsil etmediğini hissetmiştir.İktidar rejimin meşruiyeti yolsuzluğu, özellikle Huari Bumedyen döneminin sonunda ve Şadli Bencedid döneminin başında giderek daha da artmıştır.¹⁵⁰ Cezayir’in farklı bölgelerinde siyasi yabancılaşma durumu birçok ayaklanma yoluyla ifade edilmiştir.Seksenlerin ilk yarısında başkentte Kasbah olayları, Cezayir’in doğusunda 1985-1986 yılları arasındaki Setif ve Konstantin olayları ve bu olaylar dizisi Ekim 1988 olaylarıyla sona ermiştir.

2.1.5.3.Yönetici Elitler Üzerinde Betimsel Düşüncenin Hegemonyası

1990 yılında Cezayir’de hükümetin aldığı kararlar ve uyguladığı politikalar şiddetin artmasına neden olmuştur.Sabotaj ve terörizmle mücadele konusunda –Güvenlik hizmetlerine geniş yetkiler ve özel mahkemeler kurulmasına izin veren- 92-93 sayılı kanun hükmünde olan kararname dikkate alınmaktadır.Kararname dahilinde idari gözetim uygulaması yaygınlaşmıştır.Kamu düzenini bozduğundan şüphelenilen insanlara çölde kamplar kurulmuştur.Danıştay’ın verdiği ilk karar, olağanüstü hal beyanını içeren 92-44 sayılı kararnamedir.¹⁵¹ Bunlara ek olarak İslami Selamet Cephesinin (FİS) faaliyetleri yasaklanmıştır.Bu cephenin aşırı yanlıları, İslami akımda yüksek ses getirmiştir.Kontrolleri ele geçirmek ve projeleri gerçekleştirmek için, İslamcıların çoğunu çözüm olarak savaşıma ikna etmişlerdir.Cezayir davası, baskı ve terörizm ilişkisinin hipotezini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.Devlet tarafından özgürlüklerin baltalanmasıyla şiddetin durdurulması, terörizmin kaldırılmasıyla doğrudan ilişkilidir.¹⁵²

devletini yeniden inşa etmek ve sömürge sistemini ortadan kaldırmak için temelleri atarak özgürlük ve bağımsızlık hedeflerini çizmiştir. Cezayir halkının trajedik şartlarını açıklamış bu da onların ulusal hedeflerine ulaşmak için silahlanmasına yol açmıştır. Bu tarihi karar siyasi, tarihi ve medeniyet boyutlarını vurgulamıştır.

¹⁵⁰ Kabî Adem, **Cezayir’de Siyasi Şiddet Olgusu 1988-1999**, doktora tezi, Cezayir: Siyasi Bilimler ve İletişim Fakültesi, Cezayir Üniversitesi, 2003, s.79. (e.a.a.d.y)

¹⁵¹ Benali Ahmed, **Kamu düzeni ve kamu özgürlükleri arasında güvenlik tesisi**, doktora tezi, Cezayir: Hukuk Fakültesi, Cezayir Üniversitesi, 2009, s. 111-112. (e.a.a.d.y)

¹⁵² Enver Buharas, **Kuzey Afrika’da Siyasi şiddet, Tamamlanmamış kurtuluşun zorlukları**, Katar: Brookings merkezi tarafından yayınlanan Analitik bir çalışma, Ocak 2011, no;3 s.20. (e.a.a.d.y)

2.1.5.4. İslami Selamet Cephesini Örgütsel Zayıflığı

Birçok insan, İslami Selamet Cephesini¹⁵³, sadece iktidara karşı bir gençlik öfkesini gösteren protesto hareketi olarak görmektedir. Gençlerin bu gösterilerde yer almalarının nedeni protesto hareketlerinin parti sisteminden daha mantıklı gelmesidir. Kamuoyuna göre bu cephe herhangi bir reform veya entelektüel proje taşımamaktadır.¹⁵⁴ Tek başına yönetme fırsatı verilmiş olsaydı bile başarısız olacağına inanmışlardır. Zayıf hareketler, iktidarda hüküm sürdüğü zamanlarda demagogik veya popülist sloganlara başvururlar ancak iktidarda olmadığı zamanlarda ise şiddete başvurulmaktadır. Gerçekten de, dağılmış parti üyelerinin bazıları seçim süreci durduktan sonra şiddete başvurmuştur. Parti liderlerinden biri, “Parti, silahlı direniş çağrısında tereddüt etti, silahlı gruplara ilk katılan dava adamları kaybetti. Ancak Allah’ın lütfu ile en azından başkentin dışında durum partisinin eline geçmiştir” diye açıklama yapmıştır. Şiddeti haklı göstermek adına, daha sonra İslami Kurtuluş Ordusunun genel komutanı olacak Medeni Mirzak şu açıklamayı yapmıştır; “onların silahları değerleridir, para değildir.”¹⁵⁵ Bu partinin dağılmasından önce, partinin ikinci adamı olan Ali Belhac’ın açıklamalarına tanıklık eden kişi, başkalarını uzaklaştırma ve dışlama takıntısı olanlarla diyalogun başarı şansının az olduğunu görür. Onlar, bilmeden veya kasıtlı olarak ülkeyi kan denizinde boğulmaya itmişlerdir. Ali Belhac, yaptığı basın toplantısının birinde garip bir karşılaştırma yaparak şöyle ifadelerde bulunmuştur: “Eğer

¹⁵³ İslami Selamet Cephesini: Cezayirli bir siyasi partidir. Yaygın olan kısaltması **FIS**’tir. Anayasa değişikliği ve Ekim 1988 tarihindeki halk ayaklanmasının dayattığı partizan çoğulculuğun getirilmesinden sonra Mart 1989 yılında kurulmuştur. FIS, ayrıntılar üzerinde anlaşmadan Cezayir’de İslam Cumhuriyeti’nin kurulması olan belirli bir hedef üzerinde anlaşmaya varan davetçiler, alimler, cami vaizleri ve üniversite profesörlerinden oluşmuştur. Ayrıca kolektif liderlik ilkesi üzerinde anlaşmış olup FIS sözcüsü olarak Abbas Medeni ve yardımcısı olarak davetçi Bin Azzüz Zibde atanmıştır. Cezayir hükümeti FIS’i 13 Eylül 1989 tarihinde resmen tanımıştır. Cephe, içinde üç farklı akım barındırmıştır:

Aşırı Akım: (İslam çözümdür) sloganını yükselten bu akım, aşırılığa eğilimi olan Ali Belhac tarafından temsil edilmektedir. Sivil itaatsizlik veya güç kullanarak devletle yüzleşmekten korkmayan totaliter ve radikal bir akımdır.

Reformist Akım: Cephe içindeki çeşitli akımları uzlaştırmaya çalışan Abbas Medeni tarafından temsil edilmektedir. Ayrıca Cezayir’de bir İslam devleti kurma çağrısında bulunmuştur. O da kitle mücadelesini otoriteye karşı mücadele çerçevesinde, protesto ve gösteriler yoluyla, ancak cephe içinde rasyonel bir şekilde ifade edilen pragmatik bir şekilde mücadelesini sürdürmüştür.

Cez’ara Akımı (cezayirleşme Akımı) : Fransız kültüründen etkilenen İslami entelektüeller tarafından temsil edilmiştir. Örneğin, Muhammed Said ve Abdülkadir Haşşani gibi. Bu akım en gerçekçi ve ılımlı olanıydı.) **Cez’ara** terimi (Cezayir) kelimesinden türemiştir. Bu akımın sahipleri İslami hareketi yerelleştirmeye ve referansını tamamen yerelleştirmeye çalışmıştır. Bazıları bunu, Malik b. Nebi’nin fikirlerinden etkilenen Abdülhamid b. Badis hareketinin uzantısı olarak görmektedir.

¹⁵⁴ Cabi Abdünnasır, s.14

¹⁵⁵ Séverine Labat, **Les Islamistes Algériens. Entre Les Urnes Et Le Maquis**, L'Epreuve Des Faits, Seuil, 1995, p.183

Savunma Bakanı silaha sahipse, o zaman benim de silaha sahip olma hakkım vardır.” Bu sözler, partinin ikinci adamının devlet kurumlarına karşı gü venmediğini ortaya çıkarmaktadır.¹⁵⁶

2.1.6. Dış Faktörler

1980’lerin sonu ve 1990’ların başında dünyanın tanık olduğu dönüşümler, Cezayir’deki genel duruma yansımış ve büyük ölçüde iç karışıklığa neden olmuştur.Hatta Cezayir’de dolaylı bir şekilde şiddetin yayılmasına yol açmıştır.Uluslararası dönüşümlerden bir kısmı aşağıda olduğu gibidir:

2.1.6.1. Sovyetler Birliği’nin Çöküşü

Sovyetler Birliği’nin dağılması Cezayir siyasi sistemine zarar vermiştir.Çünkü Cezayir, Sovyetler Birliği’nin kurulmasının temel direklerinden biri olarak kabul edilen sosyalizm sistemini benimsediğinden birbiri arasında güçlü bir ilişki vardır.Sosyalist sistemin çöküşü, Cezayir ekonomisini piyasa ekonomisine yapısal uyum politikası izlemeye mecbur etmiştir.Ayrıca, Sovyetler Birliği çöktüğünde Cezayir, uluslararası arenadaki aktörleri karışmaya başlamışlardır.Bu durum, içişlerindeki çelişkileri alevlendirmeye ve siyasi sistemi içten istikrarsızlaştırmaya sebebiyet vermiştir.Bazıları siyasi sistemi desteklerken bazıları da siyasi muhalefete destek çıkmaktadır.¹⁵⁷

2.1.6.2. Demokratikleşme Dalgasının Yayılması

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra dünya, yeni uluslararası sistem adı altında demokratik dönüşüm dalgasına ve Amerika Birleşik Devletleri’nin dünya liderliği konumuna gelmesine tanık olmuştur.Onun liderliği aracılığıyla demokrasi, küreselleşme, insan hakları ve bu sisteme eşlik eden diğer kavramların değerleri hızla artmaya başlamıştır.Latin Amerika, Doğu Avrupa ülkeleri ve Afrika’daki siyasi sistemlerdeki demokratikleşme dalgası Cezayir’de kabul görmemiştir.Cezayir’in bu alanda tecrübesi ve siyasi deneyimi olmadığı için tanık olduğu siyasi

¹⁵⁶ Parti liderleri “Abbas Medeni ve Ali Belhac” tarafından 18 Haziran 1991’de düzenlediği bir basın toplantısı.

¹⁵⁷ Asım Hakim Abbas el-Cebburî, Nidal Ebu Cevad Emame, **Cezayir deneyimi ve bu konudaki Sovyet tutumu 1988-1992**, Babil İnsani Araştırma Merkezi Dergisi, 2018, c.8 sayı 4, s.112.

açılım, siyasi şiddetin yeniden canlanmasına sebep olmuştur.Cezayir siyasi sahnede, ister sağ ister sol, ister laik ister İslamcı olsun, farklı akımlardan ve çizgilerden çok sayıda siyasi partilerin, organizasyonların, sivil toplum kuruluşların ortaya çıkmasına tanık olmuştur.¹⁵⁸ Cezayir'deki yasama seçimleri sonuçlarının iptali sonrasında, siyasi şiddet sürecini kuran seçim sonuçlarına ve halkın iradesine yapılan darbe, Cezayir'de demokratik dönüşüm sürecinin anlaşılmasının kısıtlılığını ve eksikliğini göstermiştir.Demokratik deneyimin, Cezayir siyasi sistemine ve toplumuna yarardan çok zarar verdiğini söyleyebiliriz.Çünkü Cezayir toplumu ve siyasi sistem, Batılı bir çevrede bulunmaktadır.Cezayir siyasi sisteminin bir an önce demokratik deneyimi kucaklayan bir ortam sağlaması gerekmektedir.

2.1.6.3.Afgan-Sovyet Savaşı

Afganistan'da savaşın sona ermesi ve “Muhammed Necibullah” rejiminin çöküşü, Afganistan'da komünizm uzantısına karşı savaşmak için giden birçok Cezayirlinin dönmesine yol açmıştır.Savaş ve silah deneyimi olan yaklaşık 3000 savaşçı, Tunus sınırından sızmıştır.Savaşçıların dönüşü Cezayir'deki siyasi, ekonomik ve sosyal koşullara denk gelmiştir.Bu onlara, “Mansur el-Milyani” önderliğinde Selefi akımına birçok kişi çekmek için teorilerini temel almış ve dini referans kaynağı oluşturmuştur.Mansur Milyani, “el-Milyani Cemaati” hareketine liderlik etmiştir.Bu tür gruplar demokrasiye inanmamış ve İslam devleti kurulmasının tek yolunun cihad olduğunu düşünmüşlerdir.Bu gruplar, 1992'de seçim yollarını iptal ettikten sonra Cezayir'de şiddete öncülük etmişlerdir.Şubat ayında başkent Cezayir'de hedef olan “el-Amiraliyye” merkezinde eylemlere başlamışlardır.¹⁵⁹

Sonuç olarak, Cezayir siyasi sisteminin seksenlerin sonunda, siyasi şiddetin ortaya çıkmasına neden olan tüm alanlarda bir grup çatışmasına girdiğini söyleyebilmekteyiz.Siyasi düzeyde, dönemin iktidar partisi ile Ulusal Kurtuluş Cephesi'ndeki muhafazakârlar ve reformistler arasında bir çatışma vardır.Bu çatışmanın temel amacı, Cezayir'in bağımsızlıktan sonra kendisi tarafından çizilen, tek taraflı parti, siyasi açılım ve siyasi çoğulculuğa doğru eğilimi sürdürmeye çalışmak ve bu durumu korumaktır.Cezayir siyasi sistemindeki karışıklık ve siyasi kapalılıktan

¹⁵⁸ Rabih Ali Musa, **Sosyolojik bir perspektiften Cezayir demokratik geçişinin krizi**,Cezayir: Cil Beşeri ve Sosyal Bilimler Dergisi, Cil Bilimsel Araştırma Merkezi, sayı 36, Kasım 2017, s.146. (e.a.a.d.y)

¹⁵⁹ Taha Ali Ahmed, **Cezayirli Afganlar, bir milyon şehit ülkesinin tarihinde kara bir noktadır**, Paris:İslam hareketi hakkında Çalışmalar ve Araştırmalar Referans Merkezinin bir dizi raporları, Haziran 2018, <https://www.almarjie-paris.com/1454>

kurtulmak Cezayir için bir ön koşul haline gelmiştir.Daha önce Cezayir kardeşlerinin bağımsızlık için yaptığı çatışmalar, iktidara ve egemenliğe kavuşmayı ve iktidardaki siyasi elitleri temsil etmiştir.

Cezayir bağımsız olduktan sonra, 30 yıl sosyalist modelin başarısızlığından ve piyasa ekonomisine yönelme olasılığından ekonomik düzeyde bir çatışma yaşanmıştır.Ekonomik çevrenin yarattığı, özellikle küresel piyasalardaki petrol fiyatlarının düşmesi, yüksek borç durumu ve işsizliğin yaygın hale gelmesinden dolayı, sosyalist sistemi korumak ve yeni gelişmeleri karşılamak için çatışma meydana gelmiştir.

Toplumsal düzeyde, güç çemberlerini hakimiyeti altına alan ve laik uzantı olan Frankofon karşısında yetmişli yılların başı ve seksenli yılların sonunda elitler ve İslami akımlar arasında çeşitli çatışmalar meydana gelmiştir.Cezayir, bağımsızlıktan sonra sosyalist akımını benimsemiş ve bu akım yaygınlaşmıştır.Bu sebeple, İslami akımlar, Araplığı yüceltmeye ve Cezayir'deki Frankofon'un uzantısıyla savaşmaya çalışmıştır.

Uluslararası çatışma, sosyalist ideoloji ile batı liberal arasında olup sosyalist sistemin çöküşüyle sonuçlanmıştır.Liberal fikirlerin piyasa ekonomisine, demokrasiye, çoğulculuğa ve insan haklarına düşmesi, uluslararası siyasi sisteminin çoğunun tanık olduğu demokratikleşme dalgalarının yayılmasından dolayı Cezayir siyasi sistemi, küresel ve bölgesel gelişmelere ayak uydurmak zorunda kalmıştır.

1988 yılı Ekim ayındaki olaylar ve 1992'deki seçim yolunun iptali gibi Cezayir'in bu dönemlerde yaşadığı tüm bu çatışmalar, siyasi şiddetin çıkmasına neden olmuştur.

2.2. Cezayir'de Siyasi Şiddetin Aşamaları

2.2.1. Birinci Aşama: 1954-1962

Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FLN) kurulmasında yaşanan krizin niteliği, kurucu grubun hedef birliği -bağımsızlık- ile liderlerinin devrim sırasındaki bireysel ve kolektif uygulamaları arasındaki ilişkinin doğasını anlamadaki sorundur.Zira bağımsızlık mücadelesinin haklılığına rağmen bu durum, Ulusal Kurtuluş Cephesi içindeki uygulamanın ve ittifakların doğasına aykırı

bir davranıştı.Öyle ki bu organizasyon, ideolojik birliğini etkileyen bir dizi hizipsel ve bölgesel çatışmanın körüklediği bir takım şiddetli sarsıntılar yaşadı¹⁶⁰.

Bu (tipik) organizasyon, (Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi) içindeki bir krizin sonucu olarak doğmuştur.Daha sonra çalışmalarına ikili bir çatışma bağlamında, içeride Cezayir Ulusal Hareketi (Mesali); dışarıda kurtuluş savaşı şemsiyesi altında iki eşzamanlı cephe; siyaseten Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin Cezayir halkının tek temsilcisi olarak devrimin dizginlerini eline alması; askeri olarak ise cephenin askeri kanadı olan Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun liderliği aracılığıyla devam etmiştir¹⁶¹.

Ulusal Kurtuluş Cephesi bir yandan ülke içinde Cezayir Ulusal Hareketi; ülke dışında ise Fransa ile çatışma gerçeğini yaşarken¹⁶², diğer yandan askeri ve diplomatik alanda savaşın zorluklarıyla karşı karşıya kalmıştır.Ayrıca bölücü yapı olarak cephe içerisinde, bireysel ve kolektif düzeyde, konular düzeyinde, liderlik düzeyinde, strateji mücadele düzeyinde, kültürel düzeyde ve benzeri birçok şekil ve düzeyde çatışmalar yaşanmıştır.Cezayir Kurtuluş Devrimi literatürünün çoğu, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin Cezayir Ulusal Hareketi ile mücadelesinin doğrudan nedenlerini belgelemiştir.Ayrıca, sömürgecilik gerçeği ve bağımsızlık amacı, hedefleri 1 Kasım'daki bildiride; stratejileri ise Soummam Konferansı'nda ilan edilen Kurtuluş Devrimini açıklamaktadır.Literatürün çoğu Ulusal Kurtuluş Cephesi içindeki siyasi mücadeleyi belgelese de, çoğu bu çatışmanın nedenlerine ilişkin bir açıklamadan yoksundur.

2.2.1.1. FLN deki Siyasi Çatışmanın Yapısı :Sebeplerin Tanımlanması

Bilimsel çalışma, genellikle karmaşık ve tarihsel boyutlarıyla örtüşen çatışma yapısının analizinden başlamayı gerektirir.Silahlı direnişe benzer şekilde, Ulusal Hareket, sömürgeciye karşı tutumdan ve onunla başa çıkma yolundan kaynaklanan farklılık ve bölünme ile karakterize edilir.Bu durum, Ulusal Hareketin farklı akımlarını temsil eden seçkinlerin sosyal ve ideolojik oluşumlarının doğasından ve liderlerinin kanaatlerinden kaynaklanmaktadır.

¹⁶⁰ Jean Leca, *Etat Et Société En Algérie*, In.Basma Darwich (dir). "Maghreb les années de transition", Paris: Masson, 1990. p.18.

¹⁶¹ Muhammed Harbî, *Ulusal Kurtuluş Cephesi: Efsane ve Gerçek*, Beyrut: Arap Araştırma Kuruluşu, 1973, s. 127-140. (e.a.a.d.y)

¹⁶² İki organizasyon (Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Ulusal Mesali Hareketi) arasındaki çatışmalar sonucunda sadece Fransa'da yaklaşık 12 bin saldırı gerçekleşmiş, 4 bin ölü ve 9 bin yaralı olmuştur. Bkz. Muhammed Harbi, s.139.

Fransız sömürgecilerinin uygulamaları, Ulusal Kurtuluş Cephesi içindeki bölünmenin geçici olarak görmezden gelinmesine ve kolektif bir mantıkla çalışmaya odaklanılmasına katkı sağlamıştır. Öyle ki Cephe, iç ve dış düzeylerde kolektif liderlik¹⁶³ ve iş bölümü ilkesini benimsemek zorunda kalmıştır. Siyasi ve askeri düzeyde mücadeleyi, içişleri ve politikacılara verilen karar verme yetkisi ile birleştirmenin yanı sıra, bu ilkenin (kolektif liderlik) uygulanmasından olumlu sonuçları ve yankıları kısa sürede devrimci başarılar, askeri ve diplomatik olarak devrimin sesini dünyaya ulaştırarak ortaya çıkmıştır¹⁶⁴. Öte yandan, bağımsızlık ve sömürgeciliğin sonunun emareleri ortaya çıktıkça, bağımsızlık sonrası aşamaya hazırlanmak için iktidar mücadelesinde şiddetli çatışmalar ve rekabet artmıştır¹⁶⁵.

Bu çatışmalar, ne mantıktan uzak ne de alışılmışın dışındadır. Çünkü Kurtuluş Cephesi, tutarsız bir ideolojik ve sosyal bileşimle farklı bir özelliğe sahip olup doğasında anlaşma değil, uyumluluk galip gelmektedir¹⁶⁶. Bu heterojen durum, Douglas Rae ve Michael Taylor'ın adlandırdığı gibi genellikle görüşler, yönelimler ve pozisyonlardaki farklılıkları yansıtan bölünmeler olarak durumsal çatlaklıklar ile sonuçlanmaktadır¹⁶⁷.

Bu çatlakların sorunları –kültürel ve ideolojik- bölünemez. Bu bölünme, genellikle Ulusal Kurtuluş Cephesi içindeki epilepsi durumunu tanımlayarak, siyasi şiddete yönelen çelişkili

¹⁶³ Cephenin birleşik liderliğinin önemi, çeşitli güçleri belirli noktalarda ve belirli bir zaman diliminde, hedeflerinde ve gelecek beklentilerinde bir araya getirmek, cephenin ortaya çıkmadan önce ve var olduktan sonra çatışma olgusu olsa da ortak bir çıkarı ifade eden (rıza dayalı) asgari programa ulaşmak için oynadığı rol - sayesinde ortaya çıkmaktadır. Ancak, cephe ortaya çıkmadan önce karşılıklı şiddetli çatışma, cephenin varlığı sırasında rekabetçi bir çatışmaya dönüşmüştür. Bkz. Münzir Muhammed, **Cephe ve Siyasi Parti: Genel İlkeler ve Teorik Perspektifler**, Beyrut: el-Halebi Hukuk Yayınları, 2004, s.26. (e.a.a.d.y)

¹⁶⁴ İç düzeyinde altı tarihi vilayet, Ulusal Kurtuluş Cephesi savaşçılarını, dış düzeyde ise, Fransa, Tunus ve Fas'taki Ulusal Kurtuluş Cephesi Birliklerini buluyoruz.

¹⁶⁵ Lakhdar Bouregaa, **Devrimin Suikastına Tanık Ol**, bsk. 1, Cezayir: el-Hikme Yayınevi, 1990, s.85-97.

¹⁶⁶ Uyumluluk kavramı, ilk teorisyenlerinden kabul edilen Hollandalı düşünürün (Lijphart Arend) benimsediği mutabakata dayalı demokrasi kavramıyla ilişkilidir. Farklı dillere ve etnik kökenlere sahip bir toplumda demokratik yönetim teorisinin bir kalibresidir. Belçika, Hollanda, İsviçre ve Avusturya'da ortaya çıkmıştır. İç çatışmaları çözmek için stratejik bir vizyon olarak kullanılmakta, olumlu pazarlıklara ve karşılıklı tavizlere dayanmaktadır. Ulusal Kurtuluş Cephesi kurulduğunda ve devrim ilan edildiğinde tam da olan buydu. Öyle ki, taraflar arasında bir anlaşma yoktu, silahlı mücadele zorunluluğun doğurduğu bir uyumluluk (uzlaşma) vardı. Ancak hedefin gerçekleşmesinden (bağımsızlık) hemen sonra bu siyasi uyumluluk sona ermiştir. Böylece anlaşmadan ziyade uyumluluğun önemi, anlaşmayı bozmanın sonuçları uyumluluğu bozmasından daha şiddetli olması gerçeğinde ortaya çıkmaktadır. Bkz. Arend Lijphart, **Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration**, New Haven: Yale University Press, 1977

¹⁶⁷ Abdülâlî Abdülkadir, **Sosyal çatlaklar ve İsrail Parti sistemi üzerindeki etkileri**. Siyasi Bilimleri doktora tezi, Bin Yusuf Bin Hadde Üniversitesi, Cezayir, 2008, s. 13. (e.a.a.d.y)

davranışlarla sonuçlanabilmektedir.Çatışma yapısını aşağıda olduğu gibi belirleyebilmek mümkündür:

2.2.1.1.1. Sosyal Belirleyiciler

Çatışma olgusunu açıklayıcı bir değişken olarak sosyal belirleyiciler, toplumun yapı ve işlevlerindeki farklılaşmayı ifade eden sosyal değişkenlik kavramına dayanmaktadır.Georges Balandier'e göre bu farklılaşma, toplumsal oluşumlarda saklı olandan doğarak karmaşık olana geçmekten kaynaklanmaktadır¹⁶⁸.Böylece organizasyon, kendi içindeki ilişkinin doğasını belirlemede coğrafi kökenlerin, sosyal statünün ve kültürel seviyenin ana rol oynadığı sosyal farklılık ile ilgili olarak toplumun yerini alır.

Sosyal kökenler konusu, bir bireyin ve grubun davranışını anlamada temel bir konu olarak kabul edilmektedir.Bu, birlik ve bütünlük düzeyi hakkında bize ipuçları vermektedir.Aynı zamanda, davranışları, gelişmeleri ve değişiklikleri açıklamamıza da yardımcı olmaktadır.Cezayir'de sömürge sistemine bir tepki olarak ulusal bilincin ortaya çıkmasının özelliği göz önüne alındığında, bu konunun Cezayir Ulusal Hareketinin tarihini inceleyenlerin büyük ilgisini çektiği görülmektedir.O zaman ki gençlik seçkinlerinin eğitim ve sosyal düzeyi, toplumsal bir hareket olarak Ulusal Hareketin belirginleşmesine katkı sağlamıştır.Hareket, bir grup gencin siyasi olarak şekillendiği, bilimsel olarak ÇERÇEVELendiği ve bir anti-emperyalist siyasi düşünce dalgasına tanık olan Avrupa bağlamında etkileşime girdiği diasporada ortaya çıkışından bu yana büyümüştür.Bu durum bizim için kültürel, sosyal, ideolojik ve dilsel olarak belirli seçkinler üretmiştir.Böylece onları oluşturan seçkinlere göre farklı partiler oluşturmuştur.Nihayet bu veriler aracılığıyla Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) –Ümmet Partisi- içindeki tüm çelişkili özellikleri bir araya getirmiştir.Burada, devrim sırasında ve bağımsızlık sonrasında cephede çatışma ve bölünmenin ayakta kalmasında toplumsal kökenlerin ve ideolojik oluşumların rolüne dair algılarımız ve sorularımız ortaya çıkar.

Tarihçi Muhammed Harbi'ye göre, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin oluşumunun kökeninin bilinmesi önemlidir.(Harbi bunu yaparak, bize Kurtuluş Cephesi Partisi'nin kurucularının kökenleri ve oluşumları hakkında siyasi arka plan, coğrafi eğim ve kültürel düzey açısından genel bir resim vermeye çalışmıştır).Siyasi arka plandaki göreceli homojenlik, ilkokul sertifikasına

¹⁶⁸ Nureddin Zimam, **Kalkınma ve Siyasi Güç: Siyasi Sosyal Bilimlerinde Çalışma** ,Cezayir: Üniversite Yayınları, , 1986, s. 28. (e.a.a.d.y)

sahip olan kurucuların heterojen eğitim durumlarıyla çatışmaktadır. Bununla birlikte, bazıları Fransızca veya Arapça olarak ortaokul derslerine başlarken, geri kalanı kendi kendine bunu yapmıştır¹⁶⁹. Bu, çoğunun askeri bir yapıya sahip olmasına ek olarak, onları kültürlü olduklarından daha çok işlevsel adamlar haline getirmiştir¹⁷⁰. Böylece, Kurtuluş Cephesi içindeki bu eğitimsel farklılaşma iki farklı güç yaratmıştır: Birinci avangart (yenilikçi) ikincisi ise, kültürlü bir elit¹⁷¹. Bu bağlamda, kurucuların kökenlerini sosyal açıdan aşağıdaki tabloda gösterilen gruplara ayırmak mümkündür :

Kurucular	Sosyal Seviye
Za'mum Kamravi, Ahmed Âyt Ahmed, Muhammed Boudiyaf, el-Arabi b. Mehidi	Büyük çadırların oğulları olarak bilinirler. Öyle ki, kabile otoritesine veya mülke sahip ailelerdir.
Muhammed Haydar ve Rabih Beytat	Onlar, toplumsal ilerlemeyi gerçekleştiren proleterlerdir.
Bouacac/Merzuki	Kullanıcılar ve çalışanlardır.
Bin Boula'id ve Kerim Belkasım	Kırsal eşrafın ileri gelenleri ve oğullarıdır.
Zigoud Yusuf	Zanaatkârlar
Diduş Murad, Ahmed Bin Bella, Ben Tobal, Belouizdad	Hayatları boyunca hiç çalışmamış tacirlerin oğullarıdır.

Tablo (02) :Ulusal Kurtuluş Cephesi kurucularının kökenlerini

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, devrimin ilk aşaması sırasında cephenin yapısını göreceli heterojenlik ile değerlendirmek mümkündür. Ancak bu durum, farklı oluşumları ve toplumsal kökenleri ile toplumsal tabakaların ve siyasi güçlerin çoğunun katıldığı Soummam konferansından sonra daha da derinleşmiştir. Bu, FLN içindeki çatışmanın yapısını sosyal (sosyal statü), bölgesel ve kültürel (eğitim ve dil düzeyinde) heterojenliğini yansıtan yeni bir güç dengesine sahip yeni bir liderlikle sonuçlanmıştır.

¹⁶⁹ Muhammed Harbi, **Ulusal Kurtuluş Cephesi: Efsane ve Gerçek**, s.104.

¹⁷⁰ Süleyman eş-Şeyh, **Cezayir Silahlanıyor veya Gerçek Zamana Sahiptir: Ulusal Hareket ve Silahlı Devrim tarihinde analitik çalışma**, Kahire :Mısır Lübnan Yayınevi, 2003, s. 87.(e.a.a.d.y)

¹⁷¹ Perville Guy, **L'élite intellectuelle: L'avant-gardemili tante et le peuple Algerien**, Vingtième Siècle 12 1986. p. 53-50.

2.2.1.1.2. İdeolojik Yapı

Sosyal belirleyicilere ek olarak ideolojik farklılık; bireyleri, grupları ve devletleri genellikle saldırgan olan çatışma davranışlarını benimsemeye itmede kilit rol oynamaktadır. Buna karşılık ideolojik yakınlaşma, ittifak ve işbirliği nedenlerden biridir ve bu nedenle istikrar, barış ve güvenliğin temelini oluşturmaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi, Ulusal Kurtuluş Cephesi programı üç temel sütuna dayanmaktadır. Bunlar: Milliyetçilik, popülizm ve sosyal muhafazakarlık. Bu sütunlar bir ideoloji olmaktan uzaktır. Milliyetçilik bir devlet projesidir. Popülizm yönetim için bir başlangıç noktasıyken, muhafazakarlık hayatın bir gerçeği ve popülizmi güçlendirmenin araçlarından biridir. Dion'un tanımladığı gibi politik ideoloji oldukça entegre bir sistemdir. Toplumda kök salmış bireyler ve gruplar tarafından toplumsal hayatta geliştirmeye çalıştıkları hırs ve ideallere ulaşmak için siyasi düzeyde aktarılan değer ve standartlardan oluşmaktadır¹⁷².

Bu tanıma göre, FLN seçkinlerinin ideolojik arka planlarını incelemeyen, FLN' ideolojisini yalnızca bu sütunlar üzerinden yargılamak mümkün değildir. Özellikle bu örgütün insan yapısı; dini, siyasi ve askeri unsurları ve komünist ve liberalleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bunların tamamı ise ya Araplaşmış veya Fransızlaşmış veyahut iki dili bir araya getirmişlerdir.

Birçok araştırmacı Ulusal Kurtuluş Cephesini, o dönemde hüküm süren siyasi durumdan kopmayı ve doğrudan devrime dönmeyi amaçlayan yeni bir organizasyon biçimindeki radikal hareketin bir uzantısı olarak kabul etmektedir. Örneğin, Muhammed Harbi ve onu bu görüşünde destekleyen Benjamin Stora, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin varlığı ve eylemleriyle siyasi arenayı etkilediğine ve tüm tarafları kendilerini onlarla irtibatlı olarak tanımlamaya zorladığına inanmaktadır¹⁷³.

Cephe'ye mensup olanlardan bir kısmı ilişkisini keserek profesyonel devrimcilere dönüşmüştür¹⁷⁴. Aynı bağlamda, Ahmed Bin Bella, Ulusal Kurtuluş Cephesini oluşturan grupların, sosyal ve ideolojik kaynaklarının çeşitliliğine rağmen, daha sonra Arap ve İslam

¹⁷² Ted Robert Gurr, **İnsan neden isyan eder?**, Dubai: Körfez Araştırma Merkezi yayını ve çevirisi, 2004, s.203-204. (e.a.a.d.y)

¹⁷³ Muhammed Harbi, **Ulusal Kurtuluş Cephesi: Efsane ve Gerçek**. s.104.

¹⁷⁴ Benjamin Stora, **Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988**, Alger: Casbah Editions, 2004. p. 160.

kültürüyle bağlantılı hale geldiğini kabul etmektedir.Bin Bella bize bunu açıklayan sistematik bir örnek vermektedir.Öyle ki, Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne alkol bağımlılarının katılmasına izin verilmediğini, namaz kılmayan hiç kimsenin liderlik düzeyinde yüksek sorumluluklar üstlenme hakkına sahip olmadığını belirtmektedir¹⁷⁵.

Bu bağlamda, Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun toplumsal kökenleri çiftçi ve küçük burjuvaziden oluşmuştur.Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin siyasi gücünün geleceği zayıftı.Bu durum göz önüne alındığında, devrimin birliğine tehdit oluşturan hizipler ve bloklar ortaya çıktıkça itaatsizlik vakalarının patlak vermesi ve kaosun tırmanması doğaldı¹⁷⁶.Devrimin başarısını garantilemek için Cephe'nin ön koşul olarak, siyasi veya askeri duruşunu netleştirmesi gerekiyordu.Bu bağlamda, Ağustos 1956 yılında savaşın ortasında düzenlenen Soummam Konferansı önemli sorumluluklar üstlenmiştir.Konferans, Cezayir devrimi için ilk kez bir savaş anayasası ortaya çıkarmıştır.Ayrıca Ulusal Kurtuluş Cephesi'nde Ulusal Devrim Konseyi, Koordinasyon ve Uygulama Komitesi adı altında iki ana yapı kurmuştur.O dönemdeki otorite ve rol oynayan kişiler arasında meydana gelen anlaşmazlığın çözüm yolları için de çaba göstermiştir.Düzenlenen Konferansın sonucunda iki ilke ortaya çıkmıştır:

- Askeri eylemden önce siyasi mücadelenin önceliği
- İçişlerinin dışişlerinden önceliği

Ancak hemen ardından Soummam Konferansı'nın kararları iptal edilmiş ve 1957 Cezayir Savaşı'nda yaşanan sömürgeci baskı, Soummam Konferansı sonrasında ortaya çıkan siyasi liderleri, ülkeyi terk etmeye ve yurtdışına sığınmaya zorlamıştır.Böylece Ulusal Devrim Konseyi, Ağustos 1957 yılında Mısır'da bir grup albayın katılımıyla ikinci bir toplantı düzenlemiştir.Bunlardan dördü Koordinasyon ve Uygulama Komitesi üyesi olmuştur.Böylece Abane Ramdane'nın Cezayir devrimine sivil bir siyasi liderlik sağlama hayali kırılmış ve silah arkadaşları tarafından suikastla öldürülmüştür.Abane Ramdane'nin ölümüyle birlikte, otorite sahibinin gerçek hedefinin, Ulusal Kurtuluş Cephesi değil, Kurtuluş Ordusu olduğu ortaya çıkmıştır.Temmuz 1959 tarihinden itibaren Kurtuluş Ordusu adına devrimin sorumluluğunu Albay Kerim Belkasım, Abdülhafız Boussouf ve Lakhdar Ben Tobbal üstlenmiştir¹⁷⁷.

¹⁷⁵ Ahmed Bin Bella, Itineraire Beyrouth: Edition el wahda, 1985, p. 174.

¹⁷⁶ Abdelkader Yefsah, **L'armée et le pouvoir en Algérie de 1962 à 1992**, Revue du monde musulman et de la Méditerranée, n°65, 1992. p. 78.

¹⁷⁷ Abdelkader Yefsah,s.79

Bu varsayımlar, Soummam Konferansı sırasında ideolojik içerik üzerinde yenilenen mücadele karşısında geçersiz olmaktadır.Öyle ki, Ulusal Kurtuluş Cephesi düzeyindeki ideolojik heterojenlik hipotezi, 1 Kasım tarihli açıklamada belirtilen İslami ilkeler ÇERÇEVESinde sosyal demokrat bir sosyalizmden, Soummam Programının sosyal demokrat, laik programına geçişi aracılığıyla Cezayir devlet biçiminin ideolojik vizyonundaki değişim, gü venilirliğini ortaya koymaktadır.Soummam programını kurmaktan sorumlu olanlar bununla, devrimin projesini ırkçılık ve İslamcılıkla suçlayan sömürgeci önerileri atlatmaya çalıştıklarını savunmuşlardır.Böylece İslam düşüncesini ortadan kaldırmak ve dışlamadan toplumun tüm kesimlerine cepheyi açmak, amacı gerçekleştirecek iki önlem olarak kabul edilmektedir¹⁷⁸.

Bu argüman Ahmed Bin Bella ve grubu (Muhammed Haydar ve Muhammed Boudiaf) tarafından reddedilmiştir.Bunu, 1 Kasım ilkelerinden ve savaşçı toplama kaynağı olarak İslam'a dayanan Devrim Projesi'nden bir sapma olarak kabul etmişlerdir.Analitik bir yaklaşımla tarihçi Muhammed Harbi, Soummam Programının, dönemin önde gelen liderlerinden olan Abbane Ramdane tarafından düzenlemekle görevlendirilen Komünist Parti eski Genel Sekreteri Ömer Özkan'ın dokunuşunu ve düşüncesini taşıdığını ve İslam yerine laikliğin pekiştirilmesinin sebebinin bu olduğunu ifade etmektedir.Dolayısıyla bununla, ideolojik arka planların cephenin eylem, karar ve bağımsızlık sonrası beklenen devletin ideolojisine bakışı üzerindeki etkisi ortaya çıkmaktadır.

2.2.1.1.3. Organizasyonel ve Kurumsal Yapı

Ulusal Kurtuluş Cephesi içindeki çatışmanın yapısını, sosyal belirleyiciler ve ideolojik yapının yanı sıra, üçüncü bir faktör olarak Soummam Konferansı'ndan kaynaklanan karmaşık organizasyonel faktör de belirlemektedir.Çünkü bu konferans, içeride ve dışarıda, siyasi ve askeri olarak bölünmüş ve değişen önceliklerle (siyasetin askeriye önceliği ve içişlerinin dışişlerine önceliği) tanımlanmış bir yapı ortaya çıkarmıştır¹⁷⁹.Bu kurumsal organizasyon, Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) içindeki çatışmaların ve krizlerin ana itici gücü olmuştur.Öyle ki; devrim liderliği ve iktidar için, 1961 yılı krizinde etkileri gün yüzüne çıkan rekabete dayalı ilişkilerin karmaşık doğasını taşıyan bir durum ortaya çıkmıştır.

¹⁷⁸ Muhammed Harbi, **Ulusal Kurtuluş Cephesi: Efsane ve Gerçek**,s.109.

¹⁷⁹ Muhammed Harbi,s.110.

Konferans, devrimi Ulusal Kurtuluş Cephesi (siyasi) ve Kurtuluş Ordusu (askeri) olmak üzere iki ana kanada ayırmıştır. İlk kanadın politikasını ve yönetimini aşağıdaki yapılar belirlemektedir:

- Ulusal Devrim Konseyi: Devrimin en yüksek organı ve yasama otoritesidir.
- Koordinasyon ve Uygulama Komitesi: Ulusal Devrim Konseyi'ne karşı sorumlu ve devrimin askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal tüm dallarını ve vilayetlerin liderini yönetmek ve yönlendirmekten sorumlu olan bir yürütme makamıdır.

19 Eylül 1958 tarihinde, devrimin siyasi kurumlarının nihai olgunluğu olan, Ferhat Abbas başkanlığında geçici hükümet kurulmuştur. Bu nitelemeye göre politikacı, bu kurumlara mensup, farklı rollere (yasama ve uygulama) ve belirli üyelere sahip olan herkes olarak tanımlanabilir.

- Ulusal Devrim Konseyi'nin 17 daimi üyesi ve 17 yardımcısı vardır.
- Koordinasyon ve Uygulama Komitesi'nin 5 üyesi¹⁸⁰ ve heterojen bir oluşumu (Ulusal Hareket Partilerinin çeşitli liderleri) vardır.

Diğer kanatta ise, orduyu görürüz (*Mücahidler*: Kurtuluş Ordusu askerleri. *Müssebbilin/Müsbilin*: Askeri eylemler katılanlar. *Fedailer*: Şehirlere saldırmakla yükümlü olanlar). Bölgesel olarak 6 bölgeye ayrılan askeri kanadı (Ulusal Kurtuluş Ordusu) temsil etmektedir: Aurès, Kuzey Konstantin, Kabiliya, Başkent Cezayir, vehran, Sahra ve Batı ve Doğu sınırlarının ordusu. Bu vilayetler kolordulara, taburlara, tümenlere ve alaylara bölünmüştür.

Devrim sırasında, sınır ordusunu birleştirme girişimi olarak Nisan 1958 tarihinde Askeri Teşkilat Komitesi kurulmuştur. Bunu, Fransız hükümeti ile yapılan Evian müzakereleri esnasında geçici hükümetle çatışmaya giren Ulusal Devrim Konseyi'nin Aralık 1959'da toplanması sırasında bir uluslararası savaş komitesi ve bir genelkurmay kurulması izler¹⁸¹.

Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin organizasyonel yapısının karmaşıklığı, bu kurumlar arasındaki ilişkinin doğası gereğidir. Öncelikler meselesi, kendi iç gerçekliğiyle çeliştiği için devrimin seyrinde gerçek bir ikilem oluşturmuştur. Siyasetin orduya göre öncelikli olması, Ulusal Kurtuluş Cephesi kurucularının askeri kökleriyle çelişmektedir. İçişlerinin dışişlerine önceliği,

¹⁸⁰ Abbane Ramdane, Ben Yusuf Ben Hadde, el-Arabi Ben Mehidi, Sa'd Dahleb, Kerim Belkasım.

¹⁸¹ Muhammed Harbi, **Ulusal Kurtuluş Cephesi: Efsane ve Gerçek**, s. 135-145.

içerdeki ordunun dışardaki orduyu sürekli destekleme ihtiyacıyla ters düşmektedir.Bunlar; siyasi ile askeri ve içişleri ile dışişleri arasındaki mevcut çatışmayı kuran gerçek olaylardır.

Bu bağlamda, William Zartman öncelikler konusunun her şeyden önce gerçekçi olmadığına inanmaktadır.Birinci ilke (siyasetin orduya önceliği), Kurtuluş Ordusu'nun organizasyonel gerçekliğiyle çelişmektedir.Öyle ki, ordu dışında kalan Eflânîlerin sayısı, 1962 yılı sonunda 13 bin askerle çok fazla değildi.Ayrıca Kurtuluş Ordusu, bağımsızlıktan sonra hiçbir organizasyon ve partiye bağlı olmaksızın ayakta kalan iyi örgütlenmiş tek oluşumdur.İkinci ilkeye gelince (içişlerinin dışişlerine önceliği), içerdeki müsbilin ve fedailerin sayısı 150 bine yakın olmasına rağmen, sınır ordusunun 35 bin, vilayet ordusunun 15 bin civarında olması gerçeğiyle çelişmektedir¹⁸².

Yukarıdaki anlatılanlardan hareketle ve Ulusal Kurtuluş Cephesi içindeki çatışma olgusunu analiz ederek, Kurtuluş Cephesi'nin Ulusal seçkinlerini kendi araçlarına entegre etmesiyle, çelişkili toplumsal hareket olduğu açıklığa kavuşmuştur.Bu durum onu, liderliği içinde anlaşmazlık ve güç çatışması ile ayırt edilen, doğal olmayan bir organizasyon haline getirmiştir.Bu çatışma, Kurtuluş Cephesi'nin siyasi-askeri ilişkisine dayanan karmaşık organizasyon yapısı dahil olmak üzere heterojen toplumsal ve ideolojik yapısının bir sonucuydu.Cezayirlilerin bağımsızlık mücadelesi engeller ve tümseklerle dolu olup zordu.Bağımsızlık mücadelesinde Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin birçoğunda gerilimlerin, anlaşmazlıkların, hesaplaşmaların ve isyanların ortaya çıkması şaşırtıcı değildi.Bununla birlikte, Abbane Ramdane liderliğindeki Cezayir siyasi partileri, ulusal bağımsızlık meselesi etrafında veya Cezayir halkının mücadele umutlarının vücut bulmuş hali olan Ulusal Kurtuluş Cephesi ÇERÇEVESinde tek bir bayrak altında toplanabilmiştir.Ancak, tüm taraflar ve Cezayir ulusal bağımsızlık hareketinin akımları arasındaki bu tarihi uzlaşma, onların kendi projelerinden vazgeçtikleri anlamına gelmiyordu.Herkes ulusal bağımsızlık için çabalamayı kabul etse de, bunu başarmak için her partinin farklı bir bakış açısı vardı.Ayrıca Kurtuluş Cephesi içinde askeri bir seçeneğe yönelme fikri uzak değildi.ve böylece, bir tehdit olarak otoritenin militarizasyonu o zamandan beri var olmuştur¹⁸³.

¹⁸² William Zartman , **L'armée dans la politique Algérienne**.In. Charles Debbasch; Bruno Etienne (sous la responsabilité de, Annuaire de l'Afrique du Nord ,)Paris: Centre national de la recherche scientifique; Centre de recherches sur l'Afrique méditerranéenne (CRAM): Editions du CNRS, 1968), p. 269.

¹⁸³ Abdelkader Yefsah, **L'armée et le pouvoir en Algérie de 1962 à 1992**. p. 78.

A- Soummam Konferansı'ndan Sonra Partinin İnsan Yapısının Doğası ve Yeni Liderlik Üzerindeki Etkisi

Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne başka partilerin katılımı, onun insan yapısını etkilemiş, Soummam Konferansı'ndan kaynaklanan yeni liderliğe yansımıştır.Öyle ki Halk Partisi'nden gelen unsurların oranı % 100 iken % 84'e düşmüştür.Ayrıca devrimcilerin oranı % 45'in altına düşerken, merkezciilerin oranı % 42'ye yükselmiştir.Diğer partiler ise % 15 civarında kalmıştır¹⁸⁴.Rakamsal olarak ideolojik homojenlik oranının % 15 düştüğünü, bu oranın üç parti arasında paylaştırıldığını söyleyebiliriz.Bunlar: Cezayir Manifestosu Demokratik Birliği (Liberal), Cezayir Müslüman Alimler Birliği (İslami) ve Komünist Partisi (Marksist Sosyalist arka plan).Bu şekilde cephe, kendi içinde ideolojilerin bir karışımı haline gelmiştir.Böylece, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin ideolojik yapısının gerçekliğini belirlemek ve onu genellikle vatanseverlik, popülist veya (devrimci) olarak sembolize edilen tek bir ideolojiye indirgemek zordur¹⁸⁵.

Analiz ve yorum yoluyla araştırmacı Sena Fuat Abdullah'ın yukarıda ulaştığı sonuca geri dönebiliriz.Cephenin ideolojik yapısının liberal, Marksist ve İslami nitelikte olmadığını, ancak sosyalist uygulama biçimleri arasında ayırt edilemeyen genel bir sosyalist çizgisi olduğunu görmüştür¹⁸⁶.Böylece cephe, Maurice Du verger'in inandığı gibi, tarafların başlangıçlarının kökeninden etkilendikleri gerçeğine dönüşür.O, çocukluğunun karakterlerini hayatı boyunca taşıyan adamlar gibidir.Başka bir deyişle, Ulusal Kurtuluş Cephesi, Ulusal Hareketin çelişkilerini aşamadı ve aşamayacaktır.Onun popülizmi, içindeki bölünme ve çatışma gerçeğini aşamamıştır.Amaç birliğine ve uyumluluk unsurunun varlığına rağmen, tek parti döneminde olduğu gibi devrim tarihinin farklı dönemlerinde yenilenen ve cepheyi oluşturan güçler, ideolojik ve siyasi anlaşmazlıklarını gizlememektedir.

¹⁸⁴ İbrahim Lounesi, **Ulusal Kurtuluş Devrimi Sırasında Ulusal Kurtuluş Cephesi İçinde Siyasi Çatışma: 1954-1962**.s.63. (e.a.a.d.y)

¹⁸⁵ Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin ideolojik devriminin doğası, bkz. Robert B. Revers, **Revolutionary Ideology in Algeria**, Polity 4 (1973), pp. 477-478.

¹⁸⁶ Sena Fuat Abdullah, Fey Ahmed Müneysi, **Mağrib Arap Ülkelerinde Demokratik Değişim** ,Kahire: Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, , 2004, s. 170. (e.a.a.d.y)

2.2.1.2. 1962 Krizi ve Çatışma Yapısının Patlaması: Taraflar ve Aşamalar

2.2.1.2.1. Krizin Tarafları ve Stratejileri

Cezayir, birleşik bir otorite altında 6 merkeze bölünmüştür: Altı iç eyalet, geçici hükümet, Aulnoy'da beş tutuklu, Erkan Gardima ve Birleşik Cezayir bölgesi. Siyasi kaynakların, devrimin referansları içinde dağılması ve tahkime herhangi bir dahili referansın girmemesi nedeniyle, gruplar geçici olarak ittifaklar ve koalisyonlar halinde dağılmaya zorlanmıştır¹⁸⁷. O zamanki siyasi güç dengesi analiz edilerek, iktidara ulaşma isteklerini toplu olarak gösteren üç ana güç olduğu tespit edilebilir. Durum aşağıdaki gruplarla bağlantılıdır:

Birinci Grup: Genelkurmay dahil olmak üzere Ben Bella, Muhammed Haydar ve Rabih Bitat'ı içermektedir.

İkinci Grup: Fransa Federasyonu tarafından desteklenen geçici hükümeti¹⁸⁸ içermektedir.

Üçüncü Grup: Eyaletlerin (ikinci, üçüncü ve dördüncü) askeri liderlerini içermektedir. Silah desteği sağlamadıklarından dolayı Bumedjen ile anlaşmazlığa düştükleri bilinmektedir¹⁸⁹. Bu taraflar oransal olarak farklı üç strateji ile tanımlanmıştır. Bu durum, Tablo No (2)'de açık bir şekilde gösterilmiştir¹⁹⁰.

2.2.1.2.2. Krizin Aşamaları

Çoğu tarihçi krizin bu tarihsel aşamasını sömürge sonrası Cezayir'in ilk geçiş aşaması olarak kabul etmektedir. Tarihçi Mahfuz Kaddaş, bu aşamanın süresini doksan yedi gün olarak belirlemiştir. Bu süre, ateşkes tarihinden başlayarak 29 Eylül 1962 tarihinde Ahmed Ben Bella başkanlığındaki ilk Cezayir hükümetinin ilanına kadar uzanmaktadır¹⁹¹. Araştırmacı Amir

¹⁸⁷ İlyas Boukraa, **Cezayir: Kutsal Korku**, Cezayir: el-Kasaba Yayıncılık Evi, 2003, s. 474. (e.a.a.d.y)

¹⁸⁸ De Gaulle'ün iktidara gelişiyle aynı zamana denk gelen bir geçici hükümet kurulmasına kararlaştırılmıştır. "Geçici Kurumlar"ın (22) sayılı maddesine göre, ülkenin kurtuluşuna kadar Cezayir devletinin yürütme yetkisini kullanacak, savaşın yürütülmesinden ve güvenliği sağlamaktan sorumlu olacaktır. Geçici hükümete geniş yetkiler verildi. Diplomatik görüşmeleri yerine getirecek, aynı zamanda siyasi ve askeri görevlere atamalardan sorumlu olacaktır. Gücünü daha da artıran, değiştirilemeyen veya iptal edilemeyen yasama yetkisi yoluyla çıkardığı emir ve kararnamelerdir. Bkz. Emin eş-Şarıt, **Ulusal Hareket Deneyiminde Partizan Çoğulculuk** , s. 105-106.

¹⁸⁹ Muganiyetü'l-Ezrak, **Cezayir'de Tabakaların Ortaya Çıkışı**, çev: Semir Kerem, Beyrut: Arap Araştırmaları Enstitüsü, 1980, s. 84-86. (e.a.a.d.y)

¹⁹⁰ Muhammed Harbi, **Ulusal Kurtuluş Cephesi: Efsane ve Gerçek** , 265-267.

¹⁹¹ Mahfuz Kaddaş, **Cezayir Özgürleştirildi**, çev: el-Arabi Boinour, Cezayir :el-Ümme Yayıncılık, , 2011, s. 289.

Muhammed ise, krizin süresinin 3 Eylül 1963 tarihine kadar uzandığı görüşündedir. Bu tarihte, krizin ana taraflarından biri olan Hüseyin Ayt Ahmed liderliğinde Sosyalist Güçler Cephesi (FFS) Partisi kurulduğu ve bağımsız Cezayir devletinde siyasi muhalefet yolunu benimsediği açıklanmıştır. Öte yandan, araştırmacı Amir Rahila kriz okumasında farklı bir yöne dönmüştür. Öyle ki aşamanın zamansal bağlamını genişleterek başlangıcını, 19 Mart 1962 tarihindeki ateşkesin hemen ardından devrimin kurumları ile Ulusal Kurtuluş Cephesi organizasyonları arasındaki çelişkilerin ortaya çıkışı olarak saptar. Geçici hükümet ile yurtiçinde ve yurtdışındaki destekçileri, Ordu Genel Komutanlığı ile destekçileri arasındaki anlaşmazlıkların olduğu 3 Temmuz 1962’de referandumun ilanına kadar uzatır. Bu durum, arka plan ve içeriği açısından bir meşruiyet kriziydi¹⁹².

Geçici Hükümet	Genelkurmay Başkanlığı	Ahmed Ben Bella
• Evian Anlaşmalarına uymayı sağlamak • Cephenin İslamcılar üzerindeki siyasi tekeli sürdürmek • Ülkenin geleceği hakkında tartışmaları önlemek için Ulusal Meclis’in toplanmasını yasaklamak • Cezayir halkının münhasır ve meşru temsilcisi olarak kalmak • Araplık, İslam ve tarım reformuna dayalı bir siyasi programı yeniden canlandırmak	• Ordunun siyasete önceliği ilkesine başvurmak, geçici hükümeti ve Devrimin Ulusal Konseyini tanımamak • Kurtuluş Ordusunun embriyonik çekirdeği olarak Genelkurmay Başkanlığının birliğini korumak için çalışmak • Tarım reformu, sanayileşme, zenginlik ve üretimin adil dağılımı politikalarına dayalı bir program benimsemek	• Ordunun devrim kurumlarına yönelik darbesini reddetme • Rakibi Muhammed Boudiaf ile otorite paylaşımını göz önünde bulundurarak cephedeki canlı güçleri şahsının etrafında toplama arzusu

Tablo (03): Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin üç ana gücünün stratejileri¹⁹³

¹⁹² Anlaşmazlığın konusu Tablo No (2)’de açıklanmıştır. (e.a.a.d.y)

¹⁹³ Muhammed Harbi, **Ulusal Kurtuluş Cephesi: Efsane ve Gerçek**, s.265-267

Krizin seyri, referandum sonrasına, 20 Eylül 1962’de Kurucu Meclis seçimlerine ve Cezayir hükümetinin kurulmasına kadar uzanmaktadır¹⁹⁴. Bu bağlamda, Süleyman eş-Şeyh krizin seyrini iki farklı aşamaya ayırmaktadır:

Birinci Aşama: Bu aşamada çatışma, Trablus Konferansı’ndan (27 Mayıs-5 Haziran 1962) bu yana otoritenin meşruiyeti ve meşruiyetine dayanan kurumların yetkileri ve çelişkili yansımaları ÇERÇEVESinde ülke dışında patlak vermektedir. Çatışmanın tarafları genel olarak, geçici hükümet, Genelkurmay ve Aulnoy mahkumları tarafından temsil edilen yurtdışındaki liderlerdi. Bu aşama, Ben Hadde’nin Siyasi Büro’nun yetkisini tanınmasına ve geçici hükümetin yetkilerinin ona devredilmesine kadar uzanmaktadır (Siyasi Büro)¹⁹⁵.

İkinci Aşama: Bu aşama, otoriter çatışma tarafları planlarının ve hedeflerinin somutlaşması olarak tanımlanabilir ve bir veraset savaşı olarak kabul edilebilir. Süleyman eş-Şeyh bunu bize şöyle anlatmaktadır: “Bazı eyaletler siyasi krizin sonucunu gördükten sonra bölgelerine hükmetmeye başladılar. Dışarıyı hor gören askeri liderler, fikirleriyle ortaya çıkarak gerçek yerel yöneticiler ve kontrolleri altındaki topraklar üzerinde prensler olarak hükümdarlar gibi harekete geçtiler...”¹⁹⁶

Böylece, 1962 yazındaki Ulusal Kurtuluş Cephesi krizi ilk köklerini iç çelişkilerde bulur. Bu iç çelişkiler, ulusal hareket partilerinin düşünce, örgütlenme ve muhalefet yöntemlerindeki farklılık ve ayrışmadan dolayı yaşadıklarıdır.

Bumedyen liderliğindeki Sınır Ordusu’nun, iktidarı ele geçirmesi için gerekli unsurlar vardır. Bunlar, askeri güç, ideolojik örtü ve tarihsel meşruiyettir¹⁹⁷.

Çatışma, siyasi otoritede temsil edilen ideolojik bir kılıf halini almıştır. Bu durum, Bumedyen’in anlaşmaları imzalamadan önce onaylamak üzere Şubat 1962’de¹⁹⁸ Trablus’ta düzenlenen

¹⁹⁴ Amir Rahila, **Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi’nin siyasi ve organizasyonel gelişimi 1962-1980**, Cezayir: Divan Üniversite Yayınlar, 1963, s. 100-118. (e.a.a.d.y)

¹⁹⁵ Süleyman eş-Şeyh, s. 278.

¹⁹⁶ Süleyman eş-Şeyh, s. 279-280.

¹⁹⁷ Rabih Lounesi, **Cezayir, Ordu ve Politikacılar arasında bir çatışma sarmalında**, Cezayir: el-Marife Yayıncılık, s. 53-54. (e.a.a.d.y)

¹⁹⁸ 30 Temmuz’da Yusuf Ben Hadde başkanlığındaki bir heyetle geçici hükümet Tunus’tan Cezayir’e ulaşmıştır. Toplanan halka hitaben yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: “Halk iradesi, bazılarının sürdürmek istediği askeri diktatörlüğe, otorite isteyenlere, maceracılar ve her türlü kaybedene karşı aşılmaz bir baraj kurmuştur”. Bkz. Benjamin Stora, **Algérie – histoire contemporaine 1830-1988**, Alger: Casbah Editions, 2004, p. 227.

Cezayir Devrimi Ulusal Konseyi konferansında Evian anlaşmalarını sert bir şekilde eleştirmesiyle başlamıştır.

Çatışma daha sonra geçici hükümet ile Genelkurmay Başkanlığı arasındaki bir çatışmadan, Ben Bella ve Bumedyen ikilisinin liderliğindeki Tilimsan grubu ile Kerim Belkasım ve Muhammed Boudiaf liderliğindeki Tizi Ouzou grubu arasındaki bir çatışmaya dönüşmüştür. Tilimsan grubu, sınır ordusu ve eyalet güçlerini, et-Tahir ez-Zübeyri komutanlığındaki birinci eyaleti, Osman komutanlığındaki beşinci eyaleti ve Muhammed Şabani komutanlığındaki altıncı eyaleti kontrolü altına almıştır. Ayrıca Haydar, Bitat ve Fethat Abbas dahil olmak üzere birçok önemli şahsiyeti yanına almıştır. 3 Ağustos 1960 yılında Ben Bella, Tilimsan grubuna bağlı güçlere Mısır ve Fas'ın desteğiyle başkente yürümelerini emretmiştir. Üçüncü ve dördüncü eyalet güçleri; Buyra, Medea ve Buleyde girişlerinde çarpışarak binden fazla Cezayirli, düşman kardeşler arasındaki kanlı çarpışmalarda ölmüştür. Bunun üzerine halk, öldürmelere son verilmesi için sokaklara ve yollara döküldü. Çatışan taraflar, çatışmayı sona erdirmek, Ben Bella ve Bumedyen güçlerinin başkente girmesine izin vermek için bir anlaşmaya vardılar. Bu durum 13 Ağustos 1962 yılında meydana geldi. 1962 yılı sonlarında Ben Bella tarafından Siyasi Büro kuruldu. Ulusal Kurtuluş Ordusu, Ulusal Halk Ordusuna dönüştürüldü. Sınır Ordusu, iç eyaletlerin güçleriyle birleşti. Ayrıca Kurucu Meclis seçimleri yapılarak Ben Bella ve Bumedyen muhaliflerinin çoğu ihraç edildi¹⁹⁹.

Kurucu Meclis, 20 Eylül 1962'de Ferhat Abbas başkanlığında kuruldu. Bunun üzerine Abbas, Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etti ve 26 Eylül 1962 tarihinde Ben Bella'yı ilk Cezayir geçici hükümetinin başına getirdi. Kendi döneminde Huari Bumedyen'i Savunma Bakanı ve Ulusal Halk Ordusu komutanı olarak atadı. Ayrıca Ben Bella, Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisini kurmak için Muhammed Haydar'ı görevlendirdi²⁰⁰.

2.2.1.2.3. Krizin Yorumlanması

1962 krizini yorumlama girişimi; bölünmüş bir yapı, rekabet eden bir birlik ve karmaşık bir organizasyon olan Ulusal Kurtuluş Cephesi içindeki çatışmanın köklerini tartışırken bahsettiğimiz şeylerden farklı değildir. (Jean-Claude Douence) bu krizin ortaya çıkışını Ulusal

¹⁹⁹ Rabih Lounesi, **Cezayir, Ordu ve Politikacılar arasında bir çatışma sarmalında**, s. 260.

²⁰⁰ Rabih Lounesi, s. 270.

Kurtuluş Cephesi'nin yapısal zayıflığının ürettiği siyasi boşlukla açıklamaktadır²⁰¹.1962 yaz krizinin, Kurtuluş Cephesi'nin içindeki sorunları demokratik bir şekilde çözememesinin bir ifadesi olduğuna inananlar vardır.Öyle ki, içinde lider değişimi her zaman gergin bir atmosfer içinde olmuştur.Bu durum, Kuzey Afrika yıldızı ve Halk Partisi'nin, ardından Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi'nin davranışlarından miras kalmıştır.

1962 krizi, Ulusal Kurtuluş Cephesinin homojen ve iyi yapılandırılmış bir örgüt olamayacağını ortaya koymuştur²⁰².1962 krizini bir otorite krizi ve bir meşruiyet krizi olarak tanımlayanlar da vardır.Bunun yanında, çatışma taraflarının her biri yönetme hakkına sahip olduğuna inanmaktadır²⁰³.Yukarıda verilen açıklamalar ışığında, bu krizin ortaya çıkması üç ana nedene dayanmaktadır:

- Cephe liderleri arasındaki dayanışma eksikliği
- Birleşik ideolojik bir yapının eksikliği
- Gelecek için planlama eksikliği; hedef dolaysızlığı, aktivistlerin ulus-devletin aşamalarını öngörmeden sadece askeri eylemi düşünmelerine neden olmuştur²⁰⁴.

Daha önceki açıklamalar aracılığıyla, Kurtuluş Cephesini ve bağımsızlık sonrası partiyi, bölünmeye neden olan çatışma sarsıntılarına karşı savunmasız hale getiren nedenler veya bağımsızlık aşamasında düzeltici ve değerlendirici hareketler olarak adlandırılan şeyler netleşmiştir.Birçok araştırmacı, bunu siyasi partinin performansı üzerindeki retorik popülizm ve siyasi kayırmacılığın kontrolüne atfetmiştir.Ulusal Kurtuluş Cephesinin Özgürlük Devrimi sırasında tanık olduğu krizler ideolojik bir farklılık ifade etmemiştir.Aksine, ahlaki bunalımlar, öncelikli kamu yararı eğilimini, bencillik noktasına ulaşan aşırı liderlik sevgisini gölgesinde bırakan sorumsuzluk, macera, demagoji ve bireycilik ruhu ortaya çıkmıştır.

²⁰¹ Jean-Claude Douence, **La mise en place des institutions Algériennes**,Paris: Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1964. p. 27.

²⁰² Süleyman eş-Şeyh,s.486.

²⁰³ Naci Abd'n Nur, **Cezayir Siyasi Sistemi: Siyasi tek taraflılıktan çoğulculuğa**, Cezayir: Gelma 08 mayıs 1945 Üniversitesi Yayın Müdürlüğü, , 2006, s. 81. (e.a.a.d.y)

²⁰⁴ Mustafa el-Eşref, **Cezayir: Ulus ve Toplum**, çev: Ben İsa Hanefi, Cezayir: Ulusal Kitap Vakfı, 1983, s. 394. (e.a.a.d.y)

2.2.2. İkinci Aşama: 1962-1988

2.2.2.1. Albay Şabani Krizi (Albay Şabani'nin İsyanı)

Bağımsızlığın hemen ardından Cezayir'de Albay Muhammed Şabani'nin ayaklanması dahil olmak üzere birçok çatışma ortaya çıkmıştır²⁰⁵. Bu ayaklanma, mevcut güce isyan olarak bilirse de gerçekte Cezayir'in özgür ve sadık subaylarından birini öldüren bir komplodur. Albay Şabani'nin yetkililerle, özellikle Başkan Ahmed Bin Bella ve Savunma Bakanı Huari Bumedyen ile çatışmaya girmesine neden olan birçok unsur vardır. Bu unsurlardan en önemlileri arasında şunlar bulunmaktadır:

Albay Şabani'nin Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun dağıtılması ve yerine Halkın Ulusal Ordusu'nun getirilmesini²⁰⁶ ve Cezayir için gerçek bir tehlike olarak gördüğü için Fransız ordusundan kaçan Cezayirli subaylara Savunma Bakanlığı'nda hassas mevkilerde görev verilmesini içeren kararı reddetmesi²⁰⁷. İşte burada Şabani ile Bumedyen arasındaki görüş ayrılığı başlamıştır: *“Fransız ordusundan kaçan ve devrime katılan subayları tasfiye etmek gerekir. Zira bu durum orduyu eğitmek için yabancı askeri uzmanlığa dayanmak zorunda kalacağımız anlamına gelmektedir. Böylece Askeri sırlarımız yabancı unsurların eline geçecektir. Bu nedenle, Cezayirli olduklarını kimsenin inkâr etmediği ve Cezayir yasalarına tabi olan subaylardan askeri eğitim ve rehabilite hususlarında yardım istemek daha uygun olacaktır”*²⁰⁸.

Albay Şabani'nin, otoritenin mücahitlere ve şehit ailelerine yönelik muamelesine itirazı. Zira devlet daireleri onların sosyal, ekonomik ve sağlık durumlarını umursamamıştır²⁰⁹.

²⁰⁵ Muhammed Şabani: Gerçek ismi Tahir Şabani'dir. 4 Eylül 1934 yılında Biskra şehrinde doğdu. 1950'de İmam Abdülhamid b. Badis Enstitüsü'ne girdi. Devrimin başlamasıyla birlikte Sahra bölgesinde Si Al-Hawas için-yazar yardımcısı oldu. Daha sonra teğmen rütbesine terfi etti ve Nisan 1958'de üsteğmen oldu. 1958'de altıncı eyaletin üçüncü bölgesine atandı, ardından Si Al-Hawas'ın şehit edilmesinden sonra altıncı bölgenin başına geçti. 3 Eylül 1964 yılında idam cezasına çarptırıldı. Daha fazla bilgi için bkz, Ammar Bumeyde, **Bumedyen ve diğerleri: Ne dedi ve günler neyi kanıtladı?**, Cezayir: Marife Yayınevi, 2008, s. 32.

²⁰⁶ El-Hadi Ahmed Dervaz, **Albay Muhammed Şabani, umut ve acı**, Cezayir: Huma Yayınevi, 1999, s.93.(e.o.a. d.y)

²⁰⁷ Eş-Şazili b.Cedid, **eş-Şazili b.Cedidin anıları 1929-1979**, Cezayir:Kasaba Yayınevi, s. 206. (e.a.a.d.y)

²⁰⁸ Et-Tahir Zübeyri, **Cezayirli Bir Genelkurmay Başkanının Yarım Asırlık Mücadele Anıları**, Cezayir : eş-Şuruk Yayın ve Dağıtım, 2011, s. 56. (e.a.a.d.y)

²⁰⁹ El-Hadi Ahmed Dervaz,s.93.

Albay Şabani'nin, Bin Bella ve Bumedyen'in Kabiliye bölgesine karşı güçlerini birleştirme, "FFS"²¹⁰ örgütünü temsil eden isyancıları ortadan kaldırma ve tasfiye etme emrini yerine getirmemesi. Buna gerekçesi Cezayirli kardeşlerinin hayatlarını kaybetmelerine ortak olmayı reddederek, iktidarın perde arkasındaki sırlarını ve bu kararın arkasında ne olduğunu bilmemesidir²¹¹.

4 Mart 1964'te, Bin Bella'nın altıncı eyaletin Biskra'dan Vurkla'ya devredildiğini açıklayan bir başkanlık kararnamesi yayınlanması, Albay Şabani'nin yetkilerinin sona erdirilmesi ve Ammar Mellah'ın altıncı bölge komutanlığına atanması ve Albay Şabani'nin siyasi büroya katılması²¹² ve Genelkurmay Başkan Yardımcısı olarak Zübeyri ve Bumedyen ile birlikte görevlerini yerine getirmesi talimatının verilmesi. Ancak Şabani, kendisini nazikçe: “Yanıma gelin ve ülke hizmetinde iş birliği yapalım” diye çağrı yapan Bin Bella'ya karşı gelerek şu cevabı vermiştir: “Bana bazı konularda güvence verdin ancak yozlaşmış politikacılar gibi davranmaya devam ettin”.

Bu sözler üzerine Bin Bella sinirlenmiş ve Bumedyen'e Albay Şabani ve orduda bulunan arkadaşlarının tutuklanması için emir vermiştir. Bunun sonucunda 1 Temmuz 1964'te Şabani'nin arkadaşları olan Muhammed eş-Şerif Hayreddin, Said Abado ve Tahir Çağabe tutuklanmıştır. Bu durum, Şabani'nin otoriteye teslim olması için bir tehdit mesabesinde. Ancak o teslim olmamıştır²¹³.

Ardından Albay Şabani'yi tutuklamak için askeri operasyonlar başlatılmıştır. Ordu dördüncü bölgeye yönelmiştir. Ancak askeri güçler Biskra şehrine gelmeden olaydan haberdar olan Şabani, Bou Saada şehrine doğru yola çıkmıştır. Biskra'da kalan askerler ise, gelen askeri güçlere direnmeden teslim olmuştur. 1 Temmuz 1964'te Şabani, Bou Saada şehrine gelmiş ve Bukhail

²¹⁰ FFS: Sosyalist Güçler Cephesi, 1963 yılında üçüncü bölgede olan Ait Ahmed başkanlığındaki 16 üyeden oluşmaktadır. En önemli hedeflerinden biri, yurttaşları ordunun siyasi gücü kötüye kullanmasına karşı uyarmak, feodalizme son vermek ve orduyu Fransa ajanlarından arındırmaktır. Ancak o dönemde rejim, onları Kabiliye bölgesini ülkenin geri kalanından ayırmaya çalışan hukuk dışı barbar gruplar olarak görüyordu.

²¹¹ Lakhdar Bouregaa, **Devrimin Suikastına Tanık**, yayınlayan; Sadık Bahhuş, Cezayir: Ümme Yayinevi, 2000, s. 140. (e.a.a.d.y)

²¹² Muhammed el-İd Emtır, **Albay Muhammed Şabani ve Büyük Kurtuluş Devriminin Yönleri**, Cezayir :Hüda Yayinevi, 2009, s. 186.

²¹³ Tahir Zübeyri, s.58.

dağında saklanmışır.Yanında, onu koruyan Bou Saada'nın 16.Kolordu'nun birtakım unsurlarının yanı sıra iki arkadaşı olan Hüseyin es-Sassi ve el-Cilali Selim vardı.

Dağda dört gün geçirdikten sonra mide rahatsızlığından dolayı Şabani'nin ilaca ihtiyacı olmuştur.Buna ek olarak, kendisine yöneltilen iddia ve suçlamalara yanıt vermek amacıyla halka göndermek istediğı broşürler için bir takım malzemeye de gereksinim duymuştur.Bunun üzerine bölgeden şehre gitmesi için bir genç görevlendirilmiştir.Genç şehre gelince, şehrin askerler tarafından kuşatıldığını görmüştür.Bunun üzerine ilaç almak için eczaneye, ardından kâğıt ve mürekkep almak için kırtasiyeye gitmiştir.Kırtasiye sahibi daha sonra gelmesini istemiş, ancak tutuklanması için Güvenlik güçlerine haber vermiştir.Tutuklanan genç, dağda bulunan güçler tarafından gönderildiğini itiraf etmiştir.Bunun üzerine Şabani 7 Temmuz 1964 gecesi tutuklanmıştır.

Albay Şabani ve arkadaşları, sorgulanma ve dava dosyalarının hazırlanması sürecinde Vahran'da bulunan Sidi el-Houari hapishanesinde 7 Temmuz'dan 2 Eylül 1964'e kadar kalmışlardır.Bu görev, kaçan Fransız subaylarından biri olan subay Muhammed Tevati tarafından üstlenilmiştir.Bin Bella, mahkeme başkanlığına, sivil yargıç olan Muhammed Zertal'i atamış ve Bumedyen'den geri kalan üyeleri seçmesini istemiştir.Bunun üzerine o, Eş-Şazili Ben Cedid, er-Raid Abdülğani, Abdurrahman bin Salim, Ahmed Dariya, Ahmed bin Şerif ve Said Abid'i üye olarak seçmiştir²¹⁴.Mahkeme 12 saatten fazla devam etmiş ve Albay Şabani'ye birçok suçlama yöneltilmiştir.Suçlamaların arasında en önemlileri şunlardır:

- Askeri emirlere itaatsizlik,
- Şabani'nin, bazı sınır ordusu subaylarının kendi komutasına dahil edilmesini reddetmesi,
- Bağımsızlıktan sonra valileri öldürmesi,
- Sahra bölgesinde ayrılmaya çalışması²¹⁵

Mahkemenin sonunda yargıç, Albay Şabani'ye ölüm cezası vermiştir.İki arkadaşı el-Celali Selim ve Hüseyin es-Sassi ise ev hapsine çarptırılmışır.Bu, çok ağır bir karardır.Eş-Şazili bin Cedid şöyle demektedir: “Birinci Askeri Bölge'nin askeri komutanı olan Said Ubeyd'i, Albay Şabani'nin cezasını hafifletmek için Bin Bella ile temasa geçmesi için görevlendirdik.Ancak Bin Bella, bunun temyiz edilemez bir karar olduğunu vurgulayarak bunu reddetti ve ölüm cezasının

²¹⁴ Tahir Zübeyri,s.60.

²¹⁵ El-Hadi Ahmed Dervaz,s.101.

infazı hususunda ısrar etti”²¹⁶. Karara cevap vermesi istenen Şabani şöyle demiştir: “Allah’tan ve Cezayir halkından beni affetmesini diliyorum. Çünkü ben bu adaletsiz ve zalim grubun yönetiminde emeği geçenlerden ve yardımcılardan biriydim”. Şabani, annesini Muhammed Şerif Hayreddin’e emanet etmiştir²¹⁷.

3 Eylül 1964’te Albay Muhammed Şabani, mahkeme üyelerinin huzurunda şafak vaktinde idam edilmiştir. İnfazdan sonra da bilinmeyen bir yere gömülmüştür. Daha sonra kurtuluş devriminin patlak vermesinin otuzuncu yıldönümü münasebeti ve Başkan eş-Şazili bin Cedid’in talebi üzerine 1984 yılında Şabani “el-Âliye” şehit mezarlığına nakledilip yeniden defnedilmiştir.

Şabani’nin idamından kimin yarar sağladığına gelince hem Bumedyen’in hem de Bin Bella’nın bundan yararlandığına dair görüşler vardır. Bumedyen, ordudaki en büyük düşmanı olarak ondan kurtulmak istemiştir. Çünkü onun en azılı rakibi Şabani’dir. Aynı zamanda onun cecurca bir hırsı bulunmaktaydı. Onu kendisinden daha iyi bir entelektüel olarak kabul ederdi. Zira Şabani, Abdülhamid Bin Badis Okulu öğrencilerindendi. Buna ek olarak kendisine karşı kurulan Bin Bella ve Şabani arasındaki ittifaktan kurtulmak da istemiştir²¹⁸. Bu konuda Bumedyen şunları söylemektedir: “Bin Bella, Şabani’yi ordu rejimine ve onun organik birliğine karşı isyana kışkırtmaktadır. İsyân meselesini halletmek bahanesiyle Şabani’yi Villa Jolie denilen yere da vet ederdi. Ancak aslında aramıza nifak tohumları ekiyordu”. Ayrıca Şabani’nin idamından Bin Bella’nın sorumlu olduğunu ve ondan cezayı hafifletmesini isteyen arkadaşlarına rağmen onun infazda ısrar ettiğini söylemektedir²¹⁹.

Tahir Zübeyri, anılarında ölüm cezası hakkında konuşmak ve ricada bulunmak için Bin Bella’ya gittiğinde, Bin Bella’nın ayağa kalkıp şöyle dediğini söylemektedir: “Konu kapandı, mahkeme karar verdi ve karar infaz edildi, insanlar itaat ve düzenin yokluğunu özlediğinden bu örneği titizlikle vermeliyiz”²²⁰. Ancak Başkan Ahmed Bin Bella, Şabani’yi idam etmenin hiçbir yararı olmadığını savunarak orduyu onu öldürmekle suçlamıştır²²¹.

²¹⁶ Eş-Şazili bin Cedid, s.211.

²¹⁷ El-Hadi Ahmed Dervaz, s.101.

²¹⁸ Tahir Zübeyri, s.63.

²¹⁹ Lutfi el-Havli, **Devrimde Devrim ve Devrimde Devrim Üzerine Bumedyen ile Bir Diyalog**, Cezayir :Bumedyen İslami Yayınlar Meclisi, 1975, s.80. (e.a.a.d.y)

²²⁰ Tahir Zübeyri, s.67.

²²¹ El-Hadi Ahmed Dervaz, s.102.

2.2.2.2. 19 Haziran 1965 Darbesi

2.2.2.2.1. Darbenin Nedenleri

Başkan Ahmed Bin Bella'yı devirmenin fiili planlama fikri, Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisinin kuruluş konferansının düzenlendiği 10 Nisan 1964'e kadar uzanmaktadır.Öyle ki Bin Bella, Albay Bumedyen'i ve orduyu iktidardan uzaklaştırmaya hazırlanırken gerçek niyetini göstermiştir.Çünkü mevcut durum onun için bir tehlike haline gelmiştir.Bu yüzden arzusunu yerine getirmek için birkaç eylemde bulunmuştur.Bu eylemler şunlardır:

Konferans sırasında Bin Bella, sosyalist devrimin yürüyüşünü korumak için partiye bağlı bir halk milis gücünün kurulmasını önermiştir.Bu teklifle amacı, kendisini Savunma Bakanı Bumedyen'in pençesinden kurtarmak için kendi ordusunu oluşturmaktır.Öneri²²², ordu çokluğunun iç savaşın patlak vermesine neden olacağından dolayı kabul görmemiştir²²³.

Bumedyen, Cezayir'i oradaki kutlamalarda temsil etmek üzere 9 Mayıs 1965'te Moskova'ya gittiğinde, Bin Bella bu fırsatı değerlendirmiş ve Savunma Bakanına danışmadan Tahir Zübeyri'yi Genelkurmay Başkanı olarak atamıştır²²⁴.Bu eylemiyle amacı, ordu içinde Zübeyri ile Bumedyen arasında çatışma çıkarmaktı.Bu durum, askeri yapıyı zayıflatırdı.Ancak Bumedyen, olayla başa çıkmada Bin Bella'dan daha akıllıydı, Zübeyri'yi kendi tarafına çekmeye çalıştı.Ayrıca Bin Bella bu kutlamalarda Cezayir'i temsil etmesi için başka bir resmi heyet göndermiş, ancak Bumedyen bunu kendisine hakaret olarak değerlendirmiştir²²⁵.

Bin Bella, Ucda Grubu adı verilen Bumedyen grubunu dağıtmaya çalışmıştır²²⁶.Bu bağlamda Ahmed Madgari'yi İçişleri Bakanlığı'ndan, Kayed Ahmed'i Turizm Bakanlığı'ndan istifa etmeye zorlamıştır.Ulusal Yönelim Bakanlığı'nda bulunan Şerif Bilkasım'ın yetkilerini de azaltmıştır.Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanlığı, Hükümet Başkanlığı, Parti Genel Sekreterliği, İçişleri Bakanlığı, Haber ve Enformasyon Bakanlığı ve tüm devlet fonlarını kontrolünde tutmak için Maliye Bakanlığı gibi çeşitli makamların hükmünü eline almak istemiştir.

²²² İbrahim Lounesi, **Başkan Huari Bumedyen'den Başkan eş-Şazili bin Cedid'e kadar FLN Partisi**, Cezayir: Huma Yayınevi,2102, s.15. (e.a.a.d.y)

²²³ İbrahim Lounesi,s.126.

²²⁴ Eş-Şazili bin Cedid,s.212.

²²⁵ İbrahim Lounesi,s.18.

²²⁶ Bumedyen'in bağımsızlıktan önce konuşlandığı Fas Krallığı'nda bulunan Ucda şehrine nispet edilmiştir.

Filistin davasını desteklemek için Arap hükümet başkanları toplantısında Cezayir'i temsil etmek üzere Bumedyen'in Kahire'ye yaptığı seyahati Bin Bella istismar etmiş ve Abdülaziz Buteflika'yı²²⁷ Dışişleri Bakanlığı'ndan çıkarmak için inisiyatif almıştır. Buteflika, Bin Bella'nın kararını, onu görevden almanın yetkisi dahilinde olmadığını gerekçe göstererek reddetmiştir. Zira Buteflika, Siyasi Büro'nun bir üyesidir ve bu nedenle karar Siyasi Büro'ya aittir. Hızlıca Cezayir'e dönen Bumedyen ile temasa geçmiştir. Bin Bella'nın bu kararının bardağı taşıran son damla olduğu değerlendirilmiştir. Bumedyen acil bir şekilde destekçileri olan, Tahir Zübeyri, Buteflika, Şerif Belkasım, Kayed Ahmed ve Madğari görüşmeye karar vermiştir. Durum incelendikten ve Ahmed Mahsas ile Beşir Boumaazza²²⁸ ile istişarelerde bulunulduktan sonra Başkan Bin Bella'nın devrilmesine karar verilmiştir²²⁹.

2.2.2.2.2. *Darbe Olayları*

Bumedyen ve destekçileri arasında gerçekleşen görüşmenin ardından Ahmed Madğari, Buteflika, Şerif Belkasem ve Kayed Ahmed, darbeyi meşrulaştıran 19 Haziran 1965 tarihli açıklamayı düzenlemekle görevlendirilmiştir. Ayrıca Tahir Zübeyri, Albay Abbas, Abdurrahman bin Salim, Said Ubeyd, Abdülkadir Mevlayşabu ve Ahmed Deraya, Bin Bella'nın tutuklanması için vazifelendirilmiştir. 19 Haziran 1965 gecesi sabah saat ikide Bin Bella'nın evine gidip bulunduğu odaya girdiklerinde onlara şöyle demiştir: “Sanırım ciddi bir olay oldu”. Bunun üzerine Zübeyri cevaben ona şöyle demiştir: “Ahmed Bey giyinmek için birkaç dakikan var. Direnmeden bizi takip et”. Böylece Bin Bella durumunun bittiğini anlamıştır²³⁰. Grup, onu Savunma Bakanlığı'na götürmüş, ardından Büleyda yakınlarındaki köyde bulunan bir askeri kışlanın içindeki küçük bir odaya hapsederek dış dünyayla ilişkisini kesmiştir.

²²⁷ Abdulkadir olarak adlandırılan Abdülaziz Buteflika, 2 Mart 1937 yılında Fas'ın Ucdâ şehrinde doğdu. 1957 yılında devrime katıldı. Batı'da Askeri Harekât Komutanlığı üyeliğine, ardından Genelkurmay Başkanlığı üyeliğine, bağımsızlığın ardından Kurucu Meclis üyeliğine, ardından Gençlik ve Spor Bakanlığına, Huari Bumedyen döneminde Dışişleri Bakanlığına atandı.

²²⁸ Beşir Bumaazza, 1927 yılında Kherrata'da doğdu. Halk Partisine, daha sonra Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi'ne, ardından Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisine katıldı. Bağımsızlıktan sonra Çalışma Bakanı olarak atandı ve Bumedyen döneminde onunla aynı fikirde olmadı ve sürgünü seçti. Bumedyen'in ölümünden sonra siyasi hayata katılmak için Cezayir'e döndü. 1988 yılında Ulusal Meclis Sözcüsü oldu.

²²⁹ İbrahim Lounesi, s.19.

²³⁰ Sa'd bin el-Beşir el-Amamra, **Huari Bumedyen, Lider Başkan 1932-1978**, Cezayir: Yazarlar Sarayı, 1997, s. 62. (e.a.a.d.y)

Cezayir'de yaşanan olaylara gelince; 19 Haziran arifesinde Bumedyen, olabilecek herhangi bir gösteriden korkarak orduyu ve tankları tüm bölgelere konuşlandırmıştır. Nitekim halkın yapabildiği birkaç protesto bile basit kalmıştır. Ayrıca, bu darbeyi kınayan birkaç protestocu da tutuklanmıştır²³¹. Aynı gün Bumedyen, yaşananları vatandaşlara anlatmak, onlara ordunun bu darbesinin nedenlerini ve hedeflerini açıklamak için televizyona çıkmıştır²³².

2.2.2.2.3. Darbenin Gerekçeleri ve Amaçları

Bumedyen, Başkan Bin Bella'ya karşı yaptığı darbeyi şu sözlerle gerekçelendirmiştir: “Ahmed Bin Bella, Devrim Konseyi tarafından ortaya çıkarılan birçok hata yaptı. Bu hatalardan en önemlileri şunlardır:

Gerçek bir sosyalist temelde bağımsız bir Cezayir inşa etmek için tüm mücadeleçileri içeren bir devrimci parti oluşturmamak.

Vatandaşların özgürlüklerini kısıtlamak, tutuklamalar ve sebepsiz yere yapılan işkenceler. Bin Bella düştüğünde hapishanelerde Bumedyen'in serbest bıraktığı 2.500 mahkûm bulunmaktaydı.

Devletin ve milletin parasını boş yere saçmak ve bunları kişisel siyasi amaçlar için kullanmak²³³.

Bireysel yönetimi, devlet kurumlarına uygulamak ve gücü kendi lehine tekelleştirmek, Yabancıların, devlet kurumlarına sızmasına izin vermek ve onları, başta İslam olmak üzere milli karakter unsurlarını yok etmeye çalışanları müsteşar olarak konumlandırmak.

Mücahitleri devlet kurumlarından dışlamak ve Ulusal Kurtuluş Cephesi partisi ile ordu arasında çatışma çıkarmak, ordunun içinde kaos yaratmak, nifak tohumları atmak ve askeri bloklar oluşturmak.

Bin Bella'nın, popüler toplantılarda rastgele kararlar alması.

Devrim Konseyi'nin açıkladığı darbe hedefleri aşağıda olduğu gibidir:

²³¹ Halid Nizar, **Tümgeneral Halid Nizar'ın Anıları**, Cezayir: EŞ-Şihap Yayınları, 1999, s. 74. (e.a.a.d.y)

²³² İbrahim Lounesi, s.20.

²³³ Lutfi el-Hawli, s.88.

Tüm savaşıları bir araya getirerek Cezayir'deki bütün devrimci güçlerin birliği için çalışmak.Çünkü tümünün Cezayir'in inşasına katkıda bulunma hakkı vardır.

Tarihsel liderlik iddiasında bulunan tüm politikacıları tecrit etmek ve onları, Cezayir halkının devrimini ve hayatını sabote etmekten caydırmak

Cezayir'i gerçek bir sosyalist yapı içinde inşa etmek ve ulusal ekonomiyi geliştirmek ve kalkındırmak

Mücadelecilerin tüm birliklerini içeren, devletin yerini almayan ve ona bağlanmayan, kendi kendine yeten sosyalist sistemi ve sosyal demokrasiyi inşa edecek bir devrimci parti inşa etmek.

Araplaştırmayı devlet kurumlarının her alanına yaymak için oluşturulan geniş bir bilimsel plana göre çalışmak²³⁴

Kolektif liderlik ilkesinin benimsenmesi

Ulusal Meclise, anayasaya ve partiye saygı duymak.Güvenliğin yaygınlaştırılması ve kamu kurum ve kuruluşlarının işleyişinin sağlanması için çalışmak

2.2.2.2.4. Darbenin Sonuçları

Bumedyen, başarılı olan bu devrimi “devrim niteliğinde düzeltme” olarak adlandırmıştır.Bunun anlamı, devletin Cezayir devriminin çizdiği yolu izlemesi ve bireysel değil kolektif yönetimin uygulanması yolundaki gidişatın düzeltilmesidir.Bunun neticesinde Bumedyen, kendisini Devrimci Konsey ve Cezayir hükümetinin başkanı olarak atamıştır.Darbe grubu, 1963 anayasasını ve 1964 Cezayir Paktı'nı dondurup iptal etme kararı almıştır.10 Temmuz 1965'te 19 Haziran 1965 tarihli beyannameye dayanarak anayasa onaylanana kadar bir hükümetin kurulmasını ve Devrimci Konseyin egemen olarak kabul edilmesini içeren bir emir yayınlamıştır²³⁵.Böylece yönetim yetkisi tamamen orduya geçmiş, sivil güçlerin iktidara gelmesi için hiçbir umut kalmamıştır.

²³⁴ Lutfi el-Hawli,s.114.

²³⁵ Lutfi el-Hawli,s.115.

2.2.3. Üçüncü Aşama 1988-1999

2.2.3.1. 5 Ekim 1988 Olayları (Halk Ayaklanması)

Devlet Başkanı Huari Bumedyen'nin ölümü, Cezayir siyasi sisteminin üstesinden gelemmediği bir boşlukla sonuçlanmıştır. Bu durum, askeri kurumun amaçlarına ulaşmasına ve devleti yönetebileceği şeye doğrudan müdahale etmesine izin vermiştir. Sonuç olarak ordu, devletin başına Ulusal Kurtuluş Cephesi üyesi Şazeli Bin Cedid'i seçmiştir. Bu, ordunun devlet politikasının ana belirleyicisi olarak rol oynadığı anlamına gelir. Buradan, Cezayir'deki çeşitli örgütler daha aktif hale gelmeye ve ordunun Cezayir toplumuna dayattığı bu yaklaşımı –askeri ve siyasi- reddetmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı Bin Cedid ordudaki bazı akımlar tarafından oy birliğiyle seçilmesine rağmen Bumedyen'in yaptığı gibi rakiplerine kendini dayatmamıştır. Orduya borçluydu ve siyasi, ekonomik ve ideolojik tezlerine ve yönelimlerine bağlı biriydi.

Cumhurbaşkanı Bin Cedid dönemindeki siyasi sistem, öncekinden farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Sosyalist sistemin kaldırılmasını temsil edilen, kamu mülkiyetinin özelleştirilmesini, devletin emtia desteğine vurgu yaparak, yoğun ithalat yoluyla tüketimi teşvik eden farklı bir ekonomi politikası ortaya koymaya başlamıştır. Buna devletin petrol gelirlerinden elde ettiği gelir artışı yardımcı olmuştur. Böylece, 1978-1988 döneminde iktidar ve toplum arasındaki ilişkinin istikrarlı olduğu açık bir şekilde görülmüştür. Ancak seksenli yıllardaki irrasyonel tüketici yaşam tarzı yüzünden finansal kaynaklar daralmış ve kamu harcama seviyeleri artmıştır. Bunun üzerine bu ilişkide ciddi bir dengesizlik ortaya çıkmıştır.

Uluslararası piyasada petrol fiyatlarının düşmesiyle Cezayir, gelirlerinin büyük bir bölümünü kaybetmiştir. Bu da ekonomik durumun kötüleşmesine yol açmış ve tüketim malları sübvansiyonlarından vazgeçmeye zorlamıştır. Enflasyon oranı önemli ölçüde yükselmiştir. Bürokrasi, devletin genel durumuna hâkim olmuştur. İşsizlik oranı kısa sürede %25'e yükselmiş ve para birimi %50 değer kaybetmiş, ücretler donmuş ve borçlar birikmiştir. Tüm bu kötüleşen koşullar sonucunda başta üni versite öğrencileri, doktorlar ve mühendisler olmak üzere toplumun geniş kesimleri kendilerini ötekileştirilmiş, baskılanmış ve

yoksun bırakılmış gibi hissetmiştir.Bu durum, iktidara ve onun tüm sembollerine gü venmemelerine neden olmuştur²³⁶.

Cezayir'in yaşadığı olaylar, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel durumun tümünden reddinin bir ifadesi olarak ortaya çıkan Ekim 1988 ayaklanmasından bu yana hız kazanmıştır.Bu, otoritenin durumu düzeltmek için acele etmesine sevk etmiştir.Şubat 1989'da yeni anayasa referandumuyla başlayan siyasi reform projesine ek olarak, kamu sektörüne bağlı büyük ekonomik kuruluşların yeniden yapılandırılması yoluyla ekonomik reformları hızlandırma girişimleri yoğunlaşmıştır.

1988 yılında birkaç gün üst üste Cezayir'i kasıp kavuran isyan ve gösteriler, siyasi açıklığı sağlama olasılığının ilk testiydi.5 Ekim 1988 tarihinde tutuşmasına rağmen, başlangıcı aynı yılın Eylül ayına dayanmaktadır.Zira başkent 20 kilometre doğusunda yer alan Ru veybe ilçesinin çeşitli fabrika ve birimlerinde 20 binden fazla işçinin çalıştığı sanayi bölgesinde kapsamlı bir grev gerçekleşmiştir.Bunun üzerine 19 Eylül 1988 tarihinde Cezayir Cumhurbaşkanı Şazeli Bin Cedit, dönemin iktidar partisi olan Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne yönelik sert eleştiriler içeren bir konuşma yapmış ve Cezayirlileri saflarını düzenleyerek kendi kendilerini savunmaya da vet etmiştir.Ancak bu da vet, bazıları tarafından bir devrim ortaya çıkarmayı amaçlayan bir kıskırtma olarak değerlendirmiştir.Bu konuşmayı takip eden birkaç gün içinde, sokaklara çıkıp kitlesel bir ayaklanma düzenleme çağrıları yapıldığına dair söylentiler yayılmıştır.Resmi lansmansa, 5 Ekim'de bir genel grev olacaktır.Bu tarihin arifesinde, yani 4 Ekim'de, hükümet binalarını hedef alan şiddet eylemlerine dönüşen “kendiliğinden” gösteriler gerçekleşmiştir.Bu durum, göstericiler ile Güvenlik güçleri arasında ertesi gün sabaha kadar devam eden şiddetli çatışmalara yol açmıştır.5 Ekim günü koşullar gelişmiş ve ayaklanma fitili ateşlenmiştir.Cezayir'de artık gösteriler genişlemiştir.Protestocular arasında devleti ve yetkilileri simgeleyen her şeyi yok etme ve tahrip etme yönünde açık bir eğilim ortaya çıkmıştır.7 Ekim 1988 tarihinde Cumhurbaşkanı Şazeli, başkent ve çevresinde gece sokağa çıkma yasağı ilan edildiğini duyurmuştur.Bu konuyla ilgilenmek için General Halit Nizar'ı görevlendirmiştir.Ayrıca sayıları on bin asker olduğu tahmin edilen ordu güçleri, Cezayir'in başkentinin tüm mahallelerine konuşlandırılmıştır²³⁷.

²³⁶ İbrahim Lounesi,s.27.

²³⁷ İbrahim Lounesi,s.29.

Olayların başladığı ilk günden itibaren İslamcılar, gösterileri kontrol altına almaya çalışmış ve bir kriz masası oluşturmuşlardır. Krizden çıkış yolunu öneren Şeyh Ahmet Sahnun imzalı bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride şu maddeler bulunmaktadır:

- İktidarda Şura Meclisi'nin kurulması
- Milli ser vetin dağılımında adalet
- Kanun önünde herkesin eşitliği
- Ahlakın saflığı ve dinin bütünlüğü
- İfade özgürlüğü

10 Ekim 1988 tarihinde Cumhurbaşkanı Şazeli, devlet televizyonuna çıkarak vatandaşları düşünmeye çağırarak, onlara tüm siyasi ve ekonomik alanlarda reform sözü vermiştir.

Öğrencilerden işsizlere, işçilere kadar toplumun çeşitli kesimlerinin yer aldığı olaylarda resmi istatistiklere göre 120, sivil aktivistlere göre yaklaşık 500 kişi hayatını kaybetmiş ve 15 bin kişi tutuklanmıştır. Bu durum daha Cezayir krizinin başlangıcında olmuştur.

Bu olaylardan sonra 1989 anayasası çıkarılarak siyasi reform girişimi başlamış ve bu anayasa, referandumda halk tarafından %92 oy oranıyla onaylanmıştır. Bu anayasa birkaç demokratik ilkeyi tesis etmiştir. Bunların en önemlileri şunlardır:

- İktidarın değişiminde sandığa başvurmanın zorunluluğu
- Orduyu, rejimin ülke savunmasına adanmış kurumlarından biri olarak görmek
- Cumhurbaşkanı'nın bazı yetkilerinin Başbakan'a devredilmesi

Ayrıca devletin siyasi ve ekonomik liberalizme yönelimini doğrulayan birkaç yasa çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin iktidar tekeli sona erdiren, siyasi parti kurma özgürlüğünü tanıyan Siyasi Dernekler Yasası çıkarılmıştır²³⁸.

²³⁸ Rabih Lounesi, s.278.

2.2.3.2. Demokrasiye Askeri Darbe

Yeni siyasi gelişmeler bağlamında ve 1989 anayasasının kabul edilmesinden sonra Cezayir tarihindeki ilk çoğulcu seçimler 1990 yılında yerel seçimler olarak gerçekleşmiştir.(FIS)²³⁹ belediye ve eyalet meclislerinin çoğunu % 54 oyla kazanırken (FLN) % 28 oy alması büyük bir sürpriz olmuştur.Bu durum, demokratik deneyimin geleceğini tehlikeye atmıştır.Ertesi yıl, iktidar rejimi bir parlamento oluşturmak için seçimlerin yapılmasına izin vermiştir.Otorite FLN' nin kazanması için çaba göstermiştir.Ancak seçim sonucu, parlamentoda 188 sandalye kazanan FIS'in lehine olmuştur.Bu, ikinci turda hükümeti kurabilmesi için kazanması gereken sadece 30 sandalye kaldığı anlamına gelmektedir.Ancak ordu komutanları bu durumu kabul etmemiş ve FIS'in iktidara gelmesini engellemek için bir askeri darbe hazırlıklarına başlamıştır.Halit Nizar komutanlığındaki ordu, Cumhurbaşkanı Bin Cedid'i yeni siyasi programıyla çelişen önlemler almaya zorlamıştır.Bu önlemlerden bazıları şunlardır:

- FIS'in kazandığı parlamento seçim sonuçlarının iptal edilmesi
- Parlamantonun feshedilmesi ve seçim sürecinin askıya alınması
- Cumhurbaşkanlığı görevinden istifa ettiğini açıklaması

Bundan sonra Cezayir'de durumu kasıp kavuran olaylar devam etmiştir.Bunun üzerine ordu, FIS'i feshetme ve medya kuruluşlarının yayın yasaklama kararı da dahil olmak üzere başka önlemler almıştır.Siyasi güçlerle herhangi bir diyalog kurmayı reddederek liderlerine yönelik büyük bir tutuklama kampanyası başlatılmıştır.Kazananlar Ulusal Halk Meclisi'ndeki yerlerini almak yerine, yargılanmadan çöldeki idari gözaltı merkezlerine götürülmüştür.

Alınan bu tedbirlerle Cezayir'deki kriz tehlikeli bir hal almıştır.Ordu, durumun alevlenmesinde ve otorite ile siyasal İslam güçleri arasındaki çatışmanın başlamasında önemli bir rol oynamıştır.Tüm güç, General Halit Nizar başkanlığındaki askeri komutanların elinde toplanmıştır.Halkın istek ve rağbetlerine aldırış etmeden dilediğini görevden almış ve dilediğini göre ve getirmiştir.Bu durum, muhalefet partilerini gizli çalışmaya ve rejime karşı şiddet kullanmanın meşruluğuna ikna olmaya sevk etmiştir.Askeri kurumun muhalefet güçlerini

²³⁹ FIS 853 belediye kazanırken FLN 487 belediye kazanmıştır. RCD ise 87 belediye kazanmıştır.

kısıtlamak ve siyasi arenadaki rollerini sona erdirmek amacıyla şiddet kullanmasına izin verilmiştir.Ordu, şiddet uygulamasında artık ustalaşmıştır.

1. Ordu bu örgütün temel yapısını bozmak amacıyla FIS liderlerine karşı şiddet kullanmıştır.Cezayir rejimi, FIS üyelerinin izini süren ve onları öldüren “Cezayir Vatanse verleri” adlı suikast timleri oluşturmuştur.
2. Ordu kurumu, sivilleri küçük düşürmek ve terörist görüntüsü vermek amacıyla sivillere karşı şiddet kullanmış ve İslamcı örgütleri suçlamıştır.Bunlar için çok fazla kanıt vardır.Bununla ilgili Cezayir’deki eski askeri istihbarat başkanı Muhammed Bitşin, ordunun “ölüm mangaları” oluşturduğunu doğrulamıştır.Bunlar daha sonra silahlı İslami gruplara nispet edilen suikast ve bazı katliamları gerçekleştirmek için farklı askeri kanatlardan oluşan ekiplerdir.
3. FIS hizipleri arasında bölünmelere neden olmaya çalışmak, aynı şekilde İslami örgütleri birbirine düşürmek ve bu örgütler arasında bir anlaşma veya birliği engellemek.Askeri kurum, Barış Cemiyeti Hareketi ve Nahda Hareketi gibi bazı İslami örgütlerle ittifak kurmayı ve onları etkisiz hale getirmeyi, hatta FIS’in örgütlenmesini parçalamayı da başarmıştır.İlk kuruculardan bazılarında ayrılıklar ortaya çıkmıştır.Bu, silahlı askeri kanatları yöneten tek bir liderlik olmaması, birçok kanat ve akıma bölünmesine neden olmuştur.Dolayısıyla, bu insanlar şiddet eylemleri uygulamaktan başka net hedefleri olmadan hareket etmeye başlamıştır.Hatta silahlı İslami Grubun bazı kanatlarına Cezayir Güvenlik servisleri sızmış ve onları, ortadan kaldırılmaları için argüman ve gerekçe sağlamak amacıyla şiddet uygulamaya yöneltmiştir.
4. Ordudaki bazı subaylar, ülkedeki kaostan ve şiddetin yayılmasından yararlanarak, İslamcılarını onları öldürmekle suçlayarak muhaliflerini tasfiye etmeye başlamıştır.Bu icraatlar, FIS için rejimle çatışmayı yönetmede şiddet seçeneğini diğer tüm seçeneklerden daha fazla kullanılan bir seçenek haline getirmiştir.

2.2.3.3.Silahlı Şiddete Sapmaya Yardımcı Olan Faktörler

Cezayir’de siyasi çoğulculuğa geçiş deneyiminin başarısızlığı ve siyasi istikrarı sağlamaktan siyasi şiddete saptması, gerekli değişimin koşullarına, kurallarına ve mekanizmalarına aşına oldukları düşünülürse, toplumların gelişimini ve büyük değişim

aşamalarını inceleyen araştırmacılar için şaşırtıcı değildir.Cezayir’de başlangıcında demokratik siyasi deneyimin başarısız olmasına katkı sağlayan faktörler aşağıda olduğu gibidir:

1. Değişimin ani olması ve toplumun buna yetersiz hazırlığı ve bu değişimi çevreleyecek anayasal ve siyasi kurumların yokluğu²⁴⁰.
2. Siyasi çoğulculuğun sistemde farklı taraflarca kullanılması, Cezayir’in yaşadığı siyasi ve ekonomik krizlerle meşruiyeti sarsılan Ulusal Kurtuluş Cephesi’ne yeniden meşruiyet kazandırarak bunu kendi lehlerine kullanmaya çalışmaları²⁴¹.
3. Siyasi sürece dahil olan çeşitli taraflar arasında siyasi kültürün olmaması.
4. Rejimin petrol için mali kaynakları hesapsızca dağıtarak on yıl boyunca toplumsal barışı satın alması.1986 yılından sonra dünya piyasalarında petrol fiyatlarının düşmesinin de etkisiyle bu politikanın çökmesi²⁴².
5. FIS’in kuruluşundan sonra saflarına gelip giden ve adına faaliyet gösteren herkes tarafından kabul edilmesi.Hatta farklı istek ve hedeflere sahip bireylerden üyelerini bir araya getirmiştir.Bu bireyler sadece parti tabanında değil, parti liderliğinde de vardı.Bunlar arasında Afganistan’daki savaştan dönenler veya Arap Afganları diye adlandırdıkları, şiddete meraklı gençler, kişisel çıkar peşinde koşanlar ve diğerleri... bulunmaktadır.Parti iktidara geldiğinde devlet organında yüksek mevkiler almak amacıyla partiye katılmışlardır.
6. FIS’in seçimlere katılmadan önce askeri kanat kurması onun için olumsuz bir şeydi ve onun sona ermesinde önemli bir faktördü.Bu durum, güç ve silah kullanmaya hazır ve donanımlı olduğunun bir göstergesiydi.Ordudaki bazı partilerin FIS’i güç kazanmak için silahlı şiddet kullanmaya istekli olmakla suçlayarak istismar ettikleri şey budur.

2.2.3.4. Siyasi Faaliyetten Silahlı Eyleme Geçiş

²⁴⁰ Ömer Abdülkerim Sa’davi, **Üçüncü Dünya’da Siyasi Çoğulculuk, Bir Model Olarak Cezayir**, Uluslararası Politika Dergisi, sayı 138, Ekim 1999, s. 59. (e.a.a.d.y)

²⁴¹ Ömer Abdülkerim Sa’davi, s 59

²⁴²Cezayirli araştırmacı Abdülkadir Çağlul şöyle demektedir: “Cezayir’in siyasi yapısı, siyasi özgürlüğün refahın bedeli olarak feda edildiği zımni bir sözleşmeye dayanmıştır. Devlet üzerine düşen rolü oynayamayınca kitlelerin ortaya çıktığı Ekim 1988 olayları adeta her şeyi yerle bir etmiştir”.

Seçim sonuçlarının iptali ve FIS’in tasfiyesi ve ardından gelen olaylardan sonra 1991 yılı, çok sayıda silahlı İslami örgütün sahneye çıkmasıyla silahlı şiddetin ortaya çıkışının ilk aşaması olarak kabul edilmektedir.Bu rgütler şunlardır:

2.2.3.4.1. Silahlı İslami Hareket (MIA)

Bu örgütün oluşumu, rejime karşı silahlı bir örgüt şeklindedir ve seksenlerin başına kadar uzanmaktadır.Kurucusu Mustafa Buali’nin ortadan kaldırılmasından sonra yandaşları çok partililik yasasının ilanından yararlanarak FIS’e katılmıştır.Ardından 1990 ve 1991 yılları arasında Silahlı İslami Hareketi yeniden yapılandırmıştır.Silahlı İslami Hareket unsurlarının FIS’e katılması, bir yandan yönelimlerini, diğ er yandan içindeki siyasi pratiğı olumsuz etkilemiştir.Bu unsurlar, çeşitli faktörler nedeniyle kontrollerini dayatmıştır.Bunların en önemlileri şunlardır:

- Özellikle Afganistan’dan dönenlerle, önceki yıllarda silahlı şiddet uygulamasında kazanılan deneyim.
- Ormanları, dağları ve stratejik yolları gözetme
- Ağları, unsurları ve militanları aracılığıyla Silahlı İslami Hareketin yapısını koruma.
- Silahlı İslami Hareketin devletle rekabet eden silahlı bir orduya dönüşmesi ve bunun için gerekli güç ve kapasiteye sahip bir otorite olarak sahnede kendini kabul ettirebilmesi²⁴³.

2.2.3.4.2. Silahlı İslami Grup (GIA)

Bu grup, o dönemde oluşturulan en şiddetli ve tehlikeli silahlı örgütlerden biri olarak kabul edilmektedir.İnsanları öldüren, sonra cesetlerine eziyet eden kanlı bir gruptur.Çoğ u genç erkeklerden oluşan bu grubun üye sayısı 20 veya 25 bin olarak tahmin edilmiştir.“Mürtet rejimle diyalog yok, ateşkes yok, uzlaşma yok” sloganını atmıştır²⁴⁴.

²⁴³Luis martinez,S.305.

²⁴⁴Kepel Gilles, **Le GIA a travers ses publications**,Pouvoirs, revue française d’études constitutionnelles et politiques , paris: (86 Septembre 1998), p71.

Bununla, İslam düşmanlarına, kılıçla yayılan ve makineli tüfekle geri dönmek isteyen İslam'ı; aşırılık, şiddet ve terör dini olmakla itham etmeleri için bir bahane vermiştir.Bu grup, 1994 yılından sonra en aşırı örgütlerin ortaya çıkan ilk kaynağı olarak kabul edilmektedir.

GIA, 1992 yılından 1994 yılına kadar ilk emiri Ebu Adlan lakaplı "El-Âyâda Abdülhak" liderliğinde faaliyet göstermiştir.Bu dönem, binlerce insanın öldürülmesiyle ayırt edilmiştir.Devlet görevlilerine, Güvenlik personeline, orduya ve jandarmaya yönelik suikastlar gerçekleştirilmiştir.Bunun yanı sıra, tanınmış şahsiyetlere, aydınlara ve yabancılara yönelik suikastlar düzenlenmiş; fabrikalara, köprülere, demiryollarına yönelik bombalı saldırılar gerçekleştirilmiş, belediyeler, bankalar, mahkemeler, tıp ve eğlence merkezleri gibi kamu kurumları sabote edilip ve yakılmıştır.Buna ek olarak, Güvenlik kontrol noktalarına, askeri konvoylara ve kışlalara saldırılar düzenlenmiştir.Bu eylemlerin amacı aşağıdakileri gerçekleştirmek olmuştur:

- Devletin kamu güvenliğini sağlama konusunda yetersizliğini teyit etme
- Büyük miktarda silah ve mühimmatı ele geçirme
- Vatandaşları evlerinde tutmak için terör ve korku tohumları ekerek devletin tamamen felç olmasına yol açma ve mevcut rejimin devrilmesini kolaylaştırma.
- Yabancılara suikast düzenleyerek Cezayir'i uluslararası ve diplomatik düzeyde tecrit etme²⁴⁵.

Temmuz 1991 tarihinde Kamariddin Hırban ve Usame Medeni'nin girişimiyle kurulmuştur.Faaliyetleri başkentte yoğunlaşmıştır.Ocak 1994 tarihinde Tazvult Hapishanesinden (Batna) mahkumların serbest bırakılmasının ardından gönüllülerin katkılarından yararlanmıştır²⁴⁶.

2.2.3.4.3. Silahlı Cihad İslami Cephesi (FIDA)

FIS'in şeyhlerinin ve liderlerinin tutuklanmasının ardından 1993 yılında Muhammed Said liderliğinde kurulmuştur.Özelliklerinden biri de üni versite kadrolarını içinde barındıran seçkin bir silahlı örgüt olmasıdır.Subayları, siyasi şahsiyetleri, fakih olanları, sanatçıları ve gazetecileri

²⁴⁵ Kepel Gilles,s.72.

²⁴⁶ Luis Martinez,s.307.

öldürmeyi hedeflemiştir.Kadroları, belgelerde sahtecilik yapmakta ve faaliyetlerini yürütmek için bunları kullanmakta çok başarılıydı²⁴⁷.

2.2.3.4.4. Bağımsız Silahlı Gruplar

Şehir merkezlerinde ortaya çıkmıştır.Bağımsızdır, aylak, cahil gençlerden oluşmaktadır.Eylemleri acımasız ve kanlı terörle karakterize edilmiştir.Arka planı hiç İslami değildir, daha çok eşkıya gruplarından oluşmuştur.Ülkede yayılan kaostan yararlanarak vahşi saldırılar ve cinayetler gerçekleştirmiştir.

2.2.3.4.5. İslami Kurtuluş Ordusu (AIS)

İslami Kurtuluş Ordusu 1993 yılında kurulmuştur.Kurucuların FIS'in silahlı bir uzantısı olan askeri bir örgüt olmasını istemesi nedeniyle FIS tarafından onaylanmıştır.Bu, ordunun emiri olan Medeni Mezrak'ın 18 Temmuz 1994 tarihinde yaptığı açıklamada ortaya çıkmıştır.Bu örgütün, İslam devletini kurmanın bir yolu olan cihadı benimsediğini duyurmuştur.İslam Ordusu'nun faaliyetleri Buleyde ve Medeya vilayetlerinde yoğunlaşmıştır.Jijel şehrinin dağları, liderliğinin konuşlandırıldığı yerdir²⁴⁸.

²⁴⁷Luis Martinez, **La Guerre Civile En Algérie**,s.306.

²⁴⁸ İslami Kurtuluş Ordusu'nun kuruluşundan sonra üye sayısı yedi bine ulaşmış ve bunların çoğu, yasak olmasına rağmen orduyu finanse eden İslami Kurtuluş Cephesi'nin genç üyelerinden oluşmuştur. 1993 yılı sonundan itibaren İslami Kurtuluş Ordusu'nun iki komutanlığı bulunmaktadır. Bunlardan biri Doğu Cezayir'de "Doğu'da Askeri Komite" olarak adlandırılmıştır. Kuruluşunda başkanlığını Medeni Mezrak yapmıştır. İkincisi, batıda "Batıdaki Askeri Komite" olarak adlandırılmıştır.

İki komite, çalışmalarını ortak bir liderlik altında koordine etmek için 1994 yılının sonlarında birleşmiştir. Bu konferans sonucunda Medeni Mezrak İslami Kurtuluş Ordusu'nun liderliğini üstlenmiştir. Yönetiminin başında kendisinden önce gelen, sayıca kendisinden daha fazla ve örgüt olarak daha güçlü olan Silahlı İslami Grup (GIA) ile koordineli çalışmıştır. Bununla birlikte iki örgüt birleşmemiştir. Hatta ilişkileri, 1995'in başından beri, aralarında silahlı çatışmaya evrilmiş ve bu durum her iki taraftan da birçok kişinin ölümüne yol açmıştır. Zira her iki taraf da diğerinin kendisine ihanet ettiğini iddia etmiştir.

1995 yılında İslam Ordusu komutanı Medeni Mezrak, Cezayir ordusuyla bir dizi müzakere yapmıştır. İlki emekli General Muhammed Betşinile, ardından Beşinci Askeri Bölge komutanı General Muhammed Bugabe ile olmuştur. Müzakerelerin en öne çıkan anlarından biri de General İsmail el-Ammari'nin -1997'de Askeri İstihbarat Başkan Yardımcısı ve İç Güvenlik İstihbarat Servisi'nden sorumlu-, Medeni Mezrak ile doğrudan ve gizli olan müzakereleriydi. Bu müzakereler, Ekim 1997 tarihinde AIS'nin kapsamlı bir ateşkes ilanıyla sonuçlanmıştır. Ardından Medeni Mezrak ve dört bin AIS üyesi, 2000 yılının başlarında Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika tarafından bir başkanlık affı çıkarılıp imzalandıktan sonra dağlardan inmiştir.

İslam Ordusu, altyapıyı hedef alarak rejimi vurmada önemli bir rol oynamıştır.Üyeleri, Cezayir ordu güçlerini tüketen gerilla savaşında başarılı olmuştur.Üyelerinin bu tür savaşlarda eğitim alması uzun zaman almıştır.Bu örgütün gücü 1997 yılına kadar uzanmıştır.AIS Emiri, Sivil Uyum Yasası'nın çıkarılması, genel ve doğrudan referandumun yapılması ve bunun halkın onayından geçmesinden sonra silahları bıraktığını ve çatışmayı durdurduğunu duyurmuştur²⁴⁹.

2.2.3.5. Aşırılıkçı Silahlı Grupların Sapmadaki Zir vesi

Cezayir krizi üzerine çalışan çoğu araştırmacı, sivillerin tasfiyesine geçişle birlikte silahlı grupların saptığının ve aşırıcılığa yöneldiğinin açık bir şekilde görüldüğüne işaret etmektedir.Eski tabiriyle “kafir topluma karşı cihat” 1995 yılı sonunda başlamış ve 1997 yılında zir veye ulaşmıştır.Bu silahlı gruplar, AIS’yi faaliyetlerine kılıf olarak kullandıktan sonra, özellikle de FIS, rejimin girişimlerine yanıt verdikten ve AIS liderleri ile ordu liderleri arasında gizli bir diyalog kurulmasını kabul ettikten sonra, bağımsız ve açık bir şekilde çalışmaya geçmişlerdir.Sonuç olarak FIS, ulusal diyalog turlarına katılmayı kabul etmesi halinde silahlı gruplardan tehditler almaya başlamıştır.

Bu grupların faaliyetleri, rejimin sembolleri ve kurumlarıyla savaşmakla sınırlı olmasına rağmen, istisna ve ayırım gözetmeksizin (kadın, erkek, yaşlı ve çocuk) vatandaşları hedef almıştır.Ayrıca Cephe, Londra’daki es-Sebil bülteninde şu bildiriye yayınlamıştır: “Silahlı İslami Gruplar, halktan kopup ayrı düşen bir çeteden başka bir şey değildir.Yıkıcı terör planlarını Cezayir halkına empoze etmeye çalışmaktadır.Aşırılık yanlıları ve silahlı gruplar halka karşı ittifak halindedir.Kan dökmek ve ülkeyi kasıp kavuran krizi devam ettirmek için birlikte hareket etmektedirler”²⁵⁰.

Ancak kısa sürede bu grupların popülaritesi azalmış ve üyeleri artık kahramanlığı ya da İslam devleti kurulmasının yardımcılığını sembolize etmez olmuştur.Hatta bu gruplar hırsız, haydut ve teröriste dönüşmüştür.Terkedilmiş bölgelerdeki vatandaşların zayıflığından faydalanıp

²⁴⁹ Luis Martinez, **Algérie: les enjeux des négociations entre l'ais et l'armée**, Politique étrangère, Institut Français des Relations Internationales , Vol. 62, No. 4 (HIVER 1997 / 1998), pp. 499-510.

²⁵⁰ Riyad es-Saydavi, **Silahlı İslami Hareket: Otoriter Bir Devlet İçinde Baskıcı Bir Devlet**, cezayir: el-Atlas Gazetesi, sayı 310, Eylül 2000, s. 10. (e.a.a.d.y)

paralarını çalmaya, öldürmeye, kadınlara tecavüz etmeye ve geldikleri her yerde korku ve terör estirmeye başlamıştır²⁵¹.

Bu aşamada silahlı gruplar, kırsal alanlarda, köylerde ve tecrit edilmiş bölgelerde yaşayanlara bazı kurallar dayatmıştır.Zekât ödemek, araç ve gereç temin etmek ve unsurlarını beslemek gibi.Cihat adı altında çok sayıda çocuğu olan aileleri, bir veya iki çocuğu kendilerine vermeye zorlamıştır.Cezayir içindeki ve dışındaki FIS şeyhlerinin kanını akıtmıştır.Çünkü kendi görüşlerine göre bunlar, mürtet rejimle ateşkes yapmıştır.

Bu gruplar, mürtet olanlarla savaşmanın kâfirlerle savaşmaktan daha öncelikli olduğuna inanmaktadır.Üyelerini; hükümetin, bakanlıkların, mahkemelerin, belediye ve eyalet meclislerinin, parlamentonun, ordunun ve jandarma gibi devlet ve tüm Güvenlik kurumlarının bütünüyle mürtet ve kâfir olduğuna ikna etmiştir.Bu fetvaların bir kısmı tutuklanan bazı militanlardan ele geçirilmiştir.Ayrıca bu fetva, kâfirlerin onlara sığınması halinde çocukların dahi öldürülmesine izin vermekte ve bu kişilerin yaptıkları suç ve saldırıları meşru saymaktadır.Onlara göre bu durum; rastgele değil, Allah'ın ve Resulünün hükümlerinin bir uygulamasıdır.Köylerde olup bitenler ise iyiliği emredip kötülükten sakındırma (emri bi'l ma'ruf nehyi ani'l münker) kuralına dahildir²⁵².

Cezayir'deki silahlı grubun kullandığı korkunç öldürme yöntemlerini insan aklı hayal bile edememektedir.Afganistan, Çeçenistan, Irak ve Kosova'da işlenen suçların katbekat üzerindedir.Kana, kafa kesmeye, aşağılamaya, cesetlere kötü davranmaya, anne karnındaki bebekleri ve ceninleri öldürmeye yönelik sınırsız kana susamışlığı ifade etmektedir.Durum, bebeklerin ateşte yakılmasına kadar ulaşmıştır.Bu eylemlerin, insanlık tarihinde bir benzeri yoktur²⁵³.

Bu aşamada terör olayları, toplu katliam eylemleri ve tacizler, açık bir siyasi hedef veya amaç olmaksızın sadece aşırılığın ve insanlık dışılığın zir vesini temsil etmiştir.Bu durum, bu silahlı grupların yandaşlarından ve sempatizanlarından aldıkları lojistik ve mali desteği

²⁵¹ Riyad es-Saydavi,s.10.

²⁵² Rezzuk Ahmed, **İslami Terörizm: Cezayir Örneği**,Ulusal Halk Ordusu Dergisi, Cezayir: Teknik İletişim, Bilgi ve Rehberlik Merkezi, sayı 474, Ocak 2003,s.20. (e.a.a.d.y)

²⁵³ Muhammed Fethi Abd, **Arap Dünyasındaki Terör Gerçeği**, Riyad: Naif Güvenlik Bilimleri Akademisi, 1999, s.118. (e.a.a.d.y)

kaybetmelerine neden olmuştur.Bu, bir grup aşırılık yanlısının, bu grupların, özellikle “Afgan Arapların” liderliğe gelmesinden sonra meydana gelmiştir.Öyle ki, bu gruplar “Erbaa, Sidi Musa, Baraki ve Bin Talha” gibi yerlerde toplu katliamlar gerçekleştirmiştir.Ayrıca “Büleyda, Tipaza, Tiaret, Saida ve Sidi Belabbas” gibi yerlerde katliamlar olmuştur.Öyle ki, bu katliamlardaki kurban sayısı 100 ila 400 kurbanda ulaşmıştır²⁵⁴.

2.2.4. Dördüncü Aşama (1997-2005)

2.2.4.1. Silahlı Gruplar Arasındaki Çatışmanın Şiddetlenmesi

Cezayir, şaşırtıcı bir hızla şiddet batağına kaymış ve iç savaş gibi görünen bir duruma ulaşmıştır.Çatışmalar üst üste binmiş ve evraklar birbirine karışmış, muhalifleri tamamen ortadan kaldırma arzusu krizin tüm taraflarına hâkim olmuştur.Öyle ki, özellikle devrimden sonra tarafların çektiği acı ve çileler, olayları gözlemleyen kişinin fail ve mağduru birbirinden ayırt etmesini zorlaştırmıştır.Her grup, rakibini bitirmeye çalışmıştır.Bu örtüşen çatışmalar, mafya ve çetelere daha yakın güçler üretmiştir.Bu grupların tek derdi trajediden çıkar sağlamak ve kaosun devam etmesini istemektir.

Silahlı eylemin yöntem ve mekanizmalarındaki büyük bölünme ve açık ihtilafların yanı sıra net bir stratejik hedefin olmaması, silahlı gruplar arasındaki çatışma ve düşmanlıkları doruğa çıkarmış ve neticede çok sayıda hayatın yitirilmesine yol açmıştır.Bu durum, gruplara karşı koymak, etkilerini sınırlamak, serbest hareket ve faaliyetlerini engellemek için çabalayan ordunun işini kolaylaştırmıştır.Bunun sonucunda bu gruplar, saldırılarını gerçekleştirmek için gerekli lojistik araçları kaybetmiştir.Mevcut durum bu unsurları doğrudan çatışma yerine bomba, bubi tuzakları kullanmaya ve Güvenlik güçlerinin kontrolünden uzak izole alanlara saldırılar düzenlemeye yöneltmiştir²⁵⁵.

1995’in başında, silahlı grup GIA içindeki anlaşmazlıklar artmıştır.Zeytune, Cezayir içinde ve dışında bazı şeyhlerin kanını dökmüş ve silahlı grubun kendi yetkisi altında olmayan bazı liderlerini öldürmüştür.Zamanla çatışma daha da şiddetlenmiş ve birbirlerini izleyen

²⁵⁴Muhammed Tamalt, **Cezayir Yanardağın Tepesinden**,1988, s.115.

²⁵⁵Adem Kabî, Cezayir’de Siyasi Şiddet Olgusu 1988-1999, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Cezayir: Siyasi Bilimler ve İletişim Fakültesi, Cezayir Üniversitesi, 2003. s. 148. (e.a.a.d.y)

bölünmeler meydana gelmiştir.Bunun üzerine Batı Tugaylarının Emiri Halit Abdurrahim ve İslam Devleti Hareketi'nin Emiri es-Said Mahlufi gruptan ayrılmıştır.Aynı grubun bireyleri arasında, Medea ve Jijel bölgelerinde Zeytune'ye bağlı olanlar ile Habeş grubu arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır.Muhammed es-Said başta olmak üzere el-Cez'ara grubunun onlarca üyesi öldürülmüş ve grup içinde rastgele tasfiyeler gerçekleşmiştir.Bütün bunlar Silahlı İslami Grup'un içeriden parçalanmasına yol açmıştır.Liderlerinin çoğu, emirini Müslümanların kanını helal kılan Harici metodolojisini benimsemekle suçlandıktan sonra ondan ayrılmış ve ardından Cemal Zeytuni kısa süre sonra tasfiye edilmiştir.Yerini, acımasız cinayetleri sürdürmek isteyen grubun müftüsü Anter Zevabri almıştır.Onun dönemi sürekli katliamlarla damgasını vurmuştur.Öyle ki, silahlı siyasi şiddet gerçek bir terörizm haline gelmiştir.Aslında Silahlı İslami Grup, Temmuz 1996 yılında liderliğini üstlenen Cemal Zeytuni ve gruba liderlik eden Anter Zevabri döneminde yaşanan aşırılıklar kadar hiçbir dönemde aşırılık yaşamamıştır.Bu iki kişinin liderliği sırasında şiddet, çalınan bir zaferi geri getirme veya bazı İslamcıların peşinde olduğu İslam devletini kurma aracından, net bir siyasi hedef olmaksızın sivilleri, orduyu, aydınları, yaşlıları ve gençleri hedef alan toplu katliamlara dönüşmüştür.O dönemde yaygın olan şiddet, siyasi niteliği olmayan bir suça dönüşmüş ve silahlı grupların halk desteğini kaybetmesinden kaynaklanan birçok soruna yol açmıştır.

Cemal Zeytuni'nin, el-Cez'ara hareketinin birçok liderinin öldürülmesinde payı olmuştur.Silahlı grup, el-Cez'ara grubunu kovalamakla yetinmemiş, FIS ile alakalı tüm parasını ve otorite ile diyalogun gerekliliğine inananları takibine almıştır.Bu, grubun en aşırılık yanlısı olan Afgan Arap militanları tarafından ele geçirilmesiyle pekiştirilmiştir.19 Kasım 1994 tarihinde Batna şehrindeki Tazult Hapishanesi'nden onlardan olan çok sayıda kişinin firar etmesi eski yerlerine dönmeleri için bir fırsat olmuştur.Silahlı İslami Grup, silahlı muhalefet yöntemini kullanan bir örgütten, yönetici öldürmekle yetinmeyen, gelişigüzel ve kitlesel katliamlar yapan eli kanlı, kör bir örgüte dönüşmüştür.Silahlı grupların, özellikle en güçlü ve en aktif grup olarak kabul edilen (GIA)'nın bu köklü değişimine ilişkin birçok yorum yapılmıştır.Bu yorumlardan bazıları şunlardır:

Birinci Yorum: Bu görüşe sahip olanlar, Tekfir ve Hicret Cemaatinin, İslam devletini kurmanın kanlı yollarına inanmış ve hala inandıkları gerçeğini savunmaktadır.Bunun için de rejimin sembollerini, İslam'ın kanunlarını uygulamayı reddettiklerinden dolayı tekfir etmektedir.Bu

özellik daha çok Afgan Araplarını²⁵⁶ diğerlerinden ayırmaktaydı. Onlara göre, bu savaş sırasında masum insanların gizlenme ve korunma hükmü dedikleri şeye dayanarak öldürülmesinde bir sakınca yoktur. Bu hükme göre, reddedici bu taife ile masum Müslümanlardan oluşan bir grubun arkasına saklansalar veya korunsalar bile savaşmak caizdir. Buna göre onların hepsiyle savaşılabilir. Ölenler arasında masum olanlar varsa kıyamet gününde niyetine göre diriltilir²⁵⁷.

İkinci Yorum: Bu yoruma göre, silahlı grupların çoğu anlaşmalı bireylerden oluşmaktadır. Bunlar siyasi mafyanın otoritesi ve etkisi altındadır. Amaçları; başkentin batısındaki (Mitica) veya Cezayir'in batısındaki ovalar gibi, ülkenin en verimli topraklarında bulunan bazı tarım alanlarında bulunan vatandaşları yerinden etmektir. Bunun için topraklara el koymalarını kolaylaştıran ve düşük fiyatlarla almalarını sağlayan arazi özelleştirme yasalarından yararlanılmalıdır. Bu yorumun sahipleri, mafyanın arzusunun büyük ve önemli turistik otellerin bulunduğu alanlara kadar uzandığına inanmaktadır. Mali ve siyasi mafya ile yakın ilişkisi olan suçluların silahlı gruplarla anlaştığı önermesi göz ardı edilmemelidir²⁵⁸.

Üçüncü Yorum: Bu görüşe sahip olanlar, silahlı muhalefeti bozmaktan çıkarı olan tüm partilerin, onu, kendilerinden çok rakiplerine hizmet eden planların uygulanması için bir araç haline getirmeye çalıştıklarını söylemektedir. Bu yorum, kanıt eksikliği nedeniyle nispeten zayıf görülmektedir. Ancak bu, onun olası bir gerçeklik olmasını engellememektedir. Birkaç savunma mensubu tarafından bazı bölgelerde gerçekleştirilen ve amacı kurbanları için para elde etmek olan suikastlarla pekişmektedir. Heyet başkanının hesaplaşmaya yönelik cinayetlere karıştığı Relizane belediyesinde de böyle olmuştur. Ancak bu vakalar münferit görünmektedir, rejimden

²⁵⁶ **Afgan Araplar-** ya da kendilerine verdikleri adla “Ensar Mücahitleri” teriminin ortaya çıkışı, Arapların yirminci yüzyılın seksenlerinde Afganistan’a gelişiyile bağlantılıdır. Bunun nedenlerini şu noktalarla tespit etmek mümkündür: 1979’un sonlarından bu yana ve seksenler boyunca ülkelerini işgal eden Sovyetler Birliği güçlerine karşı savaşlarında Afgan savaşçıları desteklemek. Ülkeden çekilmeden önce ve Nisan 1992 tarihine kadar Sovyetler tarafından kurulan hükümete karşı savaşlarında, Afganistan içindeki yardım sahasında ve Pakistan’daki Afgan mülteci bölgelerinde çalışmak. 1992’den sonra Afganistan’daki Arap eğitim kamplarına katılmak. Tutuklanma korkusuyla ülkelerinden kaçanların Afganistan’da yaşamak. Uluslararası ve bölgesel koşullar, Afganistan ve Pakistan’daki Arap savaşçıların ve yardım görevlilerinin mevcudiyetinde yardımcı olmuştur. Bu, Afgan meselesinden önce, Keşmir ve Filistin meselesi gibi veya ondan sonra, örneğin Bosna veya Çeçen meselesi gibi diğer silahlı direniş operasyonlarında mevcut olmayan şeydi.

²⁵⁷ Adem Kabi, s.49.

²⁵⁸ Adem Kabi, s.150.

resmi destek aldıklarını gösteren hiçbir kanıt yoktur.Ancak şunu söylemek mümkündür: Şiddet olaylarına siyasetle ilgisi olmayan gayrimüslim gruplar da dahil olmuştur²⁵⁹.

2.2.4.2. FIS'in Tutumlarındaki Değişiklik ve Ateşkes İlanı

FIS liderleri, rejime silah gücüyle uzun süre karşı koyamayacaklarını anlamıştır.Ayrıca ülkede yaşanan kanlı savaşın, özellikle FIS'ten bağımsız bir kanat tarafından yürütüldüğünü, İslamcılara faydadan çok zarar verdiğini ve devamının onları daha da zayıflatacağını idrak etmiştir.Bu kanat şiddet bağımlısı olmuş, olağanlıktan ve makulden uzaklaşarak, kalemin aciz kaldığı, dilin tarif edemediği, hayalin nitelendiremediği birçok korkunç insan katliamını ve cinayetlerini gerçekleştirmiştir.Konu, iktidardaki rejim ve onun sembolleri olan hükümet ve askeri kurumlar tarafından düzenlenen hedeflere yönelik saldırılar düzenlemekten, bir tür soykırıma dönüşmüştür.Kurbanları, izole edilmiş bölgelerin sakinleri olmuştur.Hatta bu katliamdan bebekler, hamile kadınlar ve yaşlılar bile kurtulamamıştır.Bu menfur uygulamalar ve tırmanan suistimaller, FIS'ın bunu ve kanaatleri dışındaki tüm uygulamaları reddetmesine rağmen, FIS ve AIS'ye yıkılmıştır.1997 yılı, şiddetin yoğunlaştığı, krizlerin üst üste geldiği ciddi bir sapma noktasıdır.En büyük aşama ise, bu yılın aynı zamanda yumuşamaya doğru bir dönüm noktası olmasıdır

Öyle ki, FIS liderleri her gün işlenen suç eylemlerini ve katliamları alenen kınamaya başlamıştır.Bu durum, önceki zor koşulları terk edip daha yumuşak bir yolu benimsediklerini ve geniş bir diyaloga girmeye hazır oldukları izlenimini vermiştir.Başka bir deyişle, krizin çözümü için diyalogun önemine dikkat çekmeye ve ulusal uzlaşma yönündeki atılımın işaretleri ve belirtileri netleşmeye başlamış demektir.Bunun kanıtı, FIS liderlerinin kendilerini ülkenin farklı yerlerinde meydana gelen terör eylemlerinden arındırmaya odaklanmalarıdır.Ülkeyi şiddet döngüsünden çıkarmak için iktidardaki rejimin diyalog ve iş birliği tekliflerini kabul ederek tutumlarını yumuşatmıştır.Partideki ilk adam olan Abbas Medeni serbest bırakıldıktan sonra şu açıklamalarda bulunmuştur: “Geçmiş değil, geleceğimizi düşünmeliyiz”²⁶⁰.Bu, FIS'in inandığı tüm üsluplarla çelişen yeni bir dildir.Cephe yürütme heyeti başkanı Rabih Kebir'in de önceliğin artık FIS'e meşruiyet kazandırmak değil, şiddeti ve akan kanı durdurmak olduğunu doğruladığı

²⁵⁹ Adem Kabi,s.150.

²⁶⁰Adem Kabi,s.188.

aktarılmıştır.Yumuşamaya yönelik en önemli olay, Eylül 1997 tarihinde Emir “Medeni Mezrak” önderliğindeki AIS’in, Ekim 1997 tarihinden itibaren tek taraflı ateşkes ve geçici ateşkes girişimi ilan olmuştur.Daha sonra birçok silahlı grup bu ateşkese katılmıştır.Bunların en önemlisi “İslami Vaaz ve Cihat Birliği” dir.Ancak, GIA ve GSPC, bu ateşkese katılan herkesi öldürülmesi gereken bir hain olarak görmüş ve bu ateşkese karşı çıkıp onu toptan reddetmiştir.Bu durum, silahlı gruplar arasında yoğun bir mücadele yaşanmasına neden olmuştur²⁶¹.

2.2.4.3. Rejimin Silah Yerine Barışçıl Çözüm İnancı

Yüksek Devlet Şûrası’nın başında Muhammed Budiaf’ın yerini alan Ali Kafi’nin dönemi, İslami Selamet Cephesi de dahil olmak üzere tüm siyasi yelpazelerle diyalogun açılmasına damgasını vurmuştur.Ayrıca dönemin Savunma Bakanı el-Yemin Zerval’ın da veti üzerine, ulusal uzlaşmanın ilk zeminiyle sonuçlanan bir diyalog girişimi başlamıştır.

1994 yılı Ocak ayının başında Ulusal Mutabakat Sempozyumu düzenlenmiştir.Abdülaziz Buteflika’nın bir geçiş dönemi için devlet başkanı olması gerekiyordu, ancak siyasi sistemdeki aktif güçler tarafından kontrol edilen bir insan olmayı reddetmiştir.Yüksek Güvenlik Konseyi’nin devlet başkanı olarak el-Yemin Zerval’ı atamaya zorlanmış ve bunun karşılığında tüm hassasiyetleri ve tarafları temsil eden bir geçiş konseyi kurmuştur.Ancak Barış Toplumu Hareketi dışında büyük partiler bu konseye katılmayı reddetmiştir.Zerval, krizden çıkış yolu bulmak için başta aktif olanlar olmak üzere, çeşitli siyasi partilerle hızlı bir diyalog içine girmiştir.Ancak diyalog, genellikle aşırılık yanlıları tarafından kesintiye uğramıştır.Cezayir halkının çoğu, 1994 yazında Başkan el-Yemin Zerval tarafından başlatılan ulusal diyalog konusunun başarısına büyük umutlar bağlamıştır.

Silahlı kurtuluş devriminin patlak vermesinin kırkinci yıldönümü kutlamalarının arifesinde Zerval, 31 Ekim 1994 tarihinde yaptığı bir konuşmada, Ali Belhac’ın Silahlı İslami Grup (GIA) Emiri Şerif Kavasmi’ye yazdığı bir mektubun bulunması nedeniyle ulusal diyalogun başarısız olduğunu duyurmuştur.17 Eylül 1994 tarihli bu mektupta Ali Belhac onu silahlı şiddete devam etmeye çağırılmış ve hapisten çıkar çıkmaz GİA’ ya katılacağını söylemiştir.Ulusal Diyalog Sempozyumu’nun başarısızlıkla sonuçlanması ile birlikte, Cezayir halkının barış ve

²⁶¹ Liyas Bukira , **Cezayir, Kutsal Korku**, Cezayir :ANEP yayınevi, 2003, s. 308. (e.a.a.d.y)

istikrarın hâkim olduğu bir Cezayir hayali acı ve hüzne dönüşmüştür. Mostaganem vilayetindeki Şehitler Mezarlığı'nda meydana gelen ve Cezayirli İslam İzçilerinden çok sayıda masum çocuğun hayatını kaybettiği patlamalar durumu daha da kötüleştirmiştir. El-Yemin Zerval, ulusal diyalogun başarısız olduğunu açıklamasının ardından bugünden itibaren diyalogun halkla birlikte olacağını söylemiştir²⁶². Uzlaşma Güçleri, 13 Ocak 1995 tarihinde "Sant'Egidio"da Ulusal On Yıl Konferansını düzenlemiştir. Bu konferansa katılan taraflar, herkesin 1 Kasım 1954 ilkelerine, iktidarın barışçıl bir şekilde devrilmesine, Berberi dilinin tanınmasına ve ordunun siyasetten çıkarılmasına saygı göstermeyi taahhüt ettiği ulusal bir sözleşme imzalamıştır. Ayrıca, Başkan el-Yemin Zerval tarafından benimsenen ve planı Güvenlik danışmanı General Muhammed Betşin tarafından geliştirilen ulusal takvim adı verilen başka bir eğilim ortaya çıkmıştır. Daha sonra çeşitli siyasi ve sosyal ortaklar, uyulması gereken bir dizi ilke ve kuralı içeren ulusal bir sözleşme imzalamıştır. Ardından anayasa, çoğulcu yasama ve yerel seçimlere girmeden önce o on yılın ışığında değiştirilmiştir. Başkan Zerval'ın ulusal takvim projesini açıklamasının nedeni, otoritenin FIS liderlerini ülkede meydana gelen şiddeti kınayan bir mesaj yazmaya zorlamadaki başarısızlığından kaynaklanmaktadır.

16 Kasım 1995 tarihinde yapılan ve sonuçlarıyla ilgili şüphelere rağmen el-Yemin Zerval'ın çoğunluk ile kazandığı cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra, Başkan Zerval, ikinci Ulusal Mutabakat Sempozyumu'nun hazırlanması için tüm siyasi ve sosyal ortaklarla diyaloga geçmiş ve 14 Eylül 1996 tarihinde sempozyum gerçekleşmiştir. Ancak tarafların her biri katılmayı reddetmiştir. Çünkü bu sempozyum İslami akımları dışlamamıştır²⁶³. İkinci Ulusal Mutabakat Sempozyumu'na katılanlar, herkesin demokrasinin temel ilkelerine saygı gösterme taahhüdünde bulunduğu bir belgeyi imzalamıştır. Bu belge, birçok genel hattı ve ilkeleri bakımından Roma Sözleşmesi belgesine benzemektedir. Bu belge, ulusal kimlik unsurlarının partizan amaçlarla kullanılmasının önlenmesinde ısrar etmiştir. 1996 Anayasası, Kasım 1996'da halkın oyuyla kabul edilen bu belgeye dayanılarak hazırlanmıştır. Daha sonra 5 Haziran 1997 tarihinde millet vekili seçimleri yapılmış ve Ulusal Demokratik Meclis, Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Barış Toplumu Hareketi'nin dahil olduğu bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Dolayısıyla hükümetin, Ulusal Uzlaşma Komitesi'ni oluşturmasına rağmen, tüm siyasi ve sosyal tarafları bir araya getiren ciddi bir diyalogu gerçekleştirmediği söylenebilir. Bununla birlikte, krizi çözme arzusu devam etmiş

²⁶² Muhammed Tamelt, s.137.

²⁶³ Rabih Lounesi, s.268.

ve bu, 1996'da bir uzlaşma biçimi olarak ikinci bir ulusal mutabakat sempozyumunun toplanmasına yol açmıştır. Ancak bu sempozyum, tüm siyasi ortakları bir araya getirmemiştir. 15 Temmuz 1996 tarihinde Başkan el-Yemin Zerval, İslami Kurtuluş Partisi'nin dosyasının kapatıldığını ve ona atıfta bulunulmayacağını duyurmuştur. Bu durum, görünüşe göre, Ulusal Uzlaşma Sempozyumunun başarısızlığını göstermiştir. Siyasi diyalogun göreceli başarısızlığı üç noktadan kaynaklanmaktadır. Bunlar şunlardır:

1. Tüm siyasi ortakların, özellikle krizin taraflarının dahil olmadığı kısmi bir diyalog.
2. Ciddi bir diyalog olmaması, çünkü buna katılan birçok partinin kamuoyunda etkisi ve siyasi cesaretleri yoktu.
3. Bu bir dikte meselesiydi ve diyalogun özellikleriyle uyuşmuyordu, yani her bir taraf kendi bakış açısını kabul ettirmeye çalışıyordu.

Ancak bu olumsuz yönlere rağmen ulusal mutabakat, daha sonra yeni diyalogların önünü açan bazı sonuçlar ve girişimlerle taçlandırılmıştır. Örneğin, bazı siyasi tutukluların serbest bırakılması ve onlarla diyaloga geri dönme olasılığı hakkında oluşan yeni söylentiler gibi. Bu aşamada, Milli Halk Ordusu ile İslami Selamet Ordusu arasında yapılan ve daha sonra mütareke olarak anılacak olan Cicel dağlarında diyalog temasları yapılmıştır²⁶⁴.

1998'in gelişyle Cezayir şehirleri yeniden sakinleşmeye başlamıştır. 11 Eylül 1998 tarihinde Cumhurbaşkanı el-Yemin Zerval istifasını açıklamış ve erken cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılacağını ilan ederek Cezayir halkını şaşırtmıştır. Bu seçimlerin ardından 16 Nisan 1999 tarihinde Abdülaziz Buteflika iktidara gelmiştir. Cumhurbaşkanı el-Yemin Zerval'ın diyalog yoluyla durumu yatıştırma çabaları, kriz dosyasını kesin olarak kapatma amacıyla olan Abdülaziz Buteflika'nın işine gelmiştir. Parlamento bu yasayı onayladıktan sonra ordusunun, Sivil Uyum Yasası'na cevaben silah bırakma inisiyatifini ele almasına, Abbas Medeni ve Medeni Mezrak liderliğindeki bazı FIS liderlerinin tepkisi ona yardımcı olmuştur²⁶⁵.

Abdülaziz Buteflika, ilk aşama olarak Güvenlik ve istikrarı yeniden sağlamaya, ardından Cezayir'in yurtdışındaki imajını iyileştirmeye ve onu uluslararası konumuna geri getirmeye

²⁶⁴ Muhammed Liukab, **Şahinler Döneminden Güvercinlerin Ötmesine**, el-Ahrar Kültür Gazetesi, sayı 6, 15-30 Eylül 2005. (e.a.a.d.y)

²⁶⁵ Adem Kabi, s.188.

dayalı büyük projelerini gerçekleştirmeye söz vermiş ve bunu başaramazsa istifasını sunacağını taahhüt etmiştir.Burada bunun ilk adım olarak sivil uyum, ardından son adım olarak da kriz dosyasını kapatmak için ulusal uzlaşma konusunun sağlanacağı tahmin edilmiştir²⁶⁶.

Sivil Uyum Yasası, öncelikle terör eylemlerinin üzerindeki perdenin kaldırılmasını ve bunların siyasi niteliği olmayan diğer suçlar gibi ceza gerektiren suçlar gerekçesiyle ele alınmasını, böylece siyasi krize bir çözüm getirmeyi hedeflemiştir.Bunun yanı sıra ülkede şiddetin azaltıldığı ve iş birliğinin güçlendirildiği ulusal uzlaşma ve diyalog da amaçlarındandır.Abdülaziz Buteflika, siyasi vaatleri askeri baskılarla birleştirerek, ilk cumhurbaşkanlığı döneminde çeşitli örgüt ve silahlı gruplardan dağlardaki militan sayısını azaltmayı başarmıştır.Bu aşamada, Güvenlik servislerinin durum üzerinde yavaş yavaş kontrolü yeniden kazanmaya başlaması dikkat çekicidir.Bu durumun nedeni, iki önemli faktöre dayanmıştır:

- AIS'nin dağılması ve çok sayıda üyesinin dağlardan inmesi
- Ordu unsurlarının gerilla savaşı alanında çok fazla deneyim kazanması.

Şiddet olaylarının zaman zaman aralıklı olarak devam etmesine karşın, 1999 yılından sonra şiddet yoğunluğunun azaldığı söylenebilir.

Abdülaziz Buteflika'nın iktidarı dönemi, Sivil Uyum Yasası ve Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı olmak üzere iki yasanın halk oylamasıyla kabul edilmesine tanık olmuştur.Bunlar, halkın onayladığı ve desteklediği ve Buteflika'nın iktidarı boyunca, özellikle birinci ve ikinci dönemi boyunca benimsediği ve söz verdiği temel stratejiyi oluşturan iki yasadır.Üçüncü bölümde siyasi şiddet karşısında Cezayir'in benimsediği mekanizmaları ele alacağız.

2.3. Cezayir'deki Siyasi Şiddetin Yansımaları ve Bununla Alakalı Uluslararası Tutumlar

2.3.1. Cezayir'deki Siyasi Şiddetin Yansımaları

2.3.1.1. İnsan Düzeyinde

Kara on yıl dönemindeki insan kayıpları konusunda onları küçümsemekle abartmak arasında büyük bir çelişki bulunmaktadır.Öyle ki yapılan açıklamalar; resmi makamlar ve yetkili

²⁶⁶Adem Kabi,s.190.

kuruluşlar arasında farklılık göstermektedir. Zira silahlı şiddet çok sayıda kişinin kaybolmasına ve büyük can kayıplarına neden olmuştur. Uzmanlar bu dönemi “kan yılları” olarak adlandırmıştır. Silahlı örgütler ile iktidar otoritesi arasındaki bu çatışmanın tek kurbanı, silahlı grupların baskısıyla onlara katılmak ya da otoritenin kollarına kaçmak arasında seçim yapmak zorunda kalan sıradan vatandaşlardı. Bununla birlikte, sonu bu örgütler tarafından öldürülmek ya da bir akrabasını hedef almaya mahkum etmek olmuştur.

Eski Bakan Ali Harun, Cezayir eş-Şuruk gazetesi ile yaptığı röportajında, silahlı şiddet kurban sayısının iddia edildiği gibi 200 bin değil 80 bini geçmediğini belirtmiştir. Bu rakama eski İnsan Hakları Bakanı sıfatıyla ulaştığını vurgulamıştır. Zira ölü sayısı ilk önce ona ulaştırılmaktadır. Kriz yıllarında düşen kurban oranlarını hesapladığını ve sayının 80 bin kurban geçmediğini tespit ettiğini belirtmiştir. 200 bin sayısını öne sürenlerin elinde herhangi bir delil bulunmadığını ve Uluslararası İnsan Hakları örgütlerinin böyle bir sayıdan bahsetmediğini vurgulamıştır. Ali Harun sözlerinden emin olduğunu, tarihçilerin o dönemi incelediklerinde bu sayısının gerçeği üzerinde duracaklarını, diğer sayıların sadece bir iddiadan başka bir şey olmadığını belirtmiştir. Ancak ilginç olan, doksanların sonunda Cezayir makamlarının verdiği ölü sayının 100 bin olmasıdır. Ardından politikacıların konuşmalarında bu sayı yavaş yavaş 150 bin ölüye yükselmiştir. Bütün bu sayılar, Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika’nın 2004 seçim kampanyası ÇERÇEVESinde yaptığı konuşmaların birinde ölü sayısının 200 bin olduğunu duyurmadan önce açıklanmıştır. Yapılan bu açıklama yarı resmi olarak benimsenmiş, siyasetçilerin ve partilerin söylemlerinde sıkça bu sayı tekrarlanmıştır²⁶⁷.

Cezayir Ulusal İnsan Hakları Gözlemevi, 2007 yılına ilişkin raporunda, 1997 yılının sivillere yönelik en şiddetli saldırılara tanık olduğunu ve kadın, erkek ve çocuklar arasında ayırım gözetmeksizin cinayetlerin korkunç boyutlara ulaştığını bildirmiştir.

Örneğin, 1997 yılında 7 cami ve 12 e ve düzenlenen bombalı saldırıların yanı sıra 43’ten fazla kamu tesisine (marketler, kafeler, sinemalar, oyun salonları...) yönelik saldırılar da kayıt altına alınmıştır²⁶⁸.

²⁶⁷ Kemal Zayit, **Geçen yüzyılın doksanlı yıllarında ülkeyi kasıp kavuran terör kurbanlarının sayısına ilişkin tartışmanın dönüşü**, el-Kudüs el-Arabî Gazetesi’nde 18.12.2012 tarihinde <https://www.alquds.co.uk> web sitesinde yayınlanan bir basın makalesi, (04.06.2022) (e.a.a.d.y)

²⁶⁸ Uluslararası İnsan Hakları Gözlemevi, Yıllık Rapor 2007, s. 270.

Yıl	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı	Saldırıları	Bombalamalar	Bombalı Araçlar
1993	744	432	0	0	0
1994	7473	3473	0	0	0
1995	6524	56	0	0	0
1996	4475	52	155	0	69
1997	7244	64	289	139915	26
1998	3042	3759	102	1082	0
1998	1475	1981	40	775	0

Tablo (04):1993 ile 1998 yılları arasında çeşitli suç eylemlerinin kurban sayısı²⁶⁹

2.3.1.2. Siyasi Düzeyde

Cezayir'in çok partili hayata girmesinin doğrudan nedeni olan Ekim 1988 ayaklanmasına yol açan kriz durumunun yanı sıra öncesinde ve sonrasında ifade edilen özlem ve umutların ciddi ve nesnel bir değerlendirmesinin olmaması nedeniyle, 1989'da Cezayir'de demokratik ve çok partili deneyimin başlatılması esasında yanlış bir zemine oturmuştu.Ekim krizinin asıl kökleri Cezayir'i bu duruma getiren akıl dışı diktatörlük siyasi rejimi nedeniyle siyasette bulunsa da, halkın ızdırabı dayanılmaz derecede kötüleşen ekonomik durumdan kaynaklanıyordu.Ekim 1998 krizine “ekmek krizi” adı verilmiştir.Bu durum, Cezayir halkının bu reformların odaklandığı siyasi hakları konusunda onları kayıtsız bırakan bir yoksulluk ve muhtaçlık düzeyine ulaştığının en iyi kanıtıdır.Ekim olayları bir ekonomik krizdir.Ancak partizan çoğulculuğun temsil ettiği siyasi bir çözüm ile halledilmiştir.Cezayir, bu yeni duruma geçmeye birkaç nedenden dolayı hazırlıklı değildi.Bunlardan belki de en önemlisi, bahsettiğimiz gibi Cezayir vatandaşının içinde bulunduğu açlık, yoksulluk ve evsizlik durumudur.Öyle ki sonunda, Cezayir’de partizan çoğulculuğa doğru kurumsal değişim deneyimi başarısız olmuştur.Çünkü hakim olan siyasi istikrarsızlık ortamı bu deneyimi kabul etmemiştir.Onu paylaşmak için değil, iktidara sahip olmak ve onu yönetmek, merkezi kontrol ve baskı uğruna kullanmak için mücadele etmiştir.Ayrıca

²⁶⁹Uluslararası İnsan Hakları Gözlemevi, Yıllık Rapor 2007

Cezayir’de demokratik geçişin başarısızlığı, toplumun her düzeyde istikrar gerektiren böyle bir sürece hazır olmamasının bir sonucudur.Bu durum, Cezayir halkını siyasi faaliyetlere katılma konusunda isteksiz hale getirmiştir.Siyasi şiddet olgusu, Cezayir’deki demokratik deneyimin başarısız olmasının ardından bir korku ve güvensizlik ortamı yaratmış ve durumu daha da kötüleştirmiştir.Toplumda siyasi şiddet olgusunun yayılması esnasında ülkenin yaşadığı siyasi ve Güvenlik istikrarsızlığı göz önüne alındığında Kriz kurbanlarının, Cezayir toplumunda siyasi faaliyetlerden uzak durması kaçınılmaz olmuştur.

2.3.1.3. Ekonomik Düzeyde

Cezayir’deki siyasi şiddet, temel altyapının tahrip edilmesi ve sermayenin kaçırılması sonucunda ekonomik kalkınma şansını olumsuz etkileyen maddi kayıplara neden olmuştur.Kriz, milyarlarca dolar olarak tahmin edilen doğrudan ve dolaylı maliyetlerin yanı sıra ulusal ekonomik potansiyelde bir belirsizlik durumu yaratmış ve bu da kamu hazinesine yük olmuştur.Buna, kamu ve özel ekonomik sektörlerin çoğunu etkileyen büyük sabotaj eylemleri de dahildir.Cezayir’de yaşanan siyasi ve Güvenlik krizinin olumsuz etkilerine işaret eden bazı ekonomik göstergelerden söz etmek mümkündür.Bu göstergeler arasında şunlar yer almaktadır:

- Kriz yıllarında ticaret dengesi açığının artması; 2000 yılında 3.39 milyar dolara, yani GSYİH’nın yaklaşık %6.30’una ulaşması.
- Ülkenin döviz rezervlerinin % 32 azalması²⁷⁰.
- Dış borç hacminin artması; Cezayir, yeni yapılandırmadan kaynaklanan meblağlara ek olarak dış borcunun 31 milyar doları bulması nedeniyle Kuzey Afrika’nın en büyük borçlu ülkesi olmuştur.
- Tüketim alışkanlıklarında, tasarruflarda ve yatırımlarda değişikliğe yol açan güvensizliğin ortaya çıkması.
- Doğrudan yatırım ve tasarruf oranının düşmesi.
- Doğrudan yabancı yatırım hacmini düşürerek yabancı sermaye girişini azaltması.

²⁷⁰ Ahmed Bucaltıyya Bouali ,**Arap Dünyasında Terörle Mücadele Politikası, Cezayir ve Mısır Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma**,Yüksek Lisans Tezi, Cezayir: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Cezayir Üniversitesi, 2001-2002, s.52-53. (e.a.a.d.y)

- Dış ticaret hacmindeki gerileme ve buna bağlı olarak refahta keskin bir düşüş yaşanması.
- Hisse senedi fiyatlarına olumsuz yansıyan ve sermaye piyasalarını etkileyen yurt içinde faaliyet gösteren şirketlerdeki kâr potansiyelinin azalması.
- Büyük şehirlerde daha gü venli alanlar aramak için kırsal kesimde yaşayanların kitlesel göçünün, genelde tarım ürünlerinde, özelde geleneksel ürünlerde düşüşe neden olması.
- Cezayir Ulusal Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin hazırladığı rapora göre, 1991-1996 yılları arasında ülke ekonomisine zarar veren sabotaj eylemleri gerçekleştirilmiştir.Bu sabotaj eylemleri arasında şunlar bulunmaktadır:
 - 360 kamu ve özel fabrika.
 - 1930 kamyon, 22 lokomotif, 230 vagon ve 700'den fazla araba.
 - 2520 telefon ve elektrik direkleri ile kablolu ve kablosuz iletim istasyonları²⁷¹.

2.3.1.4. Sosyal Düzeyde

Cezayir'de siyasi şiddet, temel ve endüstriyel tesislere düzenlenen silahlı saldırılar sonucunda sosyal hayatı doğrudan etkilemiştir.Kaosun yayılmasına ve kamu düzeninin istikrarsızlaşmasına, ekonomik hareket eksikliğine, nüfusun izolasyonuna ve iş fırsatlarının eksikliğine neden olmuştur.Bütün bunlar satın alma gücünün düşmesine ve işsizliğin yayılmasına yol açmıştır.Öyle ki, krizin başlangıcından 2000 yılına kadar işsizlik oranları artarak % 30'a ulaşmış, hane geliri yaklaşık % 36 azalmış ve yoksulluk sınırının altında yaşayan aile sayısı ikiye katlanmıştır.Kişi başına düşen günlük gelir bir doları geçmemiştir.

Eğitim alanındaki ciddi olumsuz etkilere ek olarak, birçok eğitim ve üni versite kurumunu etkileyen sabotaj eylemlerinin sonucunda okuldan ayrılma olgusu artmıştır.Ayrıca fiziksel tasfiye tehdidi, profesörlerin ve öğretnelerin göç etmesine neden olmuştur.Okuma yazma bilmeme toplum bireyleri arasında yayılarak % 24'e, yani 7 milyon Cezayirliye ulaşmıştır..Kötü bir şeye maruz kalma korkusuyla onları eğitime katma konusundaki ailelerin isteksizliği nedeniyle kadınlar en büyük oranı oluşturmuştur.

²⁷¹Ahmed Bucaltıyya Bouali, s.54.

Silahlı gruplar, cehalet ve marjinalleşmeden tükenmiş olan toplum kesimlerini, aşırılık yanlısı dini kavramlarla, özellikle cihat kavramıyla besleyerek kullanmış ve buna karşı koymanın büyük bir günah olduğunu söylemiştir. Ayrıca dini özgürlükler alanında kısıtlamalar getirilmiştir. Bu durum, toplum kesimleri arasında nefret ve saldırganlığın yayılmasına ve diğerinin kabul görmemesine yol açmıştır. Dolayısıyla bu durum, Cezayirli vatandaşın uluslararası itibarını etkilemiş, seyahat etme ve başka ülkelere gitmeleri, vize almanın zorluğu nedeniyle bazen imkansız hale gelmiştir. Böylece birçoğu yurtdışında tedavi veya eğitim fırsatlarını kaybetmiştir.

2.3.1.5. Kültürel Düzeyde

Yaratıcılık ve fikir özgürlüğünün, fikirleriyle bağdaşmaması nedeniyle siyasi şiddet hareketlerinin bastırmak veya kısıtlamak amacıyla hedef aldığı alanlar arasında yer aldığı bilinmektedir. Bu nedenle, Cezayir’de tiyatro, sinema, yayıncılık vb. kültürel yaşam ve kurumları tamamen durma noktasına gelmekle kalmamış, aynı zamanda çok sayıda kültür adamı katledilmiştir. Ünlü tiyatro yönetmeni Abdülkadir Alula ve o günlerde aynı anda iki görevi üstlenen meslektaşı, yani tiyatro oyuncusu ve Ulusal Tiyatro’nun müdürü İzziddin Macubi, Şair Yusuf Sebti, romancı Tahir Cavut ve el-İd Filisi, Genç filozof Bahti b. Odeh, İslam araştırmacısı Rabih İstanbuli, Uluslararası Çocuk ve Ergen Psikolojisi Dernek Başkan Yardımcısı Psikolog Mahfuz Busebsi ve Pediatri alanında tanınmış arkadaşı Cilali Belhanşir katledilmiştir. Afrika’nın bu alanda en büyük okullarından biri olan Başkentteki Güzel Sanatlar Okulu’nun müdürü görsel sanatçısı Rabih Asele, Cezayir toplumu üzerine çalışmalar yapan Pierre Bourdieu’nun arkadaşı Sosyolog Muhammed Buhabza, Bab Zuvvar Üni versitesi Dekanı Prof. Salih Cebayılı, “Le Matin” gazetesinin müdürü Saie Mukbil ve arkadaşı “el-Haber” gazetesinin müdürü Hasan Vartalan, Ekonomist ve birçok kitabın yazarı Prof. Abdurrahman Ferah ez-Zeheb, gençler arasında popülaritesi olan şarkıcı Halit veya şarkıcı Mami’den daha az olmayan ünlü şarkıcı Hüsnî, siyaset biliminde uzman Hafiz Sanhadri ve daha niceleri yine bu kapsam içindedir. Liste uzadıkça uzamaktadır. Cezayirli antropolog Mahfuz Benun’un ifadesiyle bu durum, tarihteki en büyük “aydın soykırımı”dır. Suikast girişimine maruz kalan birkaç yaratıcı seçkin daha hayatta kalmasaydı, entelektüel kurbanların sayısı daha fazla olabilirdi. Bu kurbanlardan bir kaçından bahsedeceğiz. Bunlar arasında ünlü Arap şairi Ezrac Ömer, sinema yönetmeni Cemal Fezzaz, antropolog Mahfuz Benun, roman yazarı Mirzak Baktaş ve daha birçokları bulunmaktadır.

O dönem yine aynı nedenle Cezayirli aydınlar için başta Fransa olmak üzere “Kuzey’e göç mevsimi”nin başlangıcı sayılmaktadır. Fransız sömürge tarihinin Cezayir’de bıraktığı dilsel miras göz önüne alındığında, doğal olarak Paris de ilk varacakları yer olacaktır. Kültürel durumun daha da kötüleşmesine neden olan şey, başlangıçta yakın ölüm tehlikesinden kaçış olan bu göçün, daha sonra yazarlar, sinematograflar ve tiyatrocular da dahil olmak üzere her türden Cezayirli entelektüel tarafından kutsanan bir gelenek haline gelmesidir. Yüzlercesi Fransız üniversitelerine, enstitülerine ve araştırma merkezlerine, daha az ölçüde dünyanın diğer ülkelerine yönelmiştir. Elbette bu büyük göç, Cezayir arenasının bugün hala mustarip olduğu kültürel bir boşluktan başka bir şey bırakmamıştır.

Elbette bu grupların yaklaşımlarına uymayan tarihi eserlerin maruz kaldığı tehlikeyi de unutmadan, tüm bunlar Cezayir’in yaşadığı deneyimden hareketle siyasi şiddetin kültürel ve sanatsal düzeni bozduğunu ve kültürel alanda, ancak uzun vadede telafi edilebilecek kayıplar yol açtığını teyit etmemizi sağlamaktadır.

2.3.2. Cezayir’deki Siyasi Şiddete Karşı Uluslararası Tepkileri

2.3.2.1. İslam Ülkeleri

Cezayir rejimi, Cezayir’deki siyasi şiddet hareketini desteklemeye katkı sağlayanların dış güçler olduğuna işaret ederek kendini savunmaya çalışmıştır. Bu konuda Arap ve İslam ülkelerine atıfta bulunarak suçlamalarını Sudan, Fas ve İran’a yöneltmiş, geri kalan ülkelere gelince, bu krize dahil olduklarına dair net bir gösterge olmadığını belirtmiştir.

2.3.2.1.1. İran

Cezayir, İran’ı ister maddi ister manevi olsun, silahlı grupları ve aşırılık yanlısı İslami akımları desteklemekle suçlamıştır. Silah tedariki ve savaşçı eğitimi bu suçlamaların en öne çıkanları arasında yer almıştır. Cezayir hükümeti, siyasi şiddetin patlak vermesinden bu yana İran’ın devrimi ihraç etme, tüm Arap ve İslam ülkelerindeki İslami hareketleri destekleme politikasına karşı çıkışını gizlememiştir. Cumhurbaşkanı el-Yemin Zerval, İran’ı açık bir şekilde Cezayir’deki şiddeti desteklemekle, onu para ve silahla beslemekle suçlamıştır. İran’ın Cezayir’deki İslamcılara verdiği destek ile, onların iktidara gelmelerine yardımcı olmaktan ziyade, Batı baskılarını hafifletmek ve bölgede yeni müttefikler yaratmak için Cezayir’den

başlayarak tüm Kuzey Afrika bölgesini devirmeyi amaçlamaktadır²⁷². İran Güvenlik Hizmetleri Bakanı'nın (DR/15/13) numaralı gizli notuna dayanarak İran muhalefeti tarafından hazırlanan bir raporda; “Cezayir'deki İslam Devrimi'ne, esas olarak Güvenlik düzeyinde yardımcı olmak ve Devrim Muhafızları modelinin milislerini denetlemek için en etkili unsurları sağlamak için kullanılması gereken araçlar²⁷³” ifadesi geçmektedir.

Ayrıca bu raporda FIS'ten Abbas Medeni liderliğindeki bir heyetin ve önde gelen 15 üyenin İran'a gizli bir ziyarette bulundukları ve burada Şii din adamı Hamaney, Cumhurbaşkanı Rafsancani ve Dışişleri Bakanı Ali Ekber velayati ile görüştükleri belirtilmiştir. Bu ziyaret iki taraf arasındaki ilişkilerin pekişmesine katkı sağlamıştır. Bunun kanıtı, FIS liderlerinin tutuklanmasının hemen ardından 30 Haziran 1992'de İran'da (Hamaney, Rafsancani ve velayati)'den oluşan bir kriz hücresi oluşturulmuş ve bunun İslam'ın ilerlemesinin Cezayir'e kadar sürdürülmesi gerektiği kararıyla sonuçlanmış olmasıdır²⁷⁴.

Ayrıca İran'ın İslami grupları desteklemeye dahil olduğuna dair somut kanıtlar da bulunmaktadır. Bu kanıtlar, silahlı grup üyelerinin elinde İsrailli yapımı “Uzi” hafif makineli tüfek bulunduğunda ve bu silahların üzerinde kayıtlı seri numarasının İran'dan geldiği tespit edildiğinde ortaya çıkmıştır. Bunlar, 1980'lerin ortalarında Amerika Birleşik Devletleri ile yapılan “rehinelere karşılık silah” anlaşmasında elde edilmiştir. Batı istihbaratı, İran'ın Sudan'ı Cezayir'e silah ulaştırmak için bir köprü olarak kullandığını doğrulamıştır²⁷⁵.

1992'den beri Cezayir basını, Tahran'daki teokratik seçkinlerin komplosu olarak adlandırdığı şeye karşı yoğun bir kampanya yürütmekle, onu istikrarsızlaştırmaya çalışmakla ve Cezayir'de iktidarı ele geçirmek için Tahran yanlısı unsurları kullanmakla suçlamıştır. Mağrip'in bütün ülkelerinde aynı yöntem tekrarlanmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, asıl ve en büyük hedef, tüm Arap ve İslam dünyasındaki Şii nüfuzunu desteklemektir. İran, İslami Selamet Cephesi'nin Cezayir'deki yenilgisini kendisi için bir yenilgi olarak değerlendirmiştir²⁷⁶.

²⁷² Rahmuni Fatih en-Nur, **Cezayir'de Dini Aşırılık ve Siyasi Şiddet**, Yüksek Lisans Tezi, Cezayir: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Cezayir Üniversitesi, 2006-2007, s. 143. (e.a.a.d.y)

²⁷³ Muhammed İsamî, **Cehennemın Derinliklerinde –Cezayir'i yok etmek için terörizmin orakçısı-**, çev: Dr. Mustafa Sattuf, Cezayir: Ulusal İletişim, Yayıncılık ve Tanıtım Enstitüsü, 2002, s. 66. (e.a.a.d.y)

²⁷⁴ Riyad es-Saydavi, **Cezayir'deki Siyasi ve Askeri Elitlerin Çatışmaları, Parti, Ordu, Devlet**, Beyrut: Arap Araştırma ve Yayın Vakfı, 1999, s.78. (e.a.a.d.y)

²⁷⁵ Riyad es-Saydavi, s.78.

²⁷⁶ Velit Mahmut Abdunnasır, **İran ve Orta Doğu'daki Siyasi Şiddet Grupları**, Uluslararası Politika Dergisi, sayı 112, 1993, s. 106. (e.a.a.d.y)

2.3.2.1.2. Türkiye

Cezayir'de yapılan darbe Türkiye'deki İslami kesimler tarafından büyük bir tepkiye yol açmıştır, Darbeyle alakalı pek çok protesto gösterisi ve açıklamalar yapılmıştır. Cezayir'deki cuntanın katliam, işkence ve tecavüzleriyle alakalı Türkiye'de farkındalık oluşturulması amacıyla Cezayir konusu muhafazakâr medya tarafından detaylı ve uzun süreli olarak ele alınmıştır.

Cezayir'de cuntaya karşı silahlı muka vemetin baş göstermesi de Türkiye'deki İslami çevreler tarafından meşru görüldü ve desteklendi. Ancak GIA'nın kapalı yapısı ve dil farkı sebebiyle GIA ile ilgili tartışmalar Türkiye'deki İslami çevrelere oldukça geç yansıdı.

Türkiye'deki 28 Şubat darbesi sürecinde Cezayir'deki savaş karşılıklı tarafların sık sık atıfta bulunduğu bir vaka haline geldi. "Türkiye Cezayir olur mu?" sorusu Türkiye'de birbirine karşıt kesimlerin farklı amaçlar için dile getirdiği, sık tekrarlanan bir soru haline geldi.

Tam da 28 Şubat sürecinin başlangıcına denk gelen Cezayir'deki köy katliamlarının Türkiye'deki İslam karşıtı medyanın başlattığı "İrtica ile mücadele" seferberliğinde sık sık kullanılması ve "Şeriat/Şeriatçıların vahşeti" olarak Türkiye'deki İslami camia ile bağlantılı dile getirilmesi dikkat çekti.

2.3.2.2. Arap Ülkelerinin Tepkileri

Cezayir'e komşu olan Arap ülkeleri, krizin üstesinden gelmek için yardım olarak sağlayabilecekleri büyük yeteneklere ve olanaklara sahip değildi. Buna ek olarak, Güvenlik sistemleri, silahlı grupların sınırları ötesindeki faaliyetlerini engelleme konusunda yeterince güçlü değildi. Bu nedenle Arapların tutumu, Cezayir işlerine karışmama arzusu ile Arap hükümetlerinin Cezayir'in iç krizle verimli bir şekilde yüzleşme yeteneğine güvendiklerini tekrar tekrar ifade etmeleri arasında gidip gelmiştir. Aşağıda bazı ülkelerin tutumlarından bahsedilecektir:

2.3.2.2.1. Tunus

Krizde Cezayir'in yanında yer almış ve Cezayir'de olup bitenlerin hiçbir yabancı ülkenin müdahale etme hakkının bulunmadığı bir iç mesele olduğunu vurgulamıştır.

2.3.2.2.2. Libya

Libya'nın tutumu doksanlı yıllar boyunca belirsizliğini korumuştur. Ancak daha sonra Libya cumhurbaşkanının diyalog kapılarını açma çağrısı ve krizden çıkış yolu bulmak için FIS ile Cezayir rejimi arasında arabuluculuk teklif etmesiyle netlik kazanmıştır.

2.3.2.2.3. Fas

Cezayir’de şiddet olayları başlar başlamaz şiddetin kendi topraklarına sıçramasından korkan Fas, önlem almak için acele etmiştir. Bunlardan biri, Fas hükümetinin topraklarına girmek isteyen Cezayirlilere vize uygulamasıdır. Yapılan bu icraatlar, insanları izlemesini ve şüphelilerin kendi topraklarına taşınmasını engellemesini sağlamak için getirilmiştir. Ayrıca bazı Faslı siyasi şahsiyetler de Cezayir’i Fas’a şiddet ihraç etmeye çalışmakla suçlamıştır. Cezayir hükümeti bu önlemlerden duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmiş ve ayrıca Fas’ın Cezayir-Fas sınırındaki silah ve uyuşturucu kaçakçılığı operasyonlarını ihmal etmesini kınamıştır²⁷⁷.

Cezayir ve uluslararası gazeteler, silahlı grupların Fas’taki resmi kurumlardan destek aldıklarını, Kral II. Hasan’ın çatışmayı Fas’ın Batı Sahra üzerindeki hakimiyetini sıkılaştırmak için kullanmaya çalıştığını birden fazla kez dile getirmişlerdir²⁷⁸.

2.3.2.2.4. Mısır

Mısır’daki Müslüman Kardeşler Hareketi FIS’in entelektüel ve ideolojik referansını oluştursa da, Mısır hükümeti Cezayir rejimini desteklemiştir. Avrupa ülkelerine yönelik taleplerinde de kendi topraklarında bulunan silahlı grupların destek ağlarının tasfiyesini desteklemiştir. Ayrıca çeşitli vesilelerle Cezayir’de olup bitenlerin başka hiçbir ülkenin karışmaya hakkı olmadığı bir iç mesele olduğu çağrısında bulunmuştur. Bunun yanı sıra Mısır, terörle mücadele için Arap anlaşmasını imzalamak için acele etmiş ve Cezayir ile Güvenlik koordinasyonunu güçlendirmiştir²⁷⁹.

²⁷⁷ Riyad es-Saydavi, s. 146.

²⁷⁸ Bu açıklamaları doğrulayabilecek olan, İspanyol (ABC) gazetesinin kendisine soru yönelttiğinde gazetecinin sorularını yanıtlamaktan çekinmeyen eski Fas İçişleri Bakanı “İdris el-Busayri” ile yaptığı röportajda şunlar söylendi. Gazeteci: “Fas gerçekten de militanların geri dönüp Cezayir topraklarına saldırımları için kendi topraklarına girmesine izin mi veriyordu?” Bakan: “Evet, biliyorduk ancak elimizden bir şey gelmiyordu. Bu militanlar akrabalarını ziyaret etmek için sınırı geçiyordu ve biz onların kim olduklarını her zaman bilmiyorduk. Kimliklerini bilsek dahi ülkemizde bizim onları tutuklamamızı gerektirecek bir suç işlemediler” diye cevaplamıştır.

²⁷⁹ Riyad es-Saydavi, s. 147.

2.3.2.2.5. Sudan

Ömer El Beşir, askeri bir darbeyle ve Hasan et-Turabi'nin²⁸⁰ desteğiyle iktidara yükselişinin başlangıcında, deneyimini Arap ülkelerinin geri kalanına yaymak için çok hevesliydi. Hasan et-Turabi, "Uluslararası İslami Buluşma" oluşturmak için liderlik rolü oynamak istemiştir. Bu nedenle FIS'in belediye seçimlerini kazanmasının ardından aceleyle Cezayir'e gitmiş ve liderleriyle bazı toplantılar yapmıştır. Dolayısıyla adı Cezayir'de silahlı grupların sapmalarıyla ilişkilendirilmiştir. Cezayir rejimi, seçim sürecini durdurduktan sonra onu FIS ile bağlantılı gruplar için eğitim kampları açmakla, Cezayir'deki silahlı gruplara yönelik İran silahlarına geçiş sağlamakla suçlamıştır. Buna göre, Cezayir ile Sudan arasındaki ilişkiler bozulmuştur.

2.3.2.3. Batılı Ülkelerin Tepkileri

2.3.2.3.1. Amerika Birleşik Devletleri

Başlangıçta, FIS'in ılımlı unsurlarının iktidara gelmesinin kendi çıkarına olduğu için en iyisi olacağına inanmıştır. Öyle ki bu unsurlar, Uluslararası Para Fonu'nun Cezayir'e dayattığı ekonomik reform programını ve 26 milyar dolara ulaşan borçların ertelenmesini, buna ek olarak Uluslararası Para Fonu'ndan kredi talep etme isteklerini kabul edecekti. Bunun üzerine ABD, Cezayir hükümetine dört madde içeren resmi bir muhtıra göndermiştir. Bunlar şu şekildedir:

- Daha demokratik olmak için Cezayir'de yönetim geliştirme ihtiyacı
- Seçim sürecinin yeniden başlaması
- Daha fazla ekonomik reform gerçekleştirilmesi
- İnsan Haklarına saygı duyulması

Muhtıra, seçim sürecinin durdurulmasından bu yana Cezayir'deki Güvenlik durumunu tehlikeli olarak nitelendirmiştir. ABD, Cezayir rejimine, kendisini savunamayacağını ve Cezayir'deki siyasi İslam'ı günah keçisi haline getiremeyeceğini açıkça belirtmekten çekinmemiştir. Çünkü kendisine düşman değildir ve ABD, dünyanın her yerindeki toplumların gerçekleriyle

²⁸⁰ Hasan Abdullah et-Turabi: Sudanlı bir düşünür, siyasi ve dini liderdir. İslami bir siyasi yenilenme okulunun öncüsü olarak kabul edilen et-Turabi, Hartum Üniversitesi'nde profesör olarak çalışmış, ardından oradaki Hukuk Fakültesi'nin dekanlık görevini yapmıştır. Ardından Sudan'da Adalet Bakanı görevini yürütmüş ve 1988'de Sudan Dışişleri Bakanı olarak atanmıştır. 1996 yılında Sudan'da parlamento başkanlığına da seçilmiştir.

bütünleşmenin yollarını aramaktadır²⁸¹ “Cezayir’deki seçim sürecinin iptal edilmesinin ardından Orta Doğu İşlerinden Sorumlu Dışışleri Bakan Yardımcısı’nın sözleri şu şekilde olmuştur: “Amerika Birleşik Devletleri’nin dinlerinin ilkelerine bağlılıklarını teyit eden Müslümanlara gösterecek hiçbir şeyi yoktur. Bununla beraber Washington, terör eylemlerini ve şiddet içeren faaliyetlerini örtbas etmek için dini kullananlarla ilişkiler kurmak istememektedir. Din tek başına ABD’nin diğer ülkelerle olan ilişkilerini olumlu ya da olumsuz olarak belirlemesini etkilemez. Ancak Amerika Birleşik Devletleri’nin savaşı terörizm ve şiddetledir”²⁸²

Bir önceki muhtıradaki belirtilenlerin uygulanmasında, Amerikan görsel-işitsel ve yazılı medyası, Cezayir’deki krizle ilgili birçok görüş ve fikrin tanıtıldığı yoğun bir medya kampanyası başlatmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Cezayir’i yöneten seçkinler, Fransa’nın kucağında büyümüş ve Cezayir halkının kimliğini geri getirmede başarısız olmuştur. Seksenlerin gösterilerinde rejimin temel direklerini sarsan da işte bu başarısızlıktır.
- Cezayir halkının düzenlediği gösterileri bastırmak için ordunun şiddet kullanması, askeri kurumun meşruiyetini ve halk tabanını kaybetmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bu aşamada en ideal çözüm, bazı askeri personelin görevlerinden çekilmesi, seçim sürecinin yeniden başlamasına izin verilmesi ve ılımlı İslami harekete saflarını yeniden düzenleyerek eski konumuna dönmesi için bir fırsat verilmesidir.
- FIS’in şiddeti ancak lideri “Abbas Medeni” ve sözcüsü “Abdülkadir Haşşani” tutuklandığında ortaya çıkmış ve bu durum FIS liderliğinin aşırılık yanlılarına bırakılmasını göstermektedir.
- FIS’in şiddeti, ancak ordunun seçimleri kazandıktan ve zaferini iptal ettikten sonra onu gizli çalışmaya zorlayan baskısı sonucunda ortaya çıkmıştır.

²⁸¹ Ahmed Mehabe, **Cezayir, Fransız-Amerikan Mikroskobu Altında**, Cezayir: Uluslararası Politika Dergisi, sayı 118, 1994, s. 124. (e.a.a.d.y)

²⁸² Algérie-watch. **Les Etats-Unissatisfaites de la lutte anti-terroriste en Algérie**. 05 mai 2004. www.algeria-watch.org/fr/article/us/americains.htm(24.10.2021)

Ayrıca Cezayir’de yaşananlara ilişkin birçok gözlemci, FIS’in elde ettiği ve ordu tarafından iptal edilen seçim kazanımlarının, İslamcılar lehine olmaktan çok rejime karşı bir oylama olduğunu söylemiştir²⁸³.

Cezayir’de seçim sürecinin durdurulması konusunda ABD’nin tutumu olumsuzdu ve ABD Dışışleri Bakanlığı bundan üzüntü duyduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Cezayir’de olup bitenler hakkında Amerikan bakış açısı şu şekildedir: “Cezayir rejimi, Cezayir toplumunda temsili bir karaktere sahip unsurlarla (FIS) diyalog kurarak siyasi tabanını genişletmek zorundadır. ABD’nin resmi tutumu, Dışışleri Başkanının Temsilciler Meclisi’nde “Ordunun seçimlere ve insan haklarına saygısı yok” açıklamasını yapmasıyla daha da netleşmiştir²⁸⁴”. ABD ve FIS arasındaki işbirliği, bazı Amerikalı diplomatların yurtdışında ikamet eden Cephe üyeleriyle yaptığı birkaç görüşmeden sonra belirgin hale gelmiştir. Ayrıca Amerikan otoritesi, “En ver Haddam” liderliğindeki bazı FIS liderlerinin Şikago’da ikamet etmesine izin vermiştir.

Amerika’nın Cezayir krizine yönelik tüm bu resmi tutumları, Kasım 1995’te yapılan ve el-Yemin Zerval’in oyların % 61’ini alarak kazandığı başkanlık seçimlerinden sonra değişmiştir²⁸⁵. Amerika’nın tutumu, Cezayir’deki iktidar rejimini daha fazla destekler hale gelmiştir. 18 Mart 1996 tarihinde Orta Doğu İşlerinden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Robert Pelletreau Cezayir’in başkentine gelmiş ve ABD Başkanı Clinton’dan Cezayir Devlet Başkanı’na ABD’nin başkanlık seçimlerine olan hayranlığını ifade eden bir mektup teslim etmiştir. Üç günlük süren bu ziyaret, Washington ile Cezayir arasında “terörle mücadele ÇERÇEVESinde” işbirliği için yeni bir formül aramayı amaçlamaktadır. Bu ziyaret, üst düzey bir ABD yetkilisinin 1992’den bu yana, yani 4 yıllık yabancılaşıma ve ilgisizlik sürecinden sonra yaptığı ilk ziyaretti. Dolayısıyla, ABD’nin Cezayir rejimi ile yeni bir işbirliği sayfası açmaya çalıştığı açıktı.

Bununla birlikte, Robert Pelletreau’nun daha önce Tunus ve Cezayir’de uzun bir diplomatik çalışma dönemi geçirdiğini ve Amerikan yönetimi Cezayir rejimine desteğini teyit ederken daha fazla siyasi açılım ihtiyacını vurgulayan bir akıma öncülük ettiğini belirtmek gerekir. Ayrıca, Cezayir’deki İslami akımlarla ilişkileri sürdürme iddiasında olan bazı Amerikan çevreleriyle aynı fikirde değildir. Bu tutumu, Amerika’nın Cezayir’deki İslamcılarla olabilecek

²⁸³Ahmed Mehabe. s. 126.

²⁸⁴ Robert Mortimer, *les etatsunis Face A la situation algérienne*, in: Maghreb- Machrek No 149 (Juill-sept) 1995, p 05

²⁸⁵Ahmed Menisi, *Arap Mağrip Ülkelerinde Demokratik Değişim*, Kahire, Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2004, s. 140. (e.a.a.d.y)

herhangi bir yakınlaşmayı reddeden Başkan Clinton'ın danışmanı Richard Stinger tarafından desteklenmiştir²⁸⁶.

Yukarıdaki yapılan açıklamalara dayanarak, ABD'nin tutumu, 1995'teki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra anayasal meşruiyet kazanması, ekonomik ve siyasi hayatın tüm ilke ve siyasi açılım koşullarını benimsemesi nedeniyle Cezayir rejimini desteklemeye daha yatkın hale geldiği bizim için netleşmiştir. Bunun yanı sıra, Cezayir'de İslamcıların iktidara gelmesi imkansız hale getirilmiştir. ABD, FIS unsurlarını kuşatarak lider "En ver Haddam"ı tutuklamış ve Cezayir rejimine destek vermek için harekete geçmiştir. Ayrıca aktivistleri kendi topraklarında kuşatmak için özellikle Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerine koordinasyon çağrısında bulunmuştur. Amerika'nın bu tutumu bazı faktörlere dayanmaktadır. Bunların en önemlileri şunlardır:

- Orta Doğu'daki Amerikan nüfuz çemberini azaltan İran'ı kaybettikten sonra Cezayir'i kaybetmekten kaçınmak
- ABD'nin, ekonomik önemi nedeniyle Cezayir gazı ve petrolüne ilgisi, Pivot ülkeler teorisine göre Cezayir, ABD ekonomisi için dünyadaki 9 önemli ülke arasında yer almaktadır.

Özetle, Amerika'nın Cezayir'deki kriz konusundaki tutumu pragmatizm ile ayırt edilmekte ve çıkarlarının gerektirdiği şeye göre değişmektedir.

2.3.2.3.2. Fransa

Fransa, iki ülke arasındaki tarihsel arka plan göz önüne alındığında, Cezayir toplumu, yaşamının doğası ve sosyal bileşimi hakkında en bilgili Avrupa ülkesi olarak kabul edilmektedir. Fransa, Cezayir'i her zaman, özellikle ekonomik veya Güvenlik alanıyla ilgili olarak hayati bir stratejik bölge olarak görmektedir.

Cezayir'deki siyasi şiddet krizi, FIS'in elde ettiği çarpıcı zaferin Fransa-Cezayir ilişkilerine yük olabileceği konusunda hemfikir olan Fransız siyaset ve medya çevrelerinde büyük ilgi görmüştür. Fransız resmi bakış açısını aşağıdaki noktalarda özetlemek mümkündür:

- Cezayir'de bir İslam devletinin kurulması, Fransa'ya doğru insan göçü için kapıları ardına kadar açacaktır. Bu durum, Fransız yetkililerin en çok korktuğu bir şeydir.

²⁸⁶ George Rassi, s. 443.

- Fransa, Cezayir'deki çıkarlarını korumak için, bariz yanlışlarına rağmen, Cezayir rejimini askeri ve ekonomik olarak desteklemekten başka alternatifi olmadığına inanmaktadır²⁸⁷.
- Fransa, Cezayir'deki dönüşümlerin ve ardından İslami akımın etkisinin artmasının ve bu akımın Fransa'ya ve onun etki noktası olarak gördüğü bir bölgedeki emellerine ve çıkarlarına karşı beslediği düşmanca görüşün, onu olayların tırmanmasını kontrol etmek ve bölgedeki Fransız etkisini azaltmaya yönelik her türlü girişime karşı çıkmak için müdahale etmekle yükümlü hale getirdiğine inanmaktadır²⁸⁸.

Fransa'nın Cezayir'de olup bitenlerle alakalı politikasında ve tutumunda bir çelişki bulunmaktadır.Cezayir'de gelişen demokrasi fikrini desteklediğini iddia etse de, İslamcıların iktidara gelmesinden korktuğunu gizlememiştir.Cezayir'de Fransızların yoğun bir şekilde hedef alınması dikkat çekiciydi.Öyle ki, 1994 yılında Fransız büyükelçiliğinin 5 çalışanı öldürülmüş ve aynı yıl Cezayir'de Fransız uyruklu toplam ölü sayısı 21 kişi olmuştur.Aynı yılın Aralık ayında, Marsilya havaalanında Fransız özel kuvvetleri tarafından basılan bir Fransız yolcu uçağı da kaçırılmıştır.Ayrıca silahlı gruplar Paris'te çok sayıda bombalama gerçekleştirmiştir.Silahlı grupların Fransa'ya karşı bu düşmanca tutumu, Fransa'nın Cezayir'de iktidardaki askeri rejimi destekleme tutumundan kaynaklanmaktadır.Bu nedenle, silahlı grupların, Fransa'yı siyasi projesine karşı çıkan ülkelerin başına çeşitli nedenlerle koyduğunu görmekteyiz.Bunlardan bazıları şunlardır:

- Askeri rejime olan Fransız askeri ve Güvenlik desteği
- Askeri rejime yardım olarak kabul edilen Cezayir'in borçlarını yeniden planlamak için uluslararası para kurumlarına yapılan Fransız baskısı
- Fransa'nın İngiltere, ABD ve Almanya'yı, Cezayirli İslami unsurları ve liderleri barındırması ve kendi topraklarında serbestçe hareket etmelerine izin vermesi nedeniyle eleştirmesi²⁸⁹

²⁸⁷ 1991'de seçim sürecini durduran askeri liderlerin Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand ile istişare edip anlaştıktan sonra bazı bilgiler ortaya çıkmıştır. Bu bilgi Fransız istihbarat subayı "Jean-Charl Marchiani" tarafından sağlanmıştır. 15.11.2005 tarihinde Al-Jazeera kanalında yayınlanan bir röportajda.

²⁸⁸ Serhan b. Dubai el-Uteybi, **Cezayir'de Siyasi Şiddet Olgusu, Karşılaştırmalı Bir Analitik Çalışma 1976-1998**, Cezayir : Sosyal Bilimler Dergisi, c. 28, sayı 4, 2000, s. 8. (e.a.a.d.y)

²⁸⁹ Ahmed Mehabe, s. 127.

Silahlı gruplar, Fransa'nın aşağıdaki taleplerine yanıt vermemesi halinde Fransız yetkililere yönelik tehditlerini dile getirmiştir:

- Fransız vatandaşlarının hedef alınmasına son verilmesi karşılığında Cezayir'deki Fransız büyükelçiliğinin kapatılması
- Cezayir'de iktidardaki rejimi desteklemeyi durdurması
- Fransa'daki Müslümanların onurunu ve haklarını koruması
- Cezayir'de siyasal İslam'a karşı yürütülen kampanyalara katkı sağlayan unsurların ifşa edilmesi

Tüm bu koşullarla ilgilenmeyen Fransız rejimi, Cezayir rejimine desteğini ve yardımını sürdürmüştür. Öyle ki, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Cezayir Cumhurbaşkanı el-Yemin Zervat'i 1995 seçimlerindeki zaferinden dolayı tebrik etmiştir. Cezayir'de silahlı grupların Fransız uyruklulara yönelik saldırılarını sürdürmesi karşısında Fransa, Cezayir'deki krize ilişkin resmi tavır alma kararı almıştır. Bu karar Jacques Chirac tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: "Cezayir'de sadece kararlı siyaset; diyalog, ulusal anlayış ve insan haklarına saygı yönünde ilerleme kaydedebilir..., Cezayir'in işlerine dışarıdan müdahale etmek çok zordur"²⁹⁰.

Ayrıca, Fransa'nın yardım sağlamaya hazır olduğunu, ancak durumu kontrol etme ve güvenliği sağlama sorumluluğunun tek başına olan Cezayir makamlarının istediği ÇERÇEVE ve biçimde olduğunu vurgulamıştır. Bunun yanında, o dönemde Fransız liderlerinin açıklamaları son derece dikkatliydi.

Yukarıda yapılan açıklamaların bir özeti olarak, Fransa açıkça İslami hareketin Cezayir'de iktidara gelmesinden korkmaktadır. Onu orduyu desteklemeye iten şey, Cezayir'deki İslami akımı durdurabilecek ve laik rejimin gücünü güçlendirebilecek tek güç olduğunu fark etmesidir.

2.3.2.4. Uluslararası Kuruluşların Tepkileri

Cumhurbaşkanı Bencedid'in görevden alınması ve seçim sürecinin durdurulmasının ardından Avrupa Topluluğu konuyla alakalı 18 Şubat 1992 tarihinde bir bildiri yayınlamıştır. Cezayir'den siyasi çoğulculuğa ve insan haklarına saygı göstermesini talep etmiş ve bunu için ekonomik yardım sağlamaya bağlamıştır. Grup ülkeleri, Cezayir makamlarının

²⁹⁰ Şerif Abdurrahman, s. 242.

demokrasiyi siyasi arenaya geri getirme çabalarını desteklerini ifade etmiştir. Ancak yaşananları eleştirmemiş ve seçim sürecini durduran askeri otoriteye yönelik herhangi bir kınama yayınlamamıştır. Birçok insani yardım, kültür derneği ve uluslararası kuruluş, Cezayir’de insan haklarının bozulmasına son verilmesi için uluslararası topluluğa çağrıda bulunmuştur. Örneğin: Uluslararası Af Örgütü, Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu, İnsan Hakları Gözlemevi, Sınır Tanımayan Gazeteciler, UNICEF vb. topluluklar.

Cezayir rejiminin reddetmesine rağmen krize çözüm bulmak için uluslararası teklifler artmıştır. Siyasi analistler, Cezayir’in yoğun ve artan baskının bir sonucu olarak eninde sonunda yanıt vermek zorunda kalabileceğini öngörmüştür. Ancak Cezayir, tüm çağrılarını ve girişimleri reddederek, bunları içişlerine müdahale ve Birleşmiş Milletlere tam üye bir devlet olarak egemenliğinin ihlali olarak değerlendirerek kararlı ve ısrarlı bir şekilde yanıt vermiştir. Sorunlarını çözebilecek ve halkının güvenliğini sağlayabilecek tek ülkenin o olduğunu söylemiştir. Bu durum, Avrupa Parlamentosu’nun Güvenlik durumu konusunda Cezayir parlamentosu ile diyalog için bir komite gönderme önerisiyle aynı zamana denk gelmiştir. Ayrıca NATO, Ekim 1997 tarihinde Cezayir meselesini gündemine almıştır.

Cezayir rejimi bu kampanyalara, Avrupa ülkelerinden İslami akımların liderlerini topraklarından çıkararak faaliyetlerine son vermelerini ve bu ülkelerin kendi topraklarında bulunan bazı kurum ve şirketlerin yürüttüğü finansman operasyonlarını durdurmalarını talep ettiği bir karşı kampanya ile karşılık vermiştir. Cezayir’in Londra’daki büyükelçisinin ifadesine göre, Cezayir’in işbirliği yapabileceği tek şey, son nefesini vermekte olan terörün nasıl ortadan kaldırılacağı ile ilgili diyalogdur. O, şöyle demiştir: “Cezayir hükümeti, ticari sicile dönüşecek her şeyden uzak, insan haklarının geliştirilmesi için samimiyetle çalışmak isteyen uluslararası kuruluşlarla ilişkileri başta olmak üzere tüm ilişkilerinde şeffaflık ve açıklığı politikalarının temel ilkesi haline getirmiştir. Bir halkın ve bir ülkenin asgari haklarını bir kenara koyarak, terörün kurbanı olan bütün ülkeler samimiyet ve dürüstlikle güçlerini birleştirseydi, terörün kökü kazınırdı”²⁹¹.

Cezayir rejimi üzerinde artan Avrupa baskısının azaltılmasında, Arap kurum ve kuruluşlarının iç işlerine dış müdahaleyi reddetmesinde Cezayir ile dayanışma içinde olması büyük rol oynamıştır. Avrupa ülkelerinin terör kaynaklarının kurutulması ve kendi uygun

²⁹¹ Salima Ghazali, *Oser une commission internationale d’enquête*, le monde diplomatique, fevrier 1998, p16

gördüğü araçlarla ülkelerinde istikrarın sağlanmasına yardımcı olması yönündeki talebine de destek vermiştir. Arap heyetleri, Mısır Halk Meclisi Arap İşleri Komisyonu Başkanı Dr. Abdülahad Cemaleddin ile Arap Hukukçular Birliği ve Arap Parlamenterler Birliği başta olmak üzere Cezayir'i ziyaret etmiştir. Ziyaret amacının, Avrupa Parlamentosu ile hükümetlerini terörizme karşı kararlı bir tavır almaya ikna etmek ve teröristlere siyasi sığınaklar vermeyi durdurarak Avrupa'daki köklerini kazımak için pratik bir program hazırlamak olduğunu açıklamıştır. Cezayir'deki durumun soruşturulması bahanesiyle insan haklarından ve müdahale taleplerinden bahsetmek yerine, terör gruplarına para toplama ve bağış alma imkânı verilmemiş, bu terör unsurları Güvenlik açısından sınırlandırılmış, izlenmiş ve baskı altına alınmıştır²⁹².

Güvenliği yeniden sağlama çabalarında Cezayir rejimiyle dayanışma içinde olduğunu ve Cezayir hükümetinin uygun gördüğü şekilde onunla işbirliği yapmaya istekli olduğunu ifade eden Arap Birliği de aynı şeyi yapmıştır. Tüm bu gelişmeler, Cezayir hükümetinin sesini yükseltmesine ve krizin nasıl çözüleceğine dair bakış açısını Avrupa Birliği ülkelerine anlatmasına yardımcı olmuştur. Bu durum Cezayir Başbakanı Ahmed Uyahya tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

1. Avrupa, silahlı grupların mali destek ağlarının faaliyetlerine son vermeli
2. Aşırılık yanlısı İslamcı liderlere siyasi sığınma kapısını açmaktan kaçınma
3. Avrupa'daki silah kaçakçılığı ağlarının sıkı bir şekilde denetlenmesi
4. Cezayir'in Avrupa'nın katliamları soruşturma veya (kim kimi öldürüyor?) sorusunu sorma taleplerini kınaması
5. Avrupa'nın terörizm ve köktendincilik için arka üs haline gelmemesi²⁹³

Tüm bu iç ve dış gelişmeler ile federasyonlarında ve kuruluşlarında temsil edilen Arap kamuoyunun desteği, Avrupa'nın Avrupa Parlamenterler Birliği ve "troyka"²⁹⁴ grubunda temsil edilen konumunun gelişmesinde büyük etki yaratmıştır. Bu nasıl oldu? Troyka ve Avrupa Parlamentosu Birliği'ni temsil eden heyetler Cezayir'i ziyaret ederek Cezayirli yetkililerle diyalog halinde olsalar da, bu heyetler ziyaretten önce Cezayir'in, neyin konuşulup neyin konuşulmayacağı, kimlerle diyalog yapıp kimlerle diyalog yapılmayacağı ve ziyarete izin

²⁹²Ahmed Mehaba: **Cezayir, Avrupa ve Masumiyet Sertifikası**, Cezayir: Uluslararası Politika Dergisi, sayı 132, Nisan 1998, s. 190. (e.a.a.d.y)

²⁹³ Ahmed Mehaba s. 190.

²⁹⁴ Troyka Grubu, üç ülkenin belirli bir konuda tek bir siyasi görüş üzerinde buluşmasını ifade eden siyasi bir terimdir ve bu ülkeler (Lüksemburg, Avusturya, İngiltere) .

verilmeyen yerlere ilişkin ön şartlarını kabul etmiştir. Ayrıca Cezayir'in içişlerine müdahale olarak gördüğü veya toprakları üzerindeki egemenliğini etkileyen herhangi bir eylem de buna dahildir. Cezayir'in dayattığı ve Avrupa Birliği'nin de kabul ettiği şartlar arasında Cezayir'i ziyaret eden heyetin çalışanlar düzeyinde değil, bakanlar düzeyinde olmasıdır. Cezayir'in uluslararası bir insan hakları temsilcisinin ziyaretini kabul etmeme koşulunu da kabul etmiştir. Böylece Avrupa Birliği ve Troyka temsilcilerinin ziyareti Cezayir'in talep ettiği ve onayladığı şekilde gerçekleşmiştir.

Avrupa Birliği ülkeleri, hükümetinin rızası ve desteği olmadan Cezayir'de hiçbir şey yapılamayacağını vurgulamıştır. Böylece Cezayir hükümeti kendi lehine sertifikalar almayı başarmıştır. Örneğin, Fransız vatandaşı ve Avrupa Parlamentosu sözcüsü André Soulier, 12 Şubat 1998 tarihinde gazetecilere yaptığı açıklamalarda şunları söylemiştir: “Avrupa delegasyonu uluslararası bir soruşturma veya sorgulama organı değildir, daha ziyade misyonu Cezayirliileri dinlemek ve talep etmeleri halinde yardım sağlamak olan bir yapıdır”.

Cezayir'i memnun etmek ve kızdırmamak isteyen André Soulier, İslami Selamet Cephesi'nin kendisine gönderdiği mektubu görmeden yırtmıştır. Mektubu yırtarken çok açık bir ifadeyle şunu söylemiştir: “Yasaklanmış bir İslami köktendinci örgütle görüşme, Birlik parlamenterlerinin ziyaretten önce Cezayir makamlarına verdiği taahhütlerle tutarsızdır. Taahhütlerimizi yerine getirmezsek hiçbir Cezayirli ile diyalog fırsatı olmayacaktır”²⁹⁵. İslami Cephe bunu, diplomatik olmayan bir hareket ve medya maskaralığı olarak yorumlamıştır. Avrupa Parlamenterler Birliği başkanı dört günlük görüşmelerden sonra yaptığı açıklamada, Avrupa Parlamenterler Birliği'nin Cezayir'in kendisine yöneltilen tüm suçlamalardan masum olduğuna dair tanıklığını güçlendirmek için Avrupa'yı ülkedeki demokratik değişim rüzgarlarını tanımaya ve Cezayir'i kasıp kavuran şiddetin sona erdirilmesine katkıda bulunmaya çağırdığını ifade etmiştir. André Soulier, Cezayir ile alakalı tanıklığını şu şekilde özetlemiştir: “Cezayir'de bir şeyler olmakta... ilerleme kaydedilmektedir”. İngiltere Dışişleri Bakanı başkanlığındaki “troyka” heyeti şunu vurgulamıştır: “Troyka, Cezayir ordusunun katliamlara karıştığına dair hiçbir kanıta sahip değildir ve bu ziyaret, Cezayir ile Avrupa Birliği arasındaki siyasi diyalogu sürdürmeyi amaçlamaktadır”²⁹⁶. Böylece, Avrupa söyleminin tonu Cezayir'e vesayet uygulamaya çalışmaktan ve iç işlerine karışmaktan, Cezayir

²⁹⁵Ahmed Mehaba, s.191.

²⁹⁶Ahmed Mehaba, s. 192.

ile Avrupa ülkeleri arasındaki işbirliği yollarını tartışma ve ilişkileri geliştirme konusunda şiddetli bir isteğe dönüşmüştür. Bu durum, Şubat 1998 tarihinde Cezayir'i ziyaret eden Fransız Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı (Jack Lang) tarafından ortaya çıkarılmıştır. Fransa'nın Cezayir'deki silahlı hareketler tarafından işlenen terör eylemlerini kınadığını vurgulayarak, Avrupa'daki terör ağları hakkında bir soruşturma komitesi kurulması önerisini ve şüphelilerin Cezayir adaletine havale ve teslim edilmesi konusundaki desteğini doğrulamıştır. Cezayir'deki ekonomik, siyasi ve Güvenlik durumu hakkında bilgilendirmek amacıyla Cezayir lehine tanıklık eden, 1998'de Cezayir'e ziyarette bulunan İspanyol parlamento heyeti başkanı Angel Colom tarafından da bir açıklama gelmiştir. İspanyol delegasyonu başkanı, Cezayir'deki demokratik sürecin güçlendirilmesinin - herhangi bir müdahale olmaksızın - terörizmin nihai olarak ortadan kaldırılmasına yol açacağını vurgulamıştır²⁹⁷.

Genel olarak, çoğu silahlı hareketlere karşı Cezayir'de iktidardaki rejimden yana olan bu Avrupa tanıklığı seli iki durumdan kaynaklanmaktadır:

- Cezayir'deki iç çatışma kıvılcımının Avrupa ülkelerine sıçramasından endişe edilmesi. Buna, Fransa'da meydana gelen ve tamamı Avrupa'nın Cezayir hükümetine verdiği resmi desteğe misilleme olarak gerçekleşen bombalama dalgasından daha kuvvetli bir delil yoktur.
- Avrupa'nın ekonomik durgunluk ve şiddetli bir krizle karşı karşıya olduğu bir zamanda, kötüleşen koşullardan dolayı Cezayirli mültecilerin Avrupa ülkelerine akın etmesinden duyulan korku.

²⁹⁷ Ahmed Mehaba, s. 192.

BÖLÜM 3.SİYASİ ŞİDDETİN ÇÖZÜM MEKANİZMASI OLARAK CEZAYİR'DE ULUSAL UZLAŞMA

3.1.GEÇİŞ DÖNEMİNİ YÖNETMEK VE SİYASİ ŞİDDETLE YÜZLEŞMEK: 1992-1994

3.1.1.Devlet Yüksek Şurası'nın İlk dönemi

3.1.1.1.Devlet Yüksek Şurası'nın Oluşumu

Anayasal Danışma Organı olarak kabul edilen Yüksek Güvenlik Konseyi, 14 Ocak 1992 tarihinde Milli Savunma Bakanı Halid Nezzar, İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanı Larbi Belkheir, Dışişleri Bakanı Lahdar İbrahimi, Adalet Bakanı Hamdani Halil, Ulusal Halk Ordusu Genelkurmay Başkanı Abdülmelik Guenaizia ve Yüksek Mahkeme Başkanı, Cumhurbaşkanı Şadli Bencedid'in istifası ve Ulusal Halk Meclisi'nin feshedilmesinden kaynaklanan anayasal boşluğu doldurmak amacıyla toplanmıştır.Bu toplantıda Yüksek Güvenlik Konseyi, Devlet Yüksek Şurası adı altında bir yapı kurmuştur.Bu kurulu kurma gerekçelerini aşağıda olduğu gibi açıklamıştır:

- a. Cumhurbaşkanlığının istifa yoluyla boşalması ve bunun Ulusal Halk Meclisi'nin feshedilmesiyle ilişkilendirilmesi
- b. Devlet kurumlarının devamlılığını sağlamak, kurumların normal işleyişi ve anayasal düzen için gerekli şartları sağlamaya çalışmak
- c. Devlet ve Cumhuriyet için gerçek bir tehlike oluşturabilecek istisnai durumlar.

Bu konseye dört üyenin yardım ettiği Muhammed Budiaf başkanlık etmiştir.

- Savunma Bakanı Halid Nezzar
- Ulusal Mücahidler Örgütü Genel Sekreteri Ali Kafi
- İnsan Hakları Bakanı Ali Harun
- Söz konusu dönemin Paris Büyük Camii Yönetim Kurulu Başkanı Tijeni Haddam.

Özenle oluşturulmuş bu kurul, söz konusu harekete popüler bir karakter kazandırmak ve bazı siyasi partilerin desteğini kazanmak için tasarlanmıştır.Ancak bu, herkes tarafından görülebilen

bu organın meşruiyetinin olmadığı gerçeğini gizlememiştir. Zira bu meclisin meşruiyeti bazı yönleriyle sorgulanabilmektedir.²⁹⁸

- Bu konseyin kuruluşu, Yüksek Güvenlik Konseyi tarafından yayınlanan bir bildiriye dayanmıştır. Bu konsey, görevi danışma ve ulusal Güvenlik ile alakalı tüm konularda Cumhurbaşkanına tavsiyelerde bulunmakla temsil edilen anayasal bir organdır.
- Cezayir Cumhuriyeti'nin tüm anayasal süreçlerinde, 1989 anayasasına kadar bu isimde bir kurum yoktur.
- Bu konsey kendisini seçimlerin yerine dayatmış ve halkın Ulusal Halk Meclisi'nde millet vekillerini seçmesini engellemiştir.

Devlet Yüksek Şurası, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini almıştır. Daha sonra yasama niteliğindeki kararnamelerle halk adına yasama yetkisini kendisine vererek kurucu bir otoriteye dönüşmüştür. Böylece hükümet ve danışma kurulunun yardımıyla tüm yetkiler onun elinde toplanmıştır²⁹⁹. Devlet Yüksek Şura'nın belki de yaptığı en tehlikeli eylemlerden biri, terörle mücadele, olağanüstü hal ilan etme ve istifa eden Cumhurbaşkanı'nın yanı sıra hükümet ve parlamentonun temel yetkilerine giren diğer Kanun Hükmünde Kararnameler çıkarmaktır. Devlet Yüksek Şurası göre ve başlayıncaya kadar yaklaşık yirmi ay kadar süre belirlenmiştir. Bu da, istifa eden Cumhurbaşkanı Şadli Bencedid'in cumhurbaşkanlığı süresinin kalan dönemidir. Bu dönemde Cumhurbaşkanı Muhammed Budiaf, 166 gün süreyle Devlet Yüksek Şura'nın başkanlığını üstlenmiştir. Suikastın ardından Başkan Ali Kafi, Ocak 1994 tarihinde Devlet Yüksek Şurası'nın görev süresinin sonuna kadar kalan süreyi devralmıştır.

3.1.2.2. Ulusal Danışma Konseyinin Oluşumu

Yüksek Güvenlik Konseyi, 14 Ocak 1992 tarihinde Devlet Yüksek Şurası'na ek olarak Ulusal Danışma Konseyi adında bir organ oluşturmuştur. Bu konseyin kuruluş amacı, Devlet Yüksek Şurası'nın görevlerini yerine getirmesine yardımcı olmaktır. Cumhurbaşkanı Muhammed Budiaf, bu konseyin başına getirilmesi vesilesiyle 22 Nisan 1992 tarihinde şunları söylemiştir: “Ulusal Danışma Konseyi, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel konuların

²⁹⁸ Hasan Bereke, **Politikacı Kitleleri ve Halkın Tercihi Arasındaki İlkelerimiz**, Cezayir, 1992, s. 52. (e.a.a.d.y)

²⁹⁹ Said Buşair, **Cezayir Siyasal Sistemi: 1989 Anayasası Işığında Hükümet Sistemlerinin Doğasına İlişkin Analitik Bir Çalışma**. İkinci bölüm, Cezayir: Üniversite Basın Ofisi, 2010, s. 216. (e.a.a.d.y)

tartışılmasında kendisine yardımcı olmak üzere Devlet Yüksek Şura tarafından atanan bir organdır³⁰⁰”.

Bu organ, saflarına birkaç siyasi figürün yanı sıra mücahitler, yazarlar, gazeteciler ve Muhammed Şerif Abbas Abdülhamid b.Hadduka, Mirzak Bektaş, Zeynep Lauc, Muhammed Abbas, Abdülhamid Haddac ...vb.gibi sporcu şahsiyetleri katmıştır³⁰¹.

Ahmed Gazali hükümeti, ordu komutanları, Cezayir İşçileri Genel Sendikası, bazı örgütler ve dernekler, Kültür ve Demokrasi Mitingi ve Meydan Okuma Partisi liderliğindeki bazı siyasi partiler, bu konseyin ve yardımcı organlarının oluşumunu memnuniyetle karşılamıştır.

Öte yandan, muhalefetteki birçok aktif siyasi parti, millet vekili seçimlerinin ilk turunu kazanan parti olan FİS’in liderliğinde, Devlet Yüksek Şurası’nın kurulmasına karşı çıkmıştır.19 Ocak 1992 tarihinde Abdulkadir Hachani, Devlet Yüksek Şurası’na³⁰² halkın tercihiyle el konulmasından kaynaklanacak korkunç sonuçlar konusunda uyarıda bulunmuştur³⁰³.Ayrıca FLN, FFS, MTLD, HMS ve Nahda Hareketi liderliğindeki birçok parti görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “Hukuka aykırı olduğu bahanesiyle karara karşı olduklarını ve karara katılmadıklarını, kararın anayasaya aykırı olduğunu ve bu kararın askeri kurum tarafından siyasi alandaki gücünü ve rolünü teyit etmek için alındığını ifade etmişlerdir³⁰⁴”.

3.1.2.3. Olağanüstü Hal İlan Edilmesi

Devlet Yüksek Şurası, 9 Şubat 1992 tarihinden itibaren ülke genelinde 12 ay süreyle olağanüstü hal ilan etmiştir³⁰⁵.Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu’nda öngörülen usuller uygulanıncaya kadar kamu hakkını ihlal eden adli kovuşturmalar hariç olmak üzere, olağanüstü hal biter bitmez kaldırılan birçok tedbir ve kısıtlamalar kabul edilmiştir.Kararname, kurumların

³⁰⁰ Worida Haliliyye, “1992-2000 yılları arasında ulusal basın aracılığıyla Cezayir’deki güvenlik durumu”, doktora tezi, 2011, Cezayir Üniversitesi 3: Siyasal Bilimler Basın ve İletişim Fakültesi, 2010, s. 162. (e.a.a.d.y)

³⁰¹ Rabeh Lounisi, **Tarihin Dengesinde Cezayir Cumhurbaşkanı: Cezayir’in Yarım Asırlık Bağımsız Yürüyüşünün Akademik Bir Değerlendirmesi**, Cezayir: Daru’l-Marife, 2011, s. 344. (e.a.a.d.y)

³⁰² FİS, Devlet Yüksek Şurası’nın meşruiyetini tanımadığını ifade etmiş ve onu yetkilerini aşan bir kurum olarak görmüştür.

³⁰³ Worida Haliliyye, s. 147.

³⁰⁴ Hüseyin Mezrudi, **Cezayir’de siyasi partiler ve iktidar rotasyonu 1989-2010**, s. 197. (e.a.a.d.y)

³⁰⁵ Olağanüstü hal ilanını içeren 9 Şubat 1992 tarihli (5 Şaban 1412 tarihli) **44-92 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 1. Maddesi**, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 10, yıl 29, Pazar günü 5 Şaban 1412/9 Şubat 1992.

istikrarına yönelik tehditler ve vatandaşların gü venliği ile sivil barışın ciddi ve tekrarlanan ihlali zemininde oluşturulmuştur.Olağanüstü hal, kamu düzenini yeniden tesis etmeyi, can ve mal gü venliğini sağlamayı ve kamu menfaatlerinin iyi bir şekilde yürütülmesini sağlamayı amaçlamaktadır³⁰⁶.

Olağanüstü hal kapsamında, ulusal toprakların tamamında veya bir kısmında İçişleri Bakanı ve Yerel Topluluklar ve onun bölgesel departmanındaki Vali, hükümetin direktifleri ÇERÇEVESinde kamu düzenini korumak, bunları yeniden tesis etmek ve aşağıdakileri önlemleri almakla görevlendirilmiştir

1. Belirli yer ve zamanlarda insan ve araç geçişlerinin kısıtlanması ve engellenmesi
2. Gıda maddelerinin ve birincil ihtiyaç maddelerinin nakliyesini ve dağıtımını organize etmek,
3. Yerleşik olmayanlar için düzenlemeye tabi ikamet alanlarının oluşturulması
4. Faaliyetleri kamu düzenine veya kamu çıkarlarının işleyişine zararlı olduğu tespit edilen herhangi bir yetişkine ikamet yasağı getirilmesi veya ev hapsine alınması
5. Yetkisiz veya yasa dışı bir grev durumunda, kamu yararına olan hizmetleri sağlama amacıyla kamu veya özel kurumlar da dahil olmak üzere, işçileri olağan mesleki faaliyetlerini yürütmeye zorlamak
6. İstisnai durumlarda gündüz veya gece arama emri vermek³⁰⁷.

Ayrıca İçişleri Bakanı, faaliyeti kamu düzeni ve gü venliği veya kamu hizmetlerinin iyi yürütülmesi için tehdit oluşturduğu tespit edilen herhangi bir yetişkinin, belirli bir yerdeki bir Güvenlik merkezine yerleştirilmesini emretme yetkisine sahiptir.Öyle ki Güvenlik merkezleri İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanı kararıyla kurulmaktadır³⁰⁸.Bu bağlamda bakan, Niteliği ne olursa olsun eğlence ve toplanma yerlerinin geçici olarak kapatılmasına, kamu düzenini ve huzurunu bozacak her türlü gösterinin yasaklanmasına dair bir karar verebilir³⁰⁹.

Ayrıca, İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanı, yerel düzeyde veya belirli bölgesel alanlar düzeyinde Güvenlik operasyonlarının liderliğini askeri otoriteye devredebilir

³⁰⁶ 44-92 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 2. Maddesi, . s.286.

³⁰⁷ 44-92 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 4. ve 6. Maddeleri, s.285.

³⁰⁸ 44-92 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Madde 5, s.285.

³⁰⁹ 44-92 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Madde 9, s.285.

En çarpıcı tedbirler arasında, yerel meclislerin veya belediye yürütme organlarının faaliyetlerinin askıya alınması veya kamu makamlarının meşru çalışmalarına engel oldukları veya karşı çıktıkları takdirde hükümet tarafından feshedilmesi olasılığı yer almaktadır. Bu durumda, vesayet makamı, seçimle yenilenene kadar ilgili bölgesel gruplar düzeyinde yürütme delegeleri atar³¹⁰. Belediyelerdeki çoğunluğun FİS partisinin olduğu gerçeği düşünüldüğünde, bu tedbir beklenmiştir.

Olağanüstü hal ilanından sonra, olağanüstü hal ile ilgili Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümleri ile ilgili ayrıntılı ve çeşitli maddelerinin uygulanmasına olanak tanıyan çok sayıda düzenleyici metin yayınlanmıştır. Milli Savunma Bakanı ile İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanı arasında olağanüstü hal kapsamında kamu düzenini sağlamaya yönelik tedbirlerin genel teşkilatını içeren ortak bakanlık kararı çıkarılmıştır³¹¹.

İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanlığı tarafından Reggane bölgesinde (Adrar Eyaleti), Ain Salih bölgesinde (Tamanrasset Vilayeti) ve Vurkla vilayetinde Güvenlik merkezleri kurulmasına yönelik kararlar alınmıştır³¹².

Bunu 20 Şubat 1992 tarih ve 75-92 sayılı, Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin olağanüstü hali de içeren bazı hükümlerinin uygulanma şartlarını belirleyen KHK izlemiştir³¹³. 2. maddesi, kamu düzenini ve güvenliğini tehlikeye atabilecek veya kamu çıkarlarının düzgün işleyişini bozabilecek davranışları nedeniyle her yetişkini hareket özgürlüğünden mahrum etmeyi temsil eden, önleyici nitelikte bir idari tedbir olarak kabul edilmiştir. Buna göre, İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanı kararıyla veya emniyet teşkilatının teklifine istinaden devrettiği yetki ile oluşturulan merkezlerden birine yerleştirilir³¹⁴.

³¹⁰ 44-92 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Madde 8, s.286.

³¹¹ 10 Şubat 1992 tarihli (6 Şaban 1412 tarihli) ve olağanüstü hal kapsamında kamu düzenini sağlamaya yönelik tedbirlerin teşkilatını içeren bakanlıklar arası karar, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 11, Yıl 29, Salı günü 7 Şaban 1412/11 Şubat 1992.

³¹² 10 Şubat 1992/6 Şaban 1412 tarihli Kararlar, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 11, Yıl 29, Salı günü 7 Şaban 1412/11 Şubat 1992.

³¹³ 9 Şubat 1992 tarih ve 92-44 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin olağanüstü hali içeren bazı hükümlerinin uygulanmasına ilişkin koşulları belirleyen, 20 Şubat 1992 tarihli/16 Şaban 1412 tarihli ve 92-75 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 14, yirmi dokuzuncu yıl, 23 Şubat 1992/19 Şaban 1412 Pazar.

³¹⁴ 9 Şubat 1992 tarih ve 44-92 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin olağanüstü hali içeren bazı hükümlerinin uygulanmasına ilişkin koşulları belirleyen 92-75 sayılı KHK'nin 2. ve 3. maddeleri, s. 388.

Bunu, olağanüstü hal ile ilgili mevzuatın kabul edilmesi, seçilmiş halk meclislerinin feshedilmesi, yerel seçilmiş yetkililerin üyeliğinin askıya alınması, tehlikeli ve hızlı gelişmelere karşı koyma niyeti gibi bir dizi önlemin alınması izlemiştir.Devlet Yüksek Şurası, kurumların normal işleyişini sağlamak için kanun hükmünde kararname çıkarılmasına karar vermiştir.Bu kararnameler, daha önce de belirtildiği gibi, Ulusal Danışma Konseyi'ne sunulmuştur.Bu kurul, görevlerini yerine getirebilmesi için tüzüğünde öngöröldüğü şekilde düzenlenmiş ve üyeleri atanmıştır.

3.1.2.3.1. Seçilmiş Konseylerin Feshedilmesi ve Seçilmiş Yerel Yetkililerin Tutuklanması

Seçilmiş halk meclislerinin feshedilmesi tehlikeli bir işlemdir.Çünkü bu meclisler her alanda yerel meseleleri takip etmekle görevlidir ve işleyişinin aksaması vatandaşların günlük hayatını olumsuz etkileyecektir.Bunu önlemek için kanun, olağanüstü hal ilan eden KHK'nin Madde 08'de öngöröldüğü gibi, bu meclislerin yeniden seçimine kadar yerel delegelerin atanmasını şart koşmuştur.9 Şubat 1992 tarihinde İçişleri Bakanı, İslami Selamet Cephesi'nin feshedilmesi talebiyle Cezayir Yargı Konseyi İdari Dairesi nezdinde dava açmıştır.Daire 4 Mart 1992 tarihinde kapatma kararı vermiş, Yargıtay da 29 Nisan 1992 tarihinde verdiği kararda İslami Selamet Cephesi'nin yaptığı itirazı reddetmiştir.Bunun hemen akabinde, İslami Selamet Cephesi'ne bağlı olan belediye ve eyalet halk meclislerinin feshedilmesi için çeşitli kararnameler çıkarılmıştır³¹⁵.

Bu kararnamelerden ilki, Hükümet Başkanı Sayın Seyyid Ahmed Gazali'nin 11 Nisan 1992 tarih ve 92-141 sayılı İcra Kararnamesi uyarınca aşağıdaki eyaletlerin her birine bağlı olan eyalet halk meclislerini feshetmesidir³¹⁶: Şelf, Üm el-Buvaki, Biskra, Beşşar, Buleyde, Buyra, Tamanrasset, Tiaret, Cezayir, Jijel, Setif, Skikda, Mediye, M'Sila, Tissemsilt, Ayn ed Defla, Ayn Temuşent ve Relizane.

³¹⁵ Mevlüt Didan, **Anayasa Hukuku ve Siyasi Sistemlerde Soruşturmalar**, Balkıs yayınevi, Daru'l-Bayda, Cezayir, bsk. 2015, s. 350. (e.a.a.d.y)

³¹⁶ Eyalet halk meclislerini fesheden 11 Nisan 1992 tarihli (8 Şevval 1412 tarihli) ve 92-141 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, sayı 27, yıl 29, 9 Şevval 1412/12 Nisan 1992.

Aynı zamanda belediye halk meclisleri de 11 Nisan 1992 tarih ve 92-142 sayılı KHK ile feshedilmiştir³¹⁷. Bunlar şunlardır: Adrar (1), Şelf (18), Üm el-Buvaki (8), Batna (18), Biskra (12), Beşşar (7), Buleyde (15), Buyra (23), Tilimsan (8), Tiaret (9), Tizi Ouzou (1), Cezayir (tüm belediyeler), Djelfa (10), Jijel (22), Setif (32), Saida (2), Skikda (26), Sidi Belabbas (15), Annaba (1), Guelma (8), Constantine (4), Mediye (32), M'sila (25), Mosteganim (12), Maskara (10), Vurkla (2), Vahran (4), El Bayadh (1), Bordj Bou Arreridj (3), Bumerdas (17), Tissemsilt (7), El Vadi (13), Henşle (6), Souk Ahras (2), Tipaza (15), Ayn Defla (14), Naama (4), Ayn Temuşent (5), Relizane (tüm belediyeler).

Ayrıca, 11 Nisan 1992 tarih ve 92-143 sayılı, seçilmiş eyalet halk meclisleri ve belediye yerel meclislerinin üyeliğinin askıya alınmasına ilişkin KHK çıkarılmıştır³¹⁸. Bu KHK, valilere, askıya alma kararını gerektiğinde iptal edebilecek olan İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanı nezdinde temyize tabi olması koşuluyla, yerel meclislerin üyeliğini askıya alma yetkisi verir³¹⁹.

3.1.2.3.2. Devlet Yüksek Şurası'nın Yetkisinin Genişletilmesi

Muhammed Budiaf'ın başkanlık ettiği Devlet Yüksek Şurası, ikinci müzakeresinde, yasama yetkisinde bulunan boşluk dikkate alınarak devletin devamlılığını ve hükümet programının uygulanmasını sağlamak için yasama niteliğindeki tedbirlere başvurmanın zorunlu ve acil gerekliliğine dair karar almıştır. 11 Ocak 1992 tarihli Anayasa Konseyi beyannamesi, anayasal yetkilerle donatılmış kurumların devletin bekasını sağlamasını tavsiye etmektedir. 14 Ocak Beyannamesi ise, Devlet Yüksek Şurası'na Anayasa'nın Cumhurbaşkanı'na tanıdığı tüm yetkileri kullanma yetkisi verir. Acil yasama niteliğindeki tedbirlere başvurulmadan Devlet Yüksek Şurası'nın görevini yerine getiremeyeceği dikkate alınır. Devlet Yüksek Şurası, kurumlar normal işleyişine ve anayasal düzenin yasama niteliğindeki KHK'larla yeniden tesisine kadar devletin bekasını sağlamak için gerekli yasal tedbirlerin alınmasına ve hükümet programının uygulanmasına karar vermiştir.

³¹⁷ Belediye halk meclislerini fesheden 11 Nisan 1992 tarihli (8 Şevval 1412 tarihli) ve 92-142 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, sayı 27, yıl 29, 9 Şevval 1412/12 Nisan 1992.

³¹⁸ 11 Nisan 1992 tarihli 8 Şevval 1412 tarihli ve 92-143 sayılı, seçilmiş vilayet ve belediye halk meclislerinin üyeliğini askıya alan Kararname, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 27, Yıl 29, 9 Şevval 1412 Pazar/12 Nisan 1992.

³¹⁹ 92-143 Sayılı KHK'nın 1. ve 2. Maddeleri, s.801.

- Devlet Yüksek Şurasına bağlı olan Ulusal Danışma Meclisi, kendisine sunulan yasama niteliğindeki kanun hükmünde kararname taslakları hakkında görüş bildirir.
- Yasama niteliğindeki kararnameler, Devlet Yüksek Şurası Başkanı tarafından çıkarılır ve Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Resmi Gazetesi'nde yayımlanır³²⁰.

3.1.2.4. Ulusal Birlik Projesi

Millet vekili seçimlerinin iptal edilmesi ve Devlet Yüksek Şurası'nın göre ve başlamasını takiben artan siyasi şiddet olgusunun ardından Şura tüm kararlarını, liderlerini durdurarak, iletişim araçlarını keserek ve tabanında geniş tutuklamalar yaparak özellikle FİS aleyhine almıştır. Bu durum, Muhammed Budiaf'ın şu ifadesiyle daha da belirgin hale gelmiştir: "Cezayir'deki siyasi kriz taraflarla diyalog başlatılarak çözülmez, çünkü onlar sadece iktidarı paylaşma peşinde olan oluşumlardır". Buna rağmen, Ulusal Demokratik Buluşma'yı önceki örgütlerden ve uygulamalardan uzak, yeni bir fikir olarak, birçok farklı etkili ulusal siyasi güçleri içeren bir oluşum kurma arzusunu dile getirmiştir³²¹. Yüksek Devlet Şurası Başkanı Muhammed Budiaf, yeni bir devlet kurma fikrini aşağıdakilerden uzak tutmaya çalışmıştır:

- Dinen uygun bulunmayan İslami yönelim
- Kendisine göre artık hiçbir varlığı olmayan Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin tek parti felsefesini gösteren tarihsel meşruiyeti
- Sokakları, işyerlerini, kurumları ve tüm alanları merkeze alan bir toplumsal proje oluşturmak üzere bir siyasi parti olarak değil, bir diyalog ÇERÇEVESi olarak kabul edilen Ulusal Meclisi'nin kurulması. Muhammed Budiaf'ın, halkla doğrudan diyalog dediği şey ÇERÇEVESinde bazı iç şehirlere yaptığı saha gezileri aracılığıyla somutlaştırmaya çalıştığı fikir budur. İslamcılarla uzlaşma çağrısı yapmamak şartıyla siyasi partilerin meclise katılmasına karşı çıkmamıştır³²².

³²⁰ Devlet Yüksek Şurası, 14 Nisan 1992/ 11 Şevval 1412 tarihli ve 92-02/M.A.D sayılı Müzakere, yasama niteliğindeki kararnamelerle ilgili, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 28, Yıl 29, Çarşamba, 12 Şevval 1412/15 Nisan 1992.

³²¹ Wafiye Burawi, **Seçim sisteminin parti temsili üzerindeki etkisi, Cezayir'de Mevzuat üzerin bir araştırma 1989/2012**, el-Vefa el-Kanuniyye, İskenderiye, bsk 1, 2016, s.162 (e.a.a.d.y)

³²² Ahmed Belwednin, **Cezayir Anayasası ve Geçiş Döneminin Işığında Güç Uygulama Sorunu**, Dar Huma Basım, Yayın ve Dağıtım, Cezayir, 2013, s. 160. (e.a.a.d.y)

Bu projeye paralel olarak Muhammed Budiaf, idari ve mali yolsuzluk dosyaları açarak önceki hükümeti karakterize eden tüm yolsuzlukları ortaya çıkarmıştır. Ancak siyasi, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda temizlik sürecinin zor olduğunu fark etmiş ve Cezayir'in durumunu (karmaşık ve zor) olarak nitelendirmiştir³²³.

Siyasi partiler, Ulusal Birlik projesine katılma fikrini bir yandan kamuoyunun yanlış temsil edilmesi, diğer yandan da siyasi eylemin zayıflaması olarak kabul etmiştir. Bu partiler, İslami Hareket ve İslami Selamet Cephesi de dahil olmak üzere çeşitli siyasi oluşumlarla ciddi ve genişletilmiş bir diyalog başlatma gereğini dile getirmiştir. Ulusal Meclisi projesi, Devlet Yüksek Şurası Başkanı Muhammed Budiaf'ın 165 gün iktidarda kaldıktan sonra suikast düzenlenerek öldürülmesiyle sona ermiştir³²⁴. O dönemin siyasi tarihinde önemli bir süreç kesintiye uğramıştır.

3.1.3. Devlet Yüksek Şurası'nın İkinci Dönemi

Ali Kafi, suikasta kurban giden Devlet Başkanı Muhammed Budiaf'ın yerine Devlet Başkanlığını devralmıştır. Ali Kafi'nin Devlet Yüksek Başkanlığı'nı üstlendiği dönem, Güvenlik açısından bozulmalara sahne olmuştur. Bu yüzden yerel meclislerin feshedilmesinin devamına ve olağanüstü halin uzatılmasına devam etmiştir. Ayrıca krizin çözümü için başta kapatılan parti (FİS) olmak üzere çeşitli siyasi oluşumlarla diyalog kurmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, kamu makamlarının terörle mücadeledeki yetkilerini genişletecek olan terörle mücadele için yeni bir yasal ÇERÇEVE'yi de ilan etmiştir.

Ali Kafi'nin başkanlığının başlangıcından bu yana, Devlet Yüksek Şurası, Ağustos 1992'den itibaren çeşitli siyasi partilerle, ardından Kasım ayında FİS liderleriyle ve diyaloga katılan taraflarla devlete, onun sembollerine, kurumlarına ve sistemine karşı işlenen her türlü şiddet eyleminden vazgeçtiklerini, temel ve bireysel özgürlükler ilkesini tanıdıklarını alenen beyan etmeleri şartıyla³²⁵ diyalog kapısını açmaya çalışmıştır. Siyasi partiler, yeni otoriteye karşı tutumlarında iki kısma ayrılmıştır: Birincisi, diyalog kurmayı kabul edenler olup 1991 yasama seçimlerindeki aktif partiler ve seçim sürecinin askıya alınmasını reddedenlerdir. Bunlar, güneydeki gözcü merkezlerinin kapatılması, tutukluların serbest bırakılması, basının muhalefete

³²³ Said Tevfik Aziz el-Bezzar, “Muhammed Budiaf ve 1992 yılında Cezayir'deki Siyasi Kriz” s.216 (e.a.a.d.y)

³²⁴ Ahmed Belwednin, s.165.

³²⁵ Wafiye Burawi, Seçim Sisteminin Parti Temsili Üzerindeki Etkisi, s.165.

karşı baskı yapmaması ve seçim yoluyla hızlı bir şekilde normale dönülmesi için çağrıda bulunanları içermiştir.İkincisi ise, özellikle RCD ve Meydan Okuma Hareketi tarafından temsil edilen İslamcılarının katılımını nedeniyle diyalogu reddedenlerdir³²⁶.

3.1.3.1. Olağanüstü Hal'in Devamı

11 Ağustos 1992 tarih ve 92-320 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Madde 3'te öngörülen olağanüstü hal ilan eden Cumhurbaşkanlığı kararnamesine eklenerek yayınlanmıştır³²⁷.Buna göre, niteliği ve yargı yetkisi ne olursa olsun her şirket, aparat, kurum veya kuruluşun, kamu düzenini, kamu gü venliğini, kurumların normal işleyişini veya ülkenin yüksek menfaatlerini tehlikeye düşürmesi halinde faaliyetlerinin askıya alınması veya kapatılması için tedbirler alınabilir.

Bu tedbirler, süresi altı ayı geçmemek üzere bakanlık kararı ile alınır ve yürürlükteki mevzuatta öngörülen şartlara göre temyiz edilebilir.

Olağanüstü halin ilk kez 9 Şubat 1992 tarihinde tüm ulusal topraklarda 12 aylık bir süre için çıkarıldığını, yani bu halin 9 Şubat 1993 tarihinde sona ereceğini belirtmekte fayda vardır.Zira olağanüstü hal, vandalizm ve terörizmle mücadele için yeni bir kanun hükmünde kararname kapsamında çıkarılmıştır.

3.1.3.2. Sabotaj ve Terörle Mücadele Kanunu'nun Çıkarılması

Devletin varlığını baltalayan siyasi şiddetin tırmanması karşısında, 30 Eylül 1992 tarihinde sabotaj ve terörle mücadeleye ilişkin 92-03 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır³²⁸.

Birinci maddesinde sabotaj veya terör eylemini şöyle tanımlamıştır: Devletin gü venliğini ve toprak bütünlüğünü, kurumların istikrarını ve normal işleyişini hedef alan aşağıdaki amaçları gerçekleştirmeye dönük herhangi bir eylem yoluyla meydana gelen her türlü ihlaldir.

³²⁶ Wafiye Burawi, s.167.

³²⁷ 11 Ağustos 1992/12 Safer 1413 tarih ve 92-320 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, olağanüstü hal ilanını içeren 9 Şubat 1992 tarih ve 92-44 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi tamamlanmıştır. Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 61, Yıl 29, Çarşamba 13 Safer 1413/12 Ağustos 1992.

³²⁸ Sabotaj ve terörizme karşı mücadeleye ilişkin 30 Eylül 1992 tarihli ve 3 Rabie Thani 1413 tarihli ve 92-03 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 70, Yıl 29, Perşembe 4 Rebiülahir 1413/1 Ekim 1992.

- İnsanlara saldırarak hayatlarını, özgürlüklerini veya Güvenlik lerini tehlikeye atmak, mallarına zarar vererek halk arasında terörü yaymak ve gü vensizlik ortamı yaratmak,
- Kamuya açık yollarda ve meydanlarda trafiğin veya hareket alanının engellenmesi,
- Çevreye, iletişim ve ulaşım araçlarına, kamu ve özel mülkiyete saldırmak, yasal bir gerekçe olmaksızın bunları ele geçirmek veya işgal etmek, mezarlara saygısızlık etmek veya Cumhuriyet'in sembollerine saldırmak,
- Kamu makamlarının çalışmalarını, ibadet özgürlüklerini, kamu hürriyetlerini ve kamu yararına yardımcı olan kurumların işleyişini engellemek,
- Kamu kurumlarının işleyişini engellemek, çalışanlarının canına veya malına saldırmak veya kanun ve yönetmeliklerin uygulanmasını engellemek³²⁹.

Ayrıca aynı kararnamenin 2.Maddesinde aşağıdaki suçların her biri sabotaj ve terör eylemi olarak kabul edilmiştir³³⁰:

- Amacı veya faaliyetleri 1.Madde hükümleri kapsamına giren herhangi bir dernek, organizasyon, grup veya dernek kurmak, birleştirmek, organize etmek veya işletmek.
- Adı geçen birliklere, kuruluşlara, gruplara veya kuruluşlara, şekli ne olursa olsun, herhangi bir katılım veya işe girişme, bu eylemler için herhangi bir şekilde övgü veya teşvik veya bu eylemleri ö ven belgeler, yayınlar veya kayıtlar basmak veya yayınlamak³³¹.
- Bir Cezayirlinin, biçimi veya adı ne olursa olsun, bu eylemler Cezayir'e yönelik olmasa bile, terör eylemleriyle tanınan bir dernek, grup veya örgüte yurtdışında üye olması³³².
- Yetkili makamdan ruhsat almaksızın ateşli silah, mühimmat veya patlayıcı madde bulunduran, bunları taşıyan, ticaretini yapan, ithal eden, imal eden veya tamir eden herkes³³³,
- Yasadışı amaçlarla bıçaklı silahlar satan, satın alan, ithal eden veya üreten herkes.

³²⁹ Sabotaj ve terörle mücadeleye ilişkin 92-03 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 1. maddesi, s. 1817.

³³⁰ 92-03 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 2. Maddesi, s.1817.

³³¹ Bu bağlamda İçişleri Bakanlığı günlük, haftalık ve aylık içeren çeşitli kararlar yayınlamıştır, s. 1948, 1950, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 76, 29 yıl, Pazartesi 29 Rebiülahir 1413/ 21 Ekim 1992.

³³² Dış düzeyde Cezayir, Fas, İspanya, Fransa ve Belçika'daki birkaç konsoloslugu kapattı. S. 2146-2152, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 84, 29 Yıl, 22 Kasım 1992/27 Cemaziyelevvel 1413 Pazar.

³³³ Madde 16 mükerrer ve bu bağlamda, Cezayir, Tipaza, Boumerdes, Bouira, Medea, Blida ve Ain Defla vilayetlerinde ikamet eden ve av silahlarına sahip olanlar için İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanlığı tarafından bir karar verilmiştir. Av silahlarının geçici olarak depolanmasına ilişkin 30 Aralık 1992 tarihli/6 Recep 1413 tarihli kararıyla geçici bir tedbir olarak bölgesel yetkili polis ve ulusal jandarma servislerine tevdi edilmiştir. Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 93, 29 yıl, Çarşamba 6 Receb 1413/30 Aralık 1992, s. 2428.

Ancak bu kararname, 40.maddesinde belirtildiği üzere önemli bir geçiş hükmü içermektedir.Şöyle ki: “Daha önce adı geçen örgütlerden birine mensup olup da kişilerin ölümüne veya sürekli sakatlığına yol açan suçları işlememiş olan, bu KHK’nın yayımı tarihinden itibaren iki ay içinde bu örgütten ayrıldığını ve faaliyetini durdurduğunu yetkililere bildirmiş olan hiç kimse hakkında kovuşturma yapılamaz.Yukarıdaki fıkra da belirtilen kişilerin, kişinin ölümüne veya sürekli sakat kalmasına neden olan suçları işledikleri ispat edilirse, hakkında verilecek ceza için indirim hükmü uygulanır”.

Aynı kararnamenin 41.Maddesi şöyledir: Silah, patlayıcı veya diğer maddi araçları bulunduran ve yukarıda bahsedilen bu süre içinde, bunları kendi iradesiyle yetkililere teslim eden hakkında kovuşturma yapılmaz³³⁴”.

Bu kanunlar yeni şartlara uyum sağlamak için çıkarılmış ve aynı amaçla bu aşamada bir takım yeni tedbirler alınmıştır.

3.1.3.3. Düzenli Güvenlik Güçlerinin Güçlendirilmesi ve Terörle Mücadele Ekiplerinin Kurulması

Terörle mücadeleye ilişkin önceki yasalara çeşitli tedbirler eklenmiştir:

- Polis, jandarma, Cumhuriyet Muhafızları ve Milli Halk Ordusu gibi düzenli Güvenlik güçleri, 1993 yılında özel terörle mücadele timleri ile güçlendirilmiştir."Özel Terörle Mücadele Güçleri" olarak bilinen bu timlerin yaklaşık 15.000 üyesi olduğu tahmin edilmektedir.Bu kuvvetler yıllar içinde insan sayısı ve teçhizatla güçlendirilmiştir.
- Başbakan Rıza Malik ve İçişleri Bakanı Salim Sa'di'nin isteği üzerine milislerin kurulması.Bu durum, Rıza Malik'in 1993'ün başında meşhur cümlesini açıkladığı zamandı.Şöyle söylemişti: “Terörün kamp değiştirme zamanı gelmiştir³³⁵”.Bu yasal Güvenlik çatışmasına; otoritenin, Devlet Yüksek Şûrası döneminde Güvenlik bildirilerinin yanı sıra Güvenlik haberlerinin medyada yer almasına yasak getirdiği bir medya çatışması eşlik etmiştir.Özellikle Belaid Abdüsselam hükümetinin yönetimi döneminde, gazetecileri

³³⁴ Sabotaj ve terörle mücadeleye ilişkin 92-03 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 41. maddesi, a.g.e. s. 1821.

³³⁵ Abdulhamid İbrahimi, **Cezayir Krizinin Kökeni Üzerine 1995-1999**, Beyrut: Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, 2001, s. 242. (e.a.a.d.y)

hükümeti ve onun siyasi duruşlarını desteklemeye zorlamak için büyük siyasi, psikolojik ve maddi baskılar uygulanmıştır.

3.1.3.4. Kısmi Sokağa Çıkma Yasağı İlan Edilmesi ve Olağanüstü Hal'in Uzatılması

İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanlığı, bazı şehirlerde sokağa çıkma yasağına ilişkin 30 Kasım 1992 tarihli bir karar almıştır. Buna göre, 5 Aralık 1992 tarihi itibarıyla Cezayir, Buleyde, Bumerdes, Tipaza, Buyra, Medea ve Ayn Defla illerinde gece 22:30'dan sabah 05:00'e kadar sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir³³⁶.

Bu kararın 2.Maddesi şöyledir: Resmi görevlendirme emri ve meslek kart ibrazına dayalı olarak mesleki faaliyetlerini yürütme konusunda istisnai olarak yetkilendirilen çalışanlar dışında, sokağa çıkma yasağı boyunca, yollarda ve meydanlarda kişilerin her türlü hareketi yasaktır.İstisnai olarak polis ve jandarma birimleri, sokağa çıkma yasağı saatlerinde hareket edebilmek için talep eden vatandaşlara hareket izni verebilir³³⁷.

İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanlığı da bu kararı tamamlamak üzere sokağa çıkma yasağının kapsamını genişleten yeni bir karar yayınlamıştır.Kararın 1.Maddesinde şu ifadelere yer verilmiştir: “30 Kasım 1992 tarihli kararın hükümleri, 5 Haziran 1993 tarihinden itibaren Şelf, Djelfa ve M'sila vilayetlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir³³⁸”.

9 Şubat 1992'de ilan edilen ve 12 ay süren olağanüstü halin sona ermesinden önce, olağanüstü halin uzatılmasına ilişkin 93-02 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır.Birinci madde, 9 Şubat 1992/5 Şaban 1412 tarih ve 44-92 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde ilan edilen olağanüstü halin uzatılmasını öngörmüştür³³⁹.

³³⁶ İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanlığı, 30 Kasım 1992/5 Cemaziyelahir 1413 tarihli bazı eyaletlerin topraklarında sokağa çıkma yasağı ilan eden Karar, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 85, 29 yıl, Pazar 7 Cemaziyelahir 1413/ 2 Aralık 1992, Madde 1, s. 2175.

³³⁷ Bazı şehirlerde topraklarında sokağa çıkma yasağı ilanını içeren İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanlığı kararının 3. maddesi, s. 2175

³³⁸ İçişleri ve Yerel Topluluklar Bakanlığı, bazı eyalet topraklarında sokağa çıkma yasağı ilanını içeren 30 Kasım 1992 tarihli kararı tamamlayan, 29 Mayıs 1993/8 Zilhicce 1413 tarihli Karar, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 36, 36 Yıl, 9 Zilhicce 1413/30 Mayıs 1993, Pazar, s.9.

³³⁹ Olağanüstü hal süresini uzatan 6 Ocak 1993/14 Şaban 1413 tarih ve 93-02 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 1. maddesi, s.5, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 8, 30 yıl, 15 Şaban 1413/7 Şubat 1993, Pazar, s. 5.

Bu koşullarda alınması gereken temel tedbir, olağanüstü hal süresinin belirlenmesi olmasına rağmen, KHK bunu tamamen göz ardı etmiştir.

Bu, bireysel ve toplu hak ve özgürlüklerin korunması ilkesine aykırı olarak değerlendirilebilir.Durumun eski haline getirileceği belirli bir süreyi göstermiyorsa bu, olağanüstü hal süresinin belirtilmemesini haklı çıkarmaz.

Bu olağanüstü halin, 23 Şubat 2011 tarih ve 11-01 sayılı Kararla kaldırıldığı belirtilmelidir³⁴⁰.

3.1.3.5. Ulusal Diyalog Komitesinin Kurulması

Liamine Zeroual, Temmuz 1993'te Milli Savunma Bakanlığı'nı devraldıktan sonra, ordunun elde ettiği sonuçlara rağmen Güvenlik çözümünün tek başına krizden çıkmak için yeterli olmadığını vurgulayarak, ülkedeki krizin çözülmesi ve Ulusal Diyalog Komitesi'ne katılım yoluyla siyasi bir çözüm için kendisine eşlik edilmesi çağrısında bulunmuştur.16 Ocak 1994 tarihinde ordunun demokrasiye, bireysel ve toplu özgürlüklere saygılı, siyasi, kültürel, ekonomik ve ideolojik tekellere son veren yeni bir rejim kurma arzusunu teyit etmiştir³⁴¹.

Bu diyaloğun hizmetinde, Devlet Yüksek Şurası 1993 yılının sonunda Yusuf el-Hatib liderliğinde Ulusal Diyalog Komitesi adlı bir komite kurmuş ve onu tüm siyasileri bir araya getiren bir diyalog başlatmak için uygun koşulları yaratmakla görevlendirmiştir³⁴².Komite, Ocak 1994'ün son haftasında ulusal bir sempozyum düzenlenmesini önermiş ve sempozyum önerisi kabul edilmiştir.

Yüksek Güvenlik Kurulu tarafından Ulusal Sempozyuma³⁴³ ilişkin duyuru yayınlanmıştır.Duyuru şu şekildedir:

³⁴⁰ Olağanüstü halin kaldırılması da dahil olmak üzere 23 Şubat 2011 tarihli ve 20 Rebiülevvel 1432 tarihli ve 11-01 sayılı Kararname, Cezayir Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 12, 42 Yıl, Çarşamba 20 Rebiülevvel 1432/23 Şubat 2011. Bu kararnamenin ilk maddesinde yer alan: "44 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ilan edilen olağanüstü halin süresinin uzatılmasını içeren 6 Şubat 1993/14 Şaban1413 tarihli ve 93-02 sayılı Kanun Hükmünde Kararname. 5 Şaban 1412/9 Şubat 1992, s. 5.

³⁴¹ Fetin Yunus Muhammed, **Cezayir'de İslami Kurtuluş Cephesinin Siyasi Faaliyeti 1992-1997**, İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Musul Üniversitesi, Cilt 7, Sayı 1/14, 2013, s. 389-419.

³⁴² Wafiye Burawi, s.165.

³⁴³19 Aralık 1993/5 Recep 1414 tarihinde Cumhurbaşkanlığı karargâhında toplanan Yüksek Güvenlik Kurulu Beyannamesi, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 84, 30. yıl, Pazartesi 6 Recep 1414/20 Aralık 1993, s. 4, 5.

- Anayasa Konseyi'nin 12 Ocak 1992'de yaptığı ve Anayasa'nın 24, 75, 79, 129, 130 ve 153.maddelerine göre kanunla yetkilendirilen kurumların normalleşme ve anayasal düzene dönmek hedefiyle devletin bekasını sağlamak ve gerekli şartları sağlamak için çalışmaları gerektiğini belirten bildirisini açıklamak ,
- Devlet Yüksek Şurası, kurumların normal işleyişine dönmesini kolaylaştırmak amacıyla, Ulusal Diyalog Komisyonu'na, bütün gayretiyle belirlenen süre içerisinde mümkün olduğu kadar geniş bir ulusal mutabakatın hazırlanmasını sağlayacak siyasi partileri, dernekleri ve sivil toplumdan şahsiyetleri bir araya getiren bir sempozyum düzenlemek ,
- Ulusal Diyalog Komisyonu'nun 1994 yılı Ocak ayının son haftasında ulusal sempozyum düzenleme önerisini ve bu önerinin tesciline ilişkin Devlet Yüksek Şurası kararını uygulamak
- Acil ihtiyaç olan devletin ve kamu otoritelerinin devamlılığını sağlamak gerekliliği,

Duyurulur

1. Ulusal sempozyum 25 ve 26 Ocak 1994 tarihlerinde yapılacaktır.
2. Yüksek Güvenlik Kurulu'nun 14 Ocak 1992 tarihli beyannamesinin 4.maddesinde belirtilen Devlet Yüksek Şurası'nın görevi en geç 31 Ocak 1994 tarihine kadar uzatılmıştır.
3. Devlet Yüksek Şurası'nın görev süresi, yeni cumhurbaşkanlığı organının yemin etmesiyle sona erer.

Devlet Yüksek Şurası'nın görev süresinin sona ermesiyle birlikte, Ocak 1994 tarihinin sonlarında bir ulusal uzlaşma sempozyumu düzenlenmiş ve içindeki aktif partiler olan Ulusal Kurtuluş Cephesi, Sosyalist Güçler Cephesi, İslami Nahda Hareketi ve Kültür ve Demokrasi Mitingi Partisi'nin boykotu ona damgasını vurmuştur. Ayrıca önem arz eden Hamas Hareketi ve Cezayir Yenilenme Partisi olmak üzere yaklaşık 16 siyasi oluşum ondan çekilirken³⁴⁴, çeşitli kamu ve meslek kuruluşlarından 1238 kişi katılmıştır. Bu sempozyumda Sayın Liamine Zeroual, Yüksek Devlet Şurası'nın yerine Devlet Başkanı olarak atanmıştır³⁴⁵. Bu sempozyum, Güvenlik krizi döneminde siyasi sistemin gelişmesinde önemli bir dönüm noktası olacaktır.

³⁴⁴ Wafiye Buarwi, s.166.

³⁴⁵ Ahmed Belwednin, s. 169-170.

3.2. Diyalog ve Güvenliğin Dayatma, Meşruiyeti Yeniden Tesis Etme

3.2.1. İlk Ulusal Mutabakat Kongresi

Geçiş döneminde yaşanan şiddet krizine yönelik çözümler konusunda siyasi sınıfın üzerinde mutabık kaldıkları ilk Ulusal Uzlaşma Sempozyumu'na göre, Cezayir'deki krizle başa çıkmada öncelikli konular şunlar olmuştur:

1. Siyasi hedefler

- Sivil barışı yeniden sağlama ve belirli bir zaman çizelgesi içinde seçim yoluna geri dönme.
- Ulusal Uzlaşma Sempozyumu kazanımlarının pekiştirilmesi.
- Yönetim reformu.
- Seçim kanunları, siyasi partiler kanunu ve medya kanunu ile ilgili yeni yasama sistemi oluşturma.

2. Ekonomik Hedefler

- Piyasa ekonomisine kontrollü geçiş için reformların derinleştirilmesi.
- Kurumların etkinliğini ve gençlerin oluşumunu ve istihdamını teşvik etmek için endüstriyel yeniden yapılanma.
- Hidrokarbon dışı ihracatın teşvikinin desteklenmesi.
- Zenginliğin rasyonel sömürsü.
- Tarımın geliştirilmesi.
- Hizmet alanını yükseltmek.

3. Sosyal hedefler

- Ulusal servetin adil bir şekilde dağıtılması, konutların iyileştirilmesi ve kırsal konutların desteklenmesi yoluyla sosyal adaleti teşvik ederek vatandaşın yaşam koşullarının iyileştirilmesi.
- Genç oluşumlarına ve istihdamına önem vermek.

4. Güvenlik hedefleri

Siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki ortak eylem, sivil güvenliği, silahlı şiddetle mücadeleye devam etmek için herkesin tutarlı çabalarını yeniden tesis etmeyi ve durumun gelişimine göre kademeli olarak sakinleştirici önlemler almayı amaçlamaktadır.

30 Ocak 1994'te Yüksek Güvenlik Konseyi, Bay Liamine Zeroual'ın Devlet Başkanı ve Milli Savunma Bakanı olarak atandığını duyurmuştur. Liamine Zeroual'ın atanması FIS tarafından memnuniyetle karşılanmış ve atanmasının ardından 7 Şubat 1994'te yaptığı konuşmada siyasi bir çözümün kabul edildiğini şu sözlerle duyurmuştur: *"...siyasi alanda, ülkenin mevcut durumunu ele alma yolu ve siyasi pratiğin temeli olarak diyalog yolunu seçtik, ...siyasi krizin ancak diyalog ve ulusal siyasi güçlerin istisnasız katılımıyla çözülebileceğinin bilincindeyiz"*³⁴⁶.

Ancak aynı zamanda 31 Ekim 1994 tarihli konuşmasında şunları vurgulamıştır: *"...Güvenliğin yeniden sağlanması konusunda, terör ve şiddetin ortadan kaldırılması, tüm azim ve kararlılıkla ulaşmaya çalıştığımız bir hedeftir... Güvenlik güçlerimiz bu hedefe ulaşmak için var gücüyle çalışmaktadır..."*³⁴⁷

Önde gelen FIS liderleriyle birlikte yüzlerce İslamcının serbest bırakılmasıyla ulusal diyalogun yeni bir aşaması başlamıştır. Bunlar: Ali Ceddi ve Abdulkadir Buhamham'dır. Silahlı şiddeti durdurmanın koşulları ve garantileri konusunda ortak bir formüle ulaşmak için "Ali bin Hac" ve "Abbasi Medeni" tarafından yetkilendirilen çeşitli silahlı gruplarla iletişim kurma görevi onlara emanet edilmiştir³⁴⁸.

3.2.3. İkinci Ulusal Mutabakat Kongresi

İkinci Ulusal Mutabakat Sempozyumu, Cumhurbaşkanlığı'nın 30 Mart 1996'dan bu yana ulusal diyalog turlarını başlattığı 14 ve 15 Eylül 1996 tarihlerinde yapılmıştır. *"Amacı, Ulusal Diyalog bildirisinde belirtildiği gibi, demokrasi ve çoğulculuğu sürdürmenin en iyi yollarını ve araçlarını bulmak...ve ulusal kurumlarımızın demokratik inşa yolunu tamamlamaktır."*³⁴⁹

İslami yönelime sahip partilerin dışlanmaması nedeniyle RCD ve Meydan Okuma Partisi gibi partiler de dahil olmak üzere birçok parti tarafından boykot edilmiş olsa da, FFS ve İşçi Partisi ise, İslami Selamet Cephesi'nin sempozyuma katılmaması nedeniyle sempozyumu boykot

³⁴⁶ Saad Tawfiq Aziz Al-Bazzaz, **Başkan Al-Yamen Zeroual'ın Siyasi ve Ekonomik Reform Girişimleri 1994-1999**, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Musul Üniversitesi, No. 82, 2019, s. 63-65. (e.a.a.d.y)

³⁴⁷ Saad Tawfiq Aziz Al-Bazzaz, s. 239.

³⁴⁸ Wafia Bourawi , s. 167.

³⁴⁹ Saeed Bulshaer, s.285.

etmiştir³⁵⁰.Öte yandan, Mahfuz Nahnah liderliğindeki HMS ve Nureddin Bukruh liderliğindeki Cezayir Yenilik Partisi ve yeni Genel Sekreteri Bualem Binhammuda ile FLN partisi gibi cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılan bazı siyasi partiler katılmıştır³⁵¹.

İkinci Ulusal Uzlaşma Sempozyumunun koşulları, aşağıdakilerin birçoğu ile karakterize edilmiştir³⁵²:

- Otorite tek taraflı olarak diyalog gündemini belirlemiş ve iki noktaya odaklanmıştır: Birincisi, ulusal durumun değerlendirilmesiyle ilgili olup; ikincisi, çoğulcu demokrasinin güçlendirilmesi ve devletin kurumsal yapısının tamamlanmasıyla alakalıdır.
- Meşruiyetini yitirdiği için FİS'in diyalogdan çıkarılması.
- Partilere ve ulusal şahsiyetlere verilen Cumhurbaşkanlığı muhtırası, otorite ile ilgili taraflar arasındaki bir diyalogun sonucu olmaktan ziyade tepeden dayatılmıştır.
- FİS ve FFS gibi birçok tarafın talep ettiği şekilde çok biçimli kriz konusunda diyalog açmayı reddetme.
- Diyaloga katılan tarafların müzakere etmeden imza törenleri ile sınırlı kalmaları.

Aynı bağlamda, 1995 cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra otoritenin, gerçeği istismar etmeyi başardığı söylenebilir.O, kurumsal inşa yaklaşımını sürdürmek ve anayasal meşruiyeti yeniden tesis etmek istemiştir.Bu, Muhammed Tamlat tarafından şu sözlerle açıkça ifade edilmiştir: “Böylece siyasi oyunun kanunlarında en zeki ve hakim taraf olduğunu haklı olarak ispatlayan, amaçlarına sonuna kadar ulaşmakta ısrar eden otoritenin istediği gibi”³⁵³.

1996 yılındaki İkinci Ulusal Uzlaşma Zemini'nin imzalanması, daha önce zikredildiği gibi formülasyonu ve içeriği ile tek taraflı ve empoze edilmiş bir inisiyatif sunmuştur.Krizin en önemli siyasi partisi olan FİS'i dışlamıştır.FFS'nin de olmaması, FLN'yi iktidar safına geri itmiştir.Bununla birlikte HMS ve Nahda hareketi gibi daha önce ilk sempozyumu boykot eden

³⁵⁰ Mohamed Tamalt, **Cezayir bir volkanın tepesinden: gerçekler ve yanılsamalar 1988-1999**, Cezayir: Dar Al-Hikma, 2002, s.101. (e.a.a.d.y)

³⁵¹ Abdülhamdi Mahri'nin Ulusal Kurtuluş Cephesi Genel Sekreterliği görevinden alınması ve Bualem Binhammuda'nın Ulusal Kurtuluş Cephesi Genel Sekreterliği görevlerini üstlenmesi ile partinin siyasi çizgisi açıkça iktidar lehine değişmiştir.

³⁵² Saeed Bulshaer, s. 354-357.

³⁵³ Hamad Tamalt, s. 141.

partilerin de katılması ve önemli sayıda ulusal dernek ve örgütün, feminist hareket, sendika ve iş veren varlığının olması nedeniyle katılımın sayı olarak fazla olduğu söylenebilir.

3.2.4. Güvenlik Yöntemi Kullanılarak Şiddetin Ortadan Kaldırılması Girişimi

Başkan Liamin Zerval yönetimindeki rejim, bir diyalog politikası izlerken aynı zamanda katı ve sert bir Güvenlik politikası takip etmiştir. “Güvenlik güçlerinin demir yumrukla vurduğu ve tamamen ortadan kaldırma bakış açısıyla hareket ettiği bu konu, ateş ve diyalog mantığını birleştirme fikrinden hoşlanmayan Cezayir sokağında kafa karışıklığına neden olmuştur.”³⁵⁴ Kanaatimizce bu durum, önceki Güvenlik politikasının değişmeden devam etmesi ile açıklanabilir. Bu, askeri liderliğin aynı yaklaşımı sürdürmesinin sonucudur. General Muhammed el-Ammari'nin Genelkurmay Başkanlığı'na atanması (ordunun FİS senaryosunu 1990'da hazırlayan kişiydi) aynı yaklaşımın devamı anlamına gelmektedir. Başkan Zerval, Şubat 1994'te 94 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ni imzalamıştır. Buna göre; “İşbu vesileyle, Ulusal Halk Ordusu Genelkurmay Başkanı Muhammed el-Ammari'ye, Savunma Bakanı adına tüm kararları ve kararnameleri kısıtlama olmaksızın imzalama yetkisi vermekte; bu, Savunma Bakanının savunma ile ilgili tüm yetkileri Genelkurmay Başkanına devrettiği anlamına gelmektedir.”³⁵⁵

Güvenlik krizinin başlangıcından bu yana, resmi söylem sürekli olarak silahlı grupların büyüklüğünü ve etkisini hafife almıştır. MS 1995'teki cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra, resmi söylemin “terörizm teriminden kaçınmaya ve terörizm kalıntıları terimini kullanmaya başlaması”³⁵⁶ dikkat çekicidir. Yetkili makam, silahlı şiddetle mücadele ÇERÇEVESinde, yüzleşme ve kontrol altına alma arasında ikili bir politika benimsemiştir.

Başkan Liamin Zerval'ın 1994-1999 dönemi, ordunun ve Güvenlik güçlerinin sağlamlaştırılmasına ve güçlendirilmesine tanık olmuştur. Bu, aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli malzeme ve insani destek biçimlerini içermiştir³⁵⁷:

³⁵⁴ Yahya Ebu Zekeriya, **Cezayir, Ahmed Bin Bella ve Abdülaziz Buteflika**, 2003, www.nasiri.net, s. 102. (e.a.a.d.y)

³⁵⁵ Saeed Bulshaer, s. 254.

³⁵⁶ Sabrina Hamleh, **Cezayir'de Terörizmin Nedenleri ve Yankıları**, yayınlanmamış bir yüksek lisans tezi, Hajj Lakhdar Üniversitesi: Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakültesi, 2003-2004, s90. (e.a.a.d.y)

³⁵⁷ Ahmed Bucaltıyya Bouali, s. 121-128.

- Terörle mücadele kapsamında askeri birliklerin yeniden düzenlenmesi, ordu ve jandarmanın müdahalesi için özel timlerin kurulması.
- 1993 yılında yaklaşık 15.000 kişiden oluşan Terörle Mücadele Özel Kuvvetlerinin kurulması, 1998 yılında bu sayının 60.000'e çıkarılması ve bu birimlerin özel eğitime tabi tutulması.
- Uzun vadeli çete savaşlarına karşı ordunun yeniden düzenlenmesi.
- Orduyu, etkili hafif silahlar, askeri helikopterler, gözetleme uçakları, izleme ve gece gözetleme cihazları gibi maddi araçlarla donatmak.
- Belediye Muhafızları aracılığıyla sivilleri çatışmaya dahil etmek. Böylece, 1994-1996 yılları arasında belediyelerde ve kırsal alanlarda yaklaşık 2213 personele sahip belediye korucu birlikleri kurulmuştur. Bu sayı, 1997 yılına kadar yaklaşık 100.000 kişiye ulaşmıştır.
- 100.000'den fazla personeli olan Öz Savunma Kuvvetlerinin kurulması.

Askeri hareket stratejisine gelince, 1995 yılından itibaren *Cezayir ordusunun genel stratejisi birbirini tamamlayan iki unsura bağımlı hale gelmiştir. Başlangıçta ordu, topçu ve tüm ağır silahları kullandığı geçici ve geniş bir operasyon yürüttür; daha sonra sahadan çekilir ve günlük güvencesi sağlama görevini "Belediye Muhafızlarına" ve "Öz Savunma Kuvvetlerine" bırakır. Bu güçlerin misyonu, tüm ülkeyi izlemek ve silahlı İslamcılarının faaliyetlerini bastırmak için girişilen çatışmaya hastır.*

Krize yönelik tüm bu Güvenlik çabalarına ve askeri tedbirlere rağmen, sonuçlar sınırlı kalmış ve istenen sonuca ulaşılamamıştır. Zira eski Başbakan Abdülhamid el-İbrahimi şu ifadeleri dile getirmektedir: *"O dönemde ne sınırlarını gösteren güç kullanımına dayalı Güvenlik politikası ne de İslami Selamet Cephesi liderleri Abbasi Medeni ve Ali Belhac ile iktidar arasındaki mayınlı müzakereler, işlerin normale dönmesine izin vermiştir."* Bu görüş, Başkan Liamin Zerval döneminin yaşadığı özellikle, Bin Talha ve Başkan Hamidu katliamı, Beni Masus katliamı ve bugüne kadar hala kayıp olan onlarca vatandaşın ortadan kaybolması gibi kanlı toplu katliamlar sonucu olan can³⁵⁸ ve mal kaybının boyutuna dayanmaktadır³⁵⁹.

³⁵⁸ ABD Federal Kriminal Soruşturma Departmanına göre, MS 1992'den 1996'ya kadar olan dönemde militan, vatandaş ve terörle mücadele gücünden ölü sayısı 60.000'e ulaşmıştır. Cezayir resmi makamları ise MS 1992'den MS 1997'ye kadar olan dönemde 27 bin ölüden bahsetmektedir. Daha fazla ayrıntı için bakınız: - Ahmadi Bucaltiyeh Buali, s .11.

³⁵⁹ Ahmadi Bucaltiyeh Buali , s .65.

3.3. Uzlaştırıcı Yasama Sistemlerinin Geliştirilmesi ve Krizin Kontrol Altına Alınması:

3.3.1.Merhamet Kanunu

Cezayir’de kötüleşen Güvenlik durumu ve çok sayıda maddi ve insani kayıp ışığında, Cezayir rejimi, şiddeti sona erdirmeyi ve ortadan kaldırmayı amaçlayan yasalar ve mevzuatla desteklenen bir Güvenlik stratejisi kullanarak ülkedeki siyasi şiddet dalgasına köklerinden karşı koymaya çalışmıştır.Ancak, bu yaklaşım tüm ölçeklere göre tam bir başarısızlık olduğunu kanıtlamıştır.Bu nedenle 1995'ten sonra Liamin Zerval'in iktidara gelmesiyle rejim barışçıl bir yaklaşım benimsemiş ve güvenliğini sağlamak istemiştir.Cezalandırıcı yasama metinlerinin terör operasyonlarını sınırlandırma veya azaltma konusundaki yetersizliği karşısında, ceza ve caydırıcılığın sıkılaştırılması, diyalog kapılarının açılması, müsamaha gösterilmesi politikasına paralel bir yola gidilmesi, barışa yönelik siyasi kararların alınması ve durumla başa çıkmada ılımlı bir politika izlenmesine fırsat verilmesi gerekmiştir.Bunun üzerine Başkan Liamin Zerval bu yasaı çıkarmıştır.Böylece krizi çözmeyen Güvenlik yaklaşımına bir başka çözüm ve alternatif olarak uzlaşma işaretleri ortaya çıkmıştır.25 Şubat 1995 tarih ve 95/12 sayılı kanun³⁶⁰, mevduat politikasının bazı özel durumları ele alması ve ardından bu prosedürden yararlananların en fazla sayıda kişiyi çekmesi için bir uygulama kanunu olmuştur.Bu kanunun siyasi bir kısım içermediği, sadece Güvenlik boyutları ve bunları kesin olarak çözmek için kullanılan yöntemler ile ilgili bir anlaşma olduğu dikkat çekmektedir³⁶¹.

Merhamet Yasası, bu yasanın nasıl uygulanacağına odaklanan 12 madde içermiştir.İlk maddesi, işledikleri terör suçlarından sonra teslim olan kişilerle ilgili olarak Ceza Kanunu'nun 52/92.maddelerinde yer alan yasal mazeretlere ve hafifletici sebeplere dayandığının bir göstergesi ve başlangıcı olarak gelmiştir.Ardından 2.maddeden 7.maddeye kadar bu yasanın uygulanması için kullanılan önlemler ve prosedürler gelmiştir.Burada, Ceza Kanunu'nun 87 mükerrer 3.maddesinde belirtilen Merhamet Kanunu ile ilgili kişilerin tespiti ve kendi iradesiyle teslim olanların adli kovuşturmadan muaf tutulması ele alınmıştır.Zira bu kişiler; silah, patlayıcı ve diğerlerine sahip olduklarında, bu yasanın 3.maddesi uyarınca bunları, Güvenlik makamlarına

³⁶⁰ Merhamet önlemlerini içeren 25 Şubat 1995 tarihli 25 Ramazan 1415 tarihli 95-02 sayılı Kararname, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, No. 11, 29 Şubat 1995 tarihli, s 10.

³⁶¹ Ali Lounisi, “Terörizmle Mücadeleye İlişkin Cezayir Hukuki Metinlerinin Okunması,” Al-Maaref Dergisi, Yıl 11, Sayı 21 Aralık 2016, s. 51-77. (e.a.a.d.y)

teslim etmişlerdir.4.maddeye gelince, diğer kişilerin ölümüne veya yaralanmasına yol açan bir terör eylemine fiilen karışan kişiler lehine hafifletici nedenler ele alınmıştır.Bu, ölüm cezasını 15 ila 20 yıl arasında geçici hapis cezasına indirmek ve bazı durumlarda cezanın yarısına indirmek şeklindedir.5.Madde, Anayasa'ya uygun olarak ilgili kişilerin af tedbirlerinden yararlanma olasılığı konusunda 1.Maddeyi güçlendirmiştir.

Merhamet Yasasını uygulama prosedürleri 06.ve 07.Maddelerde de belirtilmiştir.Madde 06'ya göre, daha önce bir terör örgütüne üye olan ve herhangi bir kişiyi öldürme veya kalıcı olarak sakat bırakma veya kamu veya özel mülke zarar verme suçunu işlememiş olanlar ve kendi özgür iradeleri ile silah, patlayıcı veya diğer malzemeleri ilgili makamlara teslim edenler, vasisi veya avukatı ile birlikte adli, idari, mülki veya askeri makamların huzuruna çıkarlar ve teslim tarihinden itibaren 30 günü geçmemek üzere derhal kendilerine “teslim belgesi” verilir.Ardından adli merciler, ilgili kişiye “merhamet tedbirlerinden yararlanan” ibaresini içeren bir belge verir.İlgililer ayrıca yetkili makamlardan kendilerine geçici fiziksel koruma sağlamalarını talep edebilir.

Madde 07'de, Merhamet Yasası usullerinden yararlananların, mahkeme nezdinde kamu davasının inceleme tutanaklarının hazırlanmasını yürütmeye yetkili makam olduğundan Cumhuriyet Savcısı'na nasıl aktarılacağı açıklanmaktadır.

Madde 08, terör eylemlerine karışan kişilerin yaşlarına atıfta bulunan özel hükümler içermektedir.Bu kişiler 16-18 yaş aralığında olmaları halinde, azami ceza olarak on yılı geçmemek üzere hapis cezası verilir.9.Madde ise, aynı fiillere karışan 18 ile 20 yaş arasındaki daha büyük gruba da atıfta bulunarak en üst ceza olarak 15 yıl hapis cezası verileceğini ifade etmiştir.

10.ve 11.maddeler, Merhamet Yasası belgesinden yararlananların daha sonra terör suçları işlemeleri halinde nasıl davranılacağını ele almıştır.Bu durumda 10.Madde uyarınca tüm faydalara düşürülür ve her türlü yasal mazeret ortadan kalkar.11.Madde, terör eylemlerine karışan ve hafifletici cezalardan yararlanan ve yargılandıktan sonra bunları işlemeye geri dönen kişilerin önlenmesi konusunda daha da ileri gitmeyi kararlaştırmıştır.Öyle ki; bu kişiler ne af kanunundan ne de ceza kanununun hukuki mazeretlerinden yararlanamazlar, bilakis kendilerine uygulanan cezalar, işledikleri suç için öngörülen azami cezaya kadar yükseltilir.

Merhamet yasasının, 1990'ların başında durumun daha da kötüleşmesine neden olan öldürme ve yıkım ışığında, Cezayir'in yaşadığı zorlu koşulların bir sonucu olduğu söylenebilir. O dönemde otoritenin, terör suçlarının faillerine veya bunlara sebep olanlara yönelik katı yasal prosedürleri ve ağır cezaları azaltmak için hızlı bir çözüm bulmaktan başka seçeneği olmamıştır. Diyalog yollarını kapatma karşısında caydırıcılık politikası ile hoşgörü politikası arasında bir tür yasal denge sağlamak için Başkan Liamin Zerval, otoritenin krizi çözme ve yıkımı sınırlama niyetini somutlaştırmak için Cezayir toplumunun insani, ekonomik ve politik düzeylerinde bu icraata başvurmuştur. Bu nedenle, Merhamet Kanunu; 12 maddede özetlenmiş olup, müdahil olanların kendilerini yetkililere teslim etmeleri halinde hafifletici ve muafiyet tedbirlerinden yararlanmak için durumun düzeltilmesi ve tövbe kapısının açılması imkânını öngörmektedir.

Bu yasa, kendi aralarında onu destekleyenler ve karşı çıkanlar olarak bölünmüş silahlı gruplar arasında bir tür yankı uyandırmıştır. Öyle ki bu bölünme iki grup arasında bir tür rekabetin oluşmasına yol açmıştır. Ancak özellikle de ağır koşullar nedeniyle silahlı gruplara bulaşmaya zorlananlar olmak üzere pek çok genç, af yasasından yararlanmak için yetkililere teslim olmuştur.

Ancak bu yasa, krizin tüm yönleriyle bilinmemesi ve trajedinin köklerine köklü bir çözüm bulma vizyonunda standart karmaşası, muğlaklık ve olayların yürütülmesindeki kafa karışıklığı nedeniyle uzlaşma sağlanamaması sebebiyle yeterli olmamıştır. Bu durum ceza muhakemelerini ve özel mahkemeleri bu kanunun boyutlarını kavrayamayacak kadar olumsuz etkilemiştir. Bu kanundan sonra silahlı gruplar daha şiddetli ve radikal faaliyetlere doğru bir kayma yaşamıştır. Bu gerilim ve Güvenlik durumunun yeniden kötüleşmesi ışığında, Devlet Başkanı Buteflika iktidara gelmiştir. Buteflika, Merhamet Yasası önlemlerini, “sivil uyum” politikasına yükselten siyasi bir program tasarlamıştır³⁶².

3.3.3.1. Sivil Uyum Yasası

3.3.3.2. Kanunun Hazırlanma Sebep ve Şartları

Başkan Zerval'ın istifasını açıklamasının ardından, Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika'nın kazandığı ön seçimler yapılmıştır. İkincisi, Sivil Uyum Yasası'nın çıkarılması yoluyla barış arayışını ve ulusal güvencesi sağlamayı benimsemiştir. Çokça mürekkep dökülen, siyasi ve

³⁶² Amhand Barkuk, **Cezayir'in terörle mücadele stratejisi**, web sitesi: <https://www.politics-dz.com>

hukuki tartışmaların odağında yer alan bu kanun, nihayetinde hukukî, siyasi ve sosyal şartların çaresine bakılması, Cezayir halkı arasında Güvenlik , huzur ve sükûnetin sağlanması amacıyla bir kanunun çıkarılmasına yol açmıştır.Bu yasa özel ve karmaşık koşullar altında gelmiştir.Bunlar, aşağıdaki gibi özetlenebilir³⁶³.

- Güvenlik yaklaşımının silahlı şiddeti ortadan kaldırmadaki başarısızlığı ve rejimin tek başına bu yaklaşımın beyhude olduğuna kanaat getirmesi.
- Bu kanunun ilk yapı taşı olan Merhamet Kanununun çıkarılması.
- Siyasi partileri tecrit etmek, marjinalleştirmek ve bir kısmını maddi ayartmalarla kontrol altına almak.
- Yasa, İslami Selamet Ordusu ile 1997’de ilan edilen ateşkese siyasi ve hukuki kılıf sağlamak için gelmiştir.
- Mücahid Örgütü ve Şehit Oğulları gibi çok sayıda ulusal örgütü onaylamanın ve desteklemenin yanı sıra, FLN RND HMS ve İşçi Partisi gibi büyük partilerin desteğini alan Ulusal Mutabakat’ın adayı olarak Başkan Abdülaziz Buteflika’ya büyük destek verilmesi.

3.3.2.2.Sivil Uyum Yasasının İçeriği

07/13/1999 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesi olup, içeriği 07/13/99 tarih ve 99-08 sayılı Medeni Uyum Kanunu’dur³⁶⁴.

Bu yasa, sivil uyum politikasının uygulanmasına yönelik ana eksenleri 06 bölüm boyunca ele almıştır.Bu bölümler, toplumda Güvenlik ve istikrarı yeniden sağlamak için olası tüm noktaları ve önlemleri ve bundan yararlanmak için ilgili insanlarla nasıl başa çıkılacağını tanımaya yönelik 43 maddeyi içermiştir.

Birinci bölümde iki madde yer almakta olup, birincisi bu kanunun çıkarıldığı yüce gayeyi anlatan genel hükümler şeklindedir.Bu, terör veya sabotaj eylemlerine karışan, suç faaliyetlerini durdurma iradesini ifade eden kişiler için uygun çözümler sağlamak ve aynı zamanda topluma sivil olarak yeniden entegre olma fırsatı vermek amacıyla sivil uyumun yeniden tesis edilmesidir.

³⁶³ Mustafa Bal’ur, **Arap Siyasi Sistemlerinde Demokratik Dönüşüm**, Cezayir Siyasi Sistemi Vaka Çalışması 1988-2008 (e.a.a.d.y)

³⁶⁴ 99-08 sayılı Rabiülevvel 29, 1420 h, 13 Temmuz 1999 tarihli, sivil ahengin yeniden sağlanmasına ilişkin Kanun Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, No. 46, 13 Temmuz 1999, S 03.

İlgililerin bu Kanun hükümlerinden yararlanabilmeleri için terör faaliyetlerini durdurduklarını yetkili makamlara bildirmeleri ve huzura çıkmaları zorunludur.

3.3.2.2.1.Kovuşturma Muafiyeti

Kovuşturmadan muafiyetle ilgili hükümler, ikinci bölüm, üçüncü ile beşinci maddeleri arasındaki üç maddede gelmiştir.3.madde metnine göre ise, daha önce yurt içinde veya yurt dışında Ceza Kanunu'nun 87 mükerrer 03.maddesinde belirtilen örgütlerden birine mensup olup, Ceza Kanunu'nun mükerrer 87.maddesinde yer alan ve kişinin ölümüne, sürekli sakat kalmasına, tecavüze uğramasına neden olan suçlardan hiçbirini işlememiş veya bu suçlara iştirak etmemiş, halka açık yerlerde veya halkın uğrak yerlerinde patlayıcı madde kullanmamış ve bu kanunun yayımlandığı tarihten itibaren 6 aylık bir süre içinde, her türlü terörist veya yıkıcı faaliyeti durdurduğunu yetkili makamlara bildiren ve derhal bu yetkili makamların huzuruna çıkanlar adli kovuşturmadan muaftır.

3.uncu maddede belirtilen aynı şartlarla, silah, patlayıcı veya diğer maddi vasıtaları bulunduran kişiler de yararlanır.Burada, adli kovuşturma muafiyetinden yararlanabilmesi için kişilerin derhal yetkili makamlara bunları teslim etmesini şart koşturur.³⁶⁵ Ancak, 03.ve 04.madde hükümlerinden yararlananlar, kovuşturmadan muafiyet kararının verildiği tarihten itibaren 10 yıl süre ile Ceza Kanununun Sekizinci maddesinin İkinci Bölümünde belirtilen haklardan mahrum kalırlar.³⁶⁶

1.ve 2.maddelerde dikkat çekici olan, terör eylemlerine karışanların ve bu eylemlerden tövbe edenlerin, onlara bu yasanın yayımlandığı tarihten itibaren altı aylık bir süre vererek, yetkili makamların önüne çıkmaları ve her türlü terör faaliyetini durdurduklarını beyan etmeleri halinde kovuşturmaya tabi olmayacaklarının kabul edilmesidir.

Ancak 5.madde, adli takibin olmamasıyla temsil edilen bu affın, 8.maddenin ikinci fıkrasında belirtildiği gibi, Ceza Kanununun ulusal haklar bakımından uygulanmadığı anlamına gelmediğine dikkat çekmiştir.Zira takipsizlikten yararlananlar, takipsizlik kararının verilmiş

³⁶⁵ 99-08 sayılı Kanun'un 04. Maddesi.

³⁶⁶ 99-08 sayılı Kanun'un 05. Maddesi.

tarihinden itibaren belirli bir süre (10 yıl) için ulusal haklardan yoksun bırakmaya tabi tutulmaktadır.

3.3.2.2.2.Erteleme Durumu

Bu prosedür, üçüncü bölümde Madde 06'dan Madde 26'ya kadar 21 madde boyunca açıklanmıştır.6.madde aşağıdakileri içermektedir: “Erteleme altındaki durum, kavuşturmanın, kendisine konu olan kişiden emin olmak amacıyla belirli bir süre için geçici olarak ertelenmesidir.” Bu, yararlanıcının kendisine bu ayrıcalığı vermenin doğruluğundan emin olabileceği bir fırsattır.Kovuşturmanın geçici olarak ertelenmesi, birçok insanı kazanmak ve onları tövbe etmeye ve şiddetten kaçınmaya yöneltmek için ideal bir önlemdir.

Yedinci madde ise şöyle demektedir: “Daha önce Ceza Kanunu’nun 87.maddesinin 3.mükerrerinde belirtilen örgütlerden birine üye olan, her türlü terör ve sabotaj faaliyetini durdurduklarını yetkili makamlara bildirmiş olan ve bu kanunun yayınlandığı tarihten itibaren altı aylık bir süre içinde bireysel veya toplu olarak kendiliğinden bu makamların huzuruna çıkmış olan kişiler, tecil tedbirinden burada belirtilen şartlara göre yararlanır.”

Ancak bir kişinin öldürülmesine, toplu öldürmelere, halkın uğrak yeri olan kamuya açık yerlerde patlayıcı saldırılara veya tecavüz suçlarına yol açan suçları işleyen veya işlenmesine katılan kişiler, bu madde hükümlerinden yararlanamaz.³⁶⁷

Yani, erteleme tedbirlerinden yararlanmak, her zaman Ceza Kanunu'nun 87.madde 03 mükerrerinde belirtilen esaslara tabidir.Bu, fiili cinayet ve sabotaj suçlarını işleyenlerin kapsam dışında kalması içindir.Belirli bir örgütte olup da bu faaliyetlerden herhangi birine katılmayanlara, bu örgütlerden ilişkisi kesmek ve yetkili kurumlara başvurup kendiliğinden durumunu ilan ederek topluma geri dönmek için azami süre olarak altı ay verilmiştir.

Örgütlerden birine mensup kişiler, ellerinde bulunan silah, patlayıcı, mühimmat ve maddi imkânları da beyanname yazarak huzuruna çıktıkları makamlara teslim etmek zorundadır.Ayrıca bu beyan, kendileri tarafından işlenen veya iştirak edilen fiilleri de içermelidir.

³⁶⁷ 99-08 sayılı Kanun'un 08. Maddesi

Ancak, 9.maddeye göre tanınan bu erteleme, beyan edilen bilgilerde hile veya aldatma olduğunun anlaşılması veya gerçeğe aykırı bilgi içerdiğinin tespiti halinde iptal edilebilir.Başka bir ifadeyle, ilgilinin ifadesinde yer almayan terör olaylarına karışmış olması durumunda, tecil altına alınmasının derhal durdurulur ve hakkında kamu davası açılır.

Erteleme için yasal süre en az 3 yıl, en fazla 10 yıl olarak belirlenmiştir³⁶⁸.Erteleme alan kişi, Ceza Kanunu'nun 8.maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen haklardan yoksun bırakılır³⁶⁹.

On altıdan yirmi altıya kadar olan maddelere gelince, bunlar erteleme prosedürlerine ve ertelemenin tüm aşamalarında alınan yapısal önlemlerin türüne açıklık getirmiştir.

Ertelemeye tabi tutulan kişi, kendisine uygulanan tedbirlerden birinden kaçındığı takdirde, erteleme komitesi ertelemenin iptal edildiğini ilan edebilir.Ancak komisyonun ertelemeyi iptal etme kararı kesin değildir.Zira erteleme statüsü iptal edilen kişi, iptalin duyurulduğu veya iptali öğrendiği tarihten itibaren en geç 10 gün içinde genişletilmiş tecil kuruluna karara karşı itiraz başvurusunda bulunabilir.Bu itiraz, iptal kararının uygulanmasının durdurulması sonucunu doğurur ve iptal kararı, itiraz süresi boyunca ilgilinin uyumunu sağlayan her tedbire iliştilirilebilir.³⁷⁰

Mananın olumlu bir davranış sergilemesi durumunda erteleme halinin dahi kaldırılması mümkündür.Örneğin;

- Silah bırakmayı reddeden teröristlerin tutuklanmasında, saklandıkları yerlerin açığa çıkarılmasında vb.işbirliği.
- Dürüstlüğüne dair inandırıcı kanıtlar sunması.

Her halükarda erteleme durumu, kendisi için belirlenen sürenin dolması veya sona ermesi ile sona erer.³⁷¹

25 ve 26.maddeler, aynı kanunun 8.ve 29.madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla, haklı görülen fiillere ilişkin olarak, kamu davası için son zaman aşımı olan ertelemenin sona ermesinin sonuçlarıyla ilgilidir.

³⁶⁸ 99-08 sayılı Kanun'un 12. Maddesi.

³⁶⁹ 99-08 sayılı Kanun'un 11. Maddesi.

³⁷⁰ 99-08 sayılı Kanun'un 20. Maddesi.

³⁷¹ 99-08 sayılı Kanun'un 23. Maddesi.

3.3.2.2.3.Cezaların İndirilmesi

Yumuşatma politikasında yer alan bu kısım, üç maddeden oluşan dördüncü bölümü ele almıştır.Bu yasa aracılığıyla, her zaman uyum bayrağı altına düşen cezanın nasıl hafifletileceğini, dahil olanların entegrasyonunu ve onlar için tövbe kapılarının açılmasını sunmuştur.Bunu Ceza Kanunu'nda yer alan kural ve hükümlerin, özellikle Madde 87 mükerrer 03'ün değiştirilmesi ve hafifletme başvurusunda bulunanın tabi olduğu belirli koşullara göre ağırlığının azaltılması yoluyla yapmaktadır.

Madde 27, aşağıdakileri şart koşarak bu prosedürden yararlanabilecek kişileri tanımlar:

Daha önce Ceza Kanunu'nun 87 madde 03 mükerrerinde belirtilen örgütlerden birine üye olup da her türlü terör ve yıkıcı faaliyeti durdurduğunu yetkili makamlara bildirmiş olan ve kendiliğinden huzuruna çıkan, ayrıca halka açık yerlerde veya halkın uğrak yerlerinde toplu katliamlar yapmayan ve patlayıcı kullanmayanlar, ancak buna rağmen erteleme sisteminden yararlanmasına izin verilmeyen kişiler, aşağıdaki durumlarda ceza indiriminden yararlanır:

_ Kanunun öngördüğü cezanın en üst sınırı ölüm veya müebbet hapis olduğunda, 12 yıla kadar hapis cezası.

_ Yasanın öngördüğü azami ceza ölüm veya 10 yıldan 20 yıla kadar hapis cezası olduğunda azami 7 yıl hapis cezası.

_ Kanunen öngörülen azami ceza 10 yıl iken azami 3 yıl hapis cezası.

_ Diğer tüm durumlarda azami ceza yarı yarıya indirilir.

28.maddede ise daha önce değinildiği üzere Ceza Kanunu'nun 87.maddesinin 3.mükerrerinde belirtilen sürelerde bir indirim öngörülmüştür.

Oysa 29.madde, 6 aylık süre içinde yetkili makamların huzuruna çıkarak her türlü terör faaliyetinin durdurulduğunu ilan eden kişilere yönelik hafifletici cezaları ve bundan ne ölçüde yararlandıklarını aşağıdaki hafifletici sebeplere göre ele almıştır:

Yasanın öngördüğü ceza ölüm cezası olduğunda 15 yıldan 20 yıla kadar hapis cezası.

_ Kanunun öngördüğü ceza müebbet hapis olduğunda 10 yıldan 15 yıla kadar hapis.

_ Diğer tüm durumlar için azami ceza da yarıya indirilir.

Bu yasanın uygulanma prosedürleri Bölüm 05'te 30.maddeden 35.maddeye kadardır.

Sivil Uyum Yasası'nın 6.Bölümü, sekiz maddeye dağıtılmış özel hükümler şeklindedir.Bu maddeler: 36 - 37 - 38 - 39 - 40 - 41 - 42 - 43.

Ayrıca bu Kanun hükümlerinden yukarıda 03.maddede sayılan kişiler, bu kanunun düzenlendiği tarihte tutuklu olsun veya olmasın yararlanırlar.Böylece Sivil Uyum Kanunu'nun, şiddet eylemlerine karışan kişiler arasında, içerdği yasal hükümler uyarınca, tercihsiz olarak topluma geri dönme umudunu yeniden tesis etmek amacıyla kapsamı genişlemiştir.Bununla kanun, aldatılanların topluma tekrar iyi vatandaşlar olarak dönmeleri için tövbe kapısını açmaktadır.Çünkü silahlı gruplar içinde kalmaları ile topluma geri dönmeleri arasındaki denge, geri dönüş lehine ağır basmaktadır.Birinci seçenek, eylemlerinde şiddet ve uzmanlaşmaya devam etmesine, ikincisi ise, hele hele çoğunun genç insanlar olduğunu dikkate alırsak, aldatılmış bireyleri kucaklayarak hak yola dönmelerine yol açar.Ayrıca bilinmelidir ki; şiddet kullanımı sadece şiddet üretir.

37.Madde, cezaevinde olanların hafifletme tedbirlerinden nasıl yararlanabileceğini açıklığa kavuşturmuştur.Bu Kanunun yayımı tarihinde hüküm giymiş olan 03.maddede belirtilen kişiler, aleyhteki hükümlere bakılmaksızın cezalarının kalan kısmı için derhal şartlı salı verilmeden yararlanır.

Ayrıca, bu kanunun yayımlanmasından önce yetkili makamlara kendiliğinden gelerek her türlü terör ve yıkıcı faaliyetin durdurulduğunu bildiren kişiler ile tutuklu olsun olmasın hüküm giymiş sanıklar; erteleme, salı verilme veya aksi bir karara bakılmaksızın duruma göre cezanın infazının tecili durumlarından yararlanabilirler.³⁷²

Bu yasanın terör eylemleri mağdurlarına tazminat konusunu ele alan tek maddesi ise 40.maddedir.Buna göre: Kamu davası açılması halinde, Ceza Kanunu'nun mükerrer 87.maddesinde öngörülen fiillerin mağdurları veya hakları bulunanlar müdahil taraf sıfatını kazanarak uğradıkları zararın tazminini talep edebilirler.

Adli makamlarca verilebilecek tazminat, yürürlükteki mevzuata göre başka bir taraftan kendilerine verilmiş olabilecek tazminat miktarları düşüldükten sonra takdir edilecektir.Ödeme, devletin sorumluluğundadır.

41 - 42 - 43.maddeler ise, Sivil Uyum Kanununun uygulanmasını teyit etmek ve ardından Merhamet Kanunu ile temsil edilen 12/95/1995 sayılı Kanunun çalışmasının askıya alınmasına

³⁷² Kararname 99-08'in 38. maddesi.

atıfta bulunmak için tavsiye niteliğinde gelmiştir.Daha sonra bu kanunun, yani medeni ahengin, herkesin görebilmesi ve içeriğinden yararlanabilmesi için yayım tarihi 13 Temmuz 1999 olan Resmi Gazete’de yayımlanmasına da atıfta bulunmuştur.

3.3.3.3. Sivil Uyum Yasasına Tepkiler

Aralarında FLN, RND ve HMS’nin de bulunduğu Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika’yı destekleyen siyasi partiler, Sivil Uyum Yasası’nı desteklemiş ve olumlu karşılamıştır.³⁷³ Ancak bu destek aslında hükümete katılan bu siyasi partilerin Cumhurbaşkanı Buteflika’ya yönelttikleri eleştirileri ortadan kaldırmamaktadır.³⁷⁴

FİS yöneticileri ise bu yasayı küçümseme konusunda hemfikirdir.Buna dair Ali Belhac yorumunu şu sözlerle dile getirmiştir: “Uyum yasasına gelince, ben buna anlamsızlık yasası diyorum, çünkü silahlarını bırakıp dağlardan inip haklarının kendilerine verileceğini sananların yakınmaları bugün de devam ediyor...”³⁷⁵

İslami Vaaz ve Cihat Birliği lideri Ali bin Hacer ise grubunun tutumunu şu sözlerle dile getirmiştir: “Derin düşünme ve istişarelerden sonra...ateşkes çağrısına cevap vermek zorunda kaldık...”³⁷⁶ Ulusal Reform Hareketi’nin o zamanki lideri Abdullah Câballah’a gelince: “Yasa, sorunun sadece Güvenlik boyutuyla ilgilenmiş olup, siyasi her şeyi dışlamıştır.”³⁷⁷ El- vefa hareketinin lideri Ahmed Talib el-İbrahimî de meseleyi aynı bağlamda ele almıştır: “Yasa ruhları arındırmak ve farklılıkları uzlaştırmak için gelmedi, daha çok galip gelen ve yenilen formülünü sürdürmek için geldi.Bu, nefret ateşini söndürmek yerine kül altında tutmaya yol açacaktır.”³⁷⁸ FFS partisinin tarihi lideri Ait Ahmed de aynı yönde kanaatini dile getirmiştir: “Bu kanunun

³⁷³ Hüseyin Marzo D, s. 273.

³⁷⁴ Barış İçin Toplum Hareketi (HMS), sivil uyum çabalarını desteklese de, 2000 yılında şu başlık altında bir girişimde bulunmuştur: « Sivil Uyum Teşvik Etmek İçin », Aslında bu, Cumhurbaşkanı Buteflika’nın izlediği sivil uyum politikasının zayıflığının hareket tarafından kabul edilmesidir.

³⁷⁵ Nureddin Hababa, Cezayir Ulusal Uzlaşması, Uluslararası Uzlaşma: Uluslararası Bir Sivil Toplum Kuruluşu, 2014, s. 133

³⁷⁶ Nureddin Hababa, s.132

³⁷⁷ İsmail Kira ve diğerleri, **Cezayir’de Demokrasinin Geleceği**, Beyrut: Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, 1. baskı, 2002, s.114(e.a.d.y)

³⁷⁸ İsmail Kira ve diğerleri,s.114.

kapsadığı şey, esas amacı başka bir yönde rejimin devamlılığını sağlayan siyasi kılıflı bir Güvenlik çözümü olmasıdır.”³⁷⁹

3.3.4. Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı

3.3.4.1. Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı’nın Onaylanma Nedenleri ve Koşulları

Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika, daha önce sivil uyum projesinde yaptığı gibi, barış ve ulusal uzlaşma için bir taslak şartı geçirmeyi başarmıştır. Ayrıca tartışmayı “*hakikat ve ulusal uzlaşma*”dan “*af ve unutulma*”ya kaydırmayı, geçmişle ilgili tartışmalardan kaçınmayı, parlamento tartışmalarından kaçınmak için kararnameler ve halk referandumlarını kullanmayı, mahkemelerin suçları soruşturmasını engellemek için af çıkarmayı ve şartı kutsal bir metin yapmayı başarmıştır.³⁸⁰

Ulusal Uzlaşma Şartı, 7 bölüme ayrılmış 48 maddeyi içeren 27 Şubat 2006 tarih ve 06/01 sayılı kararname ile 29 Eylül 2005 tarihinde yapılan referandum sonucunda son halini almıştır.³⁸¹

Bu belgenin, felsefi terimlerle toplanma ve yeniden birleşme anlamına gelen "Şart" olarak adlandırıldığına dikkat edilmelidir. Hukuki anlamda ise; ruhsuz metinler olarak kalmasın diye, bu alanı somutlaştırıp zeminine oturtma adına yasama ve yasal icraatların referans aldığı kaynak anlamına gelir.³⁸²

Cezayir’in yaşadığı krizin birçok nedeni olduğu göz önüne alındığında, Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı, krizi kapsamlı bir şekilde ele almaya istekli olmuştur. Araştırmacılara göre Ulusal Uzlaşma Yasası’nın onaylandığı koşullarla ilgili olarak, Ulusal Uzlaşma Yasası’nın onaylanmasını hızlandıran nedenler şunlardır:

³⁷⁹ İsmail Kira ve diğerleri, 114.

³⁸⁰ Raşid Tilimsani, **Buteflika Döneminde Cezayir: Sivil Uyuşmazlık ve Ulusal Uzlaşma**, Carnegie Belgeleri, Carnegie Endowment for International Peace, Sayı 7, 2008, s. 12-13.

³⁸¹ 27 Şubat 2006 tarihli ve 06-01 sayılı Muharrem 28 1427 sayılı kararname, Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı’nın uygulanmasını içermektedir, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, s.11, 28 Şubat 2006 tarihli, s. 03.

³⁸² Rukiyye Avaşriyye, **Terörizmle Mücadelede Cezayir Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı’nın Etkinliğinin Kapsamı**, İkinci Dünya Konferansı Terörizmle Mücadele Üzerine Araştırma, Fikri İncelemeler ve Pratik Çözümler, İkinci Cilt, Medine İslam Üniversitesi, İslam Üniversitesi Yayınları, Krallık Suudi Arabistan, Mart 2014, s. 175-200, s. 178- 181 (e.a.a.d.y)

- OHAL'in devamı.
- Siyaset ve medya alanının kapanması.
- Diyalog ve sivil uyum politikasının göreceli başarısı.
- Devletin fiili kurumsal ve anayasal inşasının tamamlanması.
- Cezasını çektikten sonra FİS liderlerinin serbest bırakılması.
- FİS'in siyasi faaliyet talebinin azalması.

3.3.4.2.Bariş ve Ulusal Uzlaşma Şartı'nın İçeriğı

Bariş ve Ulusal Uzlaşma Şartı, Başkan Buteflika'nın politikasını geçirmek için başvurduğu bir tür pazarlık oluşturan 48 madde içermiştir.Bunları aşağıda açıklayacağız:

3.3.4.2.1. Adli işlemlerin İptali

Bu durum, 2.Maddeden 11.Maddeye kadar olan kısımda açıklanır.Terör suçlarına karıştığı ispatlanan ve kendi istekleriyle 6 ay olan yasal süre dolmadan yani kararnamenin uygulanma tarihi olan 28-02-2006'dan 31-08-2006'ya kadar, yetkili makamların huzuruna çıkıp teslim olan birçok kategorideki kişiler hakkında kamu davasının sona ermesine karar verir.

Bu bölüm, kendiliğinden ve bireysel olarak teslim durumunda ve terör faaliyetlerinin durdurulduğunun ilân edilmesi, silah ve mühimmat ile bu faaliyetlerde kullanılan her türlü vasıtanın yetkililere teslim edilmesi şartıyla, bu yasadan yararlanabilecek tüm kategorileri göstermektedir.Bu, asıl fail, ortak veya azmettirici oldukları fark etmeksizin toplu katliamlar yaptıkları, halka açık yerleri bombaladıkları ve kutsalları ihlal ettikleri kanıtlanan kişiler hariç, adi suç ortakları, ülke içinde veya dışında soruşturma altındaki kişiler, gıyabında hüküm verilmiş olanlar ya da hakkında kesin hüküm verilmemiş tutuklular için geçerlidir.Diğerleri için bu bölümün hükümleri geçerli değildir.Yetkili merciler huzurunda teslim olsalar bile davanın sona ermesinden yararlanmazlar.Haklarında kesin hüküm verilmiş olsun olmasın hapsedilmişlerse de bundan fayda sağlayamazlar.

Üçüncü bölümde kamu davasının sona ermesine ilişkin usul kuralları dört madde ile ele alınmış, 12.maddede Ulusal Uzlaşma Kanunu'ndan yararlananlar için tahsis edilmiş yetkili merciler ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

13.madde ayrıca şöyle demektedir: “Yukarıdaki 5-6-7-8.Madde hükümlerinin uygulanması ÇERÇEVESinde yetkili makamlar önüne çıkan herkes, özellikle aşağıdakileri içeren bir beyanda bulunmak zorundadır:

- İşlediği, suç ortağı olduğu veya azmettirdiği fiiller.
- Bu fiillerle ilgili olarak sahip olduğu silah, cephane, patlayıcı madde veya sair her türlü vasıtayı, bu durumda yukarıda belirtilen makamlara teslim etmesi veya bulundukları yere göstermesi gerekir.”

14.maddeye gelince şunu içermektedir: “Yetkili makamlar, şahıs karşısına çıktıktan hemen sonra, durumu Cumhuriyet savcısına bildirir ve gerekirse gerekli kanuni tedbirleri alır.Kişinin Cezayir büyükelçiliklerine veya konsolosluklarına gitmesi halinde, konsolosluklar ifadelerini Dışişleri Bakanlığı’na getirmek zorundadır ve bu ifadeler, gerekli gördüğü her türlü yasal tedbiri alan Adalet Bakanlığı’na gönderilir.”

Bu yasa, af konusunu dördüncü bölümde 116.ve 17.maddeler altında ele almıştır.Affin inandırıcı olabilmesi için, toplu katliamlara karışan, kutsallıkları çiğneyen, halka açık yerlerde patlayıcı kullananlar, suç ortağı veya azmettirici olsalar bile aftan yararlandırılmamış ve haklarında başka usuller uygulanmıştır.Beşinci bölümde ise cezaları değiştirme ve azaltma prosedürü 18-19-20 olmak üzere üç maddede ele alınmıştır.

3.3.4.2.2. Yeniden Bütünleşme

İnsan, çevresinin bir ürünüdür, dolayısıyla toplumunun dışında yaşayamaz.Bunun önemine dikkat çeken kanun, bu kişileri sahiplenmeyi, intikam yerine hoşgörü kültürünü desteklemeyi ve doğru yola döndükleri ve yetkililerle işbirliği yapmaya istekli oldukları sürece onları reddeden bir toplumla bütünleştirmeyi amaçlayan bir dizi hüküm kararlaştırmıştır.Dört bölümden oluşan üçüncü fasıl, bir takım hükümleri şu şekilde karara bağlamıştır:

Birinci bölüm, 21 - 22 - 23 - 24.maddelerde düzenlenen medeni ahengin yeniden sağlanmasına ilişkin kanundan yararlanan kişilere yönelik işlemlere ilişkindir.Bu maddeler Uyum Kanunu’nda belirtilen hak mahrumiyetinin kaldırılmasına ilişkin kanun ÇERÇEVESinde faydalanan işlemlerin hak sahiplerine tahsis edilmesini sağlamak için gelmiştir.Buna göre, Uzlaşma Kanunu uygulandıktan sonra fayda mutlaktır ve kanuna daha kapsamlılık kazandırmanın bir istisnası yoktur.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı, bir maddede ulusal trajedi ile ilgili eylemler nedeniyle idari olarak işten çıkarmaya tabi tutulan kişilere ilişkin prosedürleri ele almıştır. Bu, 25. madde olup, aşağıdakileri içermektedir: “Ulusal trajedi ile ilgili fiiller nedeniyle devlet tarafından kararlaştırılan işten çıkarma için idari işlemlere konu olan herkes, yürürlükte olan kanun gereği, iş dünyasına yeniden entegre olma veya gerektiğinde devlet tarafından ödenen tazminat hakkına sahiptir.”

Bu madde, işten veya görevden keyfi çıkarmalara katkıda bulunan ve neden olan birçok kişiye umut kapısı açmaktadır. Zira bu, birçok ailenin yoksulluk ve ihtiyaç nedeniyle dağılmasına yol açan büyük bir aile ve sosyal trajediye neden olmuştur. Bu prosedür, Ulusal Uzlaşma Yasası açısından olumlu bir nokta olarak değerlendirilmektedir.

26. Maddenin 3. Kısmı aynı zamanda ulusal trajedinin tekrarını önlemek için alınan önlemleri de ele almıştır. Öyle ki: “Ulusal trajediye yol açan dinin kötü niyetli kullanımından sorumlu olan herkesin herhangi bir biçimde siyasi faaliyette bulunması yasaktır.” Bu maddeden anladığımız, FİS başta olmak üzere İslami partilerin liderlerine ve silahlı İslami grupların liderlerine yönelik olduğudur.

3.3.4.2.3. Tazmin Sisteminin Onaylanması:

Dördüncü bölüm, önemi ve kapsamına giren siyasi ve hukuki sorunları incelemek ve ele almak için devletin karşılaştığı zorluklar nedeniyle kayıp şahıslar konusunu ayrıntılı olarak açıklamıştır. Kayıp kişiler ile kastedilen, silahlı gruplar, Güvenlik güçleri veya diğer bilinmeyen kişiler tarafından kaçırılan veya katledilen ve haklarında herhangi bir bilgi ortaya çıkmamış ve ölümleri bildirilmemiş kişilerdir. Ya da el altından, kanunsuz yollardan yurttan ayrılanlardır³⁸³.

Üçüncü bölüm, ulusal trajedinin mağduru olan hak sahiplerine tazminatı 37, 38 ve 39 olmak üzere üç maddede ele almıştır. Uzlaşma Yasasının bu kısmı, önceki yasalar ve devlet yasalarının çoğunun, şiddet krizinden etkilenenler için yakından veya uzaktan kapsamlı bir tazminat

³⁸³ Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı, Cezayir krizindeki en karmaşık dosyaları gözden kaçırmasa da, bu çözümlerin yetersiz geldiği ve tazminat hakkının tanınmasıyla yetinerek gerçeği bilme hakkını göz ardı ettiği göze çarpmaktadır. Belki de bunun nedeni, güvenliği sağlamanın gerekliliklerinin, krizin derinleşmemesi ve intikamın galip gelmesi için adaletten fedakarlık gerektirmesidir. Bu yasa, çok paraya mal olsa bile bu dosyayı kesin olarak kapatmak isteyerek tüm durumları ele almaya çalışmıştır.

sağlamayı başaramadığı göz önüne alındığında, destekçiler ve muhalifler olmak üzere herkes için en ilginç bölüm olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda bu, pek çok soruyu ve üstü kapalı yanıtları beraberinde getiren benzersiz bir emsaldir.

3.3.4.2.4. Ulusal Uyumun Güçlendirilmesi

Beşinci bölüm, ulusal uyumu güçlendirmeyi amaçlayan önlemleri konu almaktadır. 40'tan 43'e kadar olan maddeleri, uzlaşmayı içselleştirmek ve nefreti ortadan kaldırmak için büyük çaba sarf etmiştir. Bu metinler, suçun şahsiliği ilkesini açmış ve suç veya sabotaj eylemlerine karışan bir kişinin ailesinden birilerinin cezalandırılmasını engellemiştir. Bunun yerine, bu ailelerin üyelerine yönelik ayrımcılık, aşağılama, tahrik, aşağılama, iftira ve kötü muamele davranışlarının hapis veya para cezası ile cezalandırılmasına karar vermiştir. Söz konusu uygulama, bu yasanın toplumsal ve ulusal uyumu sağlamaya olan ilgisinin boyutunun bir ifadesidir. Bu metinleri gerçekte olması gerektiği gibi yerleştirmeyi ve doğrulamayı başarsa, bu durum ona atfedilebilir. Çünkü bu yasanın geçerliliği, uygulanmasından sorumlu olanlar, onu güvenceli ve adaletli bir şekilde anlamazlarsa büyük tehlikelere yol açabilir.

Üyeleri suç eylemlerine karışmış olan yoksul ailelere yönelik tazminat kapsamını genişleterek sınırı aşmıştır. Bunu, yetkili idari merciler tarafından verilen belgeyi aldıktan sonra milli dayanışma ÇERÇEVESinde devletten maddi yardım alarak yapmıştır. Bu destekler, Ulusal Dayanışma Fonu tarafından sağlanmaktadır.

Bu Şartın kapsayıcılığı ÇERÇEVESinde, 44, 45, 46. Maddelerdeki altıncı bölüm, Cezayir Halkının Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin Yardımcılarına Minnettarlığını Somutlaştırma Prosedürleri başlığıyla gelmiştir. Böylece tüm yasal boşluklar doldurulacak ve örneğin Belediye Muhafızlarına katılan, militanları kovalamak için gönüllü birlikler örgütleyen vatandaşlar gibi devlete mensup veya devleti destekleyen tarafların akıbeti ya da Güvenlik ve askeri güçlerin terörle mücadeleden sorumlu resmi kurumları ve bunlara karşı hata veya ihlal halinde alınan tedbirler hakkında her türlü soruşturmaya son verilecektir. Madde 44-45, bu grupların, eylemleri cumhuriyeti ve vatani savunma kastından kaynaklandığı sürece herhangi bir cezai işleme tabi tutulmayacağına açıklık getirmiştir. Böylece hukuki değil siyasi bir gerekçe sağlamıştır. Ancak bu durum, Uluslararası Af Örgütü tarafından ciddi bir insan hakları ihlali olarak değerlendirilmiştir. Gerçekleri kabul etmenin ve sorumluluk almanın uzlaşma çabalarının

ayrılmaz bir parçası olduğuna ve ihlal mağdurlarının tazmininin bunun temel unsurlarından biri olduğuna inanmaktadır³⁸⁴.

Sonuç hükümleri şeklinde gelen yedinci ve son bölümde ise 47.madde ele alınmıştır.Şöyle ki; “29 Eylül 2005 tarihinde yapılan referandumla kendisine verilen görev gereğince ve anayasal olarak kendisine verilen yetkilere uygun olarak, Cumhurbaşkanı her zaman Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı'nın uygulanması için gerekli diğer önlemleri alabilir.” Bu hükümler, Cumhurbaşkanı Ulusal Uzlaşma Şartı'nın uygulanmasıyla ilgili olarak uygun gördüğü her şeyi alma yetkisi vermektedir.

3.3.4.3. Tarafların Ulusal Uzlaşmaya İlişkin Tepkileri

Cumhurbaşkanlığı koalisyonunu oluşturan taraflar, Cumhurbaşkanı Abdelaziz Buteflika'nın Güvenlik krizini çözme politikasını memnuniyetle karşılamıştır.FLN, HMS ve RND, Barış ve Ulusal Uzlaşma Projesi'ni hoş kabul etmiştir.Bu partiler, tüm Cezayirlilerin ıstırabına son vermenin ve Cezayir'i yeniden canlandırmanın tek çözüm olduğu gerekçesiyle projenin Meclis'ten geçmesine katkıda bulunmuştur³⁸⁵.

FİS partisinin liderlerine gelince, Ali Belhac uzlaşma projesi hakkında şunları söylemiştir: “Barış ve Uzlaşma Yasası ise kimsenin inkâr edemeyeceği koca bir yalandır.Bana gelince, ben bu yasaya Büyük Aldatma diyorum.”³⁸⁶ Ali Belhac, bu pozisyonu gerekçelendirirken, uzlaşmanın taraflar arasında olması gerektiğine ve Güney Afrika ve Arjantin’de ve iç savaştan sonra İspanya’da olduğu gibi, uzlaşmanın ancak net ve açıklayıcı ve ne olduğunu bilerek gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır.³⁸⁷

³⁸⁴ Mansuri Abdünnur, **İnsan Güvenliği Perspektifinden Cezayir'de Ulusal Mutabakat**, Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Tezi, Siyasi ve İdari Örgütlerde Uzmanlık, Batna Üniversitesi 01, Hukuk ve Siyaset Bilimi Fakültesi, Siyaset Bilimi Bölümü, 2010, s. 108 . (e.a.a.d.y)

³⁸⁵ Murad Abbas, **Barış Projesi Konusunda Cezayir Taraflarının Farklı Pozisyonları**, Elaph Daily Elektronik Gazetesi, Londra, [http://elaph.com/Web/politics/2005/8/83721.htm ?sectionarchive=Politics](http://elaph.com/Web/politics/2005/8/83721.htm?sectionarchive=Politics)

³⁸⁶ Nureddin Hababa,s.134.

³⁸⁷ Nureddin Hababa,s.134

FİS'in liderlerinden En ver Haddam'a göre bu proje tek bir girişim olarak ortaya çıkmış ve beklentileri karşılamamıştır.³⁸⁸ İslami Selamet Ordusu'nun eski komutanının duruşu da bu pozisyondan çok farklı değildir.17 Ağustos 2007'de yayınladığı bildiri de dahil olmak üzere, ulusal uzlaşma projesinden duyduğu memnuniyetsizliği birkaç kez şu şekilde dile getirmiştir: “Daha önceki haklarda verilen ve sorgulanan söz ve taahhütlerin, hele hele hakkında ihtilaflar duyduğumuz ve bunun için ona dokunmadığımız milli uzlaş projesiyle ilgili olanların yerine getirilmesi nerede?”³⁸⁹

Aynı bağlamda Alavas Partisi'nin tarihi lideri Ait Ahmed, 22 Mart 2011'de Cezayir halkına hitaben “Demokratik ve Barışçıl Bir Alternatif İçin” başlığıyla yayınladığı mesajında partisinin kanun konusundaki tutumunu şu sözlerle ifade etmiştir: “Dehşet ve delilik yıllarını, sayfanın mütevazı bir şekilde çevrilmesi gereken ‘küçük bir tökezleme’ olarak görmek tehlikelidir. Bunun olabileceğine inanmak, hem bu insanların insanlığına hem de siyasi zekalarına bir hakarettir.”

1999'da Sadakat ve Adalet Hareketi'nin kurucularından biri olan Nureddin Hababa'ya gelince, ona göre yasa "gerçeği ortaya çıkarmaya dayanmamakta, daha ziyade Cezayir'in geçen yüzyılın doksanlarında terörizm döneminde yaşadığı kan ve gözyaşı dolu geçmiş yıllara yeni bir sayfa açmaya odaklanmaktadır.”³⁹⁰ Ali Yahya Abdünnur'a gelince, onun görüşüne göre: “Gerçeğin bulunmadığı ve adaletin sağlanmadığı barış, bir tür cezasızlıktan ve adaleti reddetmekten başka bir şey değildir.”³⁹¹

Ulusal uzlaşma projesine ilişkin bu çekinceler ve okumalar, diğer önemli hususları gizlememelidir. Araştırmacı Jean-Pierre Peyroulou'ya göre, ulusal uzlaşma politikası “teröre karşı koymak için geliştirilen bir taktikten daha fazlasıdır, önemi elde edilen somut sonuçlarda açıkça görülen gerçek bir stratejidir.” Uygulamada, sivil uyum ve ulusal uzlaşma politikasının önlem ve prosedürlerinden çok sayıda kişi yararlanmıştır. Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı'nın uygulanmasından sorumlu Adli Yardım Hücresi Başkanı Mervan Ezzi, Aralık 2013 itibarıyla

³⁸⁸ Haddam, Anwar, **Cezayir'de Ulusal Uzlaşma: Siyasi Güç Seçimi Krizini Çözmeye Yönelik Medeni Bir Adım**, Cenevre: Houqar Enstitüsü, 2007, s. 160 (e.a.a.d.y)

³⁸⁹ Nureddin Hababa, s.108

³⁹⁰ Nureddin Hababa, s.212

³⁹¹ Abaas Aroua, **Abdennour Ali-Yahia: Özgür Bir Adam**, Cenevre: Hogaar, 2004 s 66. (e.a.a.d.y)

15.000 Cezayirli'nin sivil uyum, barış ve ulusal uzlaşma önlemlerinden yararlandığını şu şekilde doğrulamıştır³⁹²:

- 1999 yılında kararlaştırılan sivil uyum tedbirlerinden 6.000 kişi yararlanmıştır.
- Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı hükümlerinden 9.000 kişi yararlanmıştır.
- Kayıp dosyasıyla ilgili olarak devlet, bir veya daha fazla üyesini kaybeden 7.144 aileyi resmi olarak kabul eden prosedürler çıkarmış ve bunların 7.100'ü bugüne kadar tazminattan yararlanmıştır.
- Devlet, bu şart hükümlerine uygun olarak 11.224 muhtaç terörist ailesine tazminat ödenmesine karar vermiştir.

3.3.4.4. Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı'nın Değerlendirilmesi

Bu yasa, özellikle eleştirmenlere göre tüm uluslararası ve insani normlar, gelenekler, yasalar ve ilkeler tarafından reddedilen cezasızlık fikri açısından eleştirilmiştir. Bu uluslararası tutumlar arasında Uluslararası Af Örgütü'nün duruşu göze çarpmaktadır. O, Cezayir makamlarına, insan haklarına saygı gösterilmesi ve insan haklarının korunmasının çoğunluğun oylamasına tabi tutulmasına ve bu yükümlülüklerle çelişen ulusal yasaların kabul edilmesine izin vermeyen uluslararası yükümlülüklerini hatırlatmış, Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı kabul edilmiş olsa bile ulusal bir referandum ile insan hakları ihlallerine yönelik genel ve özel af kararlarının alınmasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu ifade etmiştir³⁹³. Ayrıca, tavsiyeleri aracılığıyla, ciddi insan hakları ihlalleri (cinayet, işkence, tecavüz, kaybetme) işlediğini veya işleyebileceğini iddia eden hiç kimseye, silahlı grup üyesi olsun, devlet destekçileri olsun farketmeksizin, af, cezanın değiştirilmesi veya azaltılması ya da kamu davasının düşürülmesinin verilmeyeceğini vurgulamıştır. Diğer ihlaller için ise tam ve kapsamlı bir soruşturma yapılmasını, affa, cezanın değiştirilmesi veya hafifletilmesine ya da kamu davasının düşürülmesine karar verilmeden önce mahkemelere bu kişilerin işledikleri iddia edilen suçları inceleme yetkisi verilmesini tavsiye

³⁹² APS, Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı: Cezayir tarihinde sancılı bir sayfa açmak, ulusal ekonomiyi canlandırmak, www.aps.dz

³⁹³ Mansuri Abdünnur, s.109.

etmiştir³⁹⁴. Ayrıca ceza felsefesi üç unsura dayanmaktadır: adalet, hakkaniyet ve hakikat. Ancak bu üç unsur da bu kanunun hükümlerinde yer almamaktadır.³⁹⁵

Başka bir akım, tarihsel olarak öne çıkan bu krizi çözmenin zor olduğuna inanmaktadır. Onlara göre, bu trajediyi sona erdirmek istiyorsak, niteliği ve derecesi ne olursa olsun barışçıl çözümlere başvurmadan başka çare bulamayacağız.³⁹⁶

“Merhamet Yasası, Sivil Uyum Yasası ve onlardan sonra gelen Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı, Cezayir toplumunun tutarlılığının ve uyumunun korunmasında ve teröristler veya aileleri ve akrabaları dahil olmak üzere ulusal şiddetin kurbanlarına yönelik tüm intikam ve misilleme arzusunu kontrol altına almada önemli bir rol oynamıştır. Zira Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı felsefesi, hoşgörü, insanlık ve insan yaşamının kutsallığı değerlerine ek olarak Cezayir toplumunda kök salmış bir dizi manevi ve ahlaki değere dayanmaktadır.”³⁹⁷

Birçok farklı nedenden dolayı yasaları uygulamanın karmaşıklığına ve zorluğuna rağmen Cezayir, krizi kontrol altına almak ve onu çok ideal ve barışçıl bir şekilde ele almak için zorlu bir çalışmanın ardından bu yasayla çıkan Arap bölgesindeki tek ülkedir. Zira Cezayir toplumu buna ayak uydurabilmiş ve önlemlerine uymuştur. ve Cezayir rejimi ve iktidarındaki aktif taraflar, krizi çözmek ve yansımalarını ele almak için sahada somutlaşan niyetlerini dile getirmişlerdir.

3.3.4.5. Ulusal Uzlaşmanın Geleceği

Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı, 29 Eylül 2005 referandumundan 5 ay sonra, yani 29 Şubat 2006 Çarşamba günü yürürlüğe girmiştir. ve eğer Şart, ulusal trajedinin kurbanları olarak adlandırdığı ve esas olarak kayıpların aileleri, kurbanların aileleri ve silahlı örgütlere karışan üyelerin aileleriyle sınırladığı bazı grupların durumunu ele alıyorsa, o zaman yine ulusal trajedinin kurbanı olan birçok toplumsal kesimi ihmal etmiştir. En önemlileri şunlardır:

³⁹⁴ Mansuri Abdünnur, s. 109-110.

³⁹⁵ Rukiye Avaşriyye, **Terörizmle Mücadelede Cezayir Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartının Etkililiğinin Kapsamı**, s. 186

³⁹⁶ Samia Bulafa, s. 223.

³⁹⁷ Boularas Fatehi, "Aşırılığın Yapısızlaştırılması ve Terörizmle Mücadelede Cezayir Dersi", Future Center for Research and Advanced Studies <https://futureuae.com/ar/Mainpage/Item/3401> Site 18.09.2022 23:29 tarihinde görüntülenmiştir.

- Devletin o dönemde Güvenlik durumuna ilgi duyması nedeniyle istihdam politikası bağlamında ihmal ettiği işsiz gençler.

- Kriz sırasında daha da yoksullaşan, özellikle dağlarda ve kırsalda yaşayan ve bir yanda Güvenlik güçleri diğer yanda silahlı grupların zulmüne maruz kalan yoksul Cezayirli aileler.

Cezayir krizi mutlak bir Güvenlik kaybı değildir. Güvenlik kaybının kendisi Cezayir toplumunda kök salmış derin nedenlerden kaynaklanmaktadır. İdari yolsuzluklar, yönetimdeki yetersizlikler ve halkın çoğunluğunun ekonomik ve sosyal durumunun kötüye gitmesi gibi şeyler sayabiliriz. Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı, başta Selefî Vaaz ve Savaş Grubu olmak üzere çeşitli silahlı İslami gruplarda faaliyet gösteren 1.600'den fazla militana ve haklarında terör suçlamasıyla nihai mahkeme kararı verilen yaklaşık 7.000 tutukluya fırsat sunmasına rağmen Nisan 2006'ya kadar yaklaşık 2.000 mahkum barış prosedürlerine dayalı tahliyeden ve ulusal uzlaşmadan yararlanmıştır.

Ulusal uzlaşma, kendisinden önceki yasalarda gözden kaçan bazı dosyalara yönelerek Güvenlik durumuyla ilgilenmiştir. Ulusal uzlaşmanın Cezayir toplumunun bir projesi olması dikkat çekicidir. Krizin nedenlerini ele almak önemlidir. Çünkü barışa ulaşmak kolaydır; ancak zorluk onu korumak, büyümesi ve gelişmesi için uygun ortamı sağlamakta yatmaktadır. Ulusal uzlaşmanın birincil amacı toplumda Güvenlik ve istikrarı yeniden sağlamaksa, uzlaşmanın sürekliliğini sağlamanın önünde duran şu engeller vardır:

- Cezayir'de yolsuzluğun benzeri görülmemiş bir şekilde yayılması. Bundan dolayı kriz yıllarında çok büyük bir mali, siyasi ve idari yolsuzluk mafyası oluşmuştur. Bu mafya, kriz durumunu sürdürmeye çalışmaktadır. Çünkü durumun istikrarı, hesap verebilirliğin, şeffaflığın ve kamu parasının izlenmesinin etkinleştirilmesine yol açacaktır ve bu onun çıkarına olmayacaktır.

- İdari prosedürlerin karmaşıklığı ve büyüklüğü göz önüne alındığında, ulusal uzlaşma prosedürlerinin uygulanmasının bürokratik aygıtlar tarafından engellenme olasılığı.

- Kurbanların çokluğu, kriz yıllarında işlenen katliam ve suçların boyutu ve çok sayıda kayıp insan. Akıbetlerini öğrenmek isteyen ailelerin hala varlığı ve çoğunluğunun bu dosyanın bu şekilde ele alınmasına karşı çıkması.

- Özellikle gençler ve üniversite mezunları arasında yoksulluk ve işsizliğin yaygınlaşması, Zira gergin sosyal durum genellikle şiddetin ve yönetici rejimlere karşı hoşnutsuzluğun ortaya

ıkmasına katkıda bulunduğundan, bu durum, Cezayir'deki görelİ istikrar atmosferini bozmaktadır.

Ulusal uzlaşmanın önündeki birçok engele, krizin açık olmasına ve yalnızca Güvenlik boyutu olmamasına rağmen, otoritenin ülkeyi Güvenlik krizinden kurtarmayı umduğu tek seçenek olmaya devam etmektedir.Ulusal uzlaşmanın ve Güvenlik istikrarının devamı, ister istemez krizin diğer boyutlarının ele alınmasını ve siyasi şiddetin köklerini kazımak için çalışmayı gerektirmektedir.Bunlardan belki de en öne çıkanı toplumsal durumun ele alınmasıdır.

Siyasi şiddetin azalması ve silahlı grupların tasfiyesi, genel durumun uzun süredir kontrol altında tutulduğu gerçeğiyle değerlendirilemez.Zira Cezayir toplumu öfke, hüsrana ve yoksulluk içinde yaşamakta ve şiddetin yeniden ortaya çıkması için adeta bir beşik haline gelmektedir.Bu durum, 22 Şubat 2019'da Cezayir hareketi olarak bilinen hareketin kurulmasına neden olmuştur.Cezayir'deki yetkililer, Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika'nın beşinci cumhurbaşkanlığı dönemi için adaylığını reddeden, demokrasi ve siyasi sistemde radikal değişiklik talep eden, adaletin bağımsızlığını kutsayan, medyayı ve basını özgürleştiren, resmi kurumun denetlenmesi, yolsuzlukla mücadele, rejim figürlerinden hesap sorulması ve sosyal adaletin sağlanması hususlarını talep eden göstericilerin sokaklara akmasına şaşırmışlardır.

Bu kitlesel gösterilerin ivme, halkın kalabalığı ve uzun soluklu olması açısından Cezayir'de eşi benzeri görülmemiştir.Ancak bu, Cezayirlilerin ülkenin onlarca yıldır tanık olduğu protesto hareketlerine geri döndüğü an olmuştur.

Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun iktidara geldikten sonra, tutuklu aktivistlerin serbest bırakılması ve sokaktakileri bir araya getirmek amacıyla siyasi parti liderleri ve ulusal şahsiyetlerle bir dizi toplantı da dahil olmak üzere önemli adımlar atma sözü vermiştir.Böylece rejim, çıkmaza giren durumu çözmek için durumun yeni bir inisiyatif gerektirdiğini anlamıştır.Başkan Tebbun tarafından Yeniden Birleşme Girişimi adı verilen ve üzerinde çalışılması gereken yeni bir girişim olarak duyurulmuştur.

SONUÇ

Cezayir siyasi tarihini araştırırken, iktidar mücadelesinin ve gücün barışçıl bir şekilde devri için demokratik Çerçevelere saygı eksikliğinin baskın özellik olduğunu görülmüştür.Siyasal şiddetin tohumlarını eken bu çatışmanın başlangıcı bağımsızlık öncesine kadar uzanmaktadır.Yönetici elitler arasındaki bölünme, işgale karşı mücadelenin doğası, siyasi eylemin askeri eylem üzerindeki önceliği siyasi şiddeti derinleştirmiştir.Bağımsızlıktan sonra yaşanan darbe, Cezayir’de var olan kısıtlı demokratik altyapıyı yok etmiştir.Ayrıca ordu, otoritenin bir başka kaynağı olarak kabul görmeye başlamış, siyasi iktidarın dahi önüne geçmiştir.Yanlış başlangıç büyük trajedileri beraberinde getirmiş, şiddet Cezayir tarihine damgasını vurmuş ve devletin geleceği için tehlikeli bir atmosfer ortaya çıkarmıştır.

Başkan Huari Bumedyen’in ölümünden sonra, Cezayir’deki yönetici seçkinler arasında askeri veya siyasi çatışma devam etmiştir.Taraflardan her birinin amacı, güç ve şiddet kullanımını gerektirse bile, kendi fikirlerini ve ideolojilerini aktarmak için güç kazanma arzusuydu.Cezayir’de ekonomik ve sosyal hayata açık bir şekilde yansıyan büyük bir gerilim hali oluşmuştur.Bundan en çok etkilenenler, seksenli yıllarda siyasi değişim ya da ekonomik ve sosyal reform talebiyle meydanlara dökülen kitlelerdi.Bu gösteriler, seksenlerin sonu ve doksanların başında siyasi açılım ilanı ve siyasi çoğulculuğa geçişle sona ermiştir.

Yeni siyasi gelişmeler neticesinde 1989 Anayasası’nın kabul edilmesinden sonra Cezayir tarihindeki ilk çoğulcu seçimler 1990 yılında yapılan yerel seçimler olmuştur.FIS %54 oyla belediye ve eyalet meclislerinin çoğunu kazanırken; FLN demokratik deneyimin geleceğini tehlikeye atacak şekilde %28 oy oranında kalmıştır.Ertesi yıl rejim, parlamento seçimlerinin yapılmasına izin vermiş ve yetkililer FLN’nin kazanması için çaba göstermiştir.Ancak seçim sonucu, parlamentoda 188 sandalye kazanan FIS’in lehine olmuştur.Bu durum, FIS’in hükümet kurmaya hak kazanabilmek için ikinci turda 30 sandalye kazanması gerektiği anlamına geliyordu..Ancak ordunun üst komuta kademesi ortaya çıkan sonucu kabullenmemiş ve FIS’in iktidara gelmesini engellemek için harekete geçmiştir.Ordu, Başkan Ben Cedit’i yeni siyasi programıyla çelişen önlemler almaya zorlamıştır.Bu önlemlerden bazıları şunlardır: FIS’in kazandığı parlamento seçimlerinin iptali, Parlamentonun feshi, seçim sürecinin durdurulması ve Cumhurbaşkanı'nın istifası.

Darbe sonrası ordu tarafından atanan Danıştay'ın yayınladığı politikalar ve kararlar yaygın şiddet olaylarına neden olmuştur. Sabotaj ve terörle mücadelede Güvenlik güçlerine geniş yetkiler sağlayan ve özel mahkemelerin yasal dayanağı olan "Kanun Hükmünde Kararname 03-92" aynı zamanda siyaset sahnesinin en önemli dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Öyle ki bu kararnamenin sunduğu yetkiler, Güvenlik servisleri tarafından bir çok defa istismar edilmiştir. İdari gözaltı yaygınlaşmış ve kamu düzenini bozduğundan şüphelenilen herkes için çölde kamplar açılmıştır. Ayrıca, Danıştay tarafından verilen ilk karar, olağanüstü hal ilanını içeren "44-92 sayılı kararname" çıkarılması olmuştur. Daha sonra FIS'in etkinlikleri engellenmiştir. Geline nokta İslami hareket içindeki bu en yüksek sesin, gasp edilen haklarını geri almak mücadele etmekten başka yolu kalmamıştır. Cezayir örneği, baskı ile şiddetin yayılması arasındaki ilişkiyi güçlü bir şekilde göstermektedir. Devletin şiddeti durdurmak amacıyla özgürlükleri hızla kısıtlaması ile siyasi şiddetin yaygınlaşması arasında doğrudan ve net bir ilişki göze çarpmaktadır.

Bu koşullar altında Cezayir, şaşırtıcı bir hızla şiddet batağına sürüklenmiş ve iç savaş noktasına gelmiştir. Çatışmalar üst üste binmiş, kartlar yeniden karılmaya başlanmış, muhaliflerin tamamen tasfiyesi arzusu krizin tüm taraflarında hakim olmuş, siyasi şiddet grupları çoğalmış ve çatışmanın boyutuna göre yönelimleri farklılaşmıştır. Öyle ki, olayları izleyen kişinin fail ile mağduru ayırt etmesi güçleşmiştir. Mafya ve çetelerin de öne çıktığı bu örtüşen çatışmanın aktörlerinin tek kaygıları trajediden çıkar sağlamak ve kaosu devamını sağlamaktır.

Rejim ile siyasi şiddet hareketleri arasında şiddetin ve karşı-şiddetin tırmandığı çatışma sarmalından çıkmak için rejim, Güvenlik ve askeri stratejilerin tek başına yetersiz kaldığı ve krizi sona erdirmeye yetmeyeceği kabul edilmiştir. Bu nedenle, çeşitli siyasi, sosyal ve yasal önlemleri içeren yeni bir strateji benimsemiştir. Kamu düzenini sağlamayı, insanları, mülkü ve kurumları korumayı amaçlayan bu strateji, mevcut çatışmayı sona erdiren ulusal bir uzlaşmayla sona erdi ve bir toplumun tüm kesimlerini bir araya getiren yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Cezayir'deki ulusal uzlaşma modeli dikkate değer bir gelişmeye tanık olmuştur. Öyle ki, üç ana aşamadan geçmiştir. Bunlar: 1995 yılında çıkarılan Merhamet Yasası, 1999 yılında çıkarılan Sivil Uyum Yasası, ardından 2005 yılında genel bir referandumla onaylanan Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı.

Bu yasaların Cezayir toplumunun tutarlılığını ve uyumunu koruyan ve ulusal trajedinin kurbanları veya aileleri için her türlü intikam ve öç arzusu içeren açık bir etkisi olmuştur. Ulusal uzlaşma felsefesinin, hoşgörü değerlerinin yanı sıra insanlık ve insan yaşamının kutsallığı Cezayir toplumunda kök salmış bir dizi manevi ve ahlaki değere dayanmıştır.

Merhamet Yasası, ulusal uzlaşmaya giden yolda başlangıç noktası olmuştur. Bu yasa, “terör ve silahlı saldırılardan” hüküm giyen ve gönüllü olarak yetkililere teslim olan ve silahlı faaliyetleri durdurduğunu teyit eden kişilere uygulanacak af tedbirlerinin kural ve koşulları içeren 25/2/1995 tarihli ve 12 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi uyarınca çıkarılmıştır. Merhamet Yasası, terörizmle suçlanan kişilerin “silahlı eylemden vazgeçmesi ve silahlı grupların teşhisinde işbirliği yapması” durumunda ceza indiriminden faydalanarak, topluma yeniden kazandırılmasına ilişkin bir dizi icraatları kapsamıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki; bu yasa ilk etapta bir Güvenlik makamı tarafından çıkarılmıştır. Dolayısıyla sorunun kaynağına inilememiş, etkileri de netleşmemiştir.

Merhamet Yasası’nın istenilen sonuçları vermemesi üzerine rejim, 1999 yılında krizi çözmek ve çatışmayı sona erdirmek amacıyla yeni bir uzlaştırma projesi ortaya atmıştır. “Sivil Uyum Yasası” olarak adlandırılan girişim, cinayet, tecavüz ya da kamuya yönelik bombalı saldırılara karışmamış örgüt üyeleri için kısmi veya tam bir af içermiştir. Yasanın yürürlüğe girmesini takip eden 6 ay içinde teslim olan yaklaşık 6 bin silahlı üyenin, topluma adapte olması için çalışmaya başlayıp, ailelerine dönene kadarki geçim masrafları devlet tarafından karşılanmıştır.

Yasa Ulusal Halk Meclisi tarafından onaylanmasına rağmen, Başkan Buteflika başarısını doğrulamak için yasayı halk oylamasına sunmakta ısrar etmiştir. Zira bu yasa o dönemde siyasi projesinin mihenk taşı oluşturmıştır. Başkan Buteflika, yasayı hazırlayıp uygulamaya başlarken, en azından aşırılık yanlısı militanlar ve karar vericilere teşvik ve gözdağı vererek, mücadeleyi kazanmayı amaçlamıştır. Sivil Uyum Yasası’nın elde ettiği başarıya rağmen, bu yasa Cezayir krizini derinlemesine ele alacak kadar ileri gitmemiş, hatta bazı semptomlarına ve tezahürlerine yönelik bir dizi eleştiriye engellememiştir. Başkan Buteflika, krize bir çözüm bulmak ve siyasi şiddet hareketleriyle çatışmayı sona erdirmek amacıyla Şubat 2006 tarihinde Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı’nı yayınlamıştır. 1999’dan beri var olan ve terör eylemlerinden veya terörle mücadele sırasında zarar görenlerden mağdur olan kişilerin tazminine ilişkin Şubat

1999’da çıkarılan 44-99 sayılı İcra Kararnamesi ile kriz mağdurlarıyla ilgilenen yasal ÇERÇEVEyi tamamlamayı amaçlayan yeni mekanizmalar ve bir dizi yasa içermiştir.Aslında, tazminat ve resmi özür, krizin mağdurları için olumlu bir adımı temsil etmektedir.Ancak, özellikle (kayıp şahıslar) dosyasıyla ilgili olarak, gerçeği bilme ve adaleti uygulama hakları için bir alternatif değildir.Çoğunluk oyu ile yapılsa bile kaybedilemeyecek haklardır.

Aynı bağlamda rejim, iç barışın yeniden sağlanmasını kolaylaştırmak amacıyla, tövbe etmek, silahlarını bırakmak ve toplumun içine karışmak isteyen militanların itibarını iade edecek bir dizi önlem almak için inisiyatif kullanmıştır..Bazıları, bu yasaların tekfirci grupların bazı unsurlarının tepkisine etkili bir şekilde katkıda bulunduğunu teyit etmiştir.buna yönelik tedbir olarak aşağıdaki adımlar atılmıştır: Terör olaylarına karışan kişilere yönelik kamu kovuşturmalarının durdurulması, hapis cezalarının düşürülmesi ve terör operasyonlarında hayatını kaybeden kişilerin ailelerinin sorumluluğunun alınması, tecavüz, kamuya açık yerlerde patlayıcı saldırı ve suikast işleyenlerin dışlanması için tedbirler alınmasıdır.Teröre bulaşmış mahkûmların topluma yeniden kazandırılmasına yönelik bir tedbir paketinin kabul edilmesinin yanı sıra, tüm terör suçlarının Olağanüstü Hal Kanunu yerine Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamına alınması ve idam cezası uygulamasından vazgeçilmesi de bu kapsamda kabul edilmiştir.Cezaevlerinde devlet, radikal ve tekfirci mahpusların veya terör eylemlerine karışanların etkisini sınırlamaya yönelik tedbirler alırken, bu kategorideki mahpusların kamu hakları mahkûmlarıyla aynı muameleyi (tıbbi bakım, hijyen, beslenme, aileyi ziyaret etme hakkı ve yazışma hakkı gibi) görmelerini sağlamıştır.

Barış ve Ulusal Uzlaşma Bildirgesi ayrıca, siyasi bağlantıları nedeniyle görevden alınanların işlerine iade edilmesine, siyasi sorunlar nedeniyle idari cezalara çarptırılan, görevden alınanların tazmin edilmesine katkıda bulunmuştur.Devlet, teröristler tarafından tecavüze uğrayan kadınlara “terör kurbanı” statüsü vermenin yanı sıra, Güvenlik güçleriyle çatışmalarda ölen teröristlerin ailelerine yardım (ölüm ödeneği veya yardımı) sağlamıştır.

Özetle, Cezayir’in siyasi şiddet hareketleriyle uzlaşma stratejisi, siyasi şiddeti kuşatıp, ülke içindeki silahlı grupların faaliyetlerini kontrol altına alıp ikiyüz binden fazla insanın hayatını kaybettiği, beşyüz milyar doları aşan maddi kayıplara yol açan krizi sona erdirmeyi hedeflemiştir.Yasal, askeri, dini ve entelektüel tedbirlerin ve çabaların birlikte oluşturduğu zemin uzlaşma stratejisini başarıya taşımıştır.

يجوز اخضاع الأشخاص المذكورين في هذه المادة لفحص طبي بناء على طلبهم.

المادة 7 : يحول الأشخاص المذكورون في المواد 4 ، 8 ، 9 ، 10 و 11 من هذا الأمر فوراً الى المحكمة المختصة لتقديمتهم أمام وكيل الجمهورية.

يجب على وكيل الجمهورية، فوراً، تحرير محضر معاينة وتحريك الدعوى العمومية.

يجوز اخضاع الأشخاص المذكورين أعلاه لفحص طبي بناء على طلبهم.

الفصل الثالث أحكام خاصة

المادة 8 : إذا كان الأشخاص المذكورون في المادة الأولى من هذا الأمر قصرأ، تتراوح أعمارهم بين ست عشرة (16) سنة وثمانية عشرة (18) سنة وارتكبوا جرائم موصوفة بجرائم إرهاب أو تخريب، تكون العقوبة القصوى المستحقة السجن المؤقت لمدة عشر (10) سنوات.

المادة 9 : إذا كان الأشخاص المذكورون في المادة الأولى من هذا الأمر تتراوح أعمارهم بين ثماني عشرة (18) سنة واثنين وعشرين (22) سنة وارتكبوا جرائم موصوفة بجرائم إرهاب أو تخريب ، تكون العقوبة القصوى المستحقة السجن المؤقت لمدة خمس عشرة (15) سنة.

المادة 10 : لا يستفيد الأشخاص المذكورون في المادة الأولى من هذا الأمر الذين ارتكبوا بعد تسليمهم الوثيقة المشار إليها في المادة 6 أعلاه، جريمة موصوفة

المادة 4 : في حالة ارتكاب الأشخاص المذكورين في المادة الأولى أعلاه، جرائم تسببت في قتل شخص أو في إصابته بعجز دائم، فإن العقوبة المستحقة تكون :

- السجن المؤقت لمدة تتراوح بين خمس عشرة (15) سنة وعشرين (20) سنة، إذا كانت العقوبة المنصوص عليها في القانون عقوبة الاعدام.

- السجن المؤقت لمدة تتراوح بين عشر (10) سنوات وخمس عشرة (15) سنة، إذا كانت العقوبة المستحقة السجن المؤبد،

- في كل الحالات الأخرى، تخفض العقوبة بنصفها.

المادة 5 : بالإضافة الى تدابير الرحمة المشار اليها أعلاه، يمكن الأشخاص المذكورين في المادة الأولى من هذا الأمر، الاستفادة كذلك من تدابير العفو المنصوص عليها في الدستور.

الفصل الثاني الاجراءات

المادة 6 : يجوز للأشخاص المذكورين في المادتين 2 و 3 من هذا الأمر، الحضور تلقائياً أمام السلطات القضائية أو الادارية، المدنية أو العسكرية، مرفقين عند الاقتضاء بولي أمرهم و/ أو محاميهم.

يسلم لهم فوراً، وصل يسمى وصل الحضور،

تسلم السلطات القضائية، خلال أجل لا يتجاوز ثلاثين (30) يوماً من تاريخ تسليم الوصل للمعني، وثيقة تتضمن عبارة " مستفيد من تدابير الرحمة " المنصوص عليها في هذا الأمر.

يجوز، عند الضرورة وبطلب من المعني بالأمر، للسلطات المختصة اتخاذ تدابير مؤقتة لحمايته بدنياً.

في كل الحالات يجب تبليغ السلطات القضائية.

- وبناء على الأرضية المتضمنة الوفاق الوطني حول المرحلة الانتقالية، لا سيما المواد 5 و 13 - 8 و 25 و 26 (الفقرة 5) منها،

- وبمقتضى الأمر رقم 66 - 155 المؤرخ في 18 صفر عام 1386 الموافق 8 يونيو سنة 1966 والمتضمن قانون الاجراءات الجزائية، المعدل والمتمم،

- وبمقتضى الأمر رقم 66 - 156 المؤرخ في 18 صفر عام 1386 الموافق 8 يونيو سنة 1966 والمتضمن قانون العقوبات، المعدل والمتمم،

وبناء على ما أقره المجلس الوطني الانتقالي،

يصدر الأمر التالي نصه:

المادة الأولى : وفقا لاحكام المادتين 52 و 92 من قانون العقوبات، يحدد هذا الأمر تدابير الرحمة وكذا القواعد والشروط والكيفيات المطبقة على الأشخاص المتابعين بجرائم الارهاب أو التخريب والذين سلموا أنفسهم تلقائيا للسلطات المختصة وأشعروها بتوقفهم عن كل نشاط إرهابي أو تخريبي.

الفصل الأول

تدابير الرحمة

المادة 2 : لا يتابع قضائيا، من سبق أن انتمى الى احدى المنظمات المذكورة في المادة 87 مكرر 3 من قانون العقوبات ولم يرتكب أية جريمة من الجرائم المنصوص عليها في المادة 87 مكرر من قانون العقوبات، أدت الى قتل شخص أو سببت له عجزا دائما، أو مسست بالسلامة المعنوية أو الجسدية للمواطنين أو خربت أملاكاً عمومية أو خاصة.

المادة 3 : لا يتابع قضائيا أيضا، الشخص الذي يكون حائزا أسلحة ومتفجرات أو وسائل مادية أخرى وقام بتسليمها تلقائيا الى السلطات.

" المادة 87 مكرر 8 : لا يمكن في كل الحالات أن تكون عقوبات السجن المؤقتة الصادرة، تطبيقا لأحكام هذا الأمر، أقل من :

- عشرين (20) سنة سجنًا مؤقتًا عندما تكون العقوبة الصادرة، عقوبة السجن المؤبد،
- النصف عندما تكون العقوبة الصادرة، عقوبة السجن المؤقت."

" المادة 87 مكرر 9 : يجب النطق بالعقوبات التبعية المنصوص عليها في المادة 6 من قانون العقوبات لمدة سنتين (2) الى عشر (10) سنوات في حالة الحكم بعقوبة جنائية تطبيقا لأحكام هذا الأمر.

فضلا عن ذلك ، يمكن مصادرة ممتلكات المحكوم عليه."

المادة 2 : تلغى جميع الأحكام المخالفة لهذا الأمر، لا سيما المرسوم التشريعي رقم 92 - 03 المؤرخ في 30 سبتمبر سنة 1992 والمتعلق بمكافحة التخريب والارهاب ، المعدل والمتمم،

المادة 3 : ينشر هذا الأمر في الجريدة الرسمية للجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية.

حرر بالجزائر في 25 رمضان عام 1415 الموافق 25 فبراير سنة 1995.

اليمن زروال

★

أمر رقم 95 - 12 مؤرخ في 25 رمضان عام 1415 الموافق 25 فبراير سنة 1995، يتضمن تدابير الرحمة.

إن رئيس الدولة،
- بناء على الدستور، لا سيما المادتان 74 (الفقرة 8) و 115 منه،

ترفع بالإضافة الى ذلك، العقوبة المستحقة الى اقصى عقوبة مقررة لهذه الجريمة.

المادة 12 : ينشر هذا الأمر في الجريدة الرسمية للجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية.
حرر بالجزائر في 25 رمضان عام 1415 الموافق 25 فبراير سنة 1995.

اليمين زروال

بجريمة ارهاب أو تخريب من أحكام هذا الأمر ومن الأعذار المنصوص عليها في قانون العقوبات.

المادة 11 : لا يستفيد الأشخاص المذكورون في المواد 4، 8 و9 من هذا الأمر الذين ارتكبوا بعد محاكمتهم جريمة موصوفة بجريمة ارهاب أو تخريب من أحكام هذا الأمر ومن الأعذار المنصوص عليها في قانون العقوبات.

Document téléchargé depuis www.pnst.cerist.dz

قوانين

يصدر القانون الآتي نصه :

الفصل الأول

أحكام عامة

المادة الأولى : يندرج هذا القانون في إطار الغاية السامية المتمثلة في استعادة الوثام المدني، ويهدف إلى تأسيس تدابير خاصة بغية توفير حلول ملائمة للأشخاص المورطين والمتورطين في أعمال إرهاب أو تخريب ، الذين يعبرون عن إرادتهم في التوقف، بكل وعي عن نشاطاتهم الإجرامية، بإعطائهم الفرصة لتجسيد هذا الطموح، على نهج إعادة الإدماج المدني في المجتمع.

وللاستفادة من أحكام هذا القانون يجب على الأشخاص المذكورين في الفقرة أعلاه إشعار السلطات المختصة بتوقفهم عن كل نشاط إرهابي والحضور أمامها.

المادة 2 : يستفيد الأشخاص المذكورون في المادة الأولى أعلاه، وفقا للشروط التي حددها هذا القانون، وحسب الحالة، من أحد التدابير الآتية :

- الإعفاء من المتابعات،

- الوضع رهن الإرجاء،

- تخفيف العقوبات.

الفصل الثاني

الإعفاء من المتابعات

المادة 3 : لا يتابع قضائيا من سبق أن انتمى إلى إحدى المنظمات المذكورة في المادة 87 مكرر 3 من قانون العقوبات داخل الوطن أو خارجه، ولم يرتكب أو يشارك في أية جريمة من الجرائم

قانون رقم 99 - 08 مؤرخ في 29 ربيع الأول عام 1420 الموافق 13 يوليو سنة 1999، يتعلّق باستعادة الوثام المدني.

إنّ رئيس الجمهورية،

- بناء على الدستور، لاسيّما المواد 77 - 7 و120 و122 و126 منه،

- وبمقتضى الأمر رقم 66 - 155 المؤرخ في 12 صفر عام 1386 الموافق 8 يونيو سنة 1966 والمتضمنّ قانون الإجراءات الجزائية، المعدّل والمتمم،

- وبمقتضى الأمر رقم 66 - 156 المؤرخ في 12 صفر عام 1386 الموافق 8 يونيو سنة 1966 والمتضمنّ قانون العقوبات ، المعدّل والمتمم،

- وبمقتضى الأمر رقم 72 - 02 المؤرخ في 25 ذي الحجة عام 1391 الموافق 10 فبراير سنة 1972 والمتضمنّ قانون تنظيم السجون وإعادة تربية المساجين،

- وبمقتضى الأمر رقم 75 - 80 المؤرخ في 12 ذي الحجة عام 1395 الموافق 15 ديسمبر سنة 1975 والمتعلّق بتنفيذ الأحكام القضائية الخاصة بحظر وتحديد الإقامة،

- وبمقتضى الأمر رقم 95 - 12 المؤرخ في 25 رمضان عام 1415 الموافق 25 فبراير سنة 1995 والمتضمنّ تدابير الرحمة،

- وبعد مصادقة البرلمان،

أدت إلى قتل شخص، أو تقتيل جماعي أو اعتداءات بالمتفجرات في أماكن عمومية أو أماكن يتردد عليها الجمهور أو اغتصاب.

المادة 8 : بغض النظر عن أحكام المادة السابعة (7) أعلاه، يمكن أن يستفيد من الوضع رهن الإرجاء من سبق أن انتموا إلى إحدى المنظمات المذكورة في المادة 87 مكرر 3 من قانون العقوبات والذين لم يرتكبوا التقتيل الجماعي ولم يستعملوا المتفجرات في الأماكن العمومية أو الأماكن التي يتردد عليها الجمهور، والذين أشعروا جماعياً وتلقائياً في أجل ثلاثة (3) أشهر، ابتداء من تاريخ صدور هذا القانون، السلطات المختصة بتوقيفهم عن كل نشاط إرهابي أو تخريبي وحضروا أمام هذه السلطات، والذين يكون قد سمح لهم بالمشاركة، تحت سلطة الدولة، في محاربة الإرهاب.

يجب على الأشخاص الذين انتموا إلى إحدى المنظمات المذكورة في الفقرة أعلاه القيام بتصريح، يشهدون على صدقه، بالأسلحة، والمتفجرات والذخيرة والوسائل المادية الموجودة في حوزتهم وتسليمها إلى السلطات التي حضروا أمامها.

يجب أن يشمل هذا التصريح زيادة على ذلك الأعمال التي ارتكبوها أو التي شاركوا في ارتكابها.

توضّح كليات تطبيق هذه المادة، عند الحاجة، عن طريق التنظيم.

المادة 9 : يترتب على انقضاء الإرجاء الممنوح تطبيقاً للمادة الثامنة (8) من هذا القانون تحريك الدعوى العمومية، مع الاستفادة من أحكام المادة الثامنة والعشرين (28) من هذا القانون.

المادة 10 : إذا تم، خلال تأجيل المتابعات، التأكد من وقائع غير مصرح بها ضد شخص أو عدة أشخاص خاضعين للإرجاء، يلغى فوراً تأجيل المتابعات الجزائية ويتم حينئذ تحريك الدعوى العمومية وفقاً لقواعد القانون العام.

المادة 11 : بغض النظر عن كل الأحكام المخالفة ينجر عن الوضع رهن الإرجاء بقوة

المنصوص عليها في المادة 87 مكرر من قانون العقوبات، أدت إلى قتل شخص أو سببت له عجزاً دائماً أو اغتصاباً أو لم يستعمل متفجرات في أماكن عمومية أو أماكن يتردد عليها الجمهور، والذي يكون قد أشعر في أجل ستة (6) أشهر ابتداء من تاريخ صدور هذا القانون، السلطات المختصة بتوقيفهم عن كل نشاط إرهابي أو تخريبي وحضر تلقائياً أمام هذه السلطات المختصة.

المادة 4 : ضمن نفس الشروط المنصوص عليها في المادة 3 أعلاه، لن يتابع الشخص الذي كان حائزاً أسلحة أو متفجرات أو وسائل مادية أخرى وسلمها تلقائياً إلى السلطات المختصة.

المادة 5 : بغض النظر عن جميع الأحكام المخالفة لأحكام هذا القانون يحرم المستفيدون من أحكام المادتين الثالثة (3) والرابعة (4) أعلاه في كل الحالات من الحقوق المنصوص عليها في المادة الثامنة (8) البند الثاني (2) من قانون العقوبات وذلك لمدة عشر (10) سنوات ابتداء من تاريخ قرار الإعفاء من المتابعات.

الفصل الثالث

الوضع رهن الإرجاء

المادة 6 : يتمثل الوضع رهن الإرجاء في التأجيل المؤقت للمتابعات خلال فترة معينة بغرض التأكد من الاستقامة الكاملة للشخص الخاضع لها.

المادة 7 : يستفيد من تدبير الإرجاء وفقاً للمدد والشروط المحددة فيما يأتي، الأشخاص الذين سبق أن انتموا إلى إحدى المنظمات المذكورة في المادة 87 مكرر 3 من قانون العقوبات، والذين، في أجل ستة (6) أشهر ابتداء من تاريخ صدور هذا القانون، أشعروا السلطات المختصة بتوقيفهم عن كل نشاط إرهابي أو تخريبي وحضروا تلقائياً أمامها فريداً أو جماعياً.

يستثنى من الاستفادة من أحكام هذه المادة، الأشخاص الذين ارتكبوا أو شاركوا في ارتكاب جرائم

القانون الحرمان من الحقوق المنصوص عليها في المادة الثامنة (8) البند الثاني (2) من قانون العقوبات.

يجوز للجنة الإرجاء المذكورة في المادة الرابعة عشرة (14) من هذا القانون إرفاق قرارها بتدبير أو أكثر من التدابير المنصوص عليها في المادتين الثامنة (8) والتاسعة (9) من قانون العقوبات والمادة 125 مكرر 1 من قانون الإجراءات الجزائية.

يجوز للجنة الإرجاء، خلال مدة الإرجاء، واعتبارا لسلوك المعني بالأمر، التخفيف الكلي أو الجزئي للتدابير المتخذة.

تنفذ التدابير المتخذة وفقا للإجراءات المنصوص عليها في هذا القانون وتلغى بنفس الأشكال.

يسجل قرار الوضع رهن الإرجاء والتدابير المرافقة، بناء على الرأي الصادر عن لجنة الإرجاء، في صحيفة السوابق القضائية للشخص المعني، لكنه لا يسجل في البطاقة رقم 3.

يتم، بقوة القانون، حذف الإشارة المسجلة في صحيفة السوابق القضائية عند انقضاء الإرجاء.

المادة 12 : يقرر الوضع رهن الإرجاء لفترة أثنائها ثلاث (3) سنوات وأقصاها عشر (10) سنوات.

المادة 13 : دون المساس بالأحكام الأخرى لهذا القانون، يخضع الأفراد المؤهلون لنظام الإرجاء والذين يسمح لهم بخدمة الدولة في محاربة الإرهاب والتخريب لفترة إرجاء أقصاها خمس (5) سنوات، ولا يخضعون للتدابير المنصوص عليها في المادة الثامنة (8) البند الأول (1) من قانون العقوبات.

المادة 14 : يمكن أن تؤسس في النطاق الإقليمي لكل ولاية لجنة إرجاء تكلف بما يأتي :

- اتخاذ القرار بشأن الوضع رهن الإرجاء،
- اتخاذ التدابير التي يخضع لها الشخص الموضوع رهن الإرجاء،

- إثبات إلغاء الإرجاء، والنطق به،
- اقتراح أي تدبير على السلطات المختصة لمراقبة الوضع رهن الإرجاء،

- إثبات انقضاء الإرجاء وتسليم الشهادة المثبتة له،

- تعيين مندوب الإرجاء.

المادة 15 : تتشكل لجنة الإرجاء من :

- النائب العام المختص إقليميا، رئيسا،
- ممثل عن وزير الدفاع الوطني،
- ممثل عن وزير الداخلية،
- قائد مجموعة الدرك الوطني للولاية،
- رئيس الأمن الولائي،
- نقيب المحامين أو ممثله المؤهل.

المادة 16 : تحدد، عند الحاجة، كيفية إخطار لجنة الإرجاء وقواعد سيرها عن طريق التنظيم.

يجب ضمان الحق في الدفاع واحترامه خلال كل مراحل الإجراءات الخاصة بالإرجاء.

المادة 17 : تتولى تنفيذ التدابير المقررة في إطار الإرجاء وكذا متابعة ومراقبة احترامها سلطات الشرطة القضائية المذكورة في المادة 15 (من الفقرات 2 إلى 7) من قانون الإجراءات الجزائية وذلك تحت إدارة النائب العام.

تحدد كيفية تطبيق هذه المادة عن طريق التنظيم.

المادة 18 : في حالة تهرب شخص خاضع للإرجاء من أحد التدابير المفروضة عليه، أمكن لجنة الإرجاء المخطرة أن تعلن إلغاء الإرجاء.

يجوز في هذه الحالة تحريك الدعوى العمومية وفقا للقانون العام بالنسبة إلى الوقائع التي بررت تأجيل المتابعات، وعند الاقتضاء، بالنسبة إلى الوقائع التي أدت إلى إلغاء الوضع رهن الإرجاء.

لا تسري مدة تقادم الدعوى العمومية إلا ابتداء من يوم اتخاذ قرار إلغاء الإرجاء.

المادة 19 : لا يتم اتخاذ قرار إلغاء الإرجاء إلا بعد أن يكون المعني بالأمر قد مكن من أن يقدم أمام لجنة الإرجاء كل تفسير ممكن حول الوقائع المبررة لتنفيذ عملية الإلغاء.

يمكن المعني بالأمر أن يستعين بأي محام يختاره.

المادة 20 : يمكن الشخص الذي تم إلغاء وضعه رهن الإرجاء أن يقدم طعنا ولائيا لدى لجنة الإرجاء الموسعة إلى رئيس محكمة مقر الولاية، في أجل عشرة (10) أيام، ابتداء من النطق بالإلغاء أو اليوم الذي يفترض فيه علمه بالإلغاء.

يترتب على الطعن تعليق تنفيذ قرار الإلغاء.

يمكن أن يرفق قرار الإلغاء بكل تدبير يضمن امتثال المعني بالأمر خلال مدة الطعن.

المادة 21 : تبت لجنة الإرجاء الموسعة في الطعن في أجل عشرة (10) أيام، ابتداء من تاريخ إخطارها.

المادة 22 : يمكن رفع حالة الإرجاء مسبقا بناء على قرار من لجنة الإرجاء عندما يتميز الشخص الخاضع للإرجاء بسلوك استثنائي في خدمة البلاد، أو يكون قد قدم براهين كافية على استقامته.

يجوز أن يكون الرفع المسبق للإرجاء مشروطا، غير أن مدة الرفع المشروط لا يمكن أن تتجاوز سنة واحدة، يصبح الرفع نهائيا بعد انقضاء هذه المدة.

المادة 23 : ينتهي مفعول الوضع رهن الإرجاء في كل الحالات، بانتهاء المدة المحددة له.

المادة 24 : تثبت لجنة الإرجاء انقضاء الوضع رهن الإرجاء، بناء على تقرير مندوب الإرجاء، ويتجسد ذلك عن طريق شهادة يسلمها رئيس اللجنة.

المادة 25 : يترتب على انقضاء الإرجاء التقادم النهائي للدعوى العمومية بالنسبة إلى الأفعال التي بررتها، دون المساس بأحكام المادتين التاسعة (9) والثامنة والعشرين (28) من هذا القانون.

المادة 26 : تسري آجال تقادم المتابعة بالنسبة إلى الأفعال المكتشفة بعد انقضاء الوضع رهن الإرجاء طبقا لقواعد القانون العام، ابتداء من يوم انقضاء الوضع رهن الإرجاء.

الفصل الرابع

تخفيف العقوبات

المادة 27 : يستفيد الأشخاص، الذين سبق أن انتموا إلى إحدى المنظمات المذكورة في المادة 87 مكرر 3 من قانون العقوبات والذين أشعروا، في أجل ثلاثة (3) أشهر، ابتداء من تاريخ صدور هذا القانون، السلطات المختصة بتوقفهم عن كل نشاط إرهابي أو تخريبي وحضروا تلقائيا أمامها، والذين لم يسمح لهم بالاستفادة من نظام الإرجاء ولم يرتكبوا التقتيل الجماعي ولم يستعملوا متفجرات في أماكن عمومية أو أماكن يتردد عليها الجمهور، من تخفيف العقوبات وفقا للشروط الآتية :

- السجن لمدة أقصاها اثنتا عشرة (12) سنة عندما يكون الحد الأقصى للعقوبة التي ينص عليها القانون الحكم بالإعدام أو بالسجن المؤبد،

- السجن لمدة أقصاها سبع (7) سنوات عندما يتجاوز الحد الأقصى للعقوبة التي ينص عليها القانون عشر (10) سنوات ويقل عن عشرين (20) سنة،

- الحبس لمدة أقصاها ثلاث (3) سنوات عندما يساوي الحد الأقصى للعقوبة التي ينص عليها القانون عشر (10) سنوات،

يخفف الحد الأقصى للعقوبة في كل الحالات الأخرى بالنصف.

المادة 28 : يستفيد الأشخاص الذين سبق أن انتموا إلى إحدى المنظمات المذكورة في المادة 87

مكرر 3 من قانون العقوبات، والذين يكونون قد قبلوا للوضع رهن الإرجاء، من تخفيف العقوبات وفقا للشروط الآتية :

- السجن لمدة أقصاها ثمان (8) سنوات عندما يكون الحد الأقصى للعقوبة التي ينص عليها القانون الحكم بالإعدام أو السجن المؤبد،

- الحبس لمدة أقصاها خمس (5) سنوات عندما يتجاوز الحد الأقصى للعقوبة التي ينص عليها القانون عشر (10) سنوات ويقل عن عشرين (20) سنة،

- الحبس لمدة أقصاها سنتان (2) في كل الحالات الأخرى.

المادة 29 : في كل الحالات الأخرى، يستفيد الأشخاص، الذين سبق أن انضموا إلى إحدى المنظمات المذكورة في المادة 87 مكرر 3 من قانون العقوبات، والذين أشعروا، في أجل ستة (6) أشهر، السلطات المختصة بتوقفهم عن كل نشاط إرهابي أو تخريبي وحضروا تلقائيا أمامها، ابتداء من تاريخ صدور هذا القانون، من تخفيف العقوبة وفقا للمقاييس الآتية :

- السجن لمدة خمس عشرة (15) إلى عشرين (20) سنة عندما تكون العقوبة التي ينص عليها القانون الحكم بالإعدام،

- السجن من عشرة (10) سنوات إلى خمس عشر (15) سنة عندما تكون العقوبة التي ينص عليها القانون السجن المؤبد،

يخفف الحد الأقصى للعقوبة في كل الحالات الأخرى بالنصف.

الفصل الخامس

الإجراءات

المادة 30 : يمكن الأشخاص المذكورين في المادة الأولى من هذا القانون الحضور تلقائيا أمام السلطات القضائية أو الإدارية المؤهلة، المدنية أو العسكرية، مرفوقين، عند الحاجة، بوكيلهم و/أو محاميهم.

المادة 31 : يجوز للنائب العام، حال إخطاره، أن يصدر فورا قرارا بالإحالة على الإقامة المؤقتة للمعني أو المعنيين بالأمر في أماكن يتم تحديدها عن طريق التنظيم ويأمر بأية تحقيقات ضرورية تتعلق بالأشخاص.

المادة 32 : يكون قرار الإقامة المؤقتة الذي يتخذه النائب العام نافذا، بغض النظر عن كل حكم مخالف.

المادة 33 : يعرض النائب العام الملف على لجنة الإرجاء خلال أقرب اجتماع ممكن وموات.

المادة 34 : يبلغ قرار لجنة الإرجاء إلى السلطات والهيئات المكلفة بتنفيذه وإلى المعني بالأمر، ويكون نافذا فورا.

المادة 35 : تحدد كليات تطبيق هذا الفصل، عند الضرورة، عن طريق التنظيم.

الفصل السادس

أحكام خاصة

المادة 36 : يستفيد من أحكام هذا القانون الأشخاص المذكورون في المادة الثالثة (3) أعلاه، المتهمون المسجونون أو غير المسجونين عند تاريخ صدوره.

المادة 37 : يستفيد الأشخاص المذكورون في المادة الثالثة (3) أعلاه، المسجونون المحكوم عليهم، عند تاريخ صدور هذا القانون، من الإفراج المشروط الفوري لبقية مقبوتهم، بغض النظر عن كل حكم مخالف.

المادة 38 : يجوز للأشخاص الذين حضروا تلقائيا أمام السلطات المختصة وأشعروها بتوقفهم عن كل نشاط إرهابي أو تخريبي قبل تاريخ صدور هذا القانون، والذين هم متهمون محكوم عليهم سواء كانوا مسجونين أو غير مسجونين، أن يستفيدوا، إذا توفرت فيهم شروط الاستفادة من الوضع رهن الإرجاء،

للتشريع الساري المفعول. ويكون الدفع على عاتق الدولة التي تحتفظ بدعوى الرجوع ضد المدين، لكي تسترجع عند الاقتضاء، المبالغ التي دفعتها.

تحدد كيفيات تطبيق هذه المادة عن طريق التنظيم.

المادة 41 : لا تطبق الأحكام المذكورة أعلاه - إلا عند الاقتضاء - على الأشخاص المنتمين إلى المنظمات التي قرّرت بصفة تلقائية وإرادية محضة إنهاء أعمال العنف ووضعت نفسها تحت تصرف الدولة كلياً.

المادة 42 : تلغى أحكام الأمر رقم 95-12 المؤرخ في 25 رمضان عام 1415 الموافق 25 فبراير سنة 1995 والمتضمن تدابير الرحمة.

المادة 43 : ينشر هذا القانون في الجريدة الرسمية للجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية.

حرر بالجزائر في 29 ربيع الأول عام 1420 الموافق 13 يوليو سنة 1999.

عبد العزيز بوتفليقة

إما من الإفراج وإما من تأجيل تنفيذ العقوبة، حسب الحالة، بغض النظر عن كل حكم مخالف، ويكونون خاضعين لنظام الإرجاء.

وخلال الإرجاء، يجوز تحويل التأجيل المؤقت لتنفيذ العقوبة إلى إفراج مشروط لفترة لا تتجاوز باقي العقوبة، وفي كل الأحوال، لا تتجاوز مدة الإرجاء.

المادة 39 : بغض النظر عن جميع الأحكام المخالفة، يحرم المستفيدون من أحكام المواد 36، 37 و 38 أعلاه، في كل الحالات، من الحقوق المنصوص عليها في المادة الثامنة (8) البند الثاني (2) من قانون العقوبات لمدة عشر (10) سنوات ابتداء من تاريخ القابلية للاستفادة من التدابير المنصوص عليها في هذا القانون.

المادة 40 : في حالة تحريك الدعوى العمومية، يجوز لضحايا الأفعال المنصوص عليها في المادة 87 مكرر من قانون العقوبات أو ذوي حقوقهم، أن يتأسسوا كطرف مدني وأن يطالبوا بتعويض عن الضرر الذي لحق بهم.

تقدر التعويضات التي يمكن أن تمنحها في هذه الحالة الجهات القضائية، بعد خصم مبالغ التعويضات التي يمكن أن تكون قد منحت من جهة أخرى، طبقاً

أوامر

أمر رقم 06-01 مؤرخ في 28 محرم عام 1427 الموافق 27 فبراير سنة 2006، يتضمن تنفيذ ميثاق السلم والمصالحة الوطنية.

إن رئيس الجمهورية،

بناء على الدستور، لا سيما المادتان 122 و124 منه،

وبناء على الميثاق من أجل السلم والمصالحة الوطنية المصادق عليه في استفتاء يوم 29 سبتمبر سنة 2005،

وبمقتضى الأمر رقم 66-154 المؤرخ في 18 صفر عام 1386 الموافق 8 يونيو سنة 1966 والمتضمن قانون الإجراءات المدنية، المعدل والمتمّم،

وبمقتضى الأمر رقم 66-155 المؤرخ في 18 صفر عام 1386 الموافق 8 يونيو سنة 1966 والمتضمن قانون الإجراءات الجزائية، المعدل والمتمّم،

وبمقتضى الأمر رقم 66-156 المؤرخ في 18 صفر عام 1386 الموافق 8 يونيو سنة 1966 والمتضمن قانون العقوبات، المعدل والمتمّم،

وبمقتضى الأمر رقم 70-20 المؤرخ في 13 ذي الحجة عام 1389 الموافق 19 فبراير سنة 1970 والمتعلق بالحالة المدنية،

وبمقتضى الأمر رقم 71-57 المؤرخ في 14 جمادى الثانية عام 1391 الموافق 5 غشت سنة 1971 والمتعلق بالمساعدة القضائية، المعدل والمتمّم،

وبمقتضى الأمر رقم 76-105 المؤرخ في 17 ذي الحجة عام 1396 الموافق 9 ديسمبر سنة 1976 والمتضمن قانون التسجيل، المعدل والمتمّم، لا سيما المادة 276 منه،

وبمقتضى القانون رقم 84-11 المؤرخ في 9 رمضان عام 1404 الموافق 9 يونيو سنة 1984 والمتضمن قانون الأسرة، المعدل والمتمّم،

وبمقتضى القانون رقم 90-11 المؤرخ في 26 رمضان عام 1410 الموافق 21 أبريل سنة 1990 والمتعلق بعلاقات العمل، المعدل والمتمّم،

وبمقتضى الأمر رقم 97-06 المؤرخ في 12 رمضان عام 1417 الموافق 21 يناير سنة 1997 والمتعلق بالعتاد الحربي والأسلحة والذخيرة،

وبمقتضى المرسوم التشريعي رقم 93-01 المؤرخ في 26 رجب عام 1413 الموافق 19 يناير سنة 1993 والمتضمن قانون المالية لسنة 1993، المعدل والمتمّم، لا سيما المادتان 136 و145 منه،

وبمقتضى القانون رقم 99-08 المؤرخ في 29 ربيع الأول عام 1420 الموافق 13 يوليو سنة 1999 والمتعلق باستعادة الوثام المدني،

وبمقتضى القانون رقم 05-04 المؤرخ في 27 ذي الحجة عام 1425 الموافق 6 فبراير سنة 2005 والمتضمن قانون تنظيم السجون وإعادة الإدماج الاجتماعي للمحبوسين،

وبعد الاستماع إلى مجلس الوزراء،

يصدر الأمر الآتي نصه :

الفصل الأول

أحكام تمهيدية

المادة الأولى : يهدف هذا الأمر إلى ما يأتي :

- تنفيذ أحكام الميثاق من أجل السلم والمصالحة الوطنية، المعبر عن الإرادة السيّدة للشعب الجزائري،
- تجسيد تصميم الشعب الجزائري على استكمال سياسة السلم والمصالحة الوطنية، الضرورية لاستقرار الأمة وتطورها.

الفصل الثاني

تنفيذ الإجراءات الرامية إلى استتباب السلم

القسم الأول

أحكام عامة

المادة 2 : تطبّق الأحكام الواردة في هذا الفصل على الأشخاص الذين ارتكبوا أو شاركوا في ارتكاب فعل أو أكثر من الأفعال المنصوص والمعاقب عليها بموجب المواد 87 مكرّر و 87 مكرّر 1 و 87 مكرّر 2 و 87 مكرّر 3 و 87 مكرّر 4 و 87 مكرّر 5 و 87 مكرّر 6 (الفقرة 2) و 87 مكرّر 7 و 87 مكرّر 8 و 87 مكرّر 9 و 87 مكرّر 10 من قانون العقوبات وكذا الأفعال المرتبطة بها.

المادة 9 : تنقضي الدعوى العمومية في حق كل شخص محبوس وغير محكوم عليه نهائيا بسبب ارتكابه أو اشتراكه في ارتكاب فعل أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها في الأحكام المذكورة في المادة 2 أعلاه.

المادة 10 : لا تطبق الإجراءات المنصوص عليها في المواد 5 و6 و8 و9 أعلاه على الأشخاص الذين ارتكبوا أفعال المجازر الجماعية أو انتهاك الحرمات أو استعمال المتفجرات في الأماكن العمومية، أو شاركوا فيها أو حرّضوا عليها.

المادة 11 : يعود المستفيدون من انقضاء الدعوى العمومية، موضوع المواد 5 و6 و7 و8 و9 أعلاه، إلى بيوتهم فور استكمال الشكليات المنصوص عليها في هذا الأمر.

القسم الثالث

القواعد الإجرائية لانقضاء الدعوى العمومية

المادة 12 : يقصد في مفهوم هذا الفصل، بالسلطات المختصة، على الخصوص، السلطات المبيّنة أدناه :

– السفارات والقنصليات العامة والقنصليات الجزائرية،

– النواب العامون،

– وكلاء الجمهورية،

– مصالح الأمن الوطني،

– مصالح الدرك الوطني،

– ضباط الشرطة القضائية كما هو محدد في المادة 15 (الفقرة 7) من قانون الإجراءات الجزائية.

المادة 13 : يتعيّن على كل شخص يمثل أمام السلطات المختصة، في إطار تطبيق أحكام المواد 5 و6 و7 و8 أعلاه، تقديم تصريح يشتمل خصوصا على ما يأتي :

– الأفعال التي ارتكبها أو كان شريكا فيها أو محرّضا عليها،

– الأسلحة أو الذخائر أو المتفجرات أو كل وسيلة أخرى يحوزها كانت ذات صلة بهذه الأفعال. وفي هذه الحالة، عليه أن يسلمها للسلطات المذكورة أو يدلّها على المكان التي تكون موجودة فيه.

يحدّد نموذج التصريح والبيانات التي يجب أن يتضمنها عن طريق التنظيم.

المادة 14 : يجب على السلطات المختصة، فور مثول الشخص أمامها، إعلام النائب العام الذي يتّخذ، عند الاقتضاء، التدابير القانونية الملائمة.

المادة 3 : تختص غرفة الاتهام في الفصل في المسائل الفرعية التي يمكن أن تطرأ أثناء تطبيق أحكام هذا الفصل.

القسم الثاني

انقضاء الدعوى العمومية

المادة 4 : تنقضي الدعوى العمومية في حق كل شخص ارتكب فعلا أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها بموجب الأحكام المذكورة في المادة 2 أعلاه، أو كان شريكا فيها، وسلّم نفسه إلى السلطات المختصة أثناء الفترة الممتدة بين 13 يناير سنة 2000 وتاريخ نشر هذا الأمر في الجريدة الرسمية.

المادة 5 : تنقضي الدعوى العمومية في حق كل شخص يقوم، في أجل أقصاه ستة (6) أشهر ابتداء من تاريخ نشر هذا الأمر في الجريدة الرسمية، بالمثل طوعا أمام السلطات المختصة ويكف عن ارتكاب الأفعال المنصوص عليها بموجب أحكام المواد 87 مكرّر 87 و1 مكرّر 87 و2 مكرّر 87 و3 مكرّر 87 و6 (الفقرة 2) و87 مكرّر 87 و7 مكرّر 87 و8 مكرّر 87 و9 مكرّر 87 و10 من قانون العقوبات، ويسلّم ما لديه من أسلحة وذخائر ومتفجرات وكل وسيلة أخرى.

المادة 6 : تنقضي الدعوى العمومية في حق كل شخص محل بحث في داخل التراب الوطني أو خارجه، بسبب ارتكابه أو اشتراكه في ارتكاب فعل أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها بموجب الأحكام المذكورة في المادة 2 أعلاه، يمثل طوعا أمام السلطات المختصة في أجل أقصاه ستة (6) أشهر ابتداء من تاريخ نشر هذا الأمر في الجريدة الرسمية، ويصرح بوضع حد لنشاطاته.

المادة 7 : تنقضي الدعوى العمومية في حق كل شخص ارتكب أو شارك في ارتكاب فعل أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها في المادتين 87 مكرّر 4 و87 مكرّر 5 من قانون العقوبات، يقوم في أجل أقصاه ستة (6) أشهر ابتداء من تاريخ نشر هذا الأمر في الجريدة الرسمية، بوضع حد لنشاطاته ويصرّح بذلك إلى السلطات المختصة التي يمثل أمامها.

المادة 8 : تنقضي الدعوى العمومية في حق كل شخص محكوم عليه غيابيا أو وفقا لإجراءات التخلف، بسبب ارتكابه فعل أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها بموجب الأحكام المذكورة في المادة 2 أعلاه، يمثل طوعا أمام السلطات المختصة في أجل أقصاه ستة (6) أشهر ابتداء من تاريخ نشر هذا الأمر في الجريدة الرسمية، ويصرح بوضع حد لنشاطاته.

كل شخص محكوم عليه نهائيا بسبب ارتكابه أو مشاركته في ارتكاب فعل أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها في الأحكام المذكورة في المادة 2 أعلاه، غير معني بإجراءات انقضاء الدعوى العمومية أو العفو المنصوص عليها بموجب هذا الأمر.

المادة 19 : يستفيد، بعد الحكم النهائي، من استبدال العقوبة أو تخفيضها طبقا للأحكام المنصوص عليها في الدستور، كل شخص محل بحث بسبب ارتكابه أو مشاركته في ارتكاب فعل أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها في الأحكام المذكورة في المادة 2 أعلاه، غير معني بإجراءات انقضاء الدعوى العمومية أو العفو المنصوص عليها بموجب هذا الأمر.

المادة 20 : يتعرض إلى أحكام قانون العقوبات المتعلقة بالعود، كل من استفاد من أحد الإجراءات الواردة في هذا الفصل ويرتكب في المستقبل فعلا أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها في الأحكام المذكورة في المادة 2 أعلاه.

الفصل الثالث

الإجراءات الرامية إلى تعزيز المصالحة الوطنية

القسم الأول

الإجراءات الخاصة بالأشخاص الذين استفادوا من القانون المتعلق باستعادة الوثام المدني

المادة 21 : تلغى إجراءات الحرمان من الحقوق القائمة في حق الأشخاص الذين استفادوا من أحكام القانون المتعلق باستعادة الوثام المدني.

تكتسي الاستفادة من الإعفاء من المتابعات المحصل عليها طبقا للمادتين 3 و 4 من القانون المتعلق باستعادة الوثام المدني، طابعا نهائيا.

المادة 22 : يتعرض إلى أحكام قانون العقوبات المتعلقة بالعود، كل من استفاد من أحكام المادة 21 أعلاه، ويرتكب في المستقبل فعلا أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها في أحكام قانون العقوبات المذكورة في المادة 2 من هذا الأمر.

المادة 23 : تلغى إجراءات الحرمان من الحقوق المتخذة في حق الأشخاص الذين استفادوا من أحكام القانون المتعلق باستعادة الوثام المدني.

المادة 24 : تتخذ الدولة، كلما دعت الحاجة إلى ذلك، الإجراءات المطلوبة، في إطار القوانين والتنظيمات المعمول بها، من أجل رفع كل عائق إداري يواجه الأشخاص الذين استفادوا من أحكام القانون المتعلق باستعادة الوثام المدني.

إذا مثل الشخص أمام السفارات أو القنصليات الجزائرية يجب على هذه الأخيرة أن ترفع تصريحاته إلى علم وزارة الشؤون الخارجية التي ترسلها إلى وزارة العدل التي تتخذ كل تدبير قانوني تراه مفيدا.

المادة 15 : تخضع حالات انقضاء الدعوى العمومية المنصوص عليها في المواد 4 و 5 و 6 و 7 و 8 و 9 أعلاه، إلى القواعد الآتية :

1 - إذا كان الإجراء في مرحلة التحقيق الابتدائي، يقرر وكيل الجمهورية الإعفاء من المتابعة القضائية،

2 - إذا كانت الأفعال موضوع تحقيق قضائي، يجب على الجهة القضائية للتحقيق إصدار أمر أو قرار يحكم بانقضاء الدعوى العمومية،

3 - إذا كانت القضية موضوع تأجيل أو قيد في الجدول أو مداولة أمام الجهات القضائية للحكم، يعرض الملف بطلب من النيابة العامة على غرفة الاتهام التي تقرر انقضاء الدعوى العمومية،

4 - تطبق القواعد المنصوص عليها في الحالة 3 أعلاه على الطعن بالنقض أمام المحكمة العليا.

في حالة تعدد المتابعات أو الأحكام أو القرارات، تكون النيابة المختصة هي النيابة الموجودة في دائرة اختصاصها المكان الذي مثل فيه الشخص.

القسم الرابع

العفو

المادة 16 : يستفيد الأشخاص المحكوم عليهم نهائيا بسبب ارتكابهم أو مشاركتهم في ارتكاب فعل أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها في الأحكام المذكورة في المادة 2 أعلاه، من العفو طبقا للأحكام المنصوص عليها في الدستور.

يستثنى من الاستفادة من العفو الأشخاص المحكوم عليهم نهائيا الذين ارتكبوا أفعال المجازر الجماعية أو انتهك الحرمات أو استعمال المتفجرات في الأماكن العمومية، أو شاركوا فيها أو حرّضوا عليها.

المادة 17 : يستفيد الأشخاص المحكوم عليهم نهائيا بسبب ارتكابهم أو مشاركتهم في ارتكاب فعل أو أكثر من الأفعال المنصوص عليها في المادتين 87 مكرر 4 و 87 مكرر 5 من قانون العقوبات، من العفو طبقا للأحكام المنصوص عليها في الدستور.

القسم الخامس

استبدال العقوبات وتخفيضها

المادة 18 : يستفيد من استبدال العقوبة أو تخفيضها، طبقا للأحكام المنصوص عليها في الدستور،

القسم الثاني

الإجراءات الخاصة بالأشخاص الذين كانوا محلّ تسريع إداري من العمل بسبب الأفعال المتصلة بالمأساة الوطنية

المادة 25 : لكل من كان موضوع إجراءات إدارية للتسريع من العمل قررتها الدولة، بسبب الأفعال المتصلة بالمأساة الوطنية، في إطار المهام المخولة لها، الحق في إعادة إدماجه في عالم الشغل أو، عند الاقتضاء، في تعويض تدفعه الدولة، في إطار التشريع المعمول به. تحدد كفاءات تطبيق هذه المادة عن طريق التنظيم.

القسم الثالث

إجراءات الوفاة من تكرار المأساة الوطنية

المادة 26 : تمنع ممارسة النشاط السياسي، بأي شكل من الأشكال، على كل شخص مسؤول عن الاستعمال المغرض للدين الذي أفضى إلى المأساة الوطنية.

كما تُمنع ممارسة النشاط السياسي على كل من شارك في الأعمال الإرهابية ويرفض، بالرغم من الخسائر التي سببها الإرهاب واستعمال الدين لأغراض إجرامية، الإقرار بمسؤوليته في وضع وتطبيق سياسة تمجد العنف ضد الأمة ومؤسسات الدولة.

الفصل الرابع

إجراءات دعم سياسة التكفل بملف المفقودين

القسم الأول

أحكام عامة

المادة 27 : يعتبر ضحية المأساة الوطنية الشخص الذي يصرح بفقدانه في الظرف الخاص الذي نجم عن المأساة الوطنية، التي فصل الشعب فيها بكل سيادة من خلال الموافقة على الميثاق من أجل السلم والمصالحة الوطنية.

تترتب صفة ضحية المأساة الوطنية على معاناة فقدان تعدها الشرطة القضائية على إثر عمليات بحث بدون جدوى.

المادة 28 : تخول صفة ضحية المأساة الوطنية الحق في التصريح بالوفاة بموجب حكم قضائي.

القسم الثاني

الإجراء المطبق على التصريح بالوفاة بموجب حكم قضائي

المادة 29 : بغض النظر عن الأحكام المنصوص عليها في قانون الأسرة، تطبق الأحكام الواردة في هذا القسم على المفقودين المذكورين في المادة 28 أعلاه.

المادة 30 : يصرح بموجب حكم قضائي بوفاة كل شخص انقطعت أخباره ولم يعثر على جثته بعد التحريات بكل الوسائل القانونية التي بقيت دون جدوى.

تعد الشرطة القضائية محضر معاينة فقدان الشخص المعني على إثر عمليات البحث. ويسلم المحضر إلى ذوي حقوق المفقود أو إلى أي شخص ذي مصلحة في ذلك، في أجل لا يتجاوز سنة واحدة ابتداء من تاريخ نشر هذا الأمر في الجريدة الرسمية.

المادة 31 : يجب على الأشخاص المذكورين في المادة 30 أعلاه رفع دعوى أمام الجهة القضائية المختصة في أجل لا يتجاوز ستة (6) أشهر ابتداء من تاريخ تسليم محضر معاينة فقدان.

المادة 32 : يصدر الحكم القاضي بوفاة المفقود بناء على طلب من أحد ورثته أو من كل شخص ذي مصلحة في ذلك أو من النيابة العامة.

يفصل القاضي المختص ابتدائيا ونهائيا في أجل لا يتجاوز شهرين (2) ابتداء من تاريخ رفع الدعوى.

المادة 33 : يمكن أن يكون الحكم بالوفاة موضوع طعن بالنقض في أجل لا يتجاوز شهرا واحدا ابتداء من تاريخ النطق بالحكم.

وتفصل المحكمة العليا في أجل لا يتجاوز ستة (6) أشهر ابتداء من تاريخ الإخطار.

المادة 34 : تمنح المساعدة القضائية بقوة القانون بناء على طلب من أحد الأشخاص المذكورين في المادة 32 أعلاه.

المادة 35 : تتحمل ميزانية الدولة الحقوق المستحقة للموثق على إعداد عقد الفريضة. ويُعفى هذا العقد من حقوق الطابع والتسجيل.

المادة 36 : يجب أن يحزر الحكم النهائي بالوفاة في سجلات الحالة المدنية بناء على طلب من النيابة العامة.

وتترتب عليه مجموع الآثار القانونية المنصوص عليها في التشريع المعمول به.

القسم الثالث

تعويض ذوي حقوق ضحايا المأساة الوطنية

المادة 37 : زيادة على الحقوق والمزايا المنصوص عليها في التشريع والتنظيم المعمول بهما، لذوي حقوق الأشخاص ضحايا المأساة الوطنية المذكورين في المادة 28 أعلاه، الذين يحوزون حكما نهائيا بوفاة الهالك، الحق في تعويض تدفعه الدولة.

المادة 45 : لا يجوز الشروع في أي متابعة، بصورة فردية أو جماعية، في حق أفراد قوى الدفاع والأمن للجمهورية، بجميع أسلاكها، بسبب أعمال نُفذت من أجل حماية الأشخاص والممتلكات، ونجدة الأمة والحفاظ على مؤسسات الجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية.

يجب على الجهة القضائية المختصة التصريح بعدم قبول كل إبلاغ أو شكوى.

المادة 46 : يعاقب بالحبس من ثلاث (3) سنوات إلى خمس (5) سنوات وبغرامة من 250.000 دج إلى 500.000 دج، كل من يستعمل، من خلال تصريحاته أو كتاباته أو أي عمل آخر، جراح المساسة الوطنية أو يعتد بها للمساس بمؤسسات الجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية، أو لإضعاف الدولة، أو للإضرار بكرامة أعوانها الذين خدموها بشرف، أو لتشويه سمعة الجزائر في المحافل الدولية.

تباشر النيابة العامة المتابعات الجزائية تلقائيا.

في حالة العود، تضاعف العقوبة المنصوص عليها في هذه المادة.

الفصل السابع

أحكام ختامية

المادة 47 : عملا بالتفويض الذي أوكله إياه استفتاء يوم 29 سبتمبر سنة 2005 وطبقا للسلطات المخولة له دستوريا، يمكن أن يتخذ رئيس الجمهورية، في أي وقت، كل الإجراءات الأخرى اللازمة لتنفيذ ميثاق السلم والمصالحة الوطنية.

المادة 48 : ينشر هذا الأمر في الجريدة الرسمية للجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية.

حرر بالجزائر في 28 محرم عام 1427 الموافق 27 فبراير سنة 2006.

عبد العزيز بوتفليقة

المادة 38 : التعويض المنصوص عليه في المادة 37 أعلاه يحول دون المطالبة بأي تعويض آخر بسبب المسؤولية المدنية للدولة.

المادة 39 : تطبيق لاحتمال دفع التعويض المذكور في المادة 37 أعلاه، الأحكام المنصوص عليها في التشريع والتنظيم المعمول بهما لصالح الضحايا المتوفين بسبب الإرهاب.

تحدد كفاءات تطبيق هذه المادة عن طريق التنظيم.

الفصل الخامس

الإجراءات الرامية إلى تعزيز التماسك الوطني

المادة 40 : لا يجوز اعتبار أفراد الأسر التي ابتليت بضلوع أحد أقاربها في الأفعال المذكورة في المادة 2 أعلاه، فاعلين أصليين أو مساهمين أو محرّضين أو شركاء، أو معاقبتهم، بأي شكل من الأشكال، بسبب أعمال فردية قام بها أحد أقاربهم باعتباره المسؤول الوحيد عن أفعاله أمام القانون.

المادة 41 : يعاقب على كل تمميز، مهما تكن طبيعته، في حق أفراد الأسر المذكورة في المادة 40 أعلاه، بالحبس من ستة (6) أشهر إلى ثلاث (3) سنوات وبغرامة من 10.000 دج إلى 100.000 دج

المادة 42 : تستفيد الأسر المحرومة التي ابتليت بضلوع أحد أقاربها في الإرهاب، من إعانة تمنحها الدولة، بعنوان التضامن الوطني.

يمنح الحق في الإعانة المذكورة أعلاه بموجب شهادة تسلّمها السلطات الإدارية المختصة.

تحدد كفاءات تطبيق هذه المادة عن طريق التنظيم.

المادة 43 : تصرف إعانة الدولة المذكورة في المادة 42 أعلاه، من حساب التخصيص الخاص للخزينة الذي عنوانه "الصندوق الخاص للتضامن الوطني".

تحدد كفاءات تطبيق هذه المادة عن طريق التنظيم.

الفصل السادس

إجراءات تجسيد مرفان الشعب الجزائري لصناع نجدة الجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية

المادة 44 : إن المواطنين الذين ساهموا بالتزامهم وعزمهم في نجدة الجزائر وفي الحفاظ على مكتسبات الأمة، يكونون قد أثبتوا حسا وطنيا.

KAYNAKÇA

- Abaas Aroua, **Abdenmour Ali-Yahia: Özgür Bir Adam**, Cenevre: Hogaar, 2004.(e.a.a.d.y)
- Abdelkader Yefsah, **L'armée et le pouvoir en Algérie de 1962 à 1992**, Revue du monde musulman et de la Méditerranée, n°65, 1992.
- Abderrahmane Moussaoui, **De la violence en Algérie, les lois du chaos**, Arles: Actes Sud, 2006
- Abdulhamid İbrahimi, **Cezayir Krizinin Kökeni Üzerine 1995-1999**, Beyrut: Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, , 2001.(e.a.a.d.y)
- Abdülâlî Abdülkadir, Sosyal çatlaklar ve İsrail Parti sistemi üzerindeki etkileri, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Cezayir: Siyasi Bilimleri Bölümü, Bin Yusuf Bin Hadde Üni versitesi 2008.(e.a.a.d.y)
- Adnan Heyacene, **Siyasi Şiddeti Yorumlamada Metodolojik Sorunlar**, Eleştirel Çalışma, Amman: Beşeri ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, 1999.(e.a.a.d.y)
- Ahmad Bucaltıyya Bouali, Arap Dünyasında Terörle Mücadele Politikaları: Cezayir ve Mısır arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cezayir :Dali İbrahim Üni versitesi, Cezayir 2: Siyasal Bilimler ve Medya Fakültesi, 2009-2010.(e.a.a.d.y)
- Ahmed Belwednin, **Cezayir Anayasası ve Geçiş Döneminin Işığında Güç Uygulama Sorunu**, Cezayir: Dar Huma Basım Yayın ve Dağıtım, , 2013.(e.a.a.d.y)
- Ahmed Mehaba: **Cezayir, Avrupa ve Masumiyet Sertifikası**, Cezayir: Uluslararası Politika Dergisi, sayı 132, Nisan 1998..(e.a.a.d.y)
- Ahmed Mehabe, **Cezayir, Fransız-Amerikan Mikroskobu Altında**, Cezayir: Uluslararası Politika Dergisi, sayı 118, 1994.(e.a.a.d.y)

Ahmed Menisi, **Arap Mağrip Ülkelerinde Demokratik Değişim**, Kahire: Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2004.(e.a.a.d.y)

Algérie-watch.**Les Etats-Unis satisfaits de la lutte anti-terroriste en Algérie**.5 mai 2004
[.www.algeriawatch.org/fr/article/us/americains.htm](http://www.algeriawatch.org/fr/article/us/americains.htm)

Ali Lounisi, “**Terörizmle Mücadeleye İlişkin Cezayir Hukuki Metinlerinin Okunması**, Cezayir :Al-Maaref Dergisi, Yıl 11, Sayı 21 Aralık 2016.(e.a.a.d.y)

Ali Vafsa, **Çağdaş Arap Kültürü ve Eğitiminde İletişimin Tezahürleri**, Arap Geleceği Dergisi, Beyrut: Sayı no 247, 1999.(e.a.a.d.y)

Amir Rahila, **Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi’nin siyasi ve organizasyonel gelişimi 1962-1980**, Cezayir: Divan Üni versite Yayınlar, 1963.(e.a.a.d.y)

Ammar Bumeyde, **Bumedyen ve diğerleri: Ne dedi ve günler neyi kanıtladı?** Cezayir: Marife Yayınevi, 2008.

André Lalande ,**Vocabulaire Technique Et Critique De La Philosophie**, 3volumes, Paris: 2010.

Andrew, Schaap., **Reconciliation as Ideology and Politics**, Constellations, Vol.15, No.2, Blackwell Publishing Ltd, 2008.

Anthony Giddens, **Sociology**, Çev: Fayiz Es-Sayyâğ, Beyrut: Arap Tercüme Kurumu, Arap Birliği Çalışmaları Dağıtım Merkezi, 2005

Anthony, Holiday."Le pardon est un acte de volonté".Entretien a vec Anthony Holliday,” Cultures & Conflits, No.40.2000.

Archbishop Desmond, M.Tutu.“Foreword,“ in Raymond, G.Helmick and Rodney, L.Petersen (ed).**Forgi veness and reconciliation : religion, public policy, and conflict transformation**, Pennsylvania: Templeton Foundation Press, 2001.

Arend Lijphart, **Democracy in Plural Societies: A Comparati ve Exploration**, New Ha ven: Yale Uni versity Press, 1977

Asım Hakim Abbas el-Cebburî, Nidal Ebu Cevad Emane, **Cezayir deneyimi ve bu konudaki Sovyet tutumu 1988-1992**, Babil İnsani Araştırma Merkezi Dergisi, c.8 sayı 4 , 2018.

Atıf Ahmed Fuat, **Siyaset Sosyolojisi**, Mısır: Üni versite Bilgi Evi, 1990.(e.a.a.d.y)

Aziz Cebir Şeyyal, **Şiddet ve Aşırılık Olgusu, Nedenleri ve Tedavileri**, Diğerinin Periyodik Görüşü, 2008.(e.a.a.d.y)

Baeza PazRojas, **Chili: L Impunite Et Ses Consequences Psychitriques**, Mou vements.Vol1.No 55.

Benali Ahmed, **Kamu düzeni ve kamu özgürlükleri arasında Güvenlik tesisi**, doktora tezi, Cezayir: Hukuk Fakültesi, Cezayir Üni versitesi, 2009.(e.a.a.d.y)

Benjamin stora, **Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988**, Alger: Casbah Editions, 2004.

Bin Debil El-Uteybî Serhan, **Cezayir'de Siyasi Şiddet Olgusu, Karşılaştırmalı Analitik Çalışma 1976-1998**, Sosyal Bilimler Dergisi, C.28, Sayı 4.(e.a.a.d.y).

Boularas Fatehi, **"Aşırılığın Yapısızlaştırılması ve Terörizmle Mücadelede Cezayir Dersi"**, Future Center for Research and Advanced Studies
<https://futureuae.com/ar/Mainpage/Item/3401>.

Câbî Abdünnasır, **Cezayir'deki siyasi geçiş açmazının üç nesli ve iki senaryosu, Araştırma makale çalışmaları**, Doha: Arap Araştırma ve Politika Çalışmaları Merkezi, , Şubat 2021.(e.a.a.d.y)

Celal Abdullah Muavvıd, **Arap Dünyasında Siyaset ve Sosyal Değişim**, Kahire:Araştırma Stratejik Çalışmalar ve Politika Merkezi, 1994.(e.a.a.d.y)

Cuya Esteban, **Les Commission De La verite Et De La Reconciliation**, In Arnaud Martin "Dir" **La Mémoire Et Le Pardon .LesCommission De La verite Et De La Reconciliation En AmeriqueLatine**.Paris: Les Edition LHarmattan .2009 .

Dan Bar-On, *Will the Parties Conciliate or Refuse? The Triangle of Jews, Germans, and Palestinians, From Conflict Resolution to Reconciliation*, New York: Oxford University Press, 2004.

Dan, Snodderly.(ed).**Glossary of Terms for Conflict Management and Peacebuilding** Washington: DC ,Academy for International Conflict Management and Peacebuilding, United States Institute of Peace, 2011.

Daniel Bar-Tal and Eran Halprin, **The nature of socio.psychological barriers to peaceful conflict resolution and ways to overcome them**, conflict and communication, Vol.12.No.02, Berlin: 2013.

Daniel, Bar-Tal, “**Psychological obstacles to peace.making in the Middle East and proposals to overcome them**,” conflict and communication, Vol.4.No.01, Berlin :2005.

David, Bloomfield,**Reconciliation: an Introduction, in David, Bloomfield and al (ed).Reconciliation after violent conflict**, A Handbook, Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2003 .

David, Bloomfield.**On Good Terms: Clarifying Reconciliation**.Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, Berghof Report No.14, October 2006

Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu,Cenevre:Dünya Sağlık Örgütü Kahire : "WHO"Doğu Akdeniz Bölge Ofisi,

El-Hadi Ahmed Dervaz,**Albay Muhammed Şabani, umut ve acı**, Cezayir: Huma Yayınevi,1999.(e.a.a.d.y)

Encyclopædia Universalis, <https://Www.Universalis.Fr/>

Encyclopédie Larousse, **La réconciliation nationale**, <https://bit.ly/2HTXrrVW>.

En ver Buharas, **Kuzey Afrika’da Siyasi şiddet, Tamamlanmamış kurtuluşun zorlukları**, Katar: Brookings merkezi tarafından yayınlanan Analitik bir çalışma, Ocak 2011, no;3 .(e.a.a.d.y)

Ernest Van Den Haag, **Political Violence And Civil Disobedience**, New York: Torchbook Library Editions. Paperback , January 1972.

Eş-Şazili b.Cedid, **eş-Şazili b.Cedidin anıları 1929-1979**, Cezayi:Kasaba Yayınevi.(e.a.a.d.y)

Et-Tahir Zübeyri, **Cezayirli Bir Genelkurmay Başkanının Yarım Asırlık Mücadele Anıları**, Cezayir : eş-Şuruk Yayın ve Dağıtım, 2011.(e.a.a.d.y)

Et-Tavîl Kemîl , **Cezayir İslami Silahlı Hareketi'nin “Şiddet” ten “Birliğe” doğru 1998**.Beyrut: en-Nahar Yayınevi, s.55.(e.a.a.d.y)

Feldman, Lily Gardne: **Germany s Foreign Policy of Reconciliation: From Enmity to Amity**.New York: Rowman & Littlefield Publishers Inc.2012.

Feride Haliyye, **1992-2000 arasındaki dönemde ulusal basında Cezayir'deki Güvenlik durumu**, doktora tezi, Cezayir :Medya ve İletişim Bilimleri Fakultesi, Cezayir 3 Üniversitesi, 2010/2011.(e.a.a.d.y)

Fetin Yunus Muhammed, **“Cezayir’de İslami Kurtuluş Cephesinin Siyasi Faaliyeti 1992-1997”**, İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Musul Üniversitesi, Cilt 7, Sayı 1/14, 2013.

G.Helmick and Rodney, L.Petersen (ed).**Forgi veness and reconciliation : religion, public policy, and conflict transformation**, Pennsylvania: Templeton Foundation Press, 2001.

Gardner.Feldman, Lily.“**German.Polish Reconciliation in Comparati ve Perspecti ve: Lessons for Japan?.**” **The Asia.Pacific Journal.Japan Focus**.Vol.8, Issue.16.No 1.Apr 2010.

Ghazi Hidouci ,**Algerie La Liberation Inache veé**, Paris: Editions La Decou verte,1995 .

Haddam, Anwar, **Cezayir'de Ulusal Uzlaşma: Siyasi Güç Seçimi Krizini Çözmeye Yönelik Medeni Bir Adım**, Cenevre: Houqar Enstitüsü, 2007.(e.a.a.d.y)

- Halid Nizar, **Tümgeneral Halid Nizar'ın Anıları**, Cezayir: EŞ-Şihap Yayınları, 1999.(e.a.a.d.y)
- Halim Bereket, **20 yüzyılda Arap toplumu**,Beyrut: Arap Birliği Çalışmaları Merkezi,2000, s.417 (e.a.a.d.y)
- Hanefi Kadri, **Devlet gücü ve toplum arasındaki şiddet.Psikoloji ve siyaset arasında bir düşünce antolojisi**, Kahire: Mahrusa Yayıncılık, Basın Hizmetleri ve Bilgi Merkezi, 2010..(e.a.a.d.y)
- Hanefi Kadri, **Devlet Otoritesi İle Toplum Arasında Şiddet**,Siyasi ve Psikoloji Arasında Seçilmiş Düşünceler, Kahire: Al-Mahrousa Yayıncılık, Basın ve Bilgi Hizmetleri Merkezi.(e.a.a.d.y)
- Hasan Bereke, **Politikacı Kitleleri ve Halkın Tercihi Arasındaki İlkelerimiz**, Cezayir: 1992.(e.a.a.d.y)
- Hassen Kobbia , Jude Eggohb,**L'instabilité Politique Et Ses Déterminants: Un Réexamen**
<https://Www.Merriam-Webster.Com/>
- Hüseyin Mezrudi, **Cezayir'de siyasi partiler ve iktidar rotasyonu 1989-2010**.(e.a.a.d.y)
- İbrahim Lounesi, **Başkan Huari Bumedyen'den Başkan eş-Şazili bin Cedit'e kadar FLN Partisi**, Cezayir: Huma Yayınevi,2102.(e.a.a.d.y)
- İbrahim Lounesi, **Ulusal Kurtuluş Devrimi Sırasında Ulusal Kurtuluş Cephesi İçinde Siyasi Çatışma: 1954-1962**.(e.a.a.d.y)
- İlyas Boukraa, **Cezayir: Kutsal Korku**, Cezayir: el-Kasaba Yayıncılık Evi, 2003.(e.a.a.d.y)
- İsmail Kira ve diğerleri, **Cezayir'de Demokrasinin Geleceği**, Beyrut: Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, 2002.(e.a.a.d.y)
- Jean Leca, **Etat Et Société En Algerie**, In.Basma Darwich (dir)."Maghreb les années de transition", Paris: Masson, 1990.p.18.

Jean-Claude Douence, **La mise en place des institutions Algériennes**, Paris: Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1964.

John Paul Lederach, **building peace: sustainable reconciliation in divided societies**, Washington: United States Institut of peace press, 1997.

Kemal Zayit, **Geçen yüzyılın doksanlı yıllarında ülkeyi kasıp kavuran terör kurbanlarının sayısına ilişkin tartışmanın dönüşü**, el-Kudüs el-Arabî Gazetesi'nde 18.12.2012 <https://www.alquds.co.uk> (e.a.a.d.y)

Kepel Gilles, **le GIA a tra vers ses publications**, Pouvoirs revue française d'études constitutionnelles et politiques , paris: 86, Septembre 1998.

Laititia Bucaille, **Le pardon et la rancœur, Algérie/France, Afrique du Sud : Peut-on enterrer la guerre ?**, Paris: Payot, 2010.

Lakhdar Bouregaa, **Devrimin Suikastına Tanık Ol**, bsk.1, Cezayir: el-Hikme Yayınevi, 1990.

Lakhdar Bouregaa, **Devrimin Suikastına Tanık**, yayınlayan; Sadık Bahhuş, Cezayir: Ümme Yayınevi, 2000.(e.a.a.d.y)

Liyas Bukira , **Cezayir, Kutsal Korku**, Cezayir :ANEP yayınevi, 2003.(e.a.a.d.y)

Luc, Huyse., **The Process of Reconciliation in David, Bloomfield and al (ed).Reconciliation after violent conflict, A Handbook**, Stockholm:International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2003.

Luis Martinez, **Algérie: les enjeux des négociations entre l'ais et l'armée**, Politique étrangère, Institut Français des Relations Internationales ,Vol.62, No.4 , HI VER 1997 / 1998.

Lutfi el-Havli, **Devrimde Devrim ve Devrimde Devrim Üzerine Bumedyen ile Bir Diyalog**, Cezayir :Bumedyen İslami Yayınlar Meclisi, 1975.(e.a.a.d.y)

Macid El-Gırbâvî, **Şiddetin Zorlukları**, Bağdat: Araştırma ve Medeniyet Geliştirme Enstitüsü Yayınları, 2009.(e.a.a.d.y)

- Mahfuz Kaddaş, **Cezayir Özgürleştirildi**, çev: el-Arabi Boinour, Cezayir :el-Ümme Yayıncılık, 2011..(e.a.a.d.y)
- Mahluf Beşir, Cezayir’de 1989-1995 yılları arasında demokratik dönüşüm sürecinde dinin konumu, çözünmüş FİS’nin bazı üyeleri arasında çok partili politikanın gerçekliğinin siyasi temsili üzerine bir çalışma, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Cezayir: Oran Üni versitesi, , 2012/2013.(e.a.a.d.y)
- Mansuri Abdünnur, İnsan Gü venliği Perspektifinden Cezayir’de Ulusal uzlaşma, **yayınlanmamış yüksek lisans tezi**,Cezayir: Batna Üni versitesi 01, Hukuk ve Siyaset Bilimi Fakültesi (e.a.a.d.y)
- Mevlüt Didan, **Anayasa Hukuku ve Siyasi Sistemlerde Soruşturmalar**, Cezayir: Balkıs yayınevi, Daru’l-Bayda, 2015.(e.a.a.d.y)
- Mohamed Tamalt, **Cezayir bir volkanın tepesinden: gerçekler ve yanılsamalar 1988-1999**, Cezayir: Dar Al-Hikma, 2002.(e.a.a.d.y)
- Muganiyetü’l-Ezrak, **Cezayir’de Tabakaların Ortaya Çıkışı**, çev: Semir Kerem, Beyrut: Arap Araştırmaları Enstitüsü, 1980.(e.a.a.d.y)
- Muhammed Budıyaf, Cezayir Siyasi Sistemin Geleceği, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Cezayir: Siyaset Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler F ,Cezayir Üni versitesi, 2008.(e.a.a.d.y)
- Muhammed el-İd Emtır, **Albay Muhammed Şabani ve Büyük Kurtuluş Devriminin Yönleri**, Cezayir :Hüda Yayınevi, 2009.
- Muhammed Fethi Abd, **Arap Dünyasındaki Terör Gerçeği**, Riyad: Naif Güvenlik Bilimleri Akademisi, 1999.(e.a.a.d.y)
- Muhammed Harbî, **Ulusal Kurtuluş Cephesi: Efsane ve Gerçek**, Beyrut: Arap Araştırma Kuruluşu, 1973.(e.a.a.d.y)
- Muhammed Hüseyin Ebu’l-Alâ’, **Mısır’da Dini Şiddet** <https://books.google.com.tr/>.

- Muhammed İsami, **Cehennemin Derinliklerinde –Cezayir’i yok etmek için terörizmin orakçısı-**, çev: Dr.Mustafa Sattuf, Cezayir: Ulusal İletişim, Yayıncılık ve Tanıtım Enstitüsü, 2002.(e.a.a.d.y)
- Muhammed Liukab, **Şahinler Döneminden Gü vercinlerin Ötmesine**, el-Ahrar Kültür Gazetesi, sayı 6, 15-30 Eylül 2005.(e.a.a.d.y)
- Muhammed Said Ebu Âmûd, **Çağdaş Arap siyasi yaşamında siyasi şiddet**, Beyrut: Arap Geleceği Dergisi, Sayı 140, 1990.(e.a.a.d.y)
- Murad Abbas, **Barış Projesi Konusunda Cezayir Taraflarının Farklı Pozisyonları**, Londra: Elaph Daily Elektronik Gazetesi, [http://elaph.com/Web/politics/2005/8/83721.htm?sectionarchi ve=Politics](http://elaph.com/Web/politics/2005/8/83721.htm?sectionarchi%20ve%3DPolitics%20),
- Mustafa Bal’ur, **Arap Siyasi Sistemlerinde Demokratik Dönüşüm**, Cezayir Siyasi Sistemi Vaka Çalışması 1988-2008 (e.a.a.d.y)
- Mustafa el-Eşref, **Cezayir: Ulus ve Toplum**, çev: Ben İsa Hanefi, Cezayir: Ulusal Kitap Vakfı, 1983.(e.a.a.d.y)
- Münzir Muhammed, **Cephe ve Siyasi Parti: Genel İlkeler ve Teorik Perspektifler**, Beyrut: el-Halebi Hukuk Yayınları, 2004.(e.a.a.d.y)
- Naci Abd’n Nur, **Cezayir Siyasi Sistemi: Siyasi tek taraflılıktan çoğulculuğa**, Cezayir: Gelma 08 mayıs 1945 Üni versitesi Yayın Müdürlüğü, , 2006.(e.a.a.d.y)
- Naci Abdinnur, **Partizan çoğulculuk ve demokratik dönüşüm deneyimi: Cezayir’de uygulamalı bir çalışma**, Kahire: el-Hadis Kitap Yayınevi, 2010.(e.a.a.d.y)
- Nasreddin Bâkî, **Cezayir siyasi seçkinleri: seçkinler ve demokratik geçişteki tarihsel kökleri, bileşimi ve sosyal arka planı: oluşumu, görevleri ve rolleri**, 1.bsk, Beyrut: Arap Araştırma ve Politika Çalışmaları Merkezi, 2019.(e.a.a.d.y)
- Nureddin Zimam, **Kalkınma ve Siyasi Güç: Siyasi Sosyal Bilimlerinde Çalışma**, Cezayir: Üni versite Yayınları, , 1986.(e.a.a.d.y)

Nuri Dris, **Popülist ideolojiden İslamcı Ütopyaya kadar çağdaş Cezayir’de siyasi şiddet, kayıt dışı tarihsel bağlamlarda analitik unsurlar”** İmran Dergisi, sayı14, Sonbahar 2015.(e.a.a.d.y)

ozenberg Danielle, **Memoir,Justice Et RaisonD’Etat Dans La Construction De L Espagne Democratique,Histoire-Politique-Culture-Societe,No.2** Septembre.Octobre2007.

Ömer Abdülkerim Sa’davi, **Üçüncü Dünya’da Siyasi Çoğulculuk, Bir Model Olarak Cezayir**, Uluslararası Politika Dergisi, sayı 138, Ekim 1999.(e.a.a.d.y)

Paul Wilkinson, **Terrorism And The Liberal State** ,London: The Macmillan Press Ltd, 1977.

Perville Guy, **L’élite intellectuelle: L’avant-gardemili tante et le peuple Algerien**, Vingtième Siècle 12, 1986.

Pierre-Alain Clément, **Le Terrorisme Est Une Violence Politique Comme Les Autres : vers Une Normalisation Typologique Du Terrorisme**.Études Internationales, Institut Québécois Des Hautes Etudes Internationales,2014.<https://Www.Erudit.Org/Fr/Revues/Ei/2014-V45-N3-Ei01626/1027551ar/>

Rabeh Lounisi, **Cezayir, Ordu ve Politikacılar arasında bir çatışma sarmalında**, Cezayir: el-Marife Yayıncılık..(e.a.a.d.y)

Rabeh Lounisi, **Tarihin Dengesinde Cezayir Cumhurbaşkanı: Cezayir'in Yarım Asırlık Bağımsız Yürüyüşünün Akademik Bir Değerlendirmesi**, Cezayir: Daru’l-Marife, 2011.(e.a.a.d.y)

Rabih Ali Musa, **Sosyolojik bir perspektiften Cezayir demokratik geçişinin krizi**,Cezayir: Cil Beşeri ve Sosyal Bilimler Dergisi, Cil Bilimsel Araştırma Merkezi, sayı 36, Kasım 2017.(e.a.a.d.y)

- Rahmuni Fatih en-Nur, Cezayir’de Dini Aşırılık ve Siyasi Şiddet, **yayınlanmamış bir yüksek lisans tezi**, Cezayir: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Cezayir Üni versitesi, 2006-2007.(e.a.a.d.y)
- Raşid Tilimsani, **Buteflika Döneminde Cezayir: Sivil Uyuşmazlık ve Ulusal Uzlaşma**, Carnegie Belgeleri, Carnegie Endowment for International Peace, Sayı 7, 2008.
- Rezzuk Ahmed, **İslami Terörizm: Cezayir Örneği**,Ulusal Halk Ordusu Dergisi, Cezayir: Teknik İletişim, Bilgi ve Rehberlik Merkezi, sayı 474, Ocak 2003.(e.a.a.d.y)
- Riyad es-Saydavi, **Cezayir’deki Siyasi ve Askeri Elitlerin Çatışmaları, Parti, Ordu, Devlet**, Beyrut: Arap Araştırma ve Yayın Vakfı, 1999..(e.a.a.d.y)
- Riyad es-Saydavi, **Silahlı İslami Hareket: Otoriter Bir Devlet İçinde Baskıcı Bir Devlet**, cezayir: el-Atlas Gazetesi, sayı 310, Eylül 2000.(e.a.a.d.y)
- Robert Mortimer, **les etatsunis Face A la situation algérienne**", in: Maghreb- Machrek No 149 (Juill-sept) 1995.
- Roger Duthie, **Introduction**, in Roger, Duthieand Paul Seils.(ed).**JusticeMosaics, How Context Shapes Transitional Justice in FracturedSocieties**,New York: International Center for Transitiona l Justice, 2017
- Roland, Junod et Paul, Rutayisire.(dir).**Citoyenneté et réconciliation au Rwanda**, Genè ve: Collection du centre de recherche sociale N.12, Haute école de travail social, 4 mai 2015.
- Rozenberg Danielle, **Le Pacte d'Oubli De La Transition Democratique En Espagne Retours Sur Un Choix Politique , Contro verse**.Politix.Vol.2 .No 74.
- Rukiyye Avaşriyye, **Terörizmle Mücadelede Cezayir Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı'nın Etkinliğinin Kapsamı**, İkinci Dünya Konferansı Terörizmle Mücadele Üzerine Araştırma Fikri İncelemeler ve Pratik Çözümler, Krallık Suudi Arabistan:, İkinci Cilt, Medine İslam Üni versitesi, İslam Üni versitesi Yayınları, , Mart 2014.(e.a.a.d.y)

- Sa'd bin el-Beşir el-Amamra, **Huari Bumedyen, Lider Başkan 1932-1978**, Cezayir: Yazarlar Sarayı,1997.(e.a.a.d.y)
- Saad Tawfiq Aziz Al-Bazzaz, **Başkan Al-Yamen Zeroual'ın Siyasi ve Ekonomik Reform Girişimleri 1994-1999** ,Musul: Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Musul Üni versitesi, No.82, 2019.(e.a.a.d.y)
- Sabrina Hamleh, Cezayir'de Terörizmin Nedenleri ve Yankıları, **yayınlanmamış bir yüksek lisans tezi**,cezayir: Hajj Lakhdar Üni versitesi: Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakültesi, 2003-2004.(e.a.a.d.y)
- Sadık El-Es ved, **Sosyoloji ve Siyaset: Temelleri ve Boyutları**, Bağdat: 1990.(e.a.a.d.y)
- Said Buşair, **Cezayir Siyasal Sistemi: 1989 Anayasası Işığında Hükümet Sistemlerinin Doğasına İlişkin Analitik Bir Çalışma**.İkinci bölüm, Cezayir: Üni versite Basın Ofisi, 2010.(e.a.a.d.y)
- Salima Ghazali, **Oser une commission internationale d'enquête**, le monde diplomatique, fevrier 1998.
- Samuel P.Huntington, **Political Order in Changing Societies** , Yale Uni versity Press,2006.
- Schaap Andrew, **Reconciliation as Ideology and Politics**.Constellations.Vol.15.No.2.2008.Blackwell Publishing Ltd.2008.
- Semir Naim, **Arap Toplumunda Din kitabında dini aşırıcılığın ekonomik ve sosyal belirleyicileri**, Beyrut: Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, 2000.(e.a.a.d.y)
- Sena Fuat Abdullah, Fey Ahmed Müneysi, **Mağrib Arap Ülkelerinde Demokratik Değişim** ,Kahire: Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, , 2004.(e.a.a.d.y)
- Serhan bin Debil el-Uteybi, **Cezayir'de Siyasi Şiddet Olgusu, Karşılaştırmalı Bir Analitik Çalışma 1976-1998**, Cezayir : Sosyal Bilimler Dergisi, c.28, sayı 4, 2000.(e.a.a.d.y)
- Sé verine Labat, **Les Islamistes Algériens.Entre Les Urnes Et Le Maquis**, L'Epreu ve Des Faits, Seuil, 1995.

Süleyman eş-Şeyh, **Cezayir Silahlanıyor veya Gerçek Zamana Sahiptir: Ulusal Hareket ve Silahlı Devrim tarihinde analitik çalışma**, Kahire :Mısır Lübnan Yayınevi, 2003.(e.a.a.d.y)

Taha Ali Ahmed, **Cezayirli Afganlar, bir milyon şehit ülkesinin tarihinde kara bir noktadır**, Paris:İslam hareketi hakkında Çalışmalar ve Araştırmalar Referans Merkezinin bir dizi raporları, Haziran 2018, <https://www.almarjie-paris.com/1454>

Tamar Hermann, **Reconciliation: Reflections on the Theoretical and Practical Utility of the Term**, in Yaacov Bar.Siman.Tov (ed), **From conflict resolution to reconciliation** ,New York : Oxford Uni versity Press, 2004.

Ted Robert Gurr, **İnsan neden isyan eder?**, Dubai: Körfez Araştırma Merkezi yayını ve çevirisi, 2004.(e.a.a.d.y)

Tevfik İbrahim Haseneyn, **Arap Rejiminde Siyasi Şiddet Olgusu**, Bsk.2, Beyrut: Arap Birliği Çalışmaları Merkezi, 1999.(e.a.a.d.y)

Türker Alkan ,**Saldırganlık Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı**, İstanbul: Hil Yayınları, 1983.

U.S.Go vernment ,**Counterinsurgency Guide (2009)**,Counterinsurgency Guide, United States ,Go vernment Counterinsurgency Initiati ve.Bureau of Political-Military Affairs.

Uluslararası İnsan Hakları Gözlemevi, Yıllık Rapor 2007.

veled es-Sadîk Meylûd, **Öğrenci topluluğunda siyasi yabancılaşma Arap dünyasındaki siyasi dönüşümler ışığında öğrenci topluluğunun siyasi süreç hakkındaki görüşlerinin açıklayıcı bir çalışması**, Amman: Akademik Kitap Merkezi, 2015.(e.a.a.d.y)

velid Es-Sıddık Meylûd ve Diğerleri, **Kavramsal Sorunlar ve Uygulamadaki Farklı Standartlar Arasında Terörle Mücadele**, Amman:Akademik Kitap Merkezi,2016.(e.a.a.d.y)

velit Mahmut Abdunnasır, **İran ve Orta Doğu'daki Siyasi Şiddet Grupları**, Uluslararası Politika Dergisi, sayı 112, 1993.(e.a.a.d.y)

Wafiye Burawi, **Seçim sisteminin parti temsili üzerindeki etkisi, Cezayir'de Mevzuat üzerin bir araştırma 1989/2012**, el- vefa el-Kanuniyye, İskenderiye, bsk 1, 2016.(e.a.a.d.y)

William Zartman , **L'armée dans la politique Algérienne**.In.Charles Debbasch; Bruno Etienne (sous la responsabilité de, Annuaire de l'Afrique du Nord ,)Paris: Centre national de la recherche scientifique; Centre de recherches sur l'Afrique méditerranéenne (CRAM): Editions du CNRS, 1968).

Worida Haliliyye, **“1992-2000 yılları arasında ulusal basın aracılığıyla Cezayir'deki Güvenlik durumu”**, doktora tezi, 2011, Cezayir Üni versitesi 3: Siyasal Bilimler Basın ve İletişim Fakültesi, 2010.(e.a.a.d.y)

Yahya Ebu Zekeriya, **Cezayir, Ahmed Bin Bella ve Abdülaziz Buteflika**, 2003, www.nasiri.net.(e.a.a.d.y)

Merhamet önlemlerini içeren 25 Şubat 1995 tarihli 25 Ramazan 1415 tarihli 95-02 sayılı Kararname, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, No.11, 29 Şubat 1995 tarihli.

27 Şubat 2006 tarihli ve 06-01 sayılı Muharrem 28 1427 sayılı kararname, Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı'nın uygulanmasını içermektedir, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, s.11, 28 Şubat 2006 tarihli.

44-92 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi , Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 10, yıl 29, Pazar günü 5 Şaban 1412/9 Şubat 1992.

92-141 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, sayı 27, yıl 29, 9 Şevval 1412/12 Nisan 1992.

92-142 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, sayı 27, yıl 29, 9 Şevval 1412/12 Nisan 1992.

92-143 sayılı, seçilmiş vilayet ve belediye halk meclislerinin üyeliğini askıya alan Kararname, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 27, Yıl 29, 9 Şevval 1412 Pazar/12 Nisan 1992.

93-02 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 1.maddesi, s.5, Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Resmi Basın, Cezayir, Sayı 8, 30 yıl, 15 Şaban 1413/7 Şubat 1993..

99-08 sayılı Rabiülev vel 29, 1420 h, 13 Temmuz 1999 tarihli, sivil ahengin yeniden sağlanmasına ilişkin Kanun Cezayir Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, No.46, 13 Temmuz 1999.

